

Het leven en de daden van prins Eugenius van Savoye.

**Document over een periode uit de geschiedenis
tussen voornamelijk 1683 en 1736.**

**De Turkse oorlogen
De Spaanse Successieoorlog
De Poolse Successieoorlog**

**Waarbij toegevoegd een 10-tal predicaties van Oudvaders over
de Spaanse Successieoorlog.**

Door

Klaas-Jan Boer

**Stichting de Gihonbron
Middelburg
2021**

Inhoudsopgave:

• Inleiding.	4.
1. Groot Turkse oorlog.	6.
1. 1. Beleg van Wenen.	6.
1. 2. Verovering van Ofen (Buda).	7.
1. 3. Periode 1686-1697.	10.
1. 4. Slag bij Zenta.	13.
1. 5. Gevolgen van de veldslag bij Zenta en de vrede van Carlowits.	16.
2. De Spaanse Successieoorlog.	18.
2. 1. Aanleiding tot de Spaanse Successieoorlog.	18.
2. 2. Strijd in Italië in het jaar 1701 en 1702.	21.
2. 3. Gods bewezen hulp in tijden van benauwdheid; de slag bij Vigo.	33.
2. 4. Het jaar 1703.	34.
2. 5. Het jaar 1704; de Slag bij Schellenberg.	35.
2. 6. Het jaar 1704; de Slag bij Höchstädt/ Blindheim.	36.
2. 7. De gebeurtenissen in Italië; 1705.	41.
2. 8. De gebeurtenissen in Italië, begin 1706.	42.
2. 9. Het beleg van Turijn.	44.
2. 10. Twee andere gebeurtenissen in 1706.	47.
2. 11. Het jaar 1707.	48.
2. 12. Het jaar 1708.	50.
2. 13. Slag bij Oudenaarde.	53.
2. 14. Beleg van Rijsel.	56.
2. 15. Slag bij Wijnendale.	58.
2. 16. De inname van Rijsel.	58.
2. 17. Eind 1708 en begin 1709.	58.
2. 18. Slag bij Malplaquet.	60.
2. 19. Het jaar 1710.	64.
2. 20. Het jaar 1711.	65.
2. 21. Johan Willem Friso, prins van Oranje en de Spaanse Succ...	66.
2. 22. Het jaar 1712.	68.
2. 23. Het jaar 1713. Vrede van Utrecht; 1714. Vrede van Rastatt.	69.
3. Oostenrijks-Turkse Oorlog (1716-1718)	73.
3. 1. Weer oorlog met de Turken.	73.
3. 2. Het jaar 1717 en 1718. Slag bij Belgrado.	75.
3. 3. De jaren daarna.	78.
4. De Poolse successieoorlog.	79.
4. 1. Het jaar 1733.	79.
4. 2. De slag om Philippsburg.	79.
4. 3. Het jaar 1735.	80.
4. 4. Prins Eugenius wordt ziek en sterft.	82.
4. 5. Naschrift.	85.
5. Predikaties.	87.
5. 1. Inleiding.	87.
Predikatie over Jozua 7:8 en 9. Ds. C. Mel.	94.

Predikatie over Jeremia 8:19 en 20. Ds. A. Hellenbroek.	101.
Predikatie over Jozua 10:5-10. Ds. H. Sibersma.	110.
Predikatie over Psalm 116:12 en 13. Ds. A. Hellenbroek.	129.
Predikatie over Psalm 76:1-4. Ds. J. d' Outrein.	139.
Predikatie over 2 Samuël 19:1-5. Ds. A. Hellenbroek.	153.
Predikatie over Richteren 6:24. Ds. A. Hellenbroek.	161.
Predikatie over Psalm 147:12-14. Ds. B. Smytegelt.	170.
Een gedeelte uit de Gerichtshandelingen Gods van Ds. Fruijtier.	177.
Een gedeelte uit de Schouwburg der oordelen Gods van Ds. Tiele	211.
Bronvermelding.	217.

Inleiding.

De aanleiding tot het schrijven van dit stuk, kwam door het ontdekken een boek over het leven van prins Eugenius van Savoye. Ik las het een en ander over hem, en toen bleek dat er een levensbeschrijving in de periode 1737-1739 is uitgekomen over hem.

Maar waarom een document over hem?

Allereerst heeft deze man veel sporen nagelaten in de geschiedenis van Europa, voornamelijk in de jaren 1683-1697, de Grote Turkse oorlog en in de periode 1702-1713 tijdens de Spaanse Successie oorlog. Deze 2 in de geschiedenis belangrijke oorlogen mogen we niet vergeten.

Bij het lezen van de oudvaders en wel de preken en geschriften die over die tijd gaan, komen we zijn naam regelmatig tegen. Ook al was hij rooms, hij wordt toch wel met achting genoemd. Ds. H. Sibersma, noemt hem 'een doorluchtig opperhoofd' en laat in zijn preek (over het beleg van Turijn) duidelijk zien dat deze veldoverste in Gods hand is gebruikt tot welzijn van het volk.

Ook ds. Fruitier zegt heel duidelijk "God heeft de handen gesterkt van de prins Eugenius van Savoye, zodat hij, in Italië heeft kunnen verduren de pogingen van de twee geallieerde kronen." Zie het hoofdstuk waarin uit zijn Gerichtshandelingen wordt geciteerd.

En ondanks dat deze prins rooms was, heeft hij veel voor het protestantse volk betekend en ging hij ook veel met protestanten om. Bekend is zijn vriendschap met de Engelse hertog van Marlborough, maar ook met verschillende Generaals en hoogheden uit ons land heeft hij mede gevochten tegen de Fransen.

Menselijkerwijs gesproken heeft de Heere hem gebruikt in heel wat veldslagen tegen de Fransen en Turken, en was hij niet vol moed geweest tegen zijn vijanden, en waren al zijn pogingen tevergeefs geweest, was er dan nog iets over geweest van het protestantisme in Europa?

Deze vraag laat ik onbeantwoord. Maar zijn leven is zo vol wonderen en bijzonderheden dat ik het absoluut nodig acht dat men daarvan kennis kan nemen.

Maar wie was Eugenius eigenlijk?

Eugenius Frans van Savoye werd op 18 oktober 1663 in Parijs geboren. Zijn vader heette Eugenius Maurits van Savoye, die in dienst van Lodewijk XIV was, en generaal was. In het jaar 1670 werd de jonge Eugenius al tot de geestelijke staat geschikt gemaakt en daarom van kindsheid af al in allerhande wetenschappen onderwezen, en wel voornamelijk in de godgeleerdheid en de natuurkunde, waardoor hij de Latijnse taal volkomen leerde en hij sprak ook Italiaans. Op 7 juni 1673 stierf de vader van Frans Eugenius, Eugenius was toen nog geen tien jaren oud.

Hij was abt en werd doorgaans 'de kleine abt van Soissons' genoemd. Hij las veel in de Daden van Alexander de Grote en over de daden van Julius Cesar. In het jaar 1677 legde hij met toestemming van zijn moeder het geestelijk gewaad af en hij ging zijn besluit, om het degen in de vuist te nemen en de voetstappen van wereldvermaarde veldheren te volgen, uitvoeren. En op zijn vijftiende jaar oefende hij zich al met allerlei ridderlijke oefeningen. De jonge prins groeide nu meer in een jaar tijd, dan hij daarvoor in vier jaren had gedaan. En hij was nu in zijn element. In het jaar 1678 vroeg de jonge prins aan de koning of hij in zijn leger mocht dienen. De koning had nogal wat mitsen en maren, maar hij werd toch onder de musketiers aangenomen. De koning hield de jonge musketier goed in de gaten en de koning zag in hem iets, dat hem niet veel goeds voorspelde, en dat hij vreesde dat hij te eniger tijd noodlottig voor hem zijn zou. De moeder van de prins viel in ongenade van de koning en na veel wederwaardigheden werd zijn moeder naar Holland verbannen. De prins protesteerde tegen de koning over deze daad maar het hielp niet. Ook wilde hij een eigen regiment, maar ook dat

kreeg hij niet van de koning. De koning van Frankrijk, beloonde de nakomelingen van het huis van Savoye geenszins over hun in het verleden bewezen daden. Dit alles deed de prins besluiten om zich naar het hof Oostenrijk te wenden. Spoedig hierop kreeg de koning van Frankrijk spijt dat hij de prins had laten gaan, maar de trouw die Eugenius aan de keizer betoonde was als een rots en hij nam een onwrikbaar besluit om Frankrijk volledig uit zijn gedachten te stellen en om zich voortaan als een geboren Duitser aan te stellen en zijn leven ten dienste van het huis van Oostenrijk te besteden. Zo kwam hij onder dienst van keizer Leopold I.

Bij deze Leopold, kreeg hij veel werk te doen, eerst als soldaat, en door de tijd heen, klonm hij meer en meer op tot dat hij de hoogste rang behaald had die maar mogelijk was. Heel zijn leven bleef hij het Oostenrijkse rijk trouw en veel heeft hij betekend voor Europa.

Zoals in de inhoudsopgave al te zien is, heb ik dit document in 4 delen verdeeld. Het eerste gaat over de tijd van de Turkse oorlog, hoe de Turken zijn verslagen bij Wenen en prins Eugenius aandeel daarin. Het tweede deel gaat de Spaanse successieoorlog, het voornaamste van dit document. Deze oorlog begon in 1701 in Italië, Spanje, Oostenrijk en Duitsland en breidde zich uit over een groot deel van Europa. Het derde deel gaat over de Oostenrijks-Turkse oorlog, een minder bekende oorlog die voornamelijk in Oostenrijk, Hongarije en Servië plaatsvond. Het laatste deel gaat over de Poolse successieoorlog en de laatste jaren van prins Eugenius. De Poolse successieoorlog wordt maar kort beschreven, op het sterven van de prins wordt verder ingegaan.

Tijdens het onderzoek kwam ik er meer en meer achter dat de oudvaders heel wat preken hebben gehouden naar aanleiding van gebeurtenissen in de Spaanse successieoorlog. Bij ds. Hellenbroek, Outrein, Sibersma en Mel heb ik verschillende preken gevonden. Maar ook bijv. ds. Fruijtier schrijft er een heel stuk over in zijn boek “Gerichtshandelingen”.

Over de Turkse oorlogen zijn bij mij geen biddagpredikaties bekend. Ik heb er geen kunnen vinden en eigenlijk ook geen stukken bij oudvaders die erover schrijven. Dit vind ik wel bijzonder, want dat de Turken bij Wenen in 1683 werden verslagen is toch wel heel bijzonder geweest. Als dat niet was gebeurd, had heel Europa wel Turks kunnen worden.

In de periode van de Spaanse successieoorlog zijn 25 bededagen door onze overheid uitgeschreven. Gemiddeld dus ongeveer 2 per jaar.

Allerlei stukken uit preken en boeken van oudvaders die te maken hebben met deze oorlog heb ik toegevoegd. Aan het eind van het document staan een aantal preken geheel uitgetypt, daarbij een uitleg geschreven over de biddagen in die tijd. Deze preken zijn op volgorde van tijd geplaatst.

Krimpen aan den IJssel,

Klaas-Jan Boer

Voorjaar 2021

1. Groot Turkse oorlog.

1.1. Beleg van Wenen.

Het zag er slecht uit voor Europa in het jaar 1683. De Turken trokken meer en meer richting Wenen. Het doel was ook om Wenen te veroveren en om zo meer macht te krijgen.

In Wenen zat de keizer en koning Leopold I.

Inmiddels was er een verbond gemaakt met de koning van Polen Jan III Sobieski. De keurvorst van Beieren, Max Emanuël sloot een alliantie met de keizer tegen de Turken.

De Turken trokken met 200.000 man naar Wenen. (Volgens Wikipedia 138.000 man). De Hertog van Lotharingen was bang om door hem ingesloten te worden en legerde zich tussen Raab (Gyor) en Raabnitz.

Er ontstond bij de keizerlijken in Wenen een grote schrik en de keizer trok op 11 juli met ca. 60.000 mensen, vooral vrouwen de stad uit. Er bleven 60.000 strijdvaardigen in de stad achter met het besluit, om ter verdediging van hun dierbaar vaderland de laatste druppel bloed te wagen. Maar ondanks dat bevond alles zich in een zeer slechte staat.

Zo de Turken bij Raab niet hadden vertoeft, hadden zij zonder slag of stoot van die voormuur der christenheid (Wenen) meester geworden.

Ondertussen werden er in Wenen toebereidselen gemaakt en stelde men de stad in staat van verdediging. Op 13 juli kwam een troep van 12.000 man voetvolk uit Presburg (het huidige Bratislava, de hoofdstad van Slowakije).

Ondertussen trokken de Turken tot vlakbij Wenen. Tot zo'n 5-10 km. van de stad. De dag erna trokken de Turken tot aan de Donau.

Een opmerkelijk voorval is dat er brand in de stad ontstond. Er verbranden 40 huizen en enige paleizen, maar wat de meeste bekommernis gaf, was dat de brand zich van het tuighuis, niet ver daarvandaan zou meester maken. In dat tuighuis lag het buskruit. Het buskruit werd zo snel mogelijk daaruit genomen, maar de wind schoot schielijk om, waardoor hetzelfde onbeschadigd bleef. Had het vuur zich van het tuighuis meester gemaakt, een weg was voor de Turken gebaad geweest, om zonder enige hinder in de stad te komen.

Er kwam bericht in de stad dat er een grote troepenmacht op weg was om de stad te ontzetten.

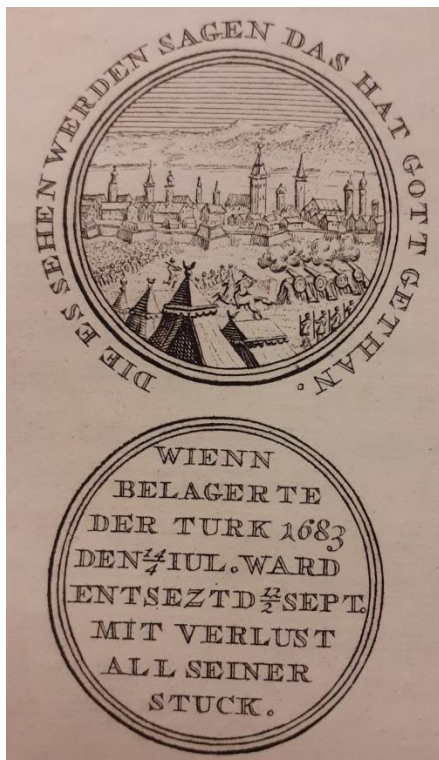
Ondertussen bestookten de Turken de stad dagelijks en hadden al wat eilanden in de Donau meester gemaakt. De Turken schoten zonder ophouden op het bolwerk van de Donau, zijnde hun vuur zo geweldig, dat zij de kerken en huizen boven de wallen uitstekende, met hun kogels, bommen en granaten, ten enenmale vernielden, terwijl nochtans de inwoners dagelijks ter kerk gingen, om den hemel om hulp te smeken, wanneer zij door hun geestelijken met een godvruchtige ijver tot boetvaardigheid en standvastigheid vermaand werden.

Ondertussen was het wel heel benauwd in de stad geworden. Het voedsel verminderde en verslechterde met de dag, De Turken sloten de stad en nauwer en nauwer in en daarbij kwam dat velen stierven aan allerlei ziekten.

Maar spoedig kwam er hulp! In het begin van de maand september kwamen de langgewenste hulptroepen uit het rijk, de keurvorst van Saksen, Beieren, de vorst van Waldek, maar de voornaamste die kwam was de koning van Polen die zich aansloot bij de hertog van Lotharingen. Jan III Sobieski was met zijn leger uit Polen getrokken en kwam precies op tijd om de benauwde stad te ontzetten. Kort daarop worden de Turken onder leiding van Croy aangevallen en verslagen. Keer op keer probeerden de keizerlijken de Turken te verslaan en verder terug te drijven richting het zuidoosten. In oktober werden de Turken bij Gran verslagen en daarna werd Barakan verwoest en ging de veldtocht verder Hongarije in.

In november betrokken een aantal troepen hun winterkwartieren en die winter bleef het redelijk rustig. Prins Eugenius werd met eer bekroond. Men zag dat hij zich voortreffelijk had gedragen in de strijd en men besloot om hem een regiment dragonders onder zijn dienst te geven. Hij had zich in het hoofd treffen zo voortreffelijk gedragen, dat de keizerlijke generaals zich niet konden onttrekken om bij alle gelegenheden met veel lof van hem te spreken en zo kreeg hij op 12

december een regiment dragonders van wijlen de overste Kufstein. Dit was door de Goddelijke voorzienigheid voor de prins aan het keizerlijke hof ingesteld. En zo werd de 20 jarige prins meer en meer geoefend in de veldslagen en werd zijn verantwoordelijkheid groter.

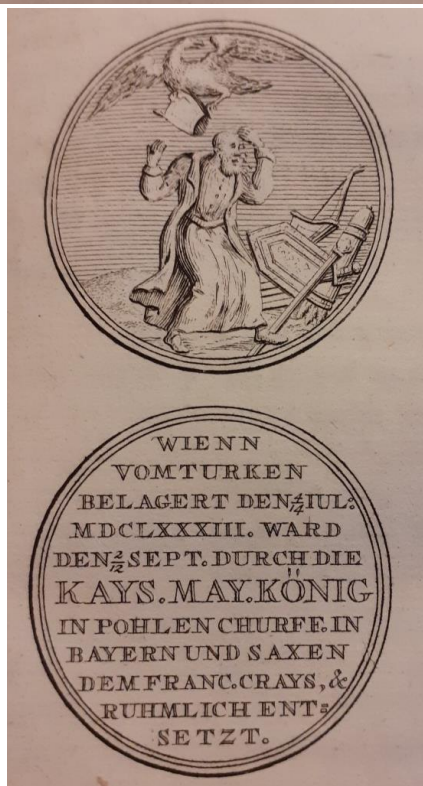

Naar aanleiding van de overwinningen op de Turken die in het jaar 1683 waren behaald werden er 2 gedenkpenningen gemaakt.

De afbeelding beeldt de stad Wenen met zijn vestingwerken, grachten en bolwerken af, alsook dat de Turken daarvoor, onophoudelijk uit hun geschut vuur geven en zich tot de bestorming gereed maken.

Rondom leest men de volgende woorden:
Die het zien, zullen zeggen, dat heeft God gedaan.

Op de achterzijde staat geschreven:
Wenen door de Turken belegerd den 14/ 4 juli 1683 en ontzet op 12/ 2 september met verlies van al hunne stukken.

Op de afbeelding is een vliegende arend te zien, die de tulband, die met kostbare edelgesteenten en paarlen bezet is, den oppervizier (opperhoofd) Mustafa van het hoofd rukken, die hem met zijn scherpe klauwen zodanig verwond heeft, dat het bloed langs zijn wangen op de grond valt. De oppervizier wijst met zijn hand naar de wond en geeft op het ontwaar worden van een menigte Turkse wapens en van de hoofdvaan, die voor hem liggen, door gebaren zijn misnoedigheid te kennen.

Op de achterzijde staat geschreven:
Wenen door de Turken belegerd den 4/ 14 juli MDCLXXXIII, werd den 2/ 12 september door zijnen keizerlijke majesteit, den koning van Polen, de keurvorsten van Saksen, de Frankenlanse kreits enz. op een roemruchtige wijze ontzet.

Rondom de rand leest men deze woorden:
Des arends vlucht, heeft zege genoeg, van dezen tocht.

Na een korte winterrust trekken de legers in het voorjaar van 1684 weer verder Hongarije binnen. En nu trekt ook de prins Eugenius met zijn regiment de hertog van Lotharingen na, om de Turken afbreuk te doen. Kort daarop worden de Turken bij Gran en bij Weitzen geslagen.

Waarna de keizerlijken en de Turken elkaar ontmoetten bij Ofen (de Duitse naam voor Buda, bij Budapest gelegen). De Turken waren in slagorde opgesteld en de keizerlijken werden onder de aanvoering van 13 leiders met grote kloekmoedigheid aangetast, maar de prins Eugenius, wiens dapperheid hem steeds naar de gevaarlijkste plaatsen deed omzien, dreef de Turken tot aan de kerk van Sint Andries, en van hier tot aan het dorp Gallas terug, met achterlating van 800 man. Van de keizerlijken werden verschillende graven gemist. De hertog van Lotharingen kwam op 14 juli te Oud-Ofen, vlakbij de vesting, waarvan het beleg zo verder werd ondernomen. Een van de ervarenste Turkse krijsofficieren, Kara Mehamet, verdedigde de stad met grote moed. Tijdens dit beleg toonde de prins Eugenius grote blijken van zijn heldenmoed en beleid.

Op de 15^e begon de strijd en op de 18^e werd de voorstad veroverd. Na een lange strijd werden de Turken op de vlucht gedreven met achterlating van al hun bagage. De prins Eugenius bevond zich steeds bij zijn neef Lodewijk, prins van Baden, zowel omdat hij een goed generaal was, als wel omdat deszelfs bevorderaar, de president van de hofkrijgsraad, Herman, prins van Baden, aan het keizerlijke hof alles van zijn werk deed afhangen. Deze beide prinsen vervolgden aan het hoofd van hun regimenten de vluchtende Turken met ongelofelijke ijver en het gelukt de prins Eugenius de overwinning volkomen te maken door de artillerie van de Turken te bemachtigen en in triomf naar Ofen te brengen.

Hierna wordt het beleg verder voortgezet, want de Turken waren nog niet ten volle uit Ofen verdreven en hadden het hart van de stad nog in bezit. Tijdens een van de aanvallen raakte de prins Eugenius gewond, hij kreeg een schot in zijn arm.

Kort hierna zijn de keizerlijken helaas genoodzaakt om het beleg van Ofen op te breken en moeten zich terugtrekken. Er komen nieuwe legers met Turken aan en Waitzen wordt door de Turken weer ingenomen. Het jaar 1584 was al ver verlopen en de troepen trokken zich terug naar een veiliger gebied om aldaar te overwinteren. De prins Eugenius werd op zijn terugkomst aan het hof van Wenen met triomf onthaalt. Men had grote achting voor hem en men waardeerde zijn ijver ten zeerste. De keizer voorzag dat de prins te eniger tijd een groot veldheer zou zijn en misschien de hersteller van de glorie van het rijk.

1.2. Verovering van Ofen (Buda).

In het begin van 1685 werd er in Wenen een grote krijgsraad gehouden en men wilde Ofen geheel veroveren, maar eerst vond men het raadzaam om Neuhausel, een stad in het noorden van Hongarije, te veroveren. Op 7 juli kwam de hertog van Lotharingen met zijn leger voor Neuhausel en men besloot om de vesting op 2 plaatsen aan te vallen.

Ondertussen was een Turks leger met 40.000 man Gran genaderd om die vesting terug te veroveren. Hierdoor werd besloten om het beleg voor Neuhausel voor een deel op te breken. De generaal Caprara bleef met 20.000 man voor de stad en de hertog van Lotharingen met de hertog van Beieren trokken met 40.000 man de Turken tegemoet. Na een flinke strijd worden de Turken op de vlucht gedreven. Nadat de Turken daar waren verslagen trok de hertog van Lotharingen naar generaal Caprara die nog voor Neuhausel lag en samen veroverden ze de stad. Inmiddels voelden de Turken wel aan dat het niet goed ging en zochten op verschillende wijze om vrede te sluiten. Maar de hoogmoedige toon van de Turken beviel de keizerlijken niet en vrede werd er niet gesloten. Na deze slag trok de hertog van Lotharingen naar Wenen en daar presenteerde hij de prins Eugenius aan de keizer: “Zie daar”, zei de hertog, “met believen van uwe keizerlijke majesteit, een jonge Savojaard, die te eniger tijd een zeer groot veldheer worden zal”.

De prins Eugenius had tijdens deze hele veldtocht weergaloze dapperheid getoond, was in het beleg van Neuhausel steeds in de loopgraven geweest en hij was een van de eerste die met het degen in de vuist de wallen beklom, wanneer die stormenderhand werden veroverd.

In het jaar 1686 besloot men nogmaals tot het beleg van Ofen en na verschillende aanvallen die eindelijk de stad veroverd.

Eerst werd de beneden stad veroverd. Tijdens deze verovering, verloor prins Eugenius een paard onder zijn lijf. Na verschillende aanvallen lukte het om de beneden stad geheel te veroveren. Daarna stuurde de hertog van Lotharingen een brief naar de commandant, Abda Rohaman, de bevelhebber van de Turken met het verzoek tot overgave. Maar de Turken weigerden en wilden tot het laatste toe stand houden. Begin september werd de stad voor de tweede keer bestormd en geheel veroverd. De Turken verslagen en verdreven en ook het kasteel werd veroverd. Na deze slag begaf de prins Eugenius zich naar de stad, in de krijg had hij de taak om de linies te bewaren, maar de prins werd nu ongeduldig en wilde ook delen in de glorie die de andere generaals behaalden, door de stad binnen te trekken.

Naar aanleiding van de overwinning werd ook nu weer een gedenkpenning geslagen.

Op de ene zijde van de penning vertoont zich de zeer vaste Hongaarse stad Ofen (Buda), op een hoogte liggende, alsook de stad Pest aan gene zijde van de rivier, nevens de blokhuzen en planken of bevestigde vlekken en schansen en daaronder deze Latijnse woorden: OVEN A REGE OVO DICTUM LEOPOLDO ARMIS ADDICTUM Ao. 1686 2 sept.

Dat betekend: Ofen, door de koning Ovus dus genaamd, is door de wapenen aan Leopoldus overgegaan, den 2^e september 1686.

Boven de stad ziet men een vliegende faam¹ die de verovering van die gewichtige plaats bazuint.

De andere zijde voert een gekroonde arend, met uitgespreide vleugels, die met de ene poot op een heuvel staat en in de andere een ei heeft en een sleutel. En daarom rondom leest men: HOC RECLUSO RELIQUA INCLUDENTUR.

Dat betekend: Door het openen van deze vesting, (die hier door het ei, in het Latijn Ovum, wordt verbeeld) zullen de overigen worden ingesloten, (om daardoor te kennen te geven, dat de arend van voornemen was, om zijn

wingewesten verder uit te breiden).

“Wonderen des Allerhoogsten voor Zijn volk van Nederland”.

“In de volgende jaren 1681, 1682 en 1683 etc. heeft God Zijn oordelen tegen Nederland gematigd, met hen te bevrijden van een oorlog van buiten. Maar in het jaar 1683 heeft de Heere al weer gezorgd voor ons, buiten ons weten. Den Turk deed de keizer den oorlog aan, was voorspoedig, belegerde zelfs Wenen. Vele verblijden zich over de voorspoed van de Turk, menende: Dat het protestants belang dus zou bevorderd worden. Enige hadden uit de Openbaring van Johannes, zich al ver uitgelaten in het profeteren. Maar de uitkomst leerde ons, dat God voor Nederland en voor Zijn Kerk zorgde, toen Wenen, den 12^e september, zo wonderlijk ontzet werd, met zo een vreselijke nederlaag voor de Turk. Want terwijl de keizer in oorlog was met de Turk, en Frankrijk dien volgende hem niet vreesde; die ook wel wist, hoe hij stond bij de Engelse koning, viel hij in de Spaanse Nederlanden, taste die vijandelijk

¹ Term uit de oudere literatuurgeschiedschrijving voor de roep, de goede naam - afgeleid van de gelijknamige godin die de daden der helden uitbazuint - van een schrijver.

aan, en nam enige plaatsen in, zelfs Luxemburg. In de staat wist hij zoveel te weeg te brengen, door het ontsteken van een gevaarlijk twistvuur, dat de staat zich tegen zijn geweld niet opponeerde. Had nu de Heere de voorspoed van de Turk niet afgebroken, en de keizer ruimte gegeven, wij zouden zo gemakkelijk niet gekomen zijn tot dien 20 jarige trêves [wapenstilstand], die gemaakt werd op 29 juni 1684. Maar de voorspoed van de keizer op de Turk, bracht bij de koning van Frankrijk wat verandering, en zo werden wij al weer verlost, door den Heere onze God, Die beter voor ons zorgde, als wij ons konden verbeelden.
Uit: “De gerichtshandelingen van den Allerhoogsten Godt met Zijn volk van Nederland.”
Deel 2. Uitgave 1766. Blz. 361. Door ds. J. Fruijtier

1.3. Periode 1686-1697.

Na de slag om Ofen keren de keurvorst van Beieren en de hertog van Lotharingen terug naar Wenen, maar de prins Lodewijk van Boden ontving bevel om met twaalf regimenten nog iets te ondernemen, en de keizer zond aan de prins Eugenius een acte van generaal- wachtmeester, en bevel om in die hoedanigheid de krijsverrichtingen van de prins Lodewijk van Baden bij te wonen. En hierna trokken de 2 prinsen het land Hongarije verder binnen en veroverden verschillende steden en trokken verder naar het zuiden. De vesting van Funfkirchen (tegenwoordig: Pécs) werd veroverd en kort hierna werd de veldtocht in Hongarije gesloten. Prins Eugenius begaf zich toen met de prins Lodewijk van Baden naar Wenen en die beide prinsen werden op een minnelijke wijze door de keizer ontvangen.

Inmiddels zag het er wel slecht uit voor de keizerlijke liga. Er heerste grote pest en hongersnood in het land, veel bekwame aanvoerders waren gedood, Hongarije was voor een groot deel verwoest, de keizerlijke erflanden waren uitgeput en de rijksvorsten waren onwillig om hulp te zenden. Men wilde vrede sluiten met de Turken maar die gingen niet in op de voorwaarden. Waarna de aanhangers van Tekeli zich weer onder hem schaarden, niets van de keizer moesten hebben en Tekeli werd door de Turkse sultan tot prins van Hongarije en Zevenbergen verklaard.

In die tijd gebeurde er nog een opmerkelijke gebeurtenis. Een luitenant van het regiment van Salms, genaamd Fink, was in onderhandeling om de vesting Ofen aan de Turken weer over te leveren. Nadat die stad was bemachtigd door de keizerlijken, werd hij zodanig verliefd op een Turkse slavin, dat de enige zaak, daar hij zich nu aan kreunde, was om geld te krijgen, om zijn minnares allerhande vermaak te doen, daarbij beloofde hij aan de bassa van Stuhl-weissenburg om Ofen in zijn handen te leveren, als hij de wacht had.

Hij schreef een brief aan de bassa en om zijn oprechtheid te tonen, maakte hij melding van zijn verliefdheid op de Turkse dame. Een boer bracht de brief aan de bassa, die geen Hoogduits verstaande, die door een van zijn bedienden liet vertalen, zonder op een christenslaaf acht te geven die in het vertrek was. Deze slaaf ontdekte het geheim aan zijn makkers. Zij wensten allen, dat dit verhaal aan de gouverneur van Ofen mocht worden bekend gemaakt. Maar zij zagen geen kans om hem zulks bekend te maken. Ondertussen, terwijl zij de zaak in beraad namen, behaagde het God, dat een voornaam heer losgeld voor een der slaven, die tegenwoordig was geweest toen de andere slaaf verslag van die samenzwering had gedaan, waarvan hij zijn meester verwittigde zodra hij thuis kwam. De heer ging onmiddellijk naar de keizer en die ging de zaak onderzoeken. In het begin ontkende de luitenant alles, maar toen hij met de pijnbank gedreigd werd, bekende hij alles en werd later gedood.

In januari 1687 ging prins Eugenius naar Venetië met diverse keurvorsten en graven om daar de Vastenavond vermakelijkheden bij te wonen. Ook kregen ze in de stad diverse rondleidingen en kregen ze veel te zien bij de scheepswerven. Op 16 maart kwam de prins weer in Wenen om zich voor te bereiden op een volgende veldtocht.

Op 12 augustus werden de Turken bij Mohács (in het zuiden van Hongarije) verslagen. En ook bij deze slag had Eugenius zich moedig gedragen, hij was met zijn regiment bij het Beierse

korps, dat eerst werd aangevallen, en had daarom het grootste vuur moeten uitstaan, en wanneer de Turken begonnen te deinzen, zette hij hen zo ijverig na, dat hij nevens de graaf van Castell het eerste in het vijandelijk leger indrong; waarom hij dan ook de eer had, om de eerste tijding van die heerlijke overwinning aan de keizer te brengen, daar men met reden veronderstelde, dat hij van hetgeen waarin hij zoveel deel had gehad, de beste naricht zou kunnen geven. 3 dagen later werd hij met grote vreugde in Wenen ontvangen.

Hierop werd er een groot dankfeest gehouden. In de tent van de Turkse oppervizier in de tegenwoordigheid van al de generaals werd vanwege deze heerlijke overwinning een dankfeest gehouden en het Te Deum gezongen. Ook hield pater Marco d'Aviaco een kerkrede over de woorden van David: "Op U, Heere, heb ik gehoopt, laat mij niet te schande worden."

Deze zomer had de hertog van Lotharingen veel voorspoed. In maart arriveerde hij in Samblio in Zevenbergen (Roemenië) en was op 19 oktober in Claussenburg.

In het voorjaar van 1688 werd de prins Eugenius verheven tot luitenant-generaal-veldmaarschalk; een niet geringe positie.

Inmiddels was Hongarije zo goed als van de Turken bevrijd en was Jozef, de zoon van keizer Leopold koning van Hongarije geworden. Diverse steden in Zevenbergen, Slovenië en Servië werden veroverd.

In augustus en september 1688 werd Belgrado belegerd en veroverd. Tijdens deze bestorming raakte prins Eugenius gewond. Toen de stad veroverd was maakte men een grote hoeveelheid geschut en munitie buit. Het gevolg van deze verovering was dat Bosnië zich aan de keizer onderwierp.

De Turken zouden spoedig geheel verslagen zijn geweest, zo de koning van Frankrijk geen oorlog tegen de keizer was begonnen. De Franse koning wilde zijn grondgebied uitbreiden en viel de Palts binnen en veroverde het gebied tot de Rijn. Willem de III hielp de keizer om de koning van Frankrijk tot staan te krijgen. Ondertussen strijd Lodewijk van Baden in het oosten verder tegen de Turken.

Begin 1690 werd prins Eugenius met zijn regiment naar de Rijn gezonden en werd hij in diverse staatszaken ingewikkeld.

De Fransen vielen ook Savoye binnen en wilden zich meester maken van het gehele noordwestelijke deel van Italië. De hertog van Savoye was in grote verlegenheid gebracht en toch werd er eindelijk een alliantie gesloten met hem en de keizerlijke troepen.

Prins Eugenius raakt in 1690 bij de slag bij Staffarda (ten zuiden van Pinerolo) gewond en de Franse generaal Catinat veroverd het ene na het andere gebied. De Fransen hadden dit jaar heel wat veroverd in Italië, maar de prins Eugenius kon verhinderen dat zij niet het hele gebied onder hun macht kregen. Catinat deed zijn leger in Dauphine en Lionnois de winterkwartieren betrekken en de geallieerde legers gingen insgelijks uit elkaar. De Duitsers togen tegen Montferrat, nadat de prins Eugenius een gelukkige strooptocht in de buurt van Pignerol had gedaan en 1500 stuks vee opgelicht had, zonder dat de Fransen dat hadden kunnen beletten. De prins Eugenius bezette hierna Moncalvo, Ponteftura en enige andere plaatsen. En hij liet de bevolking van Montferrat zeggen, dat ze een som geld elke maand tot onderhoud van de troepen moesten betalen. Nadat hij ook Montferrat onder zijn beheer had gekregen trok hij op het bevel van de keizer naar Wenen, om van de toestand der zaken in Italië verslag te doen.

Ondertussen ging de oorlog in het oosten van Europa nog door. De Turken waren nog niet verslagen, ja sterker nog, doordat de tegenstand tegen de Turken zeer klein was, wisten ze de ene na de andere stad weer terug te veroveren. In Wenen heerste grote verslagenheid en men was bang dat de Turken een dezer dagen weer voor Wenen zouden liggen. De vestingen, die door de belegeringen op de vijand waren veroverd, lagen nog geheel open en de bressen nauwelijks hersteld en daarenboven zonder krijgsvolk en mondvoorraad. Daar de zaken zo gevaarlijk stonden, verscheen God met Zijn hulp, door de Turken te verblinden, dat zij hun zege

niet vervolgden, en dus aan de christenen tijd gaven om zich weer in staat van verweer te kunnen stellen.

Inmiddels was het jaar 1691 aangebroken. De koning van Frankrijk zocht de hertog van Savoye weer aan zijn zijde te krijgen en omdat de zaken daar slecht voor stonden, kreeg de prins Eugenius bevel om heel spoedig naar Italië te trekken met het doel om de pogingen van de Franse koning te verijdelen. Prins Eugenius werd gouverneur van Turijn en hij kreeg vrije toegang tot zijn neef, de hertog van Savoye. Dit was maar goed ook want het bleek dat die hertog sterk onder druk werd gezet om de Franse koning te gaan gehoorzamen en hij was niet bij machte en had geen moed om de Fransen te weerstaan. Maar omdat Eugenius hierachter kwam, sprak hij ernstig met de hertog en zette hem op andere gedachten.

Na de winterrust vielen de Fransen opnieuw Piëmont binnen en onder leiding van generaal Catinat veroverden zij de ene na de andere plaats. Op een gegeven ogenblik had Catinat Cunio belegerd met als doel om deze vesting te bemachtigen en daardoor een weg naar Milaan te banen. De strijd was reeds in volle gang, toen Feuquieres, de leider van de slag, op 26 juli de tijding kreeg dat prins Eugenius eraan kwam met 4000 man te paard en 2000 soldaten op het beleg op te slaan. Bij deze tijding trok hij in de nacht in stilte onverrichte zake weg, hoewel prins Eugenius nog ruim acht uren van Cunio was, de schrik was onder de Fransen zo groot, dat men op de legerplaats een grote buit vond en 53 wagens vol bagage die zij door hun haast niet hadden kunnen meenemen.

Hierdoor kreeg de hertog van Savoye nieuwe moed en de Fransen juist minder. De geallieerden bestonden inmiddels uit 47.000 of 48.000 man waaronder de keurvorst van Beieren die eerdaags verwacht werd, zelf het bevel stond te voeren. Toen prins Eugenius vernam dat de vijand weer over de rivier de Po was getrokken, zette hij hen na met een leger van maar 500 ruiters, om hun achterhoede aan te vallen. Maar hierdoor raakte hij zelf in groot gevaar en werd door 2000 man omsingelt. Hier sloeg hij zich met de degen in de vuist doorheen en de Fransen werden met zo'n grote dapperheid aangevallen, dat velen in de Po sprongen om hun leven met zwemmen te redden. 300 Fransen kwamen om en de prins Eugenius verloor er 50.

De keurvorst van Beieren kwam ook te hulp om de Fransen uit Italië te verdrijven.

Op 23 september trekt prins Eugenius met 2000 ruiters naar Carmagnola om die stad die door de Fransen was bezet, te ontzetten en belegerd die stad. Op 19 oktober werd de vesting voor de geallieerden ingeruimd.

Het was inmiddels weer winter geworden en door de vele sneeuwval is vechten in die landstreek heel moeilijk waardoor men de winterkwartieren betrok. Ook nu keerden diverse legers weer terug naar Duitsland. De keurvorst van Beieren keerde terug naar München. De prins Eugenius vergezelde hem tot Venetië en keerde daarna naar Wenen om aan de keizer verslag te doen van alle wederwaardigheden.

Ook dit jaar waren er diverse veldslagen tegen de Turken. Met nieuwe moed was men weer de Turken aan gaan vallen en op 19 augustus 1691 werden de Turken bij Salankemen (Slankamen in Servië) verslagen door Lodewijk van Baden.

In het jaar 1692 viel de hertog van Savoye Frankrijk binnen en veroverde Ambrun. Prins Eugenius veroverd Gap en niet lang hierna vielen de Fransen verder Piëmont binnen, waardoor de hertog van Savoye genoodzaakt was om weer naar zijn land terug te trekken. De prins Eugenius die door zijn grote dapperheid in grote achting was, kreeg bevel om met Leganes, gouverneur van Milaan, de Spaanse krijgsofficieren op andere gedachten te brengen en hen ten gunste van de hertog van Savoye te doen medewerken tegen de Fransen.

Kort hierna werd de hertog van Savoye ernstig ziek en hierdoor werden de staatszaken besloten en werd de prins van Carignan tot zijn opvolger verklaart en de prins Eugenius tot regent. Maar de hertog werd weer beter, waardoor de uitvoering hiervan verder niet doorging.

En ook nu werd het weer voor de derde maal winter en betrok men de winterkwartieren. De prins Eugenius trok naar Wenen om daar weer verslag te doen aan de keizer.

Begin maart 1693 vertrok prins Eugenius naar Turijn. In mei ontving hij een acte van Wenen waarbij de keizer hem uit aanmerking van zijn weergaloze verdiensten met nog twee andere generaals tot het ambt van veldmaarschalk verhief.

Ondertussen begon de veldtocht in Italië weer voortgang te krijgen en op 3 oktober 1693 raakten de geallieerde legers en de Fransen bij Marsaglia of Orbasan slaags. De Fransen behaalden de overwinning.

Prins Eugenius had het commando over de keizerlijke troepen in Italië samen met de graaf van Caprara. Maar nu die graaf naar Hongarije werd gezonden, kreeg hij alleen het gehele bevel over de keizerlijke troepen; maar zijn neef, de hertog van Savoye bleef ook generalissimus. De hertog wilde in het geheim onderhandelen met Frankrijk. Hier kwam Eugenius achter en belette hem om iets tegen het rijk te ondernemen. Zoals elke winter trok ook nu de prins Eugenius naar Wenen om in het voorjaar weer naar Piëmont terug te keren. In het jaar 1696 sloten Frankrijk en de hertog van Savoye vrede. In die jaren ging ondertussen de veldtocht in Duitsland bij de Rijn tegen de Fransen door. Maar de Fransen boden sterke weerstand en wisten hier en daar zelfs de Rijn over te steken.

De koning van Frankrijk had inmiddels steeds meer berouw gekregen van het feit dat hij de prins Eugenius had laten vertrekken en deed een nieuwe poging om hem terug te krijgen. Hij bood hem de functie van maarschalk aan en daarbij een pensioen van tweeduizend pistolen per jaar. Maar gelukkig was dat tevergeefs. Niets was bekwaam om de getrouwheid van de prins aan de keizer te ondermijnen. Deze daad veroorzaakte dat hij verder in de gunst van de kiezer kwam te staan.

Rond 16 augustus 1696 vond bij Themeswar een veldslag plaats.

Op 20 september 1697 werd in Rijswijk de vrede gesloten met de Fransen.

1.4. Slag bij Zenta.

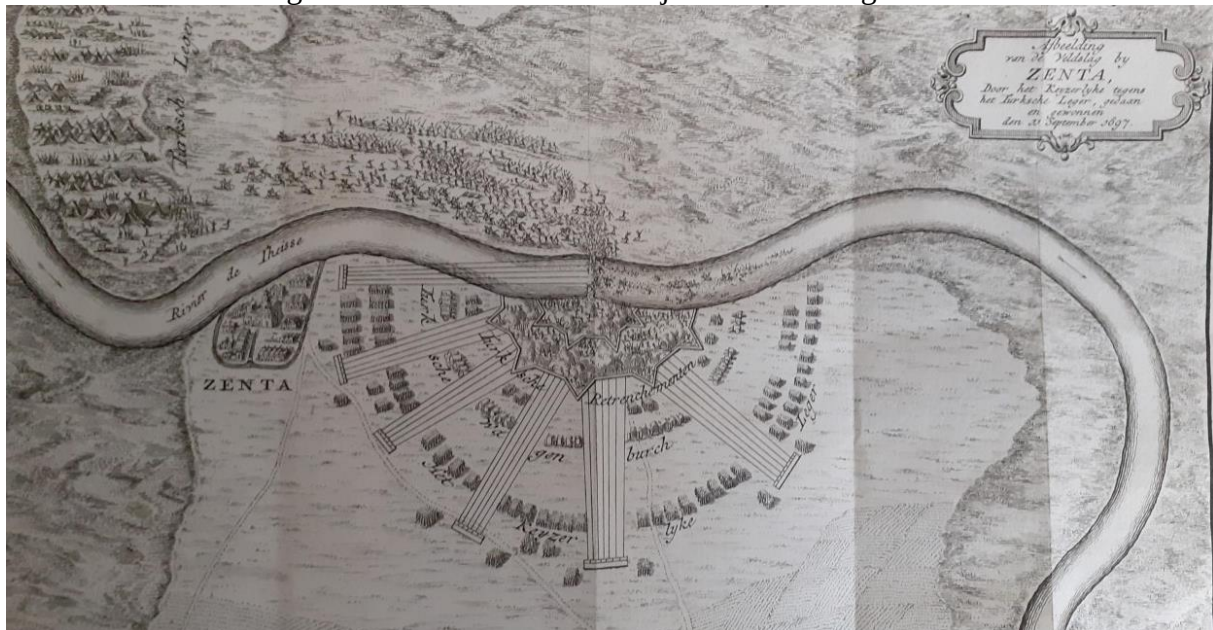
Doordat er nu vrede met Frankrijk was gesloten kon de keizer zich volledig richten op de strijd tegen de Turken.

Door de verkiezing van de keurvorst van Saxon tot koning van Polen, was het keizerlijk leger in Hongarije zonder opperhoofd. De keizer, om een zo hoogst gewichtige post naar behoren te vervullen, verklaarde de prins Eugenius tot generalissimus daarover, daar die monarch van 's prinsen weergaloze dapperheid en beleid menigvuldige onweersprekelijke bewijzen had gehad, als wel om enigszins te vergoeden de zeer voordelige aanbiedingen van Frankrijk waar de prins niet op in was gegaan. Ook heeft de prins in deze veldtocht en al de overige zodanig een beleid getoond, die hem de keuze waardig maakt, die zijn keizerlijke majesteit van hem gedaan heeft. Daar hij door kloekmoedigheid en verstand van die tijd af het geluk steeds op zijn zijde gehouden en zo vaak gezegepraald heeft, als hij den vijand heeft aangetast.

Kort na de aankomst van de prins Eugenius in het keizerlijke leger kreeg hij bericht dat Mustafa de Tweede aan het hoofd van een talrijk leger naar Belgrado in aantocht was, en dat die keizer tot begunstiging van zijn ondernemingen, een aanzienlijke vloot in de Donau had. Het christelijke leger was nauwelijks een derde zo sterk in manschap. Omdat de Turken diverse krijgshandelingen verrichten besloot de prins Eugenius om met de voornaamste generaals de vestingwerken van Peterwaradein (een stad in Servië) te gaan bezichtigen en beval het gehele leger om hem daarheen te volgen. Bij Peterwaradein was een brug die ingestort was, de prins gaf bevel om die zo snel mogelijk te herstellen. Ondertussen sloeg de groot Sultan en de aga van de Janitzaren een groot leger op tussen de Sau en de Donau vlakbij Belgrado.

Op 23 augustus bezoekt prins Eugenius met verschillende hoogwaardigheidsbekleders de vesting Titul en brak op met zijn leger en arriveerde op 25 augustus bij Zenta. Ondertussen waren de Turken zich tussen de Theise en de Donau aan het verschansen en lieten merken dat zij Titul wilden veroveren. Toen de prins Eugenius dit hoorde ging hij met 7 regimenten te paard en 15 bataljons daarheen om die vesting te gaan ontzetten. Maar de prins kreeg bericht

dat Titul inmiddels in as lag, om niet in de handen van de Turken te kunnen raken. Op 7 september besloot de prins om naar de Donau te trekken, om indien mogelijk op de vijand een voorsprong te krijgen en de inval van de Turken in Opper-Hongarije te beletten. De sultan legerd zich bij Zenta, aan de Theise en maakt een brug over de rivier en via deze weg naar Opper-Hongarije en Zevenbergen te trekken. Op 11 september trok prins Eugenius met zijn leger van Petsch richting Zenta. Waar hij zich gereed maakte tot de veldslag. Binnen de tijd van drie uren was het gehele leger in slagorde. De Turken waren voor het grootste gedeelte de rivier de Theise al over gestoken waartegen de keizerlijken onder leiding van prins Eugenius de aanval begon. De hevige aanval tegen de Turken had de uitwerking dat er meer en meer verwarring onder de Turken ontstond en tegen de aanstormende keizerlijken hadden ze geen verweer.

De kanonnen zaaiden dood en verderf in het leger en de Turken konden zich nauwelijks verdedigen en alle tegenaanvallen mislukten. In een halve cirkel werden de Turken in gesloten. De wagenburg die de buitenste cirkel om het Turkse leger was, werd na weinig tegenstand overhoop geworpen. De aanval ging verder en de Turken deinsden eerst aan de rechtervleugel en daarna in het midden en eindelijk overal en tenslotte sloeg het gehele Turkse leger op de vlucht. Maar de rivier hield hen tegen. Duizenden dromden over de brug om een veilige wijk te vinden, velen verdronken in de rivier. De nacht maakte verdere aanval onmogelijk en het keizerlijke leger bleef de gehele nacht midden onder de doden op het slagveld en in de Turkse legervesting. 2 uur 's morgens was het gehele leger weer in het geweer en in slagorde. De prins Eugenius liet het grootste gedeelte uit de verschansingen marcheren. Andere bleven achter tot dekking van de brug en weer anderen werden langs de rivier geposeerd. Toen de dag aanbrak stond men verbaasd de aarde met zo bijster groot aantal lijken bedekt te zien; meer dan twintigduizend gesneuvelde Turken lagen op het slagveld en vele duizenden waren er verdronken in de Theise. De schrik en vrees was zo groot, dat de overige Turken en Tartaren aan de andere zijde van de rivier het hazenpad kozen, waaronder de sultan zelf met een regiment van drieduizend ruiters. Zevenentwintig bassa's hadden in het hoofdtreffen het leven verloren. Men bracht het zegel van de groot-sultan aan de prins Eugenius, dat de oppervizier van de Turken op zijn borst behoorde te dragen, en niet anders dan met zijn leven van zich kan geven. Een grote buit viel de keizerlijken in handen. Vele paarden, wagens, legerstukken en grote hoeveelheden geld en voedsel, munitie en andere zaken viel in hun handen. De overwinning was groot. De Turken waren ruim zeventig of tachtigduizend man sterk en op een zeer voordelige wijze gepositioneerd. Maar door de moed, dapperheid en bovenal de zegen des Heeren kon de Turken door het keizerlijke leger, wat ongeveer 3 maal kleiner was, verslagen

worden. De keizerlijken hadden maar omtrent duizend doden en zestienhonderd of zeventienhonderd gewonden. De prins zond nog diezelfde nacht de prins van Vaudemont naar Wenen om de aangename tijding aan de keizer over te brengen en de dag erna stuurde hij de graaf van Diedrichstein met een door Eugenius geschreven brief waarin het verslag staat van de strijd.

De geschiedenis meldt dat dat door deze nederlaag, “de heer van de gehele witte en zwarte zeeën, de machtigste en hoogste monarch der Turken, van wanhoop tranen stortte en zich de haren uit de baard rukte”. De grote trotste, hoogmoedige sultan, Mustafa de Tweede, die een onbeschrijfelijke menigte ketenen met zich had meegevoerd, om de christenen die hij gevangen zou krijgen, te ketenen en in triomf voor zich heen te voeren als hij zijn openbare intrede in Constantinopel deed.

En vanwege de grote overwinning op deze Turken werd een gedenkpenning gemaakt.

Aan de ene zijde wordt de rivier de Theise, hier verbeeld door een oud man, afgebeeld, met een biezenkrans om zijn hoofd, hebbende in de rechterhand een waterremmer en biezen, en in de linker een klein zinnebeeld van overwinning, houdende met deze hand tegelijk een tafel, waarop de volgende Latijnse inscriptie staat:

Auspiciis
 Leopoldi magni
 Virtute Eugenii
 Sabaudiae. D.
 Exercit. Turcic.
 Clade XX Host
 Facta
 Primariis Ducibus Deletis.
 Castris univers
 Torment XCVIII
 Omnique apparatu
 Bellico
 Interceptis.
 Caesus profligat
 D. 1/ 11 sept. Ao. MDCCXCVII.

Dat is: “Door de macht van Leopold den Groten, en door de dapperheid van Eugenius, hertog van Savoye is de Turkse armee geslagen en op de vlucht gedreven, nadat dezelve ruim

twintigduizend man, alsook haar voornaamste generaalspersonen en bassa’s verloren, en hun gehele leger nevens negenennegentig stukken kanon en ganse krijgstoerusting had achtergelaten, den 1/11 september 1697.

Aan de andere zijde staat het hoofdtreffen dat bij Zenta is voorgevallen afgebeeld en daarboven de spreuk uit de heilige Schrift:

Interfecit exercitum eorum et subvertit rotas currum ferebanturque in profundum. Exod. 14.

Dat betekend: “Hij bracht een schrik in hun heir, stiet de raderen van hun wagens weg en velde ze in de diepte neder.

Over deze heerlijke overwinning, die onfeilbaar een der grootste was, die in deze oorlog op de Turken was bevochten, liet de prins Eugenius op 13 september in de tent van de grote sultan, die naar Temeswar en van hier naar Belgrado was gevlucht het Te Deum zingen, onder het driemaal losbranden van het grof geschut.

Een enkele dag later breekt de prins met zijn leger op en trekt met een corps troepen naar Bosnië en doet daar verschillende invallen. Omdat het winter werd, liet de prins de legers de winterkwartieren betrekken en trok zelf naar Wenen terug. Aan de keizer werd gevraagd: hoe zou het wezen als het leger verslagen was geworden? Hij antwoorde daarop: “Ik dank God voor de verleende zege, ik ben met ’s prinsen gedrag volkomen tevreden.

De uitwerking van dit grote verlies was bij de Turken zodanig dat de grote heer in Turkije een vast-bede en boetedag uitschreef. Er verscheen het volgende plakkaat:

“Uitschrijving van een vast-bede- en boetedag van Mahomet sultan Soliman, groot keizer van den op tot den nedergang der zon, en opvolger in het rijk van de grote profeet Mahomet.”

Hierna volgt een erkennen van de hand van God over de Turken, daar zij niet zozeer op de gemaakte alliantie hadden moeten steunen, maar zich meer tegen de christenen hadden moeten verweren. Om de god weer tevreden te stellen werden en boete en vastendagen uitgeschreven en moest men in de rouw gaan. En op de straten moest men uitgalmen: “O wonderbare god, o god! Maar hier bleef het niet bij. Het vijfde punt van het plakkaat luidt: “Elk mijl wegs zal men een christenslaaf en een Jood neerhouwen, en in zijn bloed wentelende, laten sterven”. Hier zien wij de grote wreedheid van de Turk. En hierdoor dachten zij, dat zij bij god weer in een goed blaadje zouden komen, maar hoe kúnnen zij, daar hun god niet eens bestaat? Hoe kunnen zij verhoring krijgen, als zij bidden tot een dode god?

1.5. Gevolgen van de veldslag bij Zenta en de vrede van Carlowits.

Kort na deze veldslag verklaarde de keizer de prins Eugenius andermaal tot opperbevelhebber over zijn leger in Hongarije. Maar in die tijd verstond de keizer dat de grote heer der Turken nieuwe aanbiedingen van vrede had laten doen. Ofwel, de Turken wilden vrede sluiten. De keizer had verschillende gewichtige redenen om vrede met de Turken te sluiten, waaronder de geneigdheid van de Hongaren tot opstand, zo men hen niet enige rust gaf. De uitgeputheid van de magazijnen, de verwoestheid der landen, kostbaar metaal was moeilijk te verkrijgen, maar voornamelijk de Spaanse successie zaak, die volstrekt vereiste, dat hij adem schepte, en zoveel mogelijk zijn financiën herstelde, om desnoods handen aan het werk te kunnen slaan.

In het jaar 1698 vonden nog verscheidene schermutselingen plaats tussen de Turken en de keizerlijken. Prins Eugenius probeerde de voedselvoorziening van de Turken te verhinderen en daarop beslag te leggen. Eigenlijk wilde hij ook Belgrado veroveren, maar hij zag in dat dat niet zou gaan lukken omdat de Turken zeer voordelig gelegerd lagen, en vanwege de vele moerassen en rivieren, die door de smeltende sneeuw flink waren aangegroeid, was het maken van bruggen daarover ook bijna onmogelijk. Maar wel liet hij daar vlakbij een schans opwerpen. Tijdens dit werk kwam het bericht dat men bezig was met een wapenstilstand en op 16 oktober werd te Belgrado en de dag erna in Peterwardein een wapenstilstand afgekondigd. Op 19 oktober gingen de keizerlijke legers uit elkaar en trokken zich terug.

In de stad Karlowitz, in het huidige Servië vonden in 1689 en begin van het jaar 1699 vredesonderhandelingen plaats tussen de Keizerlijken en de Turken. Dit leidde tot de Vrede van Carlowitz die op 26 januari 1699 werd gesloten tussen de keizer, de koning en de republiek van Polen, de tsaar en de republiek van Venetië aan de ene zijde en de Turkse sultan Mustafa aan

de andere zijde. Dit betekende een einde aan de Grote Turkse oorlog die vanaf 1683 tot nu toe had geduurd.

Nadat deze vrede gesloten was trok prins Eugenius naar Wenen terug waar hij met grote eer werd binnengehaald. En als dank kreeg hij voortreffelijke goederen, die in Hongarije en wel voornamelijk op het eiland Schutt² beneden Pressburg (Bratislava) liggen, welke goederen hij in korte tijd in zodanige bloeiende staat wist te brengen, dat men zich niet genoeg daarover kon verwonderen. Nadat hij enige tijd op zijn goederen had doorgebracht, keerde hij naar Wenen, daar hij de raadsvergaderingen bijwoonde en de overige tijd met het lezen van goede boeken doorbracht, waarvan hij tot zijn overlijden een groot liefhebber is geweest, zonder te spreken van die heerlijke tuin door hem te Wenen aangelegd, waartoe hij verscheidenen algemene tuinen deed kopen, terwijl hij den keizer in het kabinet niet minder dienst deed, als in het veld door het kiezen van de beste partij in twijfelachtige raadsragen, en door zijn weergaloze vaardigheid in het nemen en uitvoeren van een goed besluit.

² Het eiland Schutt is het grootste riviereiland van Europa. Het gebied behoort tot Slowakije en wordt ingesloten door de Donau, de Kleine Donau (Malý Dunaj) en de Vah. Het heeft een oppervlakte van 1886 km², met een lengte van 84 km en een grootste breedte van 30 km.

2. De Spaanse Successieoorlog.

2.1 Aanleiding tot de Spaanse Successieoorlog.

[Omdat de geschiedenis zich na de slag bij Zenta in Europa geheel veranderde, wil ik eerst het een en ander uitleggen over de gebeurtenissen in Europa in die tijd. Dit doe ik met behulp van het boek van prins Eugenius en Wikipedia. Met name de artikelen over de Spaanse Successieoorlog.]

In het jaar 1665 werd Karel II koning van Spanje. In die tijd had je het huis van Habsburg. Dat was een belangrijk Europees geslacht, vernoemd naar het stamslot Habichtsburg in Aargau. Van 1438 tot 1806 behoorden bijna alle keizers van het Heilige Roomse Rijk tot het huis Habsburg. Leden van dat huis regeerden daarnaast eeuwenlang over Oostenrijk, Bohemen en Hongarije. In de 16e en 17e eeuw heerste het geslacht over Spanje en Portugal. Van 1482 tot 1581 regeerden de Habsburgers ook over de Nederlanden en tot 1795 over de Zuidelijke Nederlanden.

Karel de II was de laatste Habsburgse Spaanse koning. Doordat deze koning niet sterk was, verwachtte men dat hij al vroeg zou sterven. 2 maal is Karel getrouwd geweest, maar bij beide vrouwen kreeg hij geen kinderen. Dus hoe moest het nu met de troonopvolging?

Toen Karel II in het jaar 1700 kinderloos stierf zouden zijn bezittingen vererven naar één van zijn zwagers, de Franse koning Lodewijk of de Duitse keizer Leopold. Bewust van het verstoorde machtsevenwicht dat dit zou meebrengen hadden beiden al voor Karels dood afgesproken de erfenis te verdelen. Karel had echter een testament gemaakt waarin hij bepaalde dat de kleinzoon van Lodewijk XIV, de hertog van Anjou, ook wel Filips V, erfopvolger zou worden. In eerste instantie was dit ook in het Verdrag van Den Haag vastgesteld.

Het Verdrag van Den Haag is een op 7 september 1701 gesloten overeenkomst tussen Engeland, het Heilige Roomse Rijk en de Verenigde Provinciën. Het akkoord werd onderhandeld door Willem III van Oranje en ondertekend door keizer Leopold I en afgevaardigden van de Verenigde Provinciën. Overeenkomstig dit akkoord werd Filips V van Spanje erkend als koning van Spanje, terwijl Engeland en de Nederlanden hun handelsbelangen in Spanje behielden. Verder verkregen de Oostenrijkse Habsburgers de Spaanse bezittingen in Italië en de Spaanse Nederlanden, waardoor dit gebied beschermd werd tegen Franse invallen. Het verdrag hield tevens een verdedigingsverbond in tegen Frankrijk.

Maar dit Verdrag werd verbroken!

Toen Filips V koning werd van Spanje, was hij 17 jaar oud. Doordat hij de kleinzoon was van de Franse koning Lodewijk XIV heerste die nu namens zijn kleinzoon over het Spaanse Rijk en voelde zich ongenaakbaar. Hij brak het Verdrag van Den Haag, en in 1701 liet hij Franse troepen de Spaanse Nederlanden binnenvallen, wat dus een aanval was tegen de Oostenrijkse Habsburgers. Hij wilde de oostgrens verleggen tot de Rijn (die in Duitsland stroomt). De oorlog was begonnen.

Aan de ene zijde, had je het Habsburgse rijk (de keizer in Wenen), Engeland, Schotland en de Verenigde Nederlanden, die onder Willem III vielen. Verder een groot deel van Duitsland: Pruisen en later sloten zich nog enkele vorsten aan bij de Grote Alliantie. Portugal. In het begin stond de Hertog van Savoye, Victor Amadeus II, aan de Spaanse zijde, maar later, in 1703 ging hij over tot de keizerlijke zijde. De Grote Alliantie eiste dat Filips afzag van de Spaanse troon, maar dat deed hij niet.

Aan de andere zijde, had je Frankrijk en Spanje, onder leiding van Filips V en Lodewijk XIV en verschillende hertogen. Het keurvorstendom Beieren, waarvan Maximiliaan II Emanuel de keurvorst van was stond ook aan hun zijde. Tot 1706 was hij ook landvoogd over de Zuidelijke Nederlanden.

Toen op 18 november 1700 het bericht aankwam dat de koning van Spanje was gestorven, liet de keizer de veldmaarschalken, Caprara, Eugenius en Commercy met spoed bijeenkomen. De keizer sprak in de raad met weergaloze kloekmoedigheid. Men zag duidelijk in met welke gevaren het rijk omringd was.

Op 24 november werd te Madrid de hertog van Anjou met grote plechtigheid tot koning van Spanje uitgeroepen, onder de naam van Filippus de Vijfde. Toen op 4 december Filips V de Spaanse kroon beklom was er nog geen druppel bloed vergoten of een degen getrokken.

Kort daarna liet de koning van Frankrijk door zijn eigen troepen bezit nemen van de Spaanse Nederlanden, die door de keurvorst van Beieren, die tot nu toe gouverneur van die landen was geweest, aan hem werden overgeleverd, daaronder verschillende vestingen waarin Hollandse bezittingen lagen, waardoor de Statengeneraal dan ook werden genoodzaakt, het recht van de hertog van Anjou op Spanje te erkennen, zoals koning Willem III ook deed. Daar had men zich toen niet in staat bevonden om zich over die handeling van de koning van Frankrijk, die zo zeer tegen woord en eer streed, gevoelig te tonen.

Kort daarna vernam men dat Victor Amadeüs, hertog van Savoye de Franse kant had gekozen en dat een huwelijk was gesloten tussen zijn tweede dochter en Philips V, hertog van Anjou.

Hierop besloot men in Wenen om 30.000 soldaten van de beste troepen naar Italië te zenden, en 20.000 man naar de Rijn. De prins Eugenius werd tot generalissimus verheven van het keizerlijke leger in Italië en de prinsen Commercy, Vaudemont en de graaf Gui van Stharenberg waren de eerste generaalspersonen die men uitkoos om in het leger te dienen.

Toen in het jaar 1713 eindelijk de vrede was gesloten. Heeft ds. Cornelius van Rie uit Sliedrecht een dankpredikatie gehouden over Psalm. 66:12 en 13a: “Gij hadt den mens op ons hoofd doen rijden; wij waren in het vuur en in het water gekomen; maar Gij hebt ons uitgevoerd in een overvloeiende verversing. Ik zal met brandoffers in Uw huis gaan”.

In de toepassing blikte de predikant terug op het begin van de oorlog en hoe het is ontstaan.

“De mensen hadden op ons hoofd gereden; zag men dit niet in het jaar voor het begin van de oorlog? Daar was den 10/20 september 1697 te Rijswijk een vrede gesloten, daar ons land de 6^e november plechtig zijn vreugde over vertoonde. Wij hoopten wel lang de vruchten van die vredeboom te plukken, maar wij hadden pas drie jaar onder zijn schaduw gezeten, toen dezelve al begon te waggelen. Want wanneer op 1 november 1700 Karl II, koning van Spanje gestorven was, heeft de koning van Frankrijk Lodewijk XIV zijn zoons middelste zoon, die openstaande troon willen doen beklimmen, en daardoor niet alleen de keizer en Engeland benadeeld, maar ook ons in de Barrière, die als een dijk en voormuur voor ons land is, zodanig verkort, dat er de 7e september 1701 een traktaat van Alliantie gemaakt werd tussen de keizer, de koning van Engeland en de Staten Generaal der Verenigde Provinciën, hetwelk op deze gronden gevestigd werd:

Dat nademaal de aller christelijkste koning³ de successie⁴ van de Spaanse kroon voor de hertog van Anjou⁵ zijn kleinzoon eisende, zich aanstonds in het bezit gesteld heeft van de gehele nalatenschap of monarchie van Spanje voor de gemelde hertog van Anjou, en zich ook gewapenderhand heeft meester gemaakt van de Spaanse Nederlandse provincies, en van het Hertogdom Milaan, en dat hij een vloot in de haven van Cadix gereed houd, en dat hij ook zeer veel oorlogsschepen naar de Indiën die aan Spanje onderworpen zijn, gezonden heeft, en dat door dit middel en verschillende andere, de koninkrijken van Frankrijk en Spanje zo nauw verenigd zijn, dat die in het toekomstige niets anders dan voor een en

³ Lodewijk XIV. KJB.

⁴ Troonopvolging. KJB.

⁵ Filips van Bourbon, kleinzoon van koning Lodewijk XIV van Frankrijk, die als Filips V koning van Spanje werd. KJB.

hetzelfde koninkrijk schijnen te moeten worden aangezien. Zodanig dat indien men daarin niet voorziet, genoeg blijkbaar is dat zijn keizerlijke majesteit nooit heeft tegemoet te zien, enige voldoening van deszelfs aanwezigheid, dat het Roomse rijk al deszelfs rechten op de lenen die in Italië en in de Spaanse Nederlanden zijn, verliezen zal, zoals de Engelse en Hollanders ook kwijt zullen raken de vrijheid van hun scheepsvaart en van hun hoophandel in de Middellandse zee, in de Indiën en elders, en dat de Verenigde Provincies zullen verstoken zijn van de zekerheid die zij hadden door de tussenstelling tussen hun en Frankrijk van de Spaanse Nederlandse Provincies, in het algemeen de Barrière genoemd, en dat ten laatste de Fransen en Spanjaarden dus verenigd zijnde in kleine tijd zo formidabel staan te worden, dat dezelve gemakkelijk geheel Europa onder hun gehoorzaamheid en heerschappij zouden kunnen brengen. Alzo dan dit gedrag van de Allerchristelijksten koning, zijn keizerlijke majesteit genoodzaakt heeft om een leger in Italië te zenden, zo tot behoudenis van zijn bijzondere rechten, als die van de Lenen van het rijk; zo heeft de koning van Groot-Brittannië insgelijks nodig geoordeeld van zijn hulptroepen in de Verenigde Provincies te zenden, welkers zaken in dezelve staat zijn dan of men zich reeds in een openbare oorlog bevond. En de heren Staten Generaal, welkers frontieren bijna van alle kanten openliggen, door de breuk der Barrière, welke Barrière de nabuurschap der Fransen, van hun afweerden, zijn genoodzaakt te doen voor de zekerheid en behoudenis van hun republiek, al wat zij zouden moeten en kunnen doen, zo zij inderdaad door een publieke oorlog waren aangetast geworden. En nadien zodanige twijfelachtige en onzekere staat, veel gevaarlijker is dan de oorlog zelf, en dat Frankrijk en Spanje voorgaande met zich meer en meer te verenigen, om de vrijheid van Europa te onderdrukken, en de gemene koophandel te verderven; zo hebben al deze redenen zijn geheiligde keizerlijke majesteit, zijn geheiligde majesteit van Groot-Brittannië en de Hoog. Mog. Heren Staten Generaal, bewogen om voor te komen al die rampen die daaruit kunnen ontstaan, en begerende daarin te voorzien, volgens hun krachten, hebben zij nodig geacht van onder hen een nauwe alliantie en verbond te maken, om het groot en algemeen gevaar te ontwijken. Ect.

Dus een of- en defensieve alliantie en bondgenootschap tussen Duitsland, Engeland en Nederland als een drievoudig snoer dat niet ligt gebroken wordt, gemaakt zijnde, en de vijanden willende in bezit houden, hetgeen zij in bezit genomen hadden werd daarop, niettegenstaande het God almachtig *Die de geest der vorsten als druiven afsnijdt*, behaagde, Willem III, Englands koning, Nederlands stadhouder, de 19^e maart 1702 zijn levensdraad af te kappen, en die dood van zoveel binnenlandse beroerten en tweedrachten in enige onzer provincies achtervolgd werd, daar men de magistratuur der overheden door het afsterven van de stadhouder verklaarden vervallen, en het recht om nieuwe regenten te kiezen op het volk gekomen te zijn, waardoor de een tegen de ander in opstand kwam, daar Frankrijk overlachten en Spanje over juichten echter de 15^e mei daaraanvolgende, de oorlog tegen Frankrijk en Spanje verklaard, en zulks als uit het traktaat van alliantie blijkt tot drieërlei oogmerk, om de kronen van Frankrijk en Spanje, niet op een hoofd te doen samenlopen; om de koopmanschap niet een dodelijke wonde te doen krijgen; en om een goede voormuur te hebben; zodat, hoewel de staat van Europa tot ons opzicht toen in een droevige gestalte was, de vaders echter van ons vaderland, zonder de moet te laten ontzinken, hun uit aanmerking van de zorg voor onze vrijheid, welvaren en veiligheid genoodzaakt vonden, de oorlog te moeten aanvaarden, gelijk toen de Filistijnen in het land van Israël vielen, Saul en Jonathan goedvonden hen te vervolgen, 1 Sam. 13 en 14. En de Amalekieten in Ziklag vallende, David God raad vroeg, Die hem beval de Amalekieten te vervolgen, gelijk hij deed, hun roof hun weer ontnemende, 1 Sam. 30. Het was ook het oude woord van onze dappere voorouders *wij willen of onze vrijheid behouden, of sterven eer wij dienstbaar worden*, op hun penningen stond: *Out recuperare libertatum out mori, of vrijheid wederom krijgen of sterven*. Zo is het dat onze hoge machten, alles willende wagen om dat het om alles te doen was, de wapenen

op vatten in zulke een duistere tijd, dat men na oogenshijn kwalijk denken kon, daar een goed einde van te zullen zien, de vijand vast door het bezit van hetgeen hij ons ontvreemd had, ons als op de hoofden rijdende, door vele hoofdplaatsen van ons land beheersen.”

Uit: “Israels ververssing gevierd met brandoffers, toegepast op Nederlands vreden gevierd met vreugden den 14 junii, Ao 1713. Uitgesproken in een kerkreden over Ps. LXVI:12, 13”. Door Cornelius van Rie. Blz. 84-37.

2.2. Strijd in Italië in het jaar 1701 en 1702.

Op 7 september 1701 sloten de keizer, Engeland en de Republiek in Den Haag een verdrag dat de Grote Alliantie van 1689 hernieuwde. Kort hierop verklaarden de Nederlanders de oorlog aan Frankrijk, dit was in de vorige eeuw niet voorgevallen, want toen waren het steeds de Fransen die aan de Republiek de oorlog verklaarden. Voor het eerst vocht Lodewijk XIV geen defensieve maar een offensieve oorlog. De opstellers van de oorlogsverklaring meenden “dat de koning van Frankrijk al een geruime tijd van jaren geleden, het oog geslagen hebbende op deze landen, om die te bezetten, was het mogelijk, of anderszins dezelve geheel te ruïneren en te verwoesten.” De Republiek zag in Frankrijk en Spanje gevaar. Men was bevreesd dat zij de Republiek zouden beroven van vrijheid en religie en het land te verderven en tot hun eigendom te maken. De Republiek besloot “den oorlog tegen dezelve te declareren.... Vertrouwende dat God Almachtig onze rechtvaardige zaak en de middelen die wij daartoe moeten inzetten overvloediglijk zal zegenen.”⁶

De Fransen hadden een leger van 31.000 man in Italië en stonden door de hertog van Savoye met 8.000 man te voet en 2.500 te paard versterkt te worden, waardoor zij genoeg in staat waren om de prins Eugenius het indringen in Italië te beletten.

Het keizerlijke leger trok onder leiding van prins Eugenius door Tirol naar Italië. De maarschalk van Catinat, Frans generaal, rukte hem met 15.000 man tegemoet en legerde zich tussen Chiusa en het Gardameer.

De prins Eugenius liet spoedig blijken dat de Fransen niet bij machte waren het uitvoeren van zijn voornemen te beletten. De mars van zijn leger was zeer moeilijk vanwege de nauwe wegen in het gebergte. Maar door de weergaloze wakkerheid van de prins werd binnen 24 uur een weg gemaakt ter lengte van 6.000 voet en ruim 9 voet breed⁷. Voor het geschut baande hij een weg door de lucht; door middel van katrollen opgetild en verderop neer te laten zakken. De inhoud van de bagagewagens werd op de schouders gedragen.

Dit alles ging zodanig, dat wie het leger zag en hetgeen ze bij zich had, nadat ze het Alpen gebergte overgeklauterd was, als van verwondering was opgetogen, nademaal niemand gehoord had, dat ooit een wagen, ja een geheel leger langs die weg gekomen was. Geheel Europa sprak van dit meesterstuk van prins Eugenius, als van een wonder. En de Franse generaal Catinat ziende, dat hij met een generaal te doen had, die zulke grote zwarigheden zo gelukkig was te boven gekomen, geraakte daardoor geheel verbijsterd. In plaats van die mars te verhinderen, vergenoegde hij zich om die aan te zien, en zijn bewegingen naar die van de prins te richten. Omdat hij niet wist waar de prins heen ging, verdeelde hij zijn troepen, om als het mogelijk was hem overal tegen te kunnen houden. Catinat meende dat hij de keizerlijke troepen tegen kon houden bij Caprino. Maar de prins Eugenius bouwde een brug over de rivier de Adige en trok over die rivier.

⁶ Bron: D. Onnekink en R. de Bruin. “De vrede van Utrecht” (1713)

⁷ Ca. 1,8 km. lang en 2,7 meter breed.

Na verschillende tochten raken de legers slaags bij Capri waar de Fransen worden verslagen. Op 1 september 1700 vond de veldslag bij Chiari plaats, waarbij ook de Fransen en onderspit moesten delven.

Door list kreeg prins Eugenius het voor elkaar dat de Franse legers meer en meer uit elkaar gingen en de linie die de Fransen wilden verdedigen steeds breder werd, maar waardoor zij ook zwakker werd. Echter het weer zat niet mee en het lukte niet om de Fransen nogmaals te verslaan. De Fransen hadden in Mantua een talrijke bezetting, maar een groot deel van oost Italië ten noorden van Venetië kwam in keizerlijke handen.

Dagelijks probeerde men de Fransen afbreuk te doen. In oktober en november werd de ene na de andere plaats in de buurt van Venetië en Mantua veroverd.

Nu door de onophoudelijke regen de wegen onbruikbaar waren geworden en de rivieren zo gezwollen waren, dat de keizerlijken moeite hadden hun bruggen te behouden, voornamelijk degenen die zij over de Po hadden gemaakt, zo maakte de prins Eugenius een einde aan de veldtocht, waardoor hij de verwondering van geheel Europa naar zich getrokken had.

De koning van Frankrijk had het voor onmogelijk gehouden dat de prins met zijn leger in Italië zou arriveren, maar dit jaar toonde hij dat hij alle zwaarigheden te boven wist te komen en verdreef de Fransen een eind terug. Deze verloren in die veldtocht 20.000 man, waarvan er 3000 man en 400 officieren naar de Tirolse gevangenissen waren gestuurd.

In het jaar 1702 werd als een van de eerste steden Cremona met list ingenomen, maar door de overmacht van de Fransen kon Eugenius de stad niet lang houden en moest zich terugtrekken. Deze daad had echter toch een paar grote voordelen. Men had meer dan 80 officieren en 400 soldaten gevangen genomen en een flinke buit behaald. In het gevecht binnen de muren van Cremona waren meer dan 1200 Fransen omgekomen, de keizerlijken misten maar 494 soldaten,

5 kapiteins en 4 luitenanten.

Ter gedachtenis van deze gebeurtenis werd een gedenkpenning geslagen.

Verbeeldende op de voorzijde het borstbeeld van de prins Eugenius, op een schild, met palmtakken omvlochten en met dit omschrift:

EUGEN. PR. SAB. CES. EX. GENER. COMD.

Dat is: "Eugenius, prins van Savoye, keizerlijke commanderende generaal."

Verder ziet men op deze zijde een vliegende faam, die de roem van die held in de gehele wereld uitbazuint. En onder het schild een grote arend, die een troep hanen doet verstuiwen en met de grootste heenvliegt, met dit omschrift:

PATIENS VOCARI CESARIS ULTOR.

Dat is: "Hij laat zich 's keizers wreker noemen.

Daaronder staat:

VILLAREGIO SUPR. GALL. DUCE INTRA MOENIA CREMONÆ CAPTO. 1702.

Dat is: "Toen hij Villeroi maarschalk van Frankrijk binnen de muren van Cremona gevangen had genomen.

De andere zijde verbeeldt de Dapperheid, leunende op een wapenschild, versiert met een dubbele arend, houdende in de rechterhand een lans en in de linker het beeld van de overwinning. Zij zit bij enige bloemen en de zuidenwind beroofd de daar staande lelies van bladeren, met

de spreuk: PLANTIBUS AUSTRIS. Dat is: "Bij den waaiende zuidenwind".

De Fransen moesten zelf erkennen dat de verrassing van Cremona zo een verwonderingswaardige onderneming was, als men ooit had gezien.

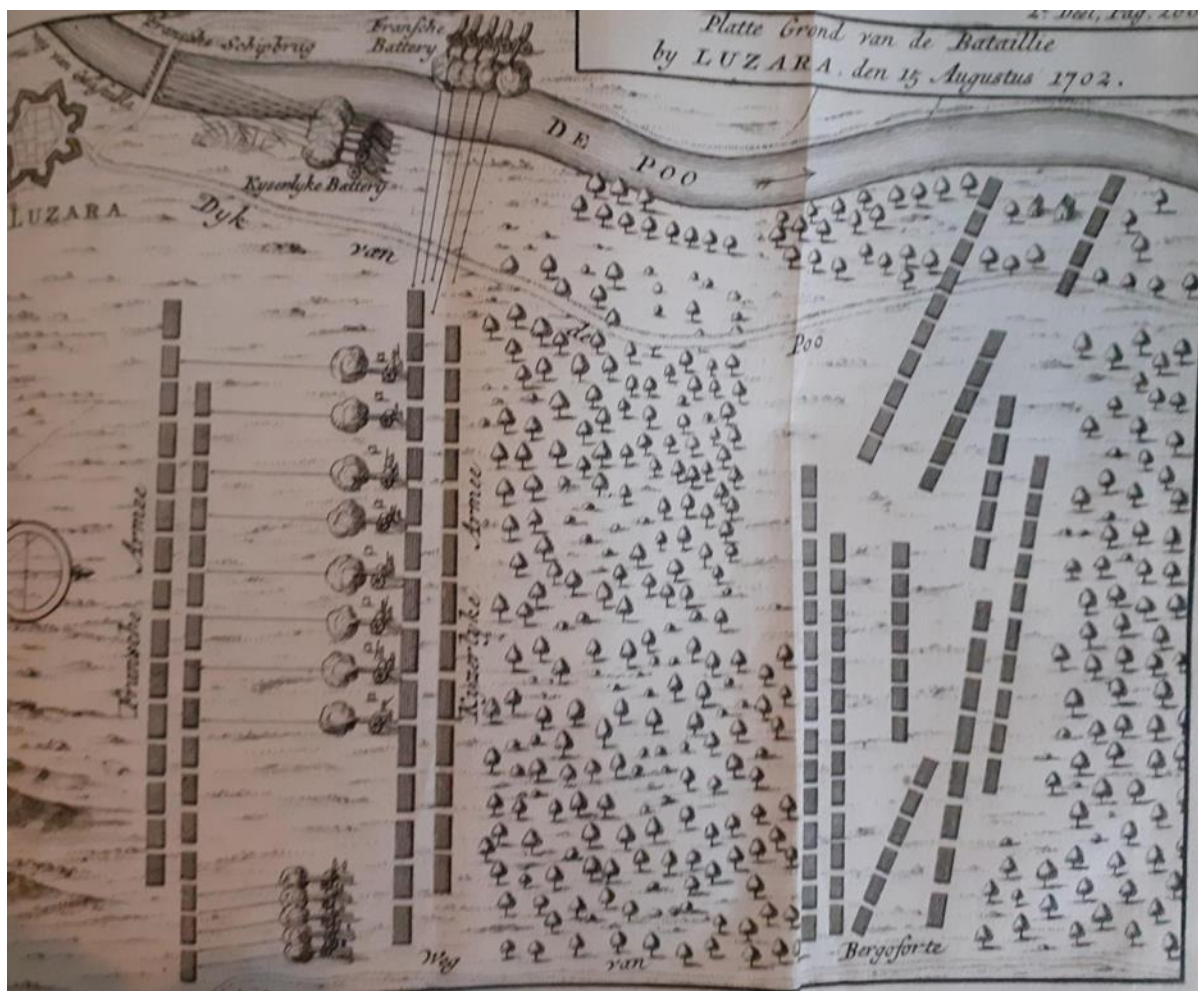
Door deze onderneming waren de Fransen genoodzaakt om een aantal plaatsen die daar in de buurt lagen de verlaten, zonder tijd te hebben om de krijgs- en mondbehoefte mee te nemen.

Maar aan de andere kant waren de keizerlijken ook niet sterk. Als prins Eugenius een leger van 50.000 of 60.000 man zou hebben gehad, zou hij in een jaar tijd de Fransen uit Italië hebben kunnen jagen, maar nu zijn leger soms nauwelijks uit 20.000 man bestond, werd dat een stuk lastiger, maar met dit kleinere leger heeft hij het gehele jaar zich tegen de overmacht van de Fransen die zo 3 maal groter was, weten te handhaven.

Meer en meer werd de stad Mantua door de keizerlijken ingesloten, maar door de overmacht van de Fransen besloot prins Eugenius, na een beleg van 8 maanden, om het beleg op te breken.

Op 25 augustus vond de slag bij Luzara plaats. Door het vallen van de avond/ nacht, was verder vechten niet mogelijk, maar anders waren de Fransen geheel verslagen geweest. Als men het ongelijk getal van de beide legers zou gadeslaan, kan men zich niet genoeg verwonderen over de dapperheid van het keizerlijke leger en over Gods blijkbaar bijstand. De Fransen waren ruim 50.000 man sterk en de keizerlijken nauwelijks 24.000 man. Daarbij kwam, dat de Fransen (in aantal van personen) ook een veel beter legerleiding hadden.

De prins Eugenius was zeer tevreden over het gedrag van zijn troepen, dat hij naar waarheid kon schrijven aan de graaf van Goes: "Dat hij met waarheid kan zeggen, dat hij nooit officieren en soldaten, zo te paard als te voet met zodanige resolutie en dus onvermoeid had zien vechten, als de keizerlijke leger tot haar onsterfelijke roem onder zijn aanvoering had gedaan."

Aan het eind van de strijd besloot prins Eugenius op het plechtigste het Te Deum te laten zingen, met als doel om de Allerhoogste voor zo een gewichtige zege, waardoor de trotse en hoogmoedige vijand zich zo een grote schande op de hals gehaald heeft, te danken. Kort hierna betrokken de keizerlijken de winterkwartieren.

Gods wonderbare goedertierenheden omtrent Nederland in het jaar MDCCII.

(Predikatie over Psalm 31:22-25, waarbij de toepassing gaat over de staat van Nederland)

“Toepassing van deze woorden op de staat van ons Vaderland.

Gewisselijk, indien de verhandelde woorden immermeer een woord op zijn tijd en pas konden zijn, het is in deze tegenwoordige dagen, met betrekking op ons Nederland en de Nederlandse kerk. Niet alleen in opzicht van de vorige tijden van onze vaders en voorvaders, ja die wij zelfs nog beleefd hebben, maar in ditzelve jaar; dat nog, op meer dan twee maanden na, niet is ten einde gelopen.

Wij mogen in deze dagen wel zeggen: Geloofd, gezegend, zij Jehova, Die ons zegent met alle geestelijke en lichamelijke zegeningen; en die in deze zijn waarheid en trouw aan ons bevestigd. Ja gezegend zij Jehova, Die Zijn goedertierenheid aan ons bewezen heeft. En niet alleen *bewezen*, maar die dezelve wonderlijk heeft gemaakt. Eensdeels, terwijl Zijn gunstbewijzen aan ons land op haar zelfs aangemerkt, groot en menigvuldig zijn. Anderdeels, terwijl Hij Die bewezen heeft tegen alle waarschijnlijkheden, zoals het zich tevoren liet aanzien. Ten derde, overmits Hij het gedaan heeft na voorgaande kastijdingen en na het allergrootste gevaar. Zodat Hij ons licht gegeven heeft, midden uit een dikke duisternis. En eindelijk, overmits Hij het op deze wijze gedaan heeft, dat er Zijn hand en vinger, niet alleen van zeer opmerkende, maar ook van degene die zo nauwkeurig niet gewoon zijn op Gods wegen te letten, in kan gezien worden.

Gij zult het niet wraken, Godvruchtige lezer, dat ik onder Gods zegeningen ook tel een vruchtbaar gewas van het aardrijk. Immers, de Psalmist erkent het onder Gods goedertieren zegeningen, dat de aarde haar gewas geeft, Ps. 67:7. Ps. 65:12: “Gij kroont het jaar Uwer goedheid, en Uw voetstappen druipen van vettigheid.” God nu had in het voorjaar, zo deze, als de naburige provincie van Holland bezocht met overstroming van zeewater en doorbraak van dijken, waardoor verschillende hooi- en zaailanden bedorven en in onbruik gemaakt zijn. De aanhoudende kou in de lente scheen de hoop af te snijden van een goede korenoogst en hooigewas. Men was bekommerd wat er in de winter voor mensen en beesten zou te eten zijn, maar God heeft het nog wonderlijk ten goede voorzien. Terwijl Hij, door bekwaam weer en tijdige regen en zonneschijn te verlenen, onze schuren met koren; de magazijnen met zolders met hooi en de voorraadkamers met allerlei oogst nog heeft doen vervuld worden. Wij mogen (hoewel het van de minste zegeningen zijn) in deze ook wel zeggen: Ps. 104:1 en 14: “Loof den HEERE, mijn ziel; o HEERE mijn God, Gij zijt zeer groot, Gij zijt bekleed met majesteit en heerlijkheid. Hij doet het gras uitspruiten voor de beesten, en het kruid tot dienst des mensen, doende het brood uit de aarde voortkomen”. Ps. 136:25: “Die allen vlees spijze geeft; want Zijn goedertierenheid is in der eeuwigheid.”

En mogen we daar niet billijk bijvoegen, hoe de Heere God zo een rijke en onbedenkelijke schat door negentien en naderhand nog meer Oost-Indische retour schepen, behouden in onze havens en magazijnen heeft gebracht? Behalve de talrijke vloten uit de Oostzee, uit het Noorden en andere gewesten, alsook de schepen die op haringvisserij zijn uitgeweest. Die had Hij, of in de handen der vijanden kunnen doen vervallen, of door stormen en klippen verongelukken. Maar het heeft Hem behaagd, die veilig tot ons te brengen. En dus alle overvloed in onze schoot, als met een volle hoorn uit te storten. Zodat onze winkels vol zijnde, de ene voorraad na de andere uitleveren, Ps. 144:13. Men vindt heden mensen die, door een voorgewende geestelijkheid oordelen, dat men God niet bidden moet om enige lichamelijke weldaden. Die zullen mogelijk zich al zo weinig opgewekt vinden om God voor

deze lichamelijke zegeningen te danken. Maar zodanige, die in deze wijzer willen zijn dan God en Christus zelfs, laten wij aan hun oordeel. Wij erkennen ons de minste van Gods zegeningen onwaardig te zijn, en daarom vinden we ons verplicht om die van God te verzoeken en Hem daarvoor, als Hij ons die gunt op onze gebeden, te loven en te danken. Volgens Zijn eigen vermaning: “Als gij dan zult gegeten hebben en verzadigd zijn, zo zult gij den HEERE uw God loven over dat goede land dat Hij u zal hebben gegeven. Wacht u, dat gij den HEERE uw God niet vergeet, dat gij niet zoudt houden Zijn geboden en Zijn rechten en Zijn inzettingen, die ik u heden gebied”. Deut. 8:10 en 11.

Maar laat ons bijzonder overwegen, hoe wonderlijk God met ons geweest is en met de wapenen van onze bondgenoten, tegen de algemene vijand, die van zichzelf heeft geroemd, of het zich van vleiers heeft laten aanleunen, dat hij was NEC PLURIBUS IMPAR dat is: “alleen machtig genoeg, om tegen nog meer tezamen verbonden bondgenoten te bestaan.” Wij hebben Gods weldaden ten dele reeds vermeld in onze *Gedenksteen der hulp van Jehova*, tot het overgaan van Keizerswaard toe. Maar wij zouden kwalijk doen, indien wij Gods overige wonderbare goedertierenheden ook niet vermelden en de gedachtenis daarvan aan onze nakomelingen zouden overleveren. Wel dan, komt en hoort toe, gij alle die Jehova vreest, en ik zal vertellen wat God verder aan Nederland in dit jaar gedaan heeft. Want immers moeten we vooraf vast stellen, dat de overwinningen Godes zijn; bijzonder die Zijn volk behaald over Zijn en hun vijanden; en allerbijzonderst die, in welke Zijn hand merkwaardig gezien wordt. Want Hij is het, Die de helden de overwinning geeft, Ps. 144:10. “Het paard wordt bereid tegen den dag des strijds”, (en alzo ook worden er schepen en vloten toegerust, de legers trekken te velde, de steden worden belegerd) “maar de overwinning is des HEEREN.” Spr. 21:31. Indien iemand het anders dunkt, wij voeren hem tegemoet de taal van de psalmist: “Ik heb gezegd tot de onzinnigen: Weest niet onzinnig; en tot de goddelozen: Verhoogt den hoorn niet. Verhoogt uw hoorn niet omhoog, spreekt niet met stijven hals. Want het verhogen komt niet uit het oosten, noch uit het westen, noch uit de woestijn; Maar God is Rechter; Hij vernedert dezen en verhoogt genen.” Ps. 75:5-8. Om dan ter zake te komen.

I. Het is van minder belang; daar in de vorige oorlogen onze vijand, op de zee ons grote schade toebreacht, in opzicht van onze schepen en koopmanschappen; dat die kans tegenwoordig verkeert schijnt. Invoegen binnen weinige maanden, door de schepen, zo van onze, als van de Engelse natie, ettelijke honderden vijandelijke veroverd en in onze havens zijn binnen gezonden.

II. Maar in de tweede plaats. Wat schenen de zaken van onze bondgenoten in Italië over enige maanden niet slecht te staan! Het keizerlijke leger scheen in het nauw te zijn. Het was ongelijk minder van manschap. Het werd nog meer verzwakt door het overvallen en verslaan van vier regimenten, die geweldig zijn gekrenkt geworden. En elk onzer was zwaarhoofdig, dat de zaken alleen een kwade keer mochten nemen. Maar schielijk en onverwacht komt ons een aangename tijding uit verre lande, die als koud water was op een vermoeide ziel; van de gelukkige veldslag bij Luzzara, in het midden van de oogstmaand [augustus] voorgevallen; waarin, door een kleinere macht, 6 a 7000 van de vijanden verslagen en daardoor merkelijke ademtocht aan het keizerlijke leger gegeven is. Het is waar dat de vijandelijke heirkrachten ook naderhand een sterkte of twee veroverd hebben, Luzarra en Guastalla. En dat het daar ter plaatse nog geenszins gedaan werk is. Maar wij spreken slechts van het verledene, en laten het toekomende aan God toebevelen.

III. Maar wij hebben ook reden, om in het bijzonder te melden, dat God Zijn goedertierenheid aan ons wonderlijk gemaakt heeft in meer dan een vaste stad, die omsingeld of belegerd is geweest van de vijanden en die Hij daarvandaan gedreven en alzo die steden behouden heeft.

A. Wij kunnen nogmaals niet zwijgen van hetgeen op de 11^e van de zomermaand [juni], omtrent die eerste en voornaamste grensstad van deze provincie, ik bedoel de stad Nijmegen,

is voorgevallen. Waar omtrent wij nog al verder de wondere hand Gods moeten erkennen en aanbidden. Want ons is van goederhand verhaald, dat de reden van de vertraging der vijanden (dat zij ons leger niet zijn voorgekomen en eerder dan hetzelfde genaderd aan de stad) onder andere geweest is, dat die grote en aanzienlijke persoonlijkheid, die het opperhoofd was van de Franse krijgsmacht [Boufflers], zich hebbende ter rust gelegd, met afspraak, om maar weinige uren te slapen en dan voor dag en dauw op te trekken, met zodanig een diepe slaap was bevangen geworden, dat hij tot driemaal toe van de veldheer gewekt zijnde, niet wakker was te krijgen, en zelfs enige bedreigende woorden van hem gehoord werden, dat men hem (het koste wat het kost) in zijn rust niet storen zou. Indien deze historie de proef van een volslagen waarheid kan uitstaan (gelijk ze mij van aanzienlijke en der zaken kundige getuigen verhaald is) wie en merkt dan in deze niet de wonderbare goedertierenheid van God over ons? Men zegt ook, wanneer de vijand al aan het voortrekken was, dat het was, alsof hun paarden met een ongewone strammigheid geslagen waren, zodat zij, meer dan naar gewoonte, halt hebben moeten houden en rusten. Alsook, dat er in ons leger een order gegeven was, die indien voortgegaan was, naar alle waarschijnlijkheid hetzelfde zou zijn verslagen geworden. Maar dat door zeker onverwacht toeval, waarin Gods voorzienigheid wonderlijk uitblonk, aan de opperhoofden van ons leger gelegenheid is voorgekomen, om andere raadslagen te nemen; en dat zulks de behoudenis daarvan geweest is. Immers deze verlossing, zo van ons leger, als van de stad Nijmegen is zo ogenschijnlijk wonderbaar en van God geweest, dat onze vijanden het zelfs hebben moeten erkennen. Want wat staat hadden zij niet gemaakt, dat het niet kon mislukken? Invoegen het verhaal, niet van straatmaren, maar van geloofwaardige personen ons bericht heeft, dat de maarschalk de Boufflers aan zeker heer zou gevraagd hebben: “Wat zegt men in Holland, waardoor onze aanslag op Nijmegen mislukt is?” En als die heer deze en gene menselijke oorzaken bijbracht, dat hij daarop zou hebben geantwoord: “Neen, laat men het daar niet aan toeschrijven, maar alleen aan de providentie”, dat is de voorzienigheid Gods.

B. Wenden we onze gedachten van onze provincie eens wat verder af naar Vlaanderen; daar heeft God ook Zijn goedertierenheid aan ons bewezen in een vaste, belegerde stad; namelijk de stad Hulst. Waarvoor een leger van vijanden, 14 a 15.000 mannen sterk, onder de markies van Bedmar rukte in het laatste van de oogstmaand [augustus]. Zij hadden reeds een kleine sterkte met nog een schans, genaamd *de kleine kijkuit* veroverd. En zo het geschapen stond, scheen het, alsof zij verder naar het eilandje van Terneuzen en voorts naar het land van Goes zouden doorgetrokken zijn. Maar ondertussen verwekte God veel manmoedigheid in onze krijgsknappen, die uit een andere sterkte (de *grote kijkuit* genoemd) zich zo dapper verweerden, dat zij de twee kleine sterkten en alzo ook de gehele stad, met schande hebben moeten verlaten en tegelijk met schade van wel 1000 of 1200, zo doden als overlopers. Zodanig zeker Godvruchtig en aanzienlijk persoon in die tijd aan mij schreef: “Wat al nieuwe weldaden doet God van verre en van nabij te water en te land? Immers mogen wij wel zeggen dat wij veel te gering zijn dat dezelve. Ik sta daar vaak verbaasd over, als die het niet zou hebben durven denken. Onder andere ook van Hulst, daar mij van geschreven wordt, dat de Franse met schande vandaan geweken zijn, nadat zij de *kleine kijkuit* en het fort Fredrikburg al ingenomen hadden en verschillende stormen op de *grote kijkuit* gedaan hadden. Daar is, door Gods goedheid, grote moed onder ons volk geweest. Men zond uit de provincie van Zeeland hen alles toe, ook een deel kanonnen van de ingevallen schepen, die zo wel wisten te mikken, dat zij bij menigten Fransen tegelijk door een schot deden sneuvelen. Wordende het Franse voetvolk door de ruitery gedurig tot de storm aangedreven en krijgende zo veel doden, dat zij die op elkaar tot een borstwering legden; hetgeen de moed van het voetvolk dermate wegnam, dat ze dreigden tegen de ruitery op te staan en hen onder de voet te schieten. Ik denk vaak aan hetgeen gij mij schreef, kort na het voorval van Nijmegen. “Dat het u voorkwam, alsof de Heere God, sinds die tijd, de hand aan ons land geslagen had”. Immers

blijkt het tegendeel nog niet. Geloofd en geprezen zij er Zijn Naam voor, Die aan een zondig volk zo boven verwachting weldoet.” Enz.

IV. Maar, niet alleen heeft God ons bewaard in die twee vaste steden, die de vijanden dachten te overrompelen. Maar ook heeft Hij Zijn goedertierenheid wonderbaar aan ons gemaakt, door onze krijgsmachten, en die van onze bondgenoten in verschillende vaste steden in te voeren.

A. Dit is ook toepasselijk op het voorval van Nijmegen. Want het is God Die als met Zijn hand en onder Zijn bescherming, ons heirleger, maar een weinig tijds, het Franse heeft doen voorkomen en postvatten, zo in de buitenwerken en sterkten, als ook in de stad zelf. Het is God geweest, Die (al bij wonder) de vier afgezonden regimenten, voorbij het Franse leger heen, behouden heeft gebracht in de stad Grave. Hetwelk wij echter in onze Eben-haëzer ook niet verzwegen hebben.

B. En heeft God ook, kort daarna, in Vlaanderen, een vaste sterkte, ik bedoel het fort St. Donaas in handen van de wakkere generaal Koehoorn doen vallen? Zijnde voor ons land van te meer aangelegenheid; wegens de nabijheid van hetzelfde bij een onzer voornaamste grensplaatsen, namelijk, Sluis in Vlaanderen.

C. En (om niet te gewagen van de kleine sterkten, in den nabuurschap, voor en na veroverd, en door onze krijgsgarnizoenen bezet of afgebroken, als daar zijn Stokkem, Kempen, Grevenbroek en meer andere) het is ook der Goddelijke voorzienigheid te danken, dat de zeer sterke stad Landau, schoon enige weken belegerd zijnde, evenwel nog zo vroeg aan onze bondgenoten is overgegaan. En dat die vesting het niet zo lang heeft uitgehouden, totdat Keurbeieren in staat was om een onverwachte afwending te maken, of na het overrompelen van Ulm; zijn krijgstroepen met die van de koning van Frankrijk, aanstonds tezamen te kunnen voegen.

D. Maar hetgeen ons nader raakt; wenden we het oog eens naar het Spaans Gelderland; zijn het niet ongelooflijke dingen, die aldaar in een korte tijd zijn voorgevallen? Indien iemand op de 11^e juni, of kort daarna, tot ons gezegd had: In het begin van de maand oktober zal de gehele Maas de onze zijn, van Grave tot Maastricht toe; zouden we niet geoordeeld hebben dat hij raaskalde? En zal het de nakomelingschap wel geloven, als er de geschiedboeken van gewagen; dat zulke vaste steden als Venlo, Stevenswaard en Roermond, zo overvloedig van brave manschap en van allerlei krijgstuig en voorraad opgepropt, binnen weinige dagen, zich aan onze staat hebben moeten overgeven; zodat onze krijgsmacht tegelijk heeft kunnen zeggen: VENI, VIDI, VICI “Ik kwam, ik zag, ik won! En dat zulks alles met zo weinig bloedstorting en verlies van onze kant, is in zijn werk gegaan. Zodat men hierop ook wel mag toepassen hetgeen nopens de koning van Assyrië en de stad Ninevé gezegd wordt in de profetie van Nahum, hfst. 3:11-15: “Ook zult gij dronken worden, gij zult u verbergen; ook zult gij een sterkte zoeken vanwege den vijand. Al uw vastigheden zijn vijgenbomen met de eerste vruchten; indien zij geschud worden, zo vallen zij dien op den mond, die ze eten wil. Zie, uw volk zal in het midden van u tot vrouwen worden; de poorten uws lands zullen uw vijanden wijd geopend worden; het vuur zal uw grendels verteren. Schep u water ter belegering, versterk uw vastigheden; ga in de klei en treed in het leem, verbeter den ticheloven. Het vuur zal u aldaar verteren; het zwaard zal u uitroeien, het zal u afeten als de kevers; vermeerder u als kevers, vermeerder u als sprinkhanen.”

Maar het lust ons, wat meer in het bijzonder hiervan te vermelden:

1. Wat was het een goedheid van God, wanneer er gestormd zou worden op het fort, tegenover de stad Venlo; en wanneer de soldaten hun orders hadden kunnen voldoen, met alleen de Conterscherp te veroveren; dat Hij hen zoveel moed en dapperheid gegeven heeft om het fort zelfs stormenderhand in te nemen; niettegenstaande zij meer als een gracht doorwaden, of doorzwemmen moesten. En dat de bezetters noch moed noch beleid genoeg hadden om hen te wederstaan.

II. Dit was wel wat groots, maar de stad zelfs scheen het langer te zullen uithouden. Maar ziet eens Gods wonderbare goedertierenheid! Eer nog alles tot de storm vervaardigd was, en men in ons leger op dat pas, nergens minder om dacht, dan om te stormen. Maar om vrolijk te zijn over de overwinning van Landau; zo is het gebeurt, dat die van binnen, na het eerste lossen van ons groot en klein schietgeweer (tot vreugde betuiging over die veroverde vesting) in mening, dat er een algemene storm op zou volgen; de witte vanen al opstaken, om voorwaarden van overgave te bedingen. Wanneer nu zulks van onze kant niet gemerkt of ten dele willens verwaarloost; en daarop de tweede losbranding op de stad gedaan was, zo heeft men, op verschillende plaatsen van de wallen tegelijk, beginnen de chamade [sein tot overgave] te slaan; ja, zo er enige bijvoegen te roepen: *Grace! Grace!* Invoegen de reeds geladen kanonnen, mortieren en ander schietgeweer op de stad niet hebben kunnen gelost worden. Wie ziet in dezen de hand van God niet, Die alleen de eer heeft willen hebben, van ons, als met de hand, in die vaste stad gevoerd te hebben. Een stad, zo overvloedig van alles voorzien, zodat er over de 60 metalen stukken en 12 mortieren, daardoor in onze handen gevallen zijn.

III. Kort daarna heeft de vesting Stevenswaard (hoewel door haar gelegenheid op een eiland zeer sterk zijnde) het niet veel langer tegen gehouden. Waaromtrent zeker heer overste mij de volgende bijzonderheden geliefde over te brieven: “Dat zijn ed. des daags tevoren binnen Stevenswaard gesproken had, die wel verblijd was, nog zo een goede capitulatie te hebben verkregen. Daarbij zeggende, dat hij zelfs het witte vaandel, al bij tijds, op de wal geplant had, doch dat de onze het niet hadden in acht genomen. Totdat hij, ziende dat de onze zich toerusten tot de storm, de chamade op verschillende plaatsten liet slaan. Dat het aanmerkenswaardig was, dat een pende (een plotton) vrijwillige, van de Engelse en andere regimenten, zich op de rechterhand van onze batterij van mortieren, niet verre van de Conterscherp geposteed hebbende, de tijd hen te lang viel, om de andere gecommandeerde af te wachten, maar de palissaden van de Conterscherp naderende, en op die plaats geen volk vindende, sprongen zij alle daarin en riepen in hun taal: *Sla dood! Sla dood!* En wakker voortrukkende naar de bres, hoorde men niet alleen op verschillende plaatsen de chamade slaan, maar ook roepen: *Houd in! Houd in! wij willen capituleren!* Daar zijn omtrent 380 man in, en hebben bedongen met wapens en bagage, vliegende vaandels en twee kanonnen van 12 pond, uit te trekken naar Namen. En zijn er over de 30 schone stukken metalen kanonnen en 4 mortieren, nevens een groot magazijn met meel, haver en oorlogsbehoeften gevonden. En dat wat groots is, bij de 60 blikke ponten, zijnde beide bruggen van de Franse en Spaanse armee, die zij daar hebben gelaten, toen zij laatst hier zo schielijk de Maas overgetogen zijn naar Bree. En de gouverneur zelf heeft ons verklaard, dat alleen de brug de Spanjaarden 44.000 rijksdaalders had gekost, en dat die van de Fransen nog van meer aangelegenheid was. Te Roermond, daar wij voor liggen, zullen zij het niet veel beter maken” enz. En dus is het ook geschied. Want.

IV. Ook die hoofdstad van het overkwartier is, na maar 8 uren van de onzen beschoten te zijn, op de 6^e van wijnmaand [oktober] aan de onze overgegeven. “Zo wonderlijk als God (schrijft mij zeker geacht vriend) met de onze in de belegering van deze drie plaatsen is geweest, zo zeer schijnen den vijanden met een grote verschrikking gejaagd te zijn. Invoegen ieder verstandig krijgsman verbaasd staat, dat zulke vaste steden, zo rijkelijk voorzien, met zo schone manschap bezet, op het zien of horen slechts van de onzen, worden overgegeven.” Mij schiet tegenwoordig te binnen, hetgeen Jesaja geprofeteerd heeft van het geestelijk Egypte. Hfst. 19:16 en 17: “Te dien dage zullen de Egyptenaars zijn als de vrouwen, en zij zullen beven en vrezen vanwege de beweging van de hand des HEEREN der heirscharen, welke Hij tegen hen bewegen zal. En het land van Juda zal den Egyptenaars tot een schrik zijn; zo wie het vermelden zal, die zal in zichzelf bevreesd wezen, vanwege den raad des

HEEREN der heirscharen, dien Hij tegen hen beraadslaagd heeft.” En wij mogen er bijvoegen: Ps. 48:6 en 7.

En niet alleen dat God ons krijgsvolk in die steden gevoerd heeft, maar het hervormde christendom en godsdienst heeft ook de verwachting van daar ingevoerd te zullen worden. Terwijl in de stad Venlo een, in Roermond twee kerken en in Stevenswaard ingelijks de kerk tot openlijk ene vrije oefening van de gereformeerde godsdienst bedongen zijn. En wij hopen en wensen dat onze hogen machten het werk van de hervormde religie, zo ten platten lande, als in de steden, met alle ernst behartigen en handhaven zullen.

Dat niet alleen, maar ook is door dit middel deze gehele provincie (en bijgevolg ook de aangrenzende) als in een vaste stad gevoerd, terwijl wij daardoor een barrière hebben gekregen, die ons zo nodig was; waardoor wij, onder Gods verdere zegen in staat zijn om van de vijand niet zo makkelijk en van zo nabij aangetast en overvallen te worden.

Wat de Heere God nu nog verder van deze campagne, tot ons voordeel doen zal, waartoe het weder bij voorraad buiten gewoon gunstig is, zullen wij met nederigheid en in afhankelijkheid van Hem afwachten.

Dusver was ik op de 14^e van de wijnmaand [oktober] met het weder uitschrijven van deze verhandeling gevorderd. Sinds die tijd heeft God Zijn wonderbare goedertierenheden nog al meer omtrent ons vermenigvuldigd. Want

V. Ik weet niet, dat ik iets buiten de haak zal zeggen, indien ik daartoe ook breng de verlossing van de grote stad Keulen van een gevreesde en gedreigde bombardering door de Fransen, die met alle haast daar voor gerukt waren. Het is waar, dat dit is afgewend door het gedwongen aannemen van een neutraliteit; maar onze krijgsmachten, daarheen getogen, hebben de vijand ook buiten staat gesteld, om hun voornemens uit te voeren tot verderving van die stad; of om hen tot onderhouding van de neutraliteit, buiten toestemming en tegen het belang van de keizer, het opperhoofd van het Duitse rijk, te dwingen en te noodzaken. Zoals zeker geacht vriend mij van daar met recht schrijven mocht: “Wij hebben U.E. predikatie over 1 Sam. 7:12 (ter gelegenheid van de verlossing van Nijmegen gedaan) nog eens herhaald, ter gelegenheid van de verlossing van onze stad van de gedreigde bombardering, daar God ons genadig voor bewaard heeft, en alhoewel de wijze sommigen vreemd mag schijnen; zo moeten wij het nochtans als Zijn Goddelijke schikking aanmerken.”

VI. Maar vooral moeten we Gods wonderbare voorzienigheid erkennen in de inneming van de grote stad, en beide de vaste kastelen van Luik, door de samengevoegde krijgsmachten van Engeland en onze staat. Wanneer ons leger derwaarts heen trok, wordt dat van de vijanden genoodzaakt schielijk uit de buurt van Tongeren op te breken; hetgeen zij zeer kort (sommige zeggen een uur) tevoren, nog bezig waren met te versterken; en daarom met achterlating van hun handgereedschap, naar een goed heenkomen om te zien. Onze krijgsheren trekken onverhinderd tot op een uur nabij de stad Luik en slaan zich daar neder, om te beletten dat de maarschalk de Boufflers en de graaf van Tallard hun legers niet konden tezamen voegen, om het ontzet te ondernemen. Den 13 oktober nemen de onze bezit van de Luikse voorsteden en de 14^e van de stad en het paleis, onder zekere bedingen. Des anderen daags wordt tussen de Luikse regering, het domkapittel en de adel, met de Franse en de geallieerden bedongen, dat de stad, noch door de belegeraars van buiten, noch door de belegerden uit de kastelen zou beschoten worden. Waarop 15.000 van de geallieerde in de stad gelegd, en de Franse naar de citadellen gedreven. Dus had God wederom Zijn goedertierenheid wonderlijk gemaakt, onze krijgsmachten voerende in een grote en vaste stad.

Maar, wat zou het gebaat hebben, de stad met ons garnizoen bezet te hebben, indien de kastelen ook niet in onze handen waren gevallen? Maar ook daartoe heeft God Almachtig ons geholpen. Want het is geschied, na weinige dagen schieten, op de 23^e van wijnmaand, dat de eerste en sterkste citadel, door de dapperheid van onze krijgsmachten, stormenderhand is ingenomen. En dat met verlies van zo weinig volk, dat vandaar geschreven wordt: “Dat de

geallieerden in het gehele beleg en stormlopen, geen 100 man verloren hebben, en weinig meer gekwetsten bekomen. Van de Fransen zijn in tegendeel 7 bataljons en 4 compagnieën gevangen en hebben de tijd niet gehad om één mijn aan te kunnen steken. In deze citadel is veel voorraad, zo van mondkost, oorlogsbehoeften, als van geld, nevens 30 stukken geschut en 2 mortieren gevonden. En nog bijzonderder. Men heeft daarin een menigte van allerhande voorraad, geweer voor 4000 man en 20.000 kronen, geschikt tot betaling van de bezettingen gevonden. Welke alle, gelijk ook de toerusting der bevelhebbers en het zilveren tafelgoed van de gouverneur zijn geplunderd. Zulks dat verscheidene krijgsknapen een schonen buit gemaakt hebben. Ja, dat opmerkelijk is, men heeft bevonden dat de bezetting van de gemachtigde citadel sterker was, dan die dezelve aangetast hebben”.

Waar zullen we succes nu aan toeschrijven? Zullen we alleen vermelden van de wijsheid, wakkerheid van onze bevelhebbers en krijgslieden? Neen gewisselijk. Want behalve dat die ook van de Heere zijn; moeten we bekennen dat het God is, Die onze vijanden met schuwigheid slaat, zodat zij die tegenweer niet gedaan hebben, die zij hadden kunnen doen. Waarom wij ook met veel genoeg gezien hebben, dat die wakkere veldheer, de heer Graaf van Athlone, met algemene toejuiching, en naar verdienste, verheven tot veldmaarschalk van onze staat, in zijn korte brief aan haar hoogmogende, over de inneming der eerste citadel geschreven, tot driemaal toe, gewaagd van de hulp van God, zo in de verovering van deze sterkte gebleken, als tot de onderneming op de tweede te verachten. Want zekerlijk, nooit hebben we meer zegen in het gemoed te zien, dan wanneer van groot en klein, de eer van alles aan God wordt opgedragen. Daarom mogen wij wel die taal de onze maken, die wij lezen in Psalm 20: 8 en 9: “Dezen vermelden van wagens en die van paarden, maar wij zullen vermelden van den Naam des HEEREN onzes Gods. Zij hebben zich gekromd en zijn gevallen, maar wij zijn gerezen en staande gebleven.” En dat moet ons verder doen smeken in vertrouwen: “O Heere behoud; die Koning verhoore ons ten dage onzes roepens”.

Ja dat nog meer opmerkenswaardig zoude zijn; mij is voorgekomen van een geloofwaardig man, die getuigd heeft, dat zeker officier zou hebben geschreven dat het tot driemaal toe gebeurd zou zijn, eerst voor Venlo, daarna voor Roermond, en nu voor de derde maal voor de citadel van Luik, wanneer men de werken tot nadering en beschieting van die steden en sterkten begon te bereiden, dat er een sterke mist van de hemel gevallen was; waardoor die van binnen niet het allermiste konden zien of mikken op de gravers en deze echter, licht naar wens hadden. Indien dit zuivere waarheid was, daar wij het echter (buiten nadere bevestiging, niet voor uitgeven) zo is het wel dubbel over waardig, om gedacht te worden tot vermelding van Gods wonderbare goedertierenheden over onze krijgsmachten en alzo over onze gehele vaderland.

Immers de Heere heeft nog al verder voortgevaren met wel te doen aan ons, en de ondernemingen van onze krijgsmachten te zegenen. Terwijl ook de tweede sterkte, genaamd der Carthuisers, insgelijks zich heeft moeten overgeven, voor het eindigen van de tegenwoordige maand oktober, waarvan de bijzondere omstandigheden nog nader verwacht worden.

En daarom, wij besluiten met onze psalmist: Geloofd en gezegend zij Jehova, Die Zijn goedertierenheid aan ons heeft wonderlijk gemaakt, ons voerende in zoveel vaste steden, sterkten en kastelen? Zijn Naam zij er voor geprezen eeuwiglijk en altoos!

Maar wij worden geroepen om voort te gaan tot de toepassing, ook van het vervolg van de tekstwoorden, op de staat van ons lieve Vaderland. Gewisselijk, indien de Godvruchtige spreker in onze Psalm reden had, om Gods goedertierenheid te vergroten en uit te meten, door vergelijking van zijn voorgaande bedeesheid en hopeloosheid; waarin God hem echter op zijn gebeden te hulp was gekomen. Zo mogen wij ook heden te dage wel zeggen: Ik zei wel in mijn haasten, in mijn zwakgelovigheid, in mijn schielijke verbaasdheid, ja in mijn

vluchten, ik ben afgesneden van voor Uw ogen. Maar evenwel hoort Gij nog de stem mijner smekingen, als ik tot U riep. Want dit heeft zijn waarheid gehad,

1. In opzicht van ons heirleger, wanneer dat zo haastig en schielijk moest opbreken, terwijl de vijand om hetzelfde heen trok en het meende af te snijden van de stad Nijmegen. Wat dunkt ons, had dat leger, daar onzer aller welstand aan hing, geen gevaar om waarlijk afgesneden, en daarna geheel geslagen te worden?

2. En wat ons aangaat, die binnen de steden, of die op het platte land in deze provincie woonden; wanneer deze onverwachte mare ons zo schielijk overkwam, wat dunkt ons, was het toen niet in ons haasten? Wat is meniger geloof en vertrouwen toen niet zwak geweest? Of, zo het ons daar al niet haperde, het was ten minste een tijd van haasten en verbaasdheid. Het was *Magor-missabib*, een schrik van rondom. Ja, het was een tijd van haastig te vluchten. Want wat was het naar en vreselijk, wanneer men op die dag des Heeren, in onze gemeente, de dankpredikatie, na het H. Avondmaal des Heeren; zo schielijk in een treur en klaagreden moest veranderen! Wat was het droevig, zo veel mensen in de uiterste verbaasdheid van voor, en uit Nijmegen te zien vluchten; onze stad vervuld te zien met gevlucht krijgsvolk en bagage. Als ook op die en de volgende dagen, de huisluiden van rondom hun goederen bergen in de steden; en die van de steden, sommige met hun personen of kinderen; de meest van hun beste goederen, vluchten naar Holland; zodat de wegen alom met wagens en karren van gevluchte goederen bezaaid waren.

Wat was toen anders ons zeggen dan: “Ik ben afgesneden van voor Uw aangezicht”. Men vreesde dat alle hoop verdwenen was, om nog gelukkig uit deze oorlog te zullen komen; of immers om de voorgenomen grote aanslagen uit te voeren. Ja men vreesde dat de vijand zou doordringen, en dat het dan, niet alleen met onze vrijheid en godsdienst, maar met ons leven zelfs gedaan zou zijn geweest. Want wat voor bloedige voornemens bij de vijanden waren, indien zij hun doen hadden kunnen bereiken, hebben we in onze Eben-haëzer genoegzaam gemeld.

Maar, tot roem van Gods vrije en wonderlijke, ja wonderbaarlijke goedertierenheid, moeten en mogen wij (Gods kinderen ten minsten) belijden: “Dan nog hoort Gij de stem mijner smekingen, wanneer ik tot U riep”. Is dat toen onze plicht, en ook ons werk niet geweest, dat wij ootmoedig en nederig tot God gesmeekt en dat wij ernstig tot Hem geroepen hebben? O ja! Toen leerde de nood ons bidden. Ten dage als ons bange was, hebben wij ons stille gebed uitgestort. Dit is geschied in het verborgen in onze binnenkamers; het is geschied in Godvruchtige gezelschappen van vromen onder elkaar. Het is geschied van de leraars op de preekstoel, niet allen in de ordinaire gebeden voor en na de predikaties, maar ook in de algemene bedestonden, door de hoge overheid daartoe aangesteld. En wij moeten en mogen zeggen tot roem van God, dat Hij Zich niet onbetuigd gelaten heeft aan ons, met ons, bijzonder in die tijd, de Geest der gebeden te verlenen; ons ernstige begeerten in de ziel en de woorden in de mond te leggen. En hoe gij u zelfs, zo onder het openbaar bidden, als in uw binnenkamers bevonden hebt, kon gij best bij uzelf bewust zijn.

En wat zullen we zeggen? Is Jehova doof geweest op de stem van onze smekingen? O Neen. Wij hebben reden om te zeggen: “Maar zeker, God heeft gehoord; Hij heeft gemerkt op de stem mijns gebeds. Geloofd zij God, Die mijn gebed niet heeft afgewend, noch Zijn goedertierenheid van mij.” Ps. 66:19 en 20. Dit heeft de Heere getoond.

A. Inwendig aan en in onze ziel. Want indien we van ons zelf in nederigheid mogen spreken. Wanneer ons de tijding ter oren kwam, dat de legers omtrent Nijmegen aan elkander waren, zo oordeelden wij het onze plicht, met Mozes te gaan bidden, terwijl Israël streed tegen Amelek. En wij moeten, tot roem van Gods goedheid erkennen, dat wij ons toen en naderhand meermaals met kracht gesterkt vonden in onze ziel. En hoewel wij niet ontveinzen willen dat wij, zowel als andere, het gevaar wel beseft hebben en met vreze en bekommernissen bevangen geweest zijn, is zulks echter met een goede hoop en moed vergezelschap geweest.

Bijzonder, wanneer wij vernamen dat God de overloop van de stoute wateren gestuit had; hebben we op diezelfde dag ons ook weleens bemoedigd gevonden om te zeggen, dat het wel gebeuren kon, dat dit voorval de behoudenis van ons land zou zijn. En het is ook in meer dan een opzicht waarachtig bevonden geweest. Gelijk het ook sinds dien tijd geweest is, dat wij ons hebben opgewekt gevonden, om (na het voorstel van de redenen van vreze en bekommernis voor ons land) ook de redenen van hoop aan de gemeente voor te dragen, volgens aanleiding van de tekst, 2 Kor. 1:10: “Die ons uit zo groten dood verlost heeft en nog verlost; op Welken wij hopen, dat Hij ons ook nog verlossen zal”. Wat ulieden aangaat, geliefde toehoorders, of zoals ik nu spreken moet, opmerkende lezers, zoveel gij de Heere vreest, gij zult ook mogelijk het uwe kunnen getuigen; of God uw gebeden en smekingen, zo in het openbaar, als in het bijzonder, niet wel goedgunstiglijk beantwoord heeft, door u inwendig te versterken en goede moed te doen hebben en houden, zelfs in het midden van de duisternissen, die ons zijn overgekomen.

B. Maar trouwens, de Heere heeft ook metterdaad Zelf betoond, dat Hij de stem onzer smekingen gehoord heeft. Door dien Hij des vijands toeleg (waarop zij zo vaste staat gemaakt hadden) niet alleen heeft verijdeld, maar ook sinds dien tijd een omwending gemaakt en ons al die wonderen van weldadigheden bewezen, die wij nu reeds vermeld hebben.”

Uit: “Het groote goed van Gods uitverkoornen, ende Gods wonderbaare goedertierentheden omtrent Nederland; in den Jaare MDCCII”. Door Joh. ‘d Outrein. Blz. 86-111.

2. 3. Gods bewezen hulp in tijden van benauwdheid; de slag bij Vigo.

“Wie besloot des vijands schepen in hun havens, dat zij ten raad en ter benauwing van onze koopvaart niet uitliepen? Was het niet de Heere, Die hun meer de moed deed zinken als dat onze vloten hun bedwongen? Aller opmerkelijkst is het geval in de haven van Vigo. Ziet daar de zilvervloot ter schuiling geborgen achter zoveel sterkten van kastelen, van baterijen op de rivier gesteld tegen bestokers van stad en bekramde keerbomen, omsloten door negentien waterkastelen; waarbij nog was een landmacht van twaalfduizend mannen, alleen ter bewaking van deze verborgen schat verordend. Nochtans dit alles niet tegenstaande is echter deze rijkdom in de macht gevallen van onze gecombineerde Engelse en Hollandse vloten, en dat wonderstuk met maar acht schepen en omtrent vijfduizend mannen uitgevoerd, die de sterkbezorgde keerbomen doorbraken, het kasteel dat deze tot dekking diende, stormenderhand bemachtigden en alzo in het gezicht van ’s vijands landvolk die schat, van vele oorlogsschepen van de vijanden ten roof wegsleepten. En dat nog bijna zonder bloedstorting of schade aan schepen en volk te lijden. Wie anders hiervan is de werkoorzaak dan de Heere? Die de lucht door mist verdikte tot een veilige nadering, de wind bestuurde om voorspoedig in de haven te doorstevenen, en het vijandelijke volk kleinhartig maakte, om het ontzet niet ten krachtigste te ondernemen. De verbeelding van al die voorhoeding en ’s vijands overmacht alleen was machtig genoeg om zo een onderneming te schromen, en daar ze al werd aangeport met vele redenen af te wijzen. Maar dit leeuwenhart en die wonderbaarlijke zegenpraal had de Heere gewerkt en voor ons uitgevoerd, om hierbij een gedenkstuk op te richten, dat Hij Zijn hand uitstreckte tegen onze vijanden, en hun met Zijn plagen wilde bezoeken.”^{8 9}

⁸ In 1702 haalde een Brits-Staatse vloot een overwinning door de noord-Spaanse havenstad Vigo in te nemen, waar de Spaanse zilvervloot uit Zuid-Amerika was aangekomen. De Franse schepen die de Zilvervloot escorteerden werden vernietigd en de zilvervloot met aan boord 1 miljoen pond goud en zilver viel in Brits-Staatse handen. Dit gebeurde onder leiding van Philips van Almonde op 23 oktober 1702. De Engelsen en Hollanders vernietigden hierbij ook bijna de gehele Spaanse en Franse zeemacht.

⁹ Uit: “Nederlands blydschap en vertrouwen, dat is: dank-segginge van Nederlands kerke tot de HEERE wegens Zijne krachtig bewezen Mede-hulp in hare benauwdheyd door Zijnen Zegen wonderdadig te verleenen over ’s lands en der Geallieerdens Wapenen tegen hare Vyanden.” “Op den DANK- en BEDE-DAG den 13. December 1702. In twee leer-redenen over Psalm CXXXVIII vers 7 en 8”. Door Abraham T Gilde, Blz. 33.

2.4. Het jaar 1703.

Vanwege de felle strijd in Duitsland riep de keizer prins Eugenius uit Italië terug en op 18 januari kwam hij te Wenen aan. Door de keizer werd hij tot president van de hofs-krijgsraad verheven. Het was gebleken dat hij een goed begrip had van de economie en van het goed gebruik van financiën. Zodra hij in de uitvoering van zijn ambt was getreden, veranderen de zaken van gedaante. Hij liet zijn gedachten gaan over het brengen van de financiën in goede orde en bezorgde de legers in Hongarije, Duitsland en Italië met alle noodzakelijkheden, tot zover dat men alom bij de keizerlijke troepen niet zonder de uiterste verwondering en zeer schielijke verandering ten goede zag; de mond- en krijgsbehoeften werden niet alleen op zijn tijd geleverd, maar hetgeen dat nu niet was gebeurd, de troepen werden stipt betaald, en men zag veel geld bij de keizerlijken. Hij wist, met wat eindeloze moeilijkheden hij in Italië te worstelen had gehad en hoe belangrijk het was dat legers overvloed aan alles hadden.

In dit jaar duurde het niet lang, of de hertog van Savoye werd meer en meer gewaar dat hij door de Fransen werd misbruikt en zelf geen volkomen vrijheid had. De heerszucht van de Fransen zag hij duidelijk in en de adem van de Fransen die hun macht ook in Savoye wilden uitbreiden voelde hij steeds sterker. Hij besloot om met de Fransen te breken en zich bij de keizerlijken te voegen. Hij verklaarde in de rijkszaal tegenover hoog en laag, om tegen Frankrijk te gaan vechten, tot handhaving van de soevereiniteitsrechten. Deze verklaring werd onmiddellijk gevolgd door het gejuich van alle officieren, die eenparig antwoorden, dat zij bereid waren, de laatste druppel van hun bloed te vergieten, om zich te wreken vanwege de hoon, die hun heer, in het leger van de Franse hertog was aangedaan. De hertog van Savoye gaf daarop bevel om al de Franse officieren in zijn grondgebied bij de kop te pakken. Waarna de hertog zich krachtig tegen de Fransen gaat weren, maar spoedig moest hij ook inzien, dat de Fransen fel konden terug slaan.

Alhoewel de prins Eugenius te Wenen het al druk genoeg had om de belangen van de keizer op de juiste wijze uit te voeren, zo had hij toch een grote hand in de onderhandelingen waardoor de hertog van Savoye de Franse en Spaanse partij verliet. Hij schreef brieven en probeerde alles zo goed mogelijk te laten verlopen.

In dit jaar opende de maarschalk van Villars de veldtocht aan de Rijn en trok over de Rijn richting de Donau. De prins Eugenius, hoewel hij het zeer druk had, was ook druk bezig met de gewichtige onderhandelingen met de koning van Portugal, waarna deze zich ook ten volle bij de keizerlijke alliantie aansloot. De koning van Frankrijk deed zijn uiterste best om de koning van Portugal aan zijn zijde te krijgen, maar alle moeite was tevergeefs.

Vanwege de grote onlusten in Hongarije trok prins Eugenius op 12 december naar Presburg (Bratislava) om een einde aan de onrusten te maken en om te voorkomen dat de Hongaarse prins Ragotzi (Frans II Rákóczi) zich bij de keurvorst van Beieren zou voegen¹⁰.

¹⁰ Na de Turkse overheersing regeerden de Habsburgers over Hongarije, in 1703 was dat nog de keizer Leopold I. In 1694 keerde Frans II uit Praag terug naar Hongarije waar hij rond 1698 in contact kwam met de Franse maarschalk de Villars, die verwickeld was in de Spaanse Successieoorlog tegen de Habsburgers. Dit werd echter bekend bij de Habsburgers, waarop Rákóczi in 1700 werd opgepakt en gevangengezet in het fort van Wiener Neustadt. Hij werd ter dood veroordeeld, maar wist met behulp van de gevangeniscommandant en zijn zwangere vrouw Amalia tijdig te ontsnappen naar Polen, van waaruit hij in 1703 de opstand tegen de Habsburgers begon. De achttiende en negentiende eeuw brachten verschillende opstanden tegen de Habsburgers, die alle mislukten: Frans II Rákóczi leidde van 1703 tot 1711 de bekendste Koeroetsen-opstand. In september 1705 werd Frans II uitgeroepen tot regerend vorst over het koninkrijk Hongarije. Inmiddels had hij al een deel van Hongarije in handen en was hij koning van Transsylvanië geworden. Rákóczi werd in 1708 verslagen in de slag bij Trencsén. Hij werd geraakt en viel bewusteloos van zijn paard. De kuruc (spreek uit 'koeroets', gewapende anti-Habsburgrebell) dachten dat hij dood was en sloegen op de vlucht. Deze nederlaag zou fataal blijken voor de Opstand. Meerdere

2.5. Het jaar 1704; de Slag bij Schellenberg.

Het jaar 1703 was best wel goed verlopen voor de Fransen, ze hadden een groot gedeelte aan de westkant van de Rijn in hun macht gekregen en waren ook al met een leger de Rijn overgetrokken richting het zuidoosten.

Nadat prins Eugenius de financiën weer op orde had gekregen, en de onderhandelingen achter de rug waren, liet hij zijn gedachten gaan over nieuwe krijgstochten en hield zich sterk bezig met de voortgang van de Beierse troepen. Hij wilde de zegevierende vijand in het hart van het rijk aantasten, die op weg was om het keizerlijke rijk ondersteboven te keren en om zijn standaard op de muren van Wenen te plaatsen. Dit bracht grote verslagenheid bij het keizerlijke hof teweeg, maar de voorspoed van de vijand duurde niet lang...

Tallard voerde bevel over het Franse leger in Duitsland en trok met zijn leger vanuit de Elzas richting het oosten. De keurvorst van Beieren trekt met zijn leger naar het Zwarte woud om zich bij het leger van Tallard te voegen. De keizerlijke troepen lagen bij Nördlingen, maar letten nauwkeurig op de bewegingen van de vijand en dekten Wurtenburg voor een mogelijke aanval. Op 20 mei trekt Tallard met een leger van 24.000 man voorbij Freiburg en voegt zich bij het leger van de keurvorst van Beieren.

In Engeland was er een generaal, John Churchill, 1^e hertog van Marlborough. Hij was in 1650 in Engeland geboren. Tijdens de omwenteling in Engeland in 1688 liep de hertog over naar het leger van Willem III. Na het overlijden van Willem III werd zijn schoonzus Anna koningin; zij verhief Churchill in 1702 tot eerste hertog van Marlborough.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog stond Marlborough aan het hoofd van de verenigde Britse, Nederlandse en andere troepen en vocht hij veldslagen uit op uiteenlopende plaatsen, tot diep in het Europese continent.

Op 21 april 1704 arriveerde de hertog in Den Haag, hij stelde een gewaagde actie voor. Marlborough liet een geallieerd leger via Roermond naar Zuid-Duitsland marcheren.

Op 25 mei trok prins Eugenius uit Wenen en op 28 mei arriveerde hij in Neurenberg. Op 9 juni ontmoette hij de hertog van Marlborough te Mondelsheim (tussen Heilbron en Stuttgart). Kort hierna voegde het leger van de hertog, bestaande uit 30.000 man zich bij het leger van prins Eugenius.

Om diep door te kunnen dringen in vijandelijk gebied, had deze grote strijdmacht (ca. 35.000 man) een flinke bevoorrading nodig. Om dit in te verhinderen werd op 2 juli het fort Schellenberg bij Donauwörth bestormd. De Beierse troepen lagen in een zeer goede positie, zodat de troepen van de hertog in de eerste drie aanvallen met groot verlies werden afgeslagen. Eindelijk werden de vijanden uit hun posten verjaagd, dat gevolgd werd met een gehele nederlaag, zodat de hertog meester werd van hun legerkampen, bagage en artillerie.

Aan beide zijden waren zware verliezen geleden, maar de Schellenberg was ingenomen en kort daarop gaf Donauwörth zich eveneens over. Het grootste gedeelte van de Beierse troepen was op de vlucht gedreven en meer dan 5.000 van hen gedood. Aan de zijde van de geallieerden was dat aantal niet minder. Doordat de keizerlijken nu Donauwörth in bezit hadden, hadden zij daardoor een plek om over de Donau te trekken, waardoor de weg naar Beieren open lag.

kuruc-leiders liepen over naar de keizerlijken, Rákóczi's troepen werden teruggedreven. Rákóczi verloor zijn titel van Vorst van Transsylvanië. Er werden vredesonderhandelingen gestart, maar Rákóczi vertrouwde de keizerlijke onderhandelaar János Pálffy niet en week in 1711 uit naar Polen. Bij de vrede van Szatmár van 30 april 1711 werd verklaard dat de opstandelingen, inclusief Rákóczi, amnestie zouden krijgen als ze een eed af zouden leggen aan de nieuwe keizer Karel VI. Rákóczi weigerde dit, maar er kwam wel een einde aan de koeroetsen-opstand.

Foto rechts: Deel van de Schellenberg.

De verschansing (foto links) is gemaakt tijdens de 30-jarige oorlog en door de Beierse troepen gedeeltelijk uitgebreid. En door de Zweden op bevel van hun koning Gustaaf Adolf wezenlijk verbeterde.

“Op 2 juli 1702 vond de slacht op de Schellenberg plaats tijdens de Spaanse successieoorlog en werd er fel gevochten. Daarna en ook in 1743 in de Oostenrijkse successieoorlog met veel moeite vernieuwd. Bezocht door Napoleon in 1805 en 1809, werden de schansen niet meer gebruikt. Maar de geschiedenis sterft niet.”

2.6. Het jaar 1704; de Slag bij Höchstädt/ Blindheim.

Na deze slag, trokken de troepen van Eugenius en de hertog naar verschillende plaatsen en beide legers waren erop voorbereid om elkaar te helpen in de strijd tegen de vijand. De Franse en Beierse legers werden op de voet gevolgd. Tallard hield een krijgsraad met de vraag, of men de Donau over moest gaan en waar men het leger moest opstellen. Men besloot tot de overtocht

van de Donau te Lauingen (vlakbij Höchstädt) en men oordeelde dat de vlakte bij Höchstädt en Blindheim een veilige legerplaats zou zijn.

De prins Lodewijk van Baden rukte ondertussen voor Ingolstadt om die vesting te belegeren, maar kreeg op 11 augustus bericht dat de vijanden de Donau waren overgetrokken. De prins Eugenius die met zijn leger voor Munster lag, brak op en legert zich vlakbij Donauwörth. De hertog Marlborough trok met zijn leger ook naar Donauwörth en kwam daar om 8 uur 's morgens, na de hele nacht gemarcheerd te hebben aan. Hier werd krijgsraad gehouden en men besloot de vijand slag te leveren.

Men bereidde zich voor op de slag en op 13 augustus vond een van de belangrijkste veldslagen plaats uit de successieoorlog.

Zoals op de plattegrond is te zien, lag het leger van Prins Eugenius aan de rechter zijde tegenover het leger van de graaf van Mersin. Het leger van de hertog lag tegenover het leger van Tallard. Het leger bestond uit ca. 55.000 geallieerde troepen tegenover ca. 60.000 Fransen. Het front was ca. 6 km. lang. Vanaf 1 uur in de morgen bulderden de kanonnen aan beide zijden, maar het duurde nog tot 1 uur in de middag voordat men begon te marcheren.

Om 1 uur 's middags begon de strijd.

Het leger van de hertog kon het leger van Tallard redelijk eenvoudig verslaan en Tallard die een deel van Blindheim als vesting gebruikte werd daaruit verslagen en de hertog nam bezit van de stad. Hierop kreeg de hertog bericht dat het leger van de prins Eugenius niet zo'n voorgang maakte en met sterke tegenstand te kampen had, hierop trok hij te hulp en het resultaat was dat de vijand totaal verslagen werd. Zeer velen verdronken in de Donau; de rivier was spoedig volgepropt met mensen en paarden. De vijand was met grote schrik bevangen en ieder zocht een veilig heenkomen. Elk ogenblik spoeden nieuwe troepen over de rivier om niet in de handen van de moedige overwinnaars te vallen, die hen zeer hevig vervolgden. Generaal Tallard werd gevangen genomen.

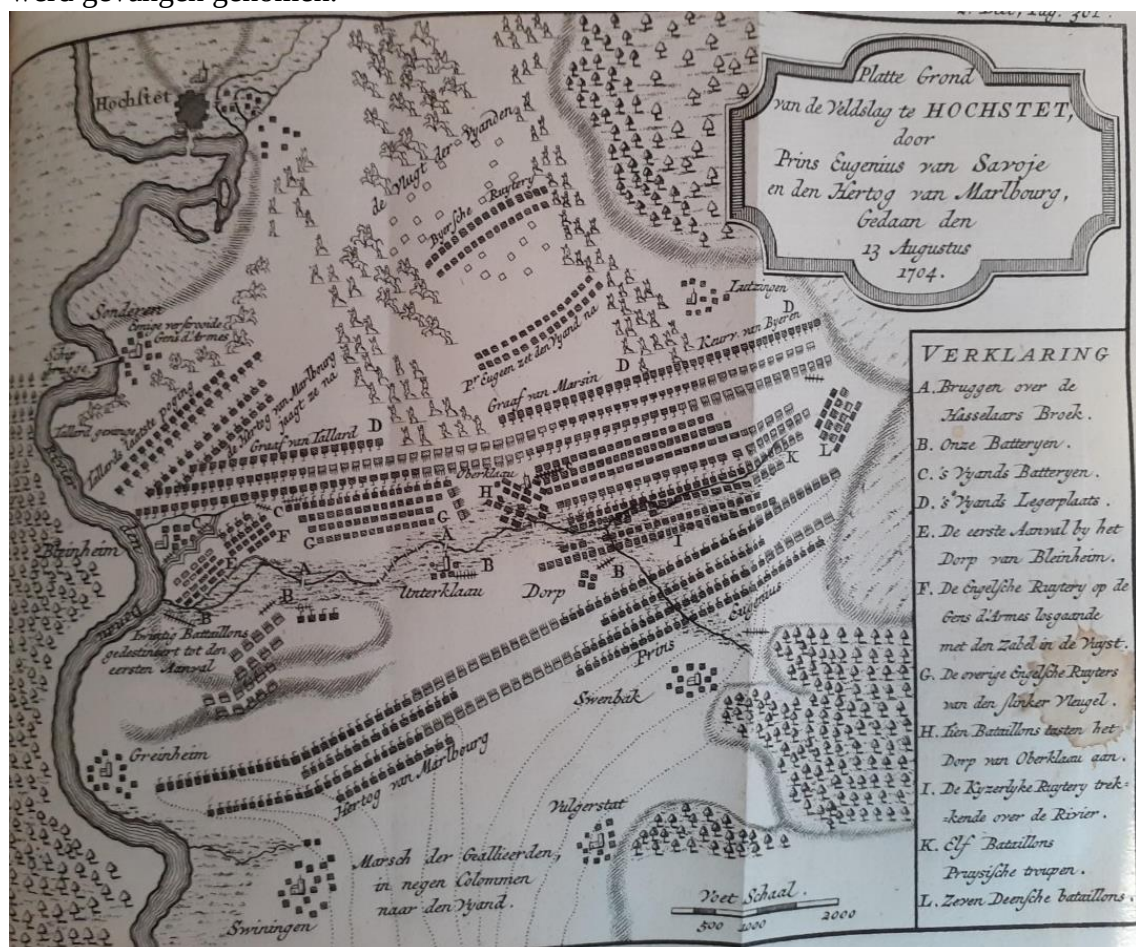

Foto links: Gedenksteen ongeveer 2 km. bij Blindheim vandaan. Ter herinnering aan: "Schlachtfeld von Blindheim. Spanischer erbfolgekrieg. 13 august 1704. Battle of Blenheim"

Foto rechts: Uitzicht over een deel van het slachtveld.

Foto onder: De herbouwde kerk van Unterglauheim. Op 13 augustus werd de kerk 's morgen om 8 uur in brand gestoken. Om 16:00 was het stadje in handen van de geallieerden.

Het gehele leger van Tallard was gedood of verdronken in de Donau of gevangen genomen. Velen waren ook van een steile helling bij Sonderheim gevallen terwijl ze vluchten. Tallard, naderhand bij de hertog van Marlborough in zijn koets zijnde, zei tegen hem: “dat zijne hoogheid de beste troepen die er in de wereld waren, had geslagen”. “Ik denk”, antwoordde de hertog “dat gij zeggen wilt, behalve degenen die de eer hebben gehad, dezelve te slaan”. Tijdens de strijd werd het paard onder prins Eugenius dood geschoten. Blindheim werd pas ingenomen na een bloedige strijd met bajonetten.

Foto links: Kerk van Blindheim met daarvoor (naast de boom) een monument ter herinnering aan 300 jaar Slag bij Blindheim

In de strijd waren er totaal 4463 mensen omgekomen, waarvan 1991 van de rechtervleugel die streden onder prins Eugenius en 2472 van de linkervleugel die streden onder leiding van de hertog van Marlborough. Totaal waren er 7323 gewonden en er zijn er 273 die gevangen waren genomen en/ of vermist waren. Aan de Franse en Beierse zijde waren er ca. 15220 gevangen genomen. 20.000 gedood of gewond op het slagveld en nog meer dan 15.000 verdronken. Daarbij kwam dat een

grote buit in handen van de keizerlijke legers viel. De Beierse en Franse troepen waren in Duitsland zodanig verslagen, dat zij voorlopig genoeg hadden aan zichzelf. Het aanvallen van de Fransen werd veranderd in verdedigen. Offensief werd defensief.

Deze overwinning was zeker zo heerlijk, dat verschillende honderden jaren in Duitsland niet was gehoord, tot zoverre dat, het scheen alsof de Engel des Heeren nedergedaald was om de Fransen in hun legerplaats te slaan, en hierop ziet onder de verscheidene medailles, op deze roemruchtige overwinning gestempeld.

Deze vertoont op de voorzijde het borstbeeld van prins Eugenius met dit omschrift: “Eugenius Fransois, hertog van Savoye, keizerlijke commanderende generaal.”

Op de andere zijde ziet men Gods engel met een vlammend zwaard 180.000 Assyriërs van koning Sanheribs leger in een nacht verslaan, met dit omschrift: “Door de kracht van de goede engel. 2 Koningen 19. Zinspelende dit omschrift om de naam van onze held. Op de voorgrond staat: “De Fransen en Beiersen geslagen, en Tallard met 10.000 man bij Höchstädt gevangen, 1704

Een andere penning op deze bevochte zege geslagen, praalt op deszelfs voorzijde met de borstbeelden van de prins Eugenius en van de hertog van Marlborough. Boven hen, staat dit omschrift: "Eugenius, prins van Savoye. Johan, hertog van Marlborough.

Daaronder leest men: "Ziet hier Pollux en Castor, door de glorie en het hoofdtreffen van Höchstädt tot broeders gemaakt, waarvan gij, o Fransman, ooggetuige geweest zijt.

De andere zijde vertoont het hoofdtreffen van Höchstädt, nevens de twee krijgshelden te paard, die hun troepen aanmoedigen en hen een goed voorbeeld verstrekken. Het slagveld is bezaaid met 's vijands lijken. Op de voorgrond ziet men een vijandelijke bende, het geweer nederleggende, daaronder de maarschalk van Tallard, die zijn degen aan de hertog van Marlborough overgeeft. Boven het slagveld zweeft de faam, die de glorie van die gedenkwaardige dag uitbazuint, met de volgende woorden: "Aan de eendracht van die twee krijgshelden is men de overwinning verschuldigd".

Onder het slagveld staat geschreven: "Deze samengevoegde sterren, die nu tevens haar luisterrijke stralen schieten, verhalen aan haar vrienden, dat nademaal zij den vijand overwonnen hebben, de voorspoed hen alom verzelt.

De derde penning tekent op de voorzijde de prins Eugenius en de hertog van Marlborough in het gewaad van een Romeins krijgsman, op hun knieën om de goddelijke bijstand smekende in deze woorden: "Ach dat God als een derde leidsman Zich bij ons voege".

Op de andere zijde ziet men de afbeelding van het hoofdtreffen van Höchstädt met het volgende omschrift: "Zodanige glorie heeft Duitsland verkregen door de vereniging der troepen van deszelfs bondgenoten, te Höchstädt den 13 augustus 1704.

Deze overwinning, een van de grootste die ooit was behaald, was nochtans nog groter in zijn gevolgen. De keurvorst van Beieren trok na dit hoofdtreffen met alle mogelijke spoed naar Ulm. Geheel Beieren moest zich nu aan de keizerlijken overgeven. Regensburg, Augsburg en andere steden werden door de Fransen verlaten. Ulm werd door de generaal Thungen belegerd en ingenomen. Trier werd ingenomen en

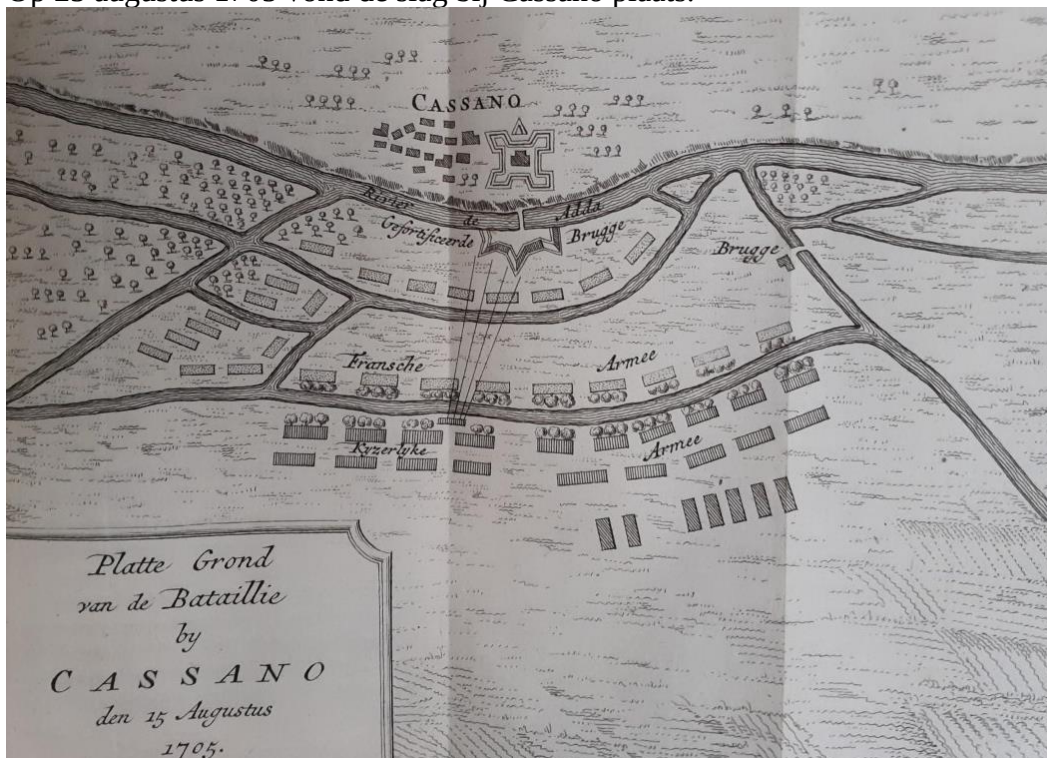
Traarbach. Prins Eugenius vertrok, zodra Landau op de vijanden was heroverd, met de koning Jozef naar Wenen, daar hij op 30 december aan kwam.

2.7. De gebeurtenissen in Italië; 1705.

Zodra de Fransen zich van Verua meester zagen, rukten zij voor Mirandola, terwijl zij zich ook reeds in bezit zagen van de kastelen van Sint Sospir en Montauban in het graafschap Nissa. Hoe het zij, de tegenwoordigheid van de prins Eugenius was zonder twijfel hoogst noodzakelijk, maar hij wilde niet graag iets van de glorie verliezen, die hij had verkregen, bleef te Wenen, totdat hij in staat gesteld was, om de oorlog daar met roem te kunnen voeren. In zijn vorige veldtochten had hij aan alles gebrek gehad, en het was als een half wonder geweest dat hij zijn legers had kunnen doen bestaan en dat hij zijn grond zowel had gehandhaafd, zoals hij gedaan had, maar daar die moeilijkheden hem oneindige zorg hadden gekost, weigerde hij volstrekt naar Italië te keren, eer en alvorens hij van het nodige was voorzien om zijn ondernemingen met kracht te kunnen uitvoeren. Ja, men zeide, dat hij al zijn ambten wilde neerleggen, zo men zijn verzoek niet kwam in te willigen, waarop men hem dan ook wel haast genoeg gaf.

Zodra hij het opperbevelhebberschap over de keizerlijke legers in Italië had aangenomen, maakte hij zulks aan de graaf van Bonneval bekend. “Wij zullen met elkander dienen, ik heb u van de keizer verzocht”, antwoordde hij. De graaf van Bonneval vertrekt in het begin van april van Wenen. De hertog van Savoye was nu tot het uiterste gebracht en moest zeer spoedig geholpen worden. Het keizerlijke leger werd in Tirol verzameld. De prins Eugenius kwam begin mei bij het leger aan, daar hij de onaangename tijding ontving van de dood van zijn zuster, de prinses van Soisons, die om deze tijd te Morges, in het graafschap van Vaux was overleden. De prins hoorde die tijding met grote droefheid, maar niets was in staat om hem de belangen van de keizer, zijn meester, te doen vergeten. De keizerlijken probeerden tevergeefs Mirandola te ontzetten.

Op 25 augustus 1705 vond de slag bij Cassano plaats.

In een brief die prins Eugenius schreef aan de hertog van Marlborough schrijft hij onder andere: “Ik zal ten eerste het Te Deum laten zingen, om God te danken voor deze gelukkige uitslag, die te aanmerkelijk is omdat het gehele vijandelijke leger in het gevecht is geweest, hetgeen ik

tevorens niet heb geweten. Als ik het terrein beschouw, daar de vijanden zijn geslagen, schijnt het onmogelijk, vanwege deszelfs zeer voordelige gelegenheid. Volgens boodschap zo aanstonds uit gevangenen, overlopers en uit verschillende plaatsen bekomen, is het verlies van de vijanden zeer aanzienlijk, zijnde de verbaasdheid zo groot geweest, dat vele van hun troepen in [de rivier de] Adda zijn verdronken. Onze regimenten brengen zo aanstonds nog enige standaarden en vendels en onder de gevangenen bevinden zich vele officieren. Men kan wel oordelen, dat van onze zijde de zaak niet is afgelopen zonder verlies, want het vuur is van weerskanten verschrikkelijk en ongelooflijk geweest”.

Het verlies van dit gevecht was aan beide zijden even groot, bestaande in 3 of 4000 man, behalve de gewonden. Het gewenste resultaat werd niet bereikt, maar de slag ook niet verloren. De Fransen hadden hierna plannen om Turijn te belegeren, maar voeren het nog niet uit. De Keizerlijken betrekken de winterkwartieren in de buurt van het Gardameer en in December trekt prins Eugenius naar Wenen.

Dit jaar was op 5 mei de keizer Leopold I overleden in de ouderdom van ruim 64 jaren. Hij had 50 jaren als koning van Hongarije, 49 jaren als koning van Bohemen en 47 jaren als keizer geregeerd. Na zijn overleiden werd hij opgevolgd door zijn zoon Jozef I die toen ongeveer 27 jaar oud was.

2.8. De gebeurtenissen in Italië, begin 1706.

In het begin van het jaar 1706 stond het er niet goed voor voor de hertog van Savoye. Het grootste gedeelte van zijn gebied was in Franse handen; het kasteel van Nissa werd na een beleg van 55 dagen door de Fransen ingenomen.

Prins Eugenius deed grote moeite bij de keizer om hulp voor de hertog te verkrijgen. De Franse hertog van Vendome wilde voordeel behalen, nu prins Eugenius nog niet was gearriveerd en de keizerlijken nog zwak waren. Hij keerde zo spoedig als mogelijk was uit Versailles naar Italië met een leger van 18.000 soldaten en overrompelde de keizerlijke legers op 19 april, juist wanneer zij onder de aanvoering van Reventlau tussen Calcinato en Montechiano achter de rivier de Chiesa meenden hun legerkamp te kunnen oprichten. De overmacht was zo groot dat men de Fransen niet ten volle kon weerstaan en spoedig hadden de Fransen reeds overal de overhand en de keizerlijken moesten wijken.

Prins Eugenius voert in het voorjaar het leger in Italië weer aan. In de maand mei trekt de prins met zijn leger het gebied van Verona in.

Op 5 mei 1706 werd er in Nederland een Vast- en bededag gehouden voor het openen van de veldtocht. Op deze dag sprak ds. J. D' Outrein een boetpredikatie uit over Joël 2:12-14: “Nu dan ook, spreekt de HEERE, bekeert u tot Mij met uw ganse hart, en dat met vasten en met geweene en met rouwklage. En scheurt uw hart en niet uw klederen, en bekeert u tot den HEERE uw God; want Hij is genadig en barmhartig, lankmoedig en groot van goedertierenheid, en berouw hebbende over het kwade. Wie weet, Hij mocht Zich wenden en berouw hebben; en Hij mocht een zegen achter Zich overlaten tot spijsoffer en drankoffer voor den HEERE uw God.”

In de toepassing zegt hij o.a. het volgende:

“Zie daar, de tekstwoorden, en op zichzelf, en in haar verband met het voorgaande, en onder elkaar, opgelegd en verklaard.

Wanneer wij nu onze gedachten van het Joodse volk in die tijd eens afwenden naar het volk van Nederland in deze dagen; voorwaar wij vinden een zeer grote gelijkheid tussen beiden; en daarom, dat dezelfde taal, door des Heeren dienstknechten, ook wel tot ons mag gevoerd worden.

1. God had het Joodse volk tot Zijn volk verkoren. Dit mogen we zeggen, dat God ook gedaan heeft omtrent Nederlands volk. Hoewel niet met uitsluiting van andere volkeren; gelijk het

voormaals plaats had. 2. God had dat volk zeer gezegend met allerlei tijdelijke en geestelijke zegeningen. Zo ook het volk van Nederland. 3. Het Joodse volk was ondertussen zeer ondankbaar; het bezondigde zich zwaarlijk tegen de Heere; zij lieten den dienst van God na en verslaafden zich aan de afgoden. Onder al de zegeningen van God, weidden zij zich zonder vreze in alle wellusten en stelden den dag des kwaads verre. Onder Gods mindere kastijdingen, werden zij niet verbeterd, maar verergerd. Twijfelt iemand of het waarlijk dus onder ons gesteld is, die moet geen ogen in zijn hoofd hebben. Hetgeen wij straks nog nader zullen aandringen. 4. En gelijk het Joodse volk daarom door Gods oordelen werd gedrukt, en nog zwaarder gedreigd, voor twee van Gods gewone landplagen, hongersnood en verwoesting door oorlog; zo vinden wij ons ook thans bedremmeld, door Gods rechtvaardig oordeel in een zware en zeer gevaarlijke oorlog. Waardoor de krachten en zenuwen van onze staat als uitgeput worden en niet alleen de landen en luiden bedorven worden, daar de stoel des oorlogs is; maar ook vele van de ingezetenen des lands te gronde gaan, door de zware lasten die er moeten gedragen worden. Hetzij rentenieren, hetzij kooplieden, winkeliers en anderen. Het is waar dat God de wapenen van de Staat en de Hoge Bondgenoten nog al met zegenrijke overwinningen gekroond heeft, gedurende deze oorlog. Maar het is ook waar dat de overwinningen als nog van dat succes niet zijn, dat het tot nog toe onwaarschijnlijk is dat de oorlog haast in een gewenste vrede zal worden verwisseld. En is er op de ene plaats voordeel bevochten, op andere plaatsen is het tot ons nadeel uitgevallen. Immers wij zitten nog midden in het vuur des oorlog. Wij hebben te doen met een machtige en listige vijand. Die komt met zijn talrijke legers op verschillende plaatsen te velde, en met zijn vloten in zee. Barcelona, de hoofdstad van Catalonië is vast te water en te land belegerd; welke indien aan hem weder overgaat, is het te duchten dat de hoop zal verdwenen zijn om het rijk van Spanje voor een van onze bondgenoten te winnen. De geruchten zijn er vast, van een slaan der keizerlijken in Italië. Op onze grenzen zelfs verzamelen de vijanden met een zeer grote legermacht. En wie weet, wat God hun niet wel mocht toelaten, en of Hij hen niet weleens verder zou kunnen doen doordringen, dan zij tot nog toe gedaan hebben. Immers, om met de woorden van hun edele Grootmogendheden te spreken, wij mogen en moeten wel in aandachtige overweging nemen, den tegenwoordige geheel bekommerlijke en gevaarlijke toestand van zaken. Want zekerlijk, het zwaard is geveegd en het is uit de schede getogen; en indien het God behaagde, Hij zou er ons, tot verdelgens toe mee kunnen treffen.

Wat behoort dan nu, in dit gevaarlijk gewicht van tijden, ons werk en betrachting te zijn? Indien gij zulks begeert te weten; wel dan, hoort des Heeren Woord, o Inwoners van Nederland! “Nu dan ook, spreekt de HEERE, bekeert u tot Mij met uw ganse hart, en dat met vasten en met geweene en met rouwklage”. Het zijn ontwijfelbaar de menigvuldige en hooggaande zonde van het land, waaraan zich allerlei standspersonen schuldig maken, waarom wij nog zuchten in deze oorlog en waarom wij nog in zodanig gevaar zijn van rondom. En indien wij in onze zonden voortgaan, wat is er anders te duchten, als dat God ook in tegenheid met ons handelen zal, en ons zevenvoudig slaan om onze ongerechtigheden; het zij door de hand van onze vijand; of als Hij hem daartoe niet gebruiken wil, zo heeft Hij andere pijlen in Zijn koker om er ons mee te treffen; hetzij ongedierte, onvruchtbaarheid en hongersnood; hetzij pestilentie of andere plagen. En als we die ook al mochten ontgaan, wanneer wij echter in onze zonden mochten leven en sterven, zo zal toch het eeuwig oordeel van rampzaligheid en verdoemenis zekerlijk komen over alle ziel, die het kwaad gewerkt heeft en God geweigerd in erkenenis te houden.

En daarom, terwijl het nu nog de tijd is van Gods verdraagzaamheid, ja de wel aangename tijd en dag der zaligheid; wat moet nu onzer aller plicht zijn, dan ons te bekeren tot Jehova? Och, of die stem des Heeren thans eens mocht klinken, niet alleen in onze oren, maar ook in onze harten: ” Zeg tot hen: Zo waarachtig als Ik leef, spreekt de Heere HEERE, zo Ik lust heb in den dood des goddelozen! Maar daarin heb Ik lust, dat de goddeloze zich bekere van zijn

weg en leve. Bekeert u, bekeert u van uw boze wegen, want waarom zoudt gij sterven, o huis Israëls?” Ezech. 33:11.”

(De Opening van de VELD-TOCHT, des Jaars MDCCVI en VIII door twee BOET-PREDIKATIEN over JOEL II:12-18 door J. D’ Outrein, blz. 30-33.

2.9. Het beleg van Turijn.

Ondertussen maken de Fransen grote voorbereidselen voor het beleg van Turijn

Met ca. 38.000 man, 250 officieren, 800 kanonnières, 250 bombardiers en mijnwerkers en 4000 schansgravers werden gebruikt voor dat beleg. Verder waren er ca. 160 kanonnen, 80 mortieren en een onnoemelijke hoeveelheid munitie.

De hertog van Savoye versterkte zo veel mogelijk de buitenposten en legde een zo goed mogelijke bezetting in de stad onder het gebied van de keizerlijke generaal Daun. Zodat de Fransen niet zonder slag of stoot de stad in zouden kunnen nemen.

Op 3 juni begon het bombardement op Turijn. De stad werd met alle kracht belegerd, en aan de andere zijde ook zo manmoedig verdedigd, dat de Fransen met al hun arbeid, verlies en kosten weinig tot niets vorderden. Zij moesten, elk stukje land met geweld innemen en werden dagelijks in hun loopgraven met een vreselijke hagel van stenen en kogel begroet. Alle werken van enig belang waren ondermijnd en de bezetting bestond uit tienduizend man, die door menigvuldige uitvallen den belegeraars grote schade veroorzaakten.

Op 17 juni trok de hertog van Savoye de stad uit, met als doel om de aanvoerlijnen van de Fransen te verstoren en om tijd te winnen voordat prins Eugenius zou arriveren.

De hertog van Verdome werd uit Italië ontboden en werd naar Vlaanderen gestuurd. De hertog van Orleans neemt de leiding van hem over.

In die toestand bleven de zaken tot aan het einde van de maand juni. Nadat de vorst van Anhalt-Dessau met 10.000 man Pruisische troepen in het keizerlijke leger was gekomen, toog de prins Eugenius van St. Martin naar Castelbaldo en bemachtigde in een korte tijd en zonder enig verlies de gewichtige posten Mazi en Abadia, die door de vijanden op zijn nadering op een schandelijke wijze waren verlaten, dat men te minder kon beseffen, daar ze zo groot rumoer hadden gemaakt om die pas tot het einde te verdedigen. De prins Eugenius ging met zijn leger over de Adda, de Tartaro en eindelijk zelfs over de Po, daar de vijand overal voor hem heen vluchtte en zich achter de Mincio terugtrok. Hun verbaasdheid was zo groot, dat zij op verschillende plaatsen de stukken kanon en bagage achterlieten. De keizerlijken gingen naar het gebied van Parma, bemachtigen Carpi, waar de Franse bezetting, bestaande uit 400 man, zich gevangen moest overgeven.

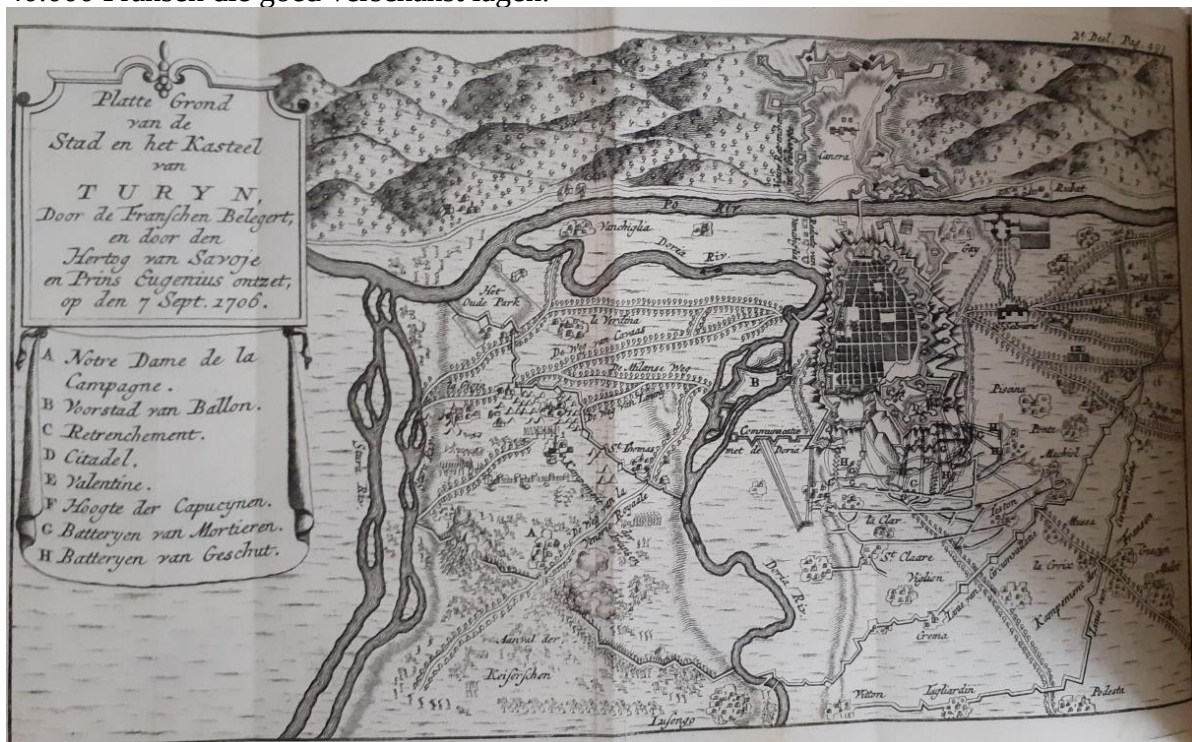
Prins Eugenius deed alle moeite om Turijn te ontzetten. Hij trok van de ene plaats naar de andere en veroverde verschillende plaatsen, waaronder Reggio. De soldaten hadden veel last van de warmte, dorst en stof. Na een moeilijke tocht trokken zij de Tannaro over.

Doordat de Fransen verschillende fouten maakten, viel een konvooi goederen in de handen van de keizerlijken en konden de keizerlijken zonder tegenstand de Doria overtrekken en verder richting Turijn oprukken.

Eind augustus ontmoet Eugenius de hertog van Savoye en kort daarop voegen de 2 legers zich bij elkaar. Op 30 augustus kwamen zij bij Villa-Stellon aan. Op 4 september ging het gehele leger over de Po en legerde zich bij Chieri.

Op 6 september kwam het keizerlijke leger in het gezicht van de vijand en ’s avonds beval men hun om zich tegen de volgende dag tot een hoofdtreffen gereed te houden. Op 7 september gingen de geallieerden met het aanbreken van de dag op de vijand los, die zich zeer goed hadden verschanst. Om 11:00 werd het sein gegeven tot de aanval. De linker vleugel vocht onder leiding van prins Eugenius, het centrum onder leiding van de hertog van Savoye en de rechtervleugel onder leiding van de prins van Saksen-Gotha.

Na 2 uren vechten werden de Franse linies al overweldigd. 28.000 man streed tegen meer dan 40.000 Fransen die goed verschanst lagen.

Het Franse leger werd verslagen en sloeg op de vlucht. Meer dan 7850 man werd gevangen genomen en 4706 kwamen om.

De hertog van Savoye en prins Eugenius deden 's avonds openbare intrede in Turijn en trokken naar de Domkerk om daar het Te Deum te laten zingen.

Na de slag schreef prins Eugenius een brief aan de Staten-Generaal. De brief luid aldus:

Hoogmogende heren,

De overbrenger dezès zal aan u hoogmogende een omstandig verhaal doen, van de nederlaag der vijandelijke legers voor Turijn en het opslaan van het beleg van voor die hoofdstad. De troepen van Uw hoogmogende hebben zo veel deel in deze grote victorie, dat ik van mijn plicht heb geacht, denzelve daarvan naricht te geven. De generaals, officieren en soldaten der gemelde troepen hebben zich allen zeer dapper gehouden, en U hoogmogende hebben de eer, dat zij het leger van zijne keizerlijke majesteit en van zijne koninklijke hoogheid zo ter rechter tijd hebben bijgesprongen, die op het punt stond, door een leger van vijandelijke troepen, ongelijk talrijker als de hunne, overheert te worden. U hoogmogende zullen mij wel willen toelaten, dat ik hen over een zo gelukkige voortgang verblijde, die zonder twijfel tot de veiligheid en rust van Europa iets zal toebrengen, terwijl ik U hoogmogende verzekere, dat niemand met groter eerbied is

Uwer hoogmogende
Dienstwillige gehoorzaamste dienaar
Eugenius van Savoye

Als dank voor al zijn daden kreeg prins Eugenius van keizer Jozef I een gouden degen, rijkelijk met diamanten versiert.

In Engeland verwekte de tijding van de overwinning zo grote blijdschap dat men o.a. dit geval zag. Een zekere mevrouw, die op sterven lag, gaf 2000 pond sterling aan prins Eugenius om haar erkentelijkheid te tonen. En zo waren er meerdere.

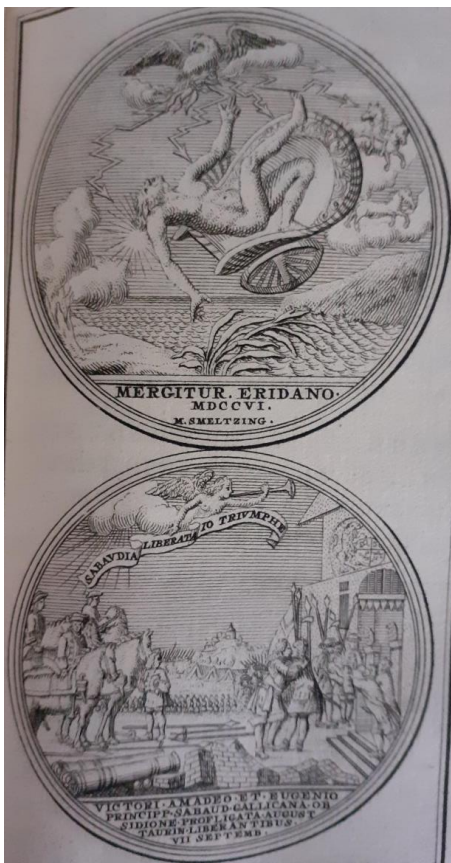
Van de Staten-Generaal kreeg prins Eugenius een brief terug waarin zij hem hartelijk dank zegden voor al zijn daden.

Op deze gedenkpenning die na het ontzet gemaakt is, ziet men op de ene zijde de val van Faëton, die te reukeloos den zonnwagen mennende, door de bliksem daaruit geslagen wordt, in de Po valt en verdrinkt; ziende zulks op de koning van Frankrijk, die het zinnebeeld der zon voerende, zijn krijgsheer voor Turijn zag slaan, waardoor deszelfs glorie aan de Po niet weinig werd verduisterd. Op de voorgrond staat: "Hij verdrinkt in de Po".

Op de andere zijde ziet men de hertog van Savoye voor de poort van het kasteel van Turijn van het paard gestapt, de gouverneur Daun, die de stad zo heldhaftig had verdedigd, in dankbare erkentenis omarmen. Boven hun hoofden wordt deze heerlijke overwinning uitgegalmd door de faam die een wimpel voert, versiert met deze woorden: "Savoye verlost, lö triumph".

Op de voorgrond staat onder de afbeelding: "Ter ere van Victor Amadeüs en van Eugenius, prins van Savoye; verlossers, na het opslaan van het Franse beleg van Turijn den 7 september."

Deze penning is gestempeld ter ere van de verovering en onderwerping van het hertogdom van Milaan. De voorzijde praat met het borstbeeld van prins Eugenius, omhangen met het teken van de ridderorden van het gulden vlies en heeft dit omschrift: "Eugenius-François, hertog van Savoye, opperkrijgsbevelhebber ten dienste van zijne geheiligde keizerlijke majesteit, landvoogd van Milaan".

Met welke landvoord onze prins in vervolg door koning Carel den zesden werd beschenken.

Op de andere zijde veld hij in de gedaante van een gevleugelde overwinning met een bliksem der aan hen toevertrouwde wapenen, een Frans krijgsknecht, en houdt in de linkerhand een palmtak der pas verkregen zege. Aan de linkerzijde staat Savoye als een gewapende vrouw, met deszelfs gewone wapenschild, aan hetwelk het hertogdom van Milaan ten teken van zijn onderwerping, een sleutel aanbied, met deze spreuk: "Aan den beschermheld van Italië". Op de voorgrond leest men: "Savoye verlost, Milaan hersteld, de hertog van Orleans met het leger verjaagd 1706".

Op de dikte van de penning staat dit geschreven: "Werwaards hij zich den weg baant, zwichten de heirdommen, en de ongezwente benden stellen het op den loop".

De Fransen hadden gedurende het beleg 12.000 man verloren.

Twee dagen na het ontzet had de slag bij Castiglione plaats die door de Fransen werd gewonnen. Tot 13 september mochten de troepen uitrusten, waarna het leger richting Milaan trok. Vele plaatsen, waaronder Verua, Milaan, Pavia, Alexandrië, Casal enz. werden veroverd.

De Fransen verloren uitgezonderd Cremona, Valentia en het kasteel van Milaan al hun wingewesten. Kortom de Goddelijke voorzienigheid, die twee jaren tevoren door een enkel hoofdtreffen het Duitse rijk weer in vrijheid had gesteld, wilde die van Italië door een dergelijk wonder der dapperheid van onze Eugenius insgelijks van het Franse juk verlossen. Hoe het zij, wie zou gedacht hebben, dat de prins van Vaudemont en de graaf van Medavi in de maand september zich zodanig in het nauw gebracht zouden zien dat de hertog van Savoye, van zijn staten ontbloot, en op het punt staande om zijn hoofdstad, of liever, alles wat hij bezat te verliezen, zo kort daarna de capitulatie van de stad Milaan zou tekenen en eindelijk dat de prins Eugenius, die men meende dat onmogelijk de Adige kon passeren, gouverneur van Milaan zou zijn?

2.10. Twee andere gebeurtenissen in 1706.

Aangezien het weer verslechterde en de winter naderde betrok het leger de winterkwartieren. In Vlaanderen waren de Franse troepen geheel zonder voorspoed. Op 23 mei werden zij bij Ramillies verslagen.

Slag bij Ramillies.

Op 23 mei 1706 treffen de troepen elkaar bij Ramillies.

Aan de ene zijde vocht Engeland, de Republiek, Denemarken en de Keizerlijken. Onder leiding van de hertog van Marlborough en de Nederlandse maarschalk Hendrik van Nassau-Ouwerkerk.

Aan de andere zijde vochten de Fransen en de Beierse troepen onder leiding van de hertog van Willeroij en Maximiliaan II Emanuel.

62.000 Soldaten streken tegen 60.000 Fransen en Beierse troepen.

Als de slag om ongeveer 19.00 uur eindigt, hebben de Fransen een zeer bloedige nederlaag geleden en moet Villeroy met nog ongeveer 15.000 man terugtrekken. Hij heeft ruim 6.500 doden, 5.300 gewonden en 7.000 tot 15.000 gevangenen moeten achterlaten. Ongeveer 30.000 Fransen zijn gevlucht. De Grote Alliantie verloor veel minder. Deze slag werd gezien als een grote zegen voor de Keizerlijken. Als deze slag verloren was geweest, hadden de Fransen mogelijk de gehele Zuidelijke Nederlanden in bezit kunnen nemen.

Een ander gevolg van deze slag was, dat Lodewijk XIV gedwongen werd om troepen uit Italië terug te halen en die bij de noordgrens te stellen. Waardoor het de tegenstand van de Fransen tegen prins Eugenius een stuk verminderde.

Na deze slag waren de geallieerden in staat om heel wat steden in te nemen: Leuven, Brussel, Antwerpen en Gent.

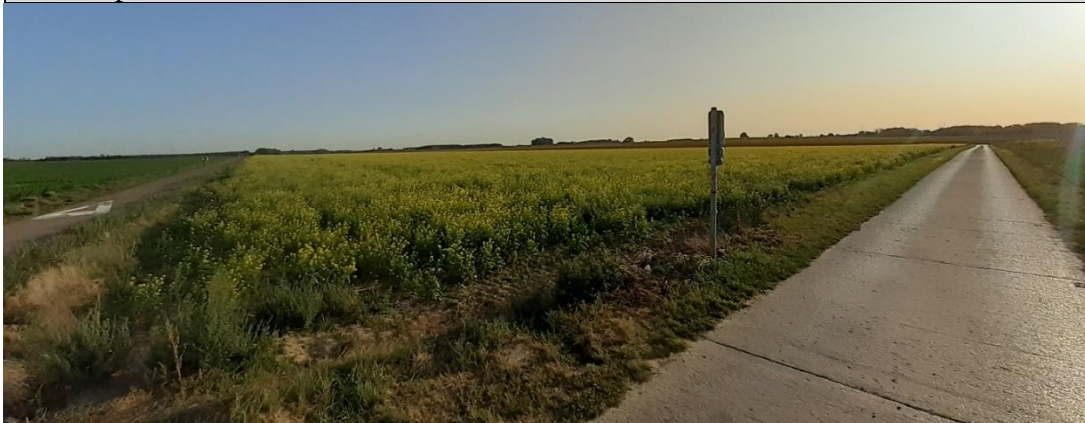

Foto boven: Uitzicht over de vlakte, waar de slag bij Ramillies plaatsvond.

Begin april werd Barcelona door de Spaanse en Franse troepen belegerd, maar ternauwernood door de Engelsen en Hollanders ontzet.

Op 18 september 1709 sprak ds. J. d'Outrein in de Noorderkerk te Amsterdam over Ps. LXXVI:5.¹¹

Een gedeelte uit deze preek gaat over het jaar 1706:

“Wat aangaat hetgeen voorheen in ver gelegen gewesten gebeurd is; men herinnere zich eens hetgeen er in het jaar 1706 geschied is in Catalonië, omtrent het ontzet van de belegerde stad Barcelona. Gewisselijk, het past ons wel altijd niet uit de verschijnselen in de hemel besluiten op te maken; daar die ordinair zijn en volgens de loop der hemelse lichamen noodzakelijk moeten geschieden, op zulke tijd. Maar evenwel is het terecht aangemerkt van zeker¹² hoog persoon: ‘Dat het zeer opmerkelijk is (hoewel het naar de loop van de hemel niet is te verwonderen) dat deze morgen omtrent kwart over negen, als het vijandelijke leger in volle mars en verwarring stond, de zon zich zes minuten lang zodanig verdonkert heeft dat de dag de nacht gelijk geweest is; en tegelijk de kroon van Frankrijk, die de zon voor een zinspreuk voert, in het veld voor Barcelona zijn kracht heeft verloren, en eindelijk de ten onrecht in bezig genomen Spaanse monarchie aan deszelfs rechtmatige koning en heer is teruggegeven.’ En dat dit ontzet van Barcelona een werk van de Almachtige geweest is, erkent diezelfde persoon met zeer groot recht, terwijl hij kort tevoren gezegd had: ‘Dat de rechtvaardige en machtige hand van God, zijne katholieke majesteit en deszelfs hoge geallieerden in deze belegering schijnbaar heeft bijgestaan.’ Want men had niet alleen in Frankrijk zekere staat gemaakt dat de inneming van Barcelona niet zou mislukken; en reeds overlegd en besloten hoe men de weerspannige Catelanen en de burgers en geestelijken van die stad, anderen ten voorbeeld zouden stellen. ‘Maar ook zelfs de vijand en hertog van Anjou die in persoon de belegering bijwoonde, had zich reeds zoveel als meester van Barcelona gedacht; gelijk ook inderdaad weinig daaraan gescheeld had, waardoor hij werkelijk op het punt van de contrescarp¹³ logeerde en alreeds een tamelijke bres gemaakt had om ten slotte binnen twee dagen te stormen.... En dat het onmogelijk was geweest de stad, bij gebrek van hulp, vele dagen te behouden, door dien de beste en wel meest de Engelse en Hollandse troepen, in de aanslagen van Montoui gesneuveld en gevangen waren geworden; zodat aan Duitsers, Engelsen en Hollanders geen duizend man tot verdediging van de stad meer overig waren. Indien nu de Heere door Zijn hand en voorzienigheid dit werk van die ontzetting niet begunstigd had; zo had Hij door stormen en tegenwinden de vloot der geallieerden enige dagen kunnen ophouden; zodat zij tot verdrijving van de vijandelijke vloot en ontzet van die plaats, niet had kunnen aanlanden. En daarom; de rechterhand des Heeren is in dezen verhoogd en heeft krachtige daden gedaan. Om nu niet te spreken van de vorderingen van het geallieerde leger uit Portugal tot in het hart van Spanje, ja zelfs tot in de hoofdstad van dat koninkrijk, waarin de troepen van koning Karel reeds waren doorgedrongen. Van welk voordeel indien men zich meer had kunnen bedienen, zou er mogelijk al een einde van de oorlog in Spanje geweest zijn.”

2.11. Het jaar 1707.

Begin dit jaar trof de koning van Frankrijk verschillende voorbereidingen voor nieuwe veldslagen. In plaats van dat de geslagen koning zich terugtrok verscheen hij met een groter macht in het veld. De keurvorst van Beieren had het bevel in Vlaanderen met de hertog van Vendome. De Maarschalk van Villars voer het bevel in Duitsland. De maarschalk van Tessé in

¹¹ De wonder-daaden des ALLERHOOGSTEN in dezen oorlog, uit Psalm LXXVI:1-7. Uitg. J. Borstius, 1709, blz. 61-63.

¹² De prins van Liechtenstein in zijn brief aan de Graaf van Goes, uit Barcelona op 12 mei 1706.

¹³ Een contrescarp is een talud aan de buitenzijde van de gracht, al of niet met een muur bekleed. KJB.

Dauphiné; de hertog van Orleans in Spanje met de hertog van Berwick en de hertog van Noailles in Catalonië.

Begin dit jaar trekt Eugenius weer naar Savoye. Hij had tot doel om de rampen die de Fransen met het beleg van Turijn waren overkomen, ten nutte maken en wilde hen verder verslaan. Hij werkte geheel onvermoeid om de plaatsen die nog steeds door de troepen van de Fransen bezet werden gehouden te bemachtigen.

Heel Lombardije kwam in Keizerlijk bezit. De algemene capitulatie werd rond 13-16 maart getekend en bekrachtigd.

Na de uitslag van deze grote zaak die zo zeer tot glorie strekte van de prins Eugenius, begon het volk grote liefde voor hem te krijgen en hem aan te merken als de verlosser van het Franse juk. Zodra de Fransen het kasteel van Milaan hadden verlaten werd het bezet door 150 Duitsers en 7 compagnieën Italianen, waarna op bevel van de prins met grote pracht het Te Deum gezongen werd. Dit gebeurde op 25 maart in de hoofdkerk van Turijn.

Op 16 april kwam prins Eugenius te Milaan als gouverneur-generaal om de eed van getrouwheid in naam van koning Karel III van die stad en het gehele hertogdom te ontvangen, dat dan ook die dag met grote plechtigheid geschiedde. De prins Eugenius, verzelt met de voornaamste adel en verschillende generaals, reed te paard door de Romeinse poort naar het stadhuis, daar de markies van Castiglione de stadssleutels aan hem gaf, en Eugenius nam in naam van zijne majesteit, de koning Karel III de stad en het hertogdom Milaan in bezit. Tot 1715 is prins Eugenius gouverneur van Milaan geweest.

Nadat hij de zaken in Milaan had verricht, keerde prins Eugenius naar Turijn en bereidde de krijgstocht naar Toulon voor. Toulon is een Franse havenstad aan de Middellandse zee en daar ligt een deel van de Franse oorlogsvloot.

De koning van Frankrijk kreeg bericht over dit plan en bereidde zich voor op de komst van het leger van Eugenius en maakte zijn legers gereed.

Tegelijkertijd ging een deel van het leger van de Keizerlijken, 13.000 of 14.000 man op weg om Napels te veroveren, met de graaf van Daum als opperbevelhebber. De Keizerlijken kwamen rond 7 juli bij Napels aan en werden daar met open armen ontvangen. Het standbeeld van de hertog van Anjou werd kort en klein gehakt. De kastelen van Napels werden ingeruimd en verschillende plaatsen in de omtrek veroverd. Zo viel ook Napels voor de keizer.

Het leger dat naar Toulon ging, trok voorspoedig voort. Maar bij de aankomst bij Toulon, na verovering van verschillende forten, zag men spoedig in dat de stad zo goed werd verdedigd, dat men afzag van verdere aanval en half augustus trok het leger in orde weer terug naar Italië. Onderweg belegerd en veroverd men de stad Susa en maakte de bezetting tot krijgsgevangenen. De Franse maarschalk heeft dit niet kunnen verhinderen. “Waar in zij ook door Gods hand, door de menigvuldige neervallende sneeuw in het gebergte, belet zijn geworden.”¹⁴ Hierdoor hadden de Fransen geen stad meer in Savoye in bezit. De Fransen waren nu definitief uit Italië verslagen.

Op 7 oktober vertrekt prins Eugenius naar Turijn, waarvan hij eind oktober naar Wenen trekt en daar 8 december aankomt, daar hij gedurende de winter zijn zorg besteedde in het verhelpen van misbruiken die door zijn afwezigheid in de financiën waren ontstaan, alsook tot het brengen van de Keizerlijke krijgsmacht op een betere voet, daar hij met de Britse en Hollandse gezanten het plan beraamde tot krijgsverrichtingen in de aanstaande veldtocht.

Wie was deze koning Karel III?

¹⁴ Ds. J. d' Outrein. “De ware oorzaken van de rampspoeden des jaars MDCCVII en het sekerste middel tot een gewenschten vrede.” Blz. 37.

Keizer Leopold I kreeg verschillende kinderen; waaronder Jozef en Karel. Jozef volgde zijn vader in 1705 op en werd keizer en koning van het Duitse rijk en koning van Hongarije, koning van Bohemen en regerend aartshertog van Oostenrijk.

De jongste zoon van Leopold, Karel, volgde Jozef op toen die in 1711 stierf. Deze Karel die in 1685 werd geboren en stierf 20 oktober 1740. Als Aartshertog van Oostenrijk en koning van Hongarije en Kroatië kreeg hij de naam Karel III. Officieel heette hij Karel VI. Maar voordat hij officieel koning en keizer was, werd hij al Karel III genoemd.

Karel huwde in 1708 met Elisabeth Christine van Brunswijk-Wolfenbüttel (1691-1750). Ze kregen vier kinderen:

Leopold Johan, geboren in april 1716, stierf heel kort daarop in november.

Maria Theresia Walburga Amalia Christina van Oostenrijk. Zij trouwde met keizer Frans I Stafanus en volgde haar vader op.

Maria Anna van Oostenrijk, gehuwd met Karel Alexander van Lotharingen, landvoogd der Nederlanden.

Maria Amalia (1724-1730).

In West-Europa ging het niet voorspoedig, met moeite kon men de Fransen in Vlaanderen tegen houden. In Duitsland veroverden zij hele gebieden tot Ulm en de Bodensee toe.

In Spanje vond op 2 april de slag bij Almanza plaats. De graaf van Pererborough adviseerde heel sterk om in Spanje alleen op verdedigende wijze op te treden en niet aanvallend. Andere waren van mening dat dit wel kon, het gevolg was dat het leger bij Almanza werd verslagen.

De Fransen bereidden zich voor op grote overwinningen die zij in het komende jaar wilden behalen.

2.12. Het jaar 1708.

In maart 1708 wilden de Fransen met een vloot naar Schotland met als doel dat de Engelse troepen genoodzaakt waren om zich uit Vlaanderen terug te trekken en in Groot-Brittannië te gaan strijden. Maar door storm mislukte dit plan. “Wie heeft dit doen verijdeld worden, dan de Heere onze God, Die de vijanden met schade heeft doen wederkeren in hun havens, niet zonder achterlating van enige schepen? Waardoor het kompas van de vijandige koning niet weinig is verdraaid geworden.”¹⁵

De hertog van Marlborough wenste dit jaar om met prins Eugenius in Vlaanderen tegen de Fransen te vechten. Om die reden trok op 24 maart prins Eugenius van Wenen naar Den Haag waar hij op 8 april aan kwam. Omdat de aanval van de Fransen op Schotland niet doorging, trok de hertog van Marlborough op 9 april van Londen en kwam 2 dagen later ook in Den Haag aan.

Van Den Haag reisde prins Eugenius naar Hannover en op 29 april reisde prins Eugenius van Hannover via Leipzig naar Wenen. Allerlei krijgsvoorbereidingen werden getroffen, o. a. een leger bij de Moezel en een leger in Vlaanderen. Op 4 juni trekt de prins naar Frankfurt en naar het leger dat daar in de buurt lag. Aan de andere zijde van de Moezel verzamelden de Fransen zich en dit was juist de bedoeling. Prins Eugenius had een list bedacht, hij wilde de Fransen zoveel mogelijk uit Vlaanderen laten trekken, met als doel om dan zonder al te veel weerstand een heel stuk van Vlaanderen te kunnen veroveren. Het leger van Eugenius trekt via Maastricht naar Brabant en sloot zich bij het leger van de hertog van Marlborough aan (dit was rond 6 juli). De Fransen nemen door list Gent in en nemen daarna Brugge in bezit.

Ondertussen trekken de geallieerden via Brussel, Lessen, de rivier de Dender, bij Oudenaarde over de Schelde voordat de Franse legers zich konden verenigen.

¹⁵ Ds. J. d’ Outrein. “Nederlands dankaltaar.” Blz. 65.

Op 25 april 1708 werd er in Nederland een Vast- en bededag gehouden voor het openen van de veldtocht. Op deze dag sprak ds. J. D' Outrein een boetpredikatie uit over Joël 2:15-18: "Blaast de bazuin te Sion; heiligt een vasten, roept een verbodsdag uit. Verzamelt het volk, heiligt de gemeente, vergadert de oudsten, verzamelt de kinderkens en die de borsten zuigen; de bruidegom ga uit zijn binnenkamer, en de bruid uit haar slaapkamer. Laat de priesters, des HEEREN dienaars, wenen tussen het voorhuis en het altaar, en laat hen zeggen: Spaar Uw volk, o HEERE, en geef Uw erfenis niet over tot een smaadheid, dat de heidenen over hen zouden heersen; waarom zouden zij onder de volken zeggen: Waar is hunlieder God? Zo zal de HEERE ijveren over Zijn land, en Hij zal Zijn volk verschonen."

Een gedeelte uit de toepassing:

"Daar zou misschien deze of gene onder ulieden kunnen zijn, die vermoed dat de verhandelde tekstwoorden zo zeer niet gepast schijnen op de omstandigheden van tijden en de tegenwoordige staat van ons lieve vaderland. Eensdeels, omdat het nog zo ellendig met de staat van ons land niet gesteld is, als toen met Juda, dat onder zware oordelen van God gedrukt en van nog zwaardere gedreigd werd. En anderdeels, omdat er in deze woorden geen dankstof voorkomt, zo voor Gods weldaden aan ons land in het algemeen, als voor het vrijdelen van het verderfelijk en ver uitzierende voornemen van de vijanden tegen twee rijken van hare Majesteit van Groot-Brittannië, Schotland en Ierland.

Maar ik vermoed ook, dat zodanigen zich voldaan zullen houden, als ik hun zeg dat de volgende redenen mij tot deze stof hebben doen overhellen. 1. Omdat ik twee jaren geleden de drie voorgaande verzen heb behandeld, en de ineen gevlochten samenhang van die woorden vereiste dat ik ook deze vier verzen daaraan moest knopen. 2. Omdat, hoewel wij redenen hebben om God te danken voor al Zijn onverdiende weldaden, en in het bijzonder voor die laatst genoemde, die van zoveel belang is voor de algemene zaak der bondgenoten, en voor het protestantse wezen; (gelijk wij de Goddelijke Majesteit ootmoedig daarover loven en verheerlijken). Zo is het nochtans onweersprekelijk dat de redenen tot verootmoediging, tot vasten en bidden, vrij ver overwegen. Zo vanwege de steeds aangroeiende zonden van ons land, als vanwege de rampen die ons van Gods slaande hand zijn overgekomen, zelfs in het vorige jaar. Tot welk einde wij ons beroepen op onze van deze zelfde plaats gesproken (en daarna gedrukte) predikatie over de ware oorzaken van de rampspoeden van het jaar MDCCVII. 3. En wat dunkt ons, is het gevaar niet groot genoeg? Indien de Heere niet met ons is, zouden we niet het uiterste verderf hebben te verwachten van zulke listige en machtige vijand? Zou Hij ons niet tot een staart en de vijand tot een hoofd kunnen maken? Zou Hij door een zware nederlaag, de vijand niet kunnen doen doorbreken tot op onze fronten, ja tot in het hart van ons land? En zou Hij ons dus niet opeens kunnen beroven van alles wat ons lief en waar is; van onze godsdienst, van onze vrijheid en onze goederen? Wij behoeven niet moedig te zijn op de overwinningen van het jaar 1704 en 1706. Want wij hebben in het verleden jaar gezien hoe de vijand zich op een verbazende wijze weer heeft hersteld en hoe hij op meer als een plaats zelfs over de wapens der bondgenoten heeft gezegepraald. En zou de Heere God dat niet wederom kunnen beschikken door Zijn albesturende voorzienigheid? Of zelfs, indien Hij maar de oorlog slepende kan houden, zonder dat er iets hoofdzakelijks voorvalt, is het niet een zwaar oordeel van God, onder zulke lastige en bloedige oorlog te blijven zuchten? Ja dat meer is, indien God al overwinningen geeft te water en te lande, zullen die geen bloed van helden en algemene krijgsliden, en geen bittere tranen kosten van vrouwen die haar mannen, van kinderen die hun vaders, van ouders die hun kinderen, van broeders en zusters die hun broeders en van vrienden die hun vrienden zullen verloren hebben, door het vernielende zwaard van de oorlog? En daarom, met het grootste recht achten we dergelijke stof, als mijn tekst uitlevert, verkoren te hebben." Blz. 26-29.

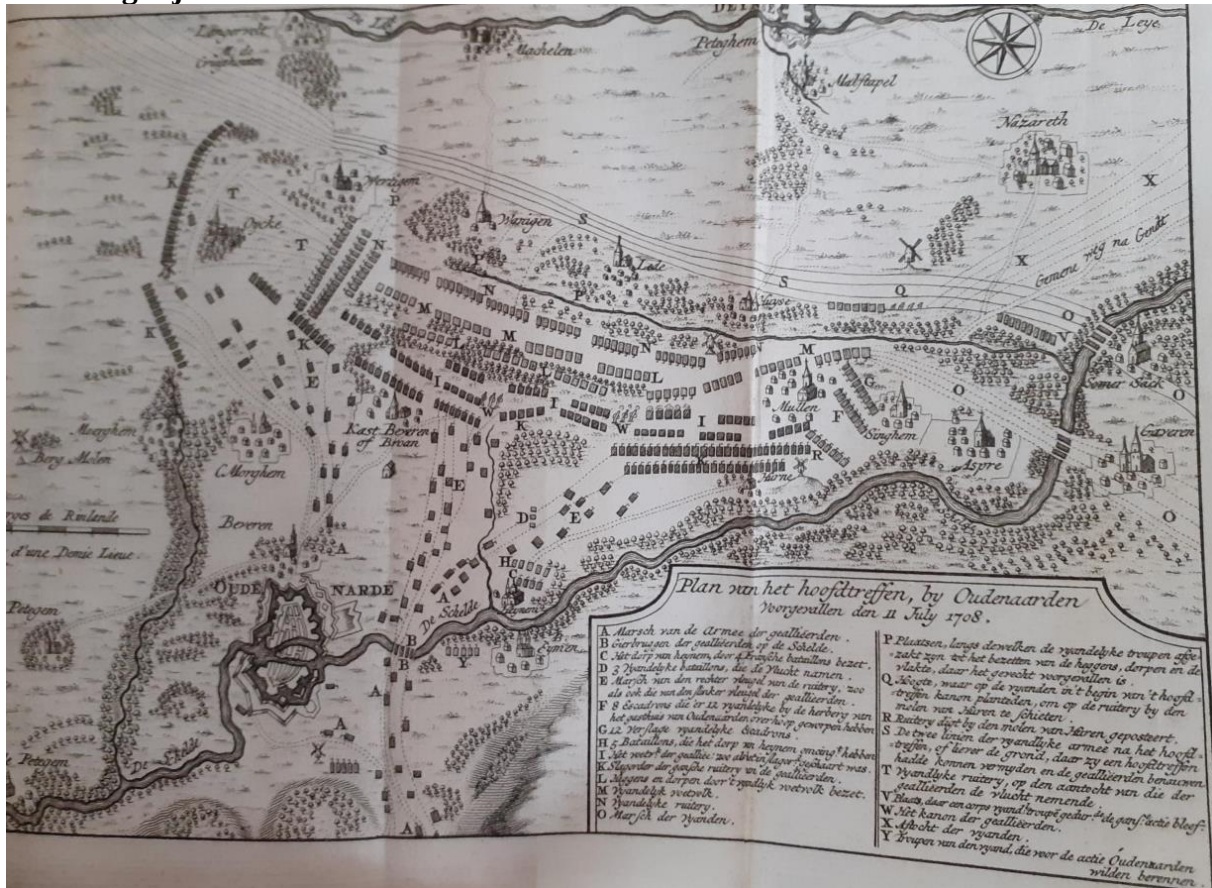
"De Heere heeft reeds een groot werk gedaan, met te vrijdelen de aanslag, dat de vijanden gesmeed hadden en reeds bezig waren uit te voeren, om een landing in Schotland te doen, en

daar een Rooms, ja genoegzaam een Frans prins op de troon te zetten. Terwijl men ook voor had, als dat gelukt was, een tweede landing, onder de hertog van Berwick te ondernemen op Ierland. En men had zo vast bij de vijanden staat gemaakt, dat het een en het ander niet mislukken zou; dat men die taal durfde voeren: ‘Dat niemand als God alleen, het kon verhinderen’. Maar Gode zij dank, Die al die Achitofels raadslagen verijdeld, en in rook heeft doen verdwijnen. Zodat de gewaande Ridder van St. Joris en de gehele vloot die hem vergezelde, met schade en schande naar een goed heenkomen heeft moeten zoeken. Hier kan het Brittannische en bijzonder het Schotse volk (en wij ook, voor zoveel wij er ook belang bij hebben) wel zeggen en juichen, Ps. 124:2-8: “Tenware de HEERE, Die bij ons geweest is, als de mensen tegen ons opstonden; Toen zouden zij ons levend verslonden hebben, als hun toorn tegen ons ontstak; Toen zouden ons de wateren overlopen hebben, een stroom zou over onze ziel gegaan zijn; Toen zouden de stoute wateren over onze ziel gegaan zijn. De HEERE zij geloofd, Die ons in hun tanden niet heeft overgegeven tot een roof. Onze ziel is ontkomen als een vogel uit den strik der vogelvangers; de strik is gebroken, en wij zijn ontkomen. Onze hulp is in den Naam des HEEREN, Die hemel en aarde gemaakt heeft.”” Blz. 40-41.

(De Opening van de VELD-TOCHT, des Jaars MDCCVI en VIII door twee BOET-PREDIKATIEN over JOEL II:12-18 door J. D’ Outrein.

4.13. Slag bij Oudenaarde.

Op 11 juli vond de slag bij Oudenaarde plaats. De dag en nacht ervoor hadden de legers doorgemarcheerd en kwamen afgemat bij het slagveld aan. Hoewel ze moe en afgemat waren, de moed hadden ze niet verloren. Zij besloten in alle spoed nog op diezelfde dag door te trekken en de Franse legers aan te vallen. De Fransen waren anders in staat geweest om de andere dag een veldslag te ontwijken. De geallieerde legers vielen de Fransen aan en na een hele dag vechten hadden zij de overhand. Prins Eugenius had het bevel over de rechter vleugel. De jonge prins van Oranje, erfstadhouder van Friesland, Johan Willem Friso, had ook een taak in de aanvoering en gedroeg zich dapper. Hij voerde samen met de heer van Ouwerkerk de Nederlandse troepen aan. De heer van Ouwerkerk deinsde niet terug in het gevecht, ondanks zijn lichamelijke gesteldheid die niet best was.

De Fransen trokken weg, maar de geallieerden lieten hen niet zomaar gaan en zetten de achtervolging in. Meer dan 6.000 Fransen kwamen om en ca. 8000 werden er gevangen genomen, waaronder verschillende kolonels, graven, baronnen en officieren.

Na deze slag werden de Fransen volledig uit de Spaanse Nederlanden verdreven en teruggedrongen tot in Frankrijk zelf.

Er kunnen verschillende opmerkelijke gebeurtenissen uit deze slag gemeld worden. Toen de geallieerden aankwamen na een lange mars, hadden de Fransen hen direct aan kunnen vallen, wat niet is gebeurd.

De Fransen hadden kunnen verhinderen dat het leger de rivier over stak, wat niet is gebeurd. God schijnt de vijanden hun moed en beleid ontnomen te hebben, zodat zij moedeloos waren en niet wisten wat zij moesten doen om de geallieerden tegen te staan. Zij marcheerden zonder orde en beleid.

Doordat de slag was gewonnen konden de geallieerden meester maken van de vijandelijke linie bij Iperen. Hierdoor werd de weg gebaad om Rijsel te kunnen belegeren en in te nemen.

Foto **links**: Uitzicht op het slagveld bij Huise. In de verte, achter het mais ligt Huise. Hier stonden de Franse troepen opgesteld.

Foto **onder**: Vlakbij het dorpje Eine werd tussen 17:00 en 19:30 zeer hevig gevochten tussen de Franse en Geallieerde infanterie.

Foto **links**: Ten westen van Eine ligt een beek, de Marollebeek. Deze beek wordt in de volksmond de “Bloedbeek” genoemd, verwijzend naar de hevige strijd waarbij 300 doden per uur vielen.

Foto **onder**: Uitzicht over het slagveld, ten westen van Eine. Hier stonden de Geallieerden opgesteld. Malboroug nam het bevel over de linkervleugel, dat opgesteld stond langs de Diepenbeek. Prins Eugenius had bevel over de rechtervleugel, langs de Marollebeek.

Foto **boven**: Vanaf deze weg en vanaf de omliggende hellingen werd rond 20:00 het eindoffensief ingezet. De Hollandse infanterie met generaal Nassau-Ouwerkerk, samen met de Deense cavalerie onder bevel van Tilly versloeg de rechterflank van het Franse leger. Tussen 21:00 en 22:00 vonden hier de laatste gevechten plaats.

Foto **rechts**: Op deze plek, ook niet ver van Eine vochten de Hollandse troepen tegen de Fransen, die het uiteindelijk verloren.¹⁶

¹⁶ Bron van deze pagina: Wandelroute en fietsroute op en rond het slagveld van de slag bij Oudenaarde.

Ook nu werden er na de slag penningen geslagen.

De eerste penning beeldt op de voorzijde de gedaante van Castor en Pollux af, de prins Eugenius en de hertog van Marlborough, die eerst van de Moezel in de Nederlanden komende, zich even voor het hoofdtreffen in het leger der hoge bondgenoten vervoegd had, met dit opschrift:

“De verschijning der heilsterren”.

Zinspelend op het voorgeven van sommigen, dat namelijk Castor en Pollux in sterren zijn veranderd, of immers dat die op hun hoofden, zoals ze hier ook afgebeeld zijn, zouden zijn neergedaald.

Op de voorgrond leest men: “De gelukkige samenvoeging van Eugenius en Marlborough.

De andere zijde vertoont in het verschiet de stad Oudenaarde en wat voorwaards de geslagen en vluchtende vijand, met dit opschrift: “Vendome in Vlaanderen gelijk in Italië vlucht voor denzelfden, en leert hoe hij te ontluchten is.

Het opschrift luidt: “De nederlaag veler duizenden Fransen bij Oudenaarde, den 11^e dag van juli 1708.

Op de rand of dikte van de penning staat: “Daar is niet te wanhopen, als een en dezelve Trojaan en aanvoerder en bestuurder is.

De tweede penning verbeeldt den prins Eugenius en de hertog van Marlborough, ieder met een lauwerkrans in hun handen; maar om die nog meer te versieren, plukken zij bloemen van een troste lelieteng, onder dit randschrift: “Om den lauwerkrans te versieren”. Die zij door het bevechten van verscheidene andere overwinningen reeds hadden behaald. Op de voorgrond leest men: “De samenvoeging van Eugenius en Marlborough in de verstrooiing der Fransen”.

De andere zijde verbeeldt den Franse haan, die een stuk brood, dat aan een vishaak vast is, toegeworpen zijnde, hetzelfde met vreugde te gulzig inslokt en dus in plaats van zich te verzaden, buiten verwachting gevangen wordt. Daarboven staat: “Wee u boeter! Want straks na het juichen zult gij schreien”. Hoe dit geschiedde, zulks geeft het opschrift van de voorgrond te kennen: “De Fransen na het innemen van Gent en Brugge, bereid om Oudenaarde te belegeren, worden overwonnen, den 11 juli 1708”.

De derde penning voert de twee reeds genoemde krijgshelden, die de vijand vertredende, elkander de hand geven, terwijl hun schedels door het beeld der overwinning gekroond worden, onder de volgende spreuk: "Hij heeft u vergunt, de trotse volkeren door gerechtigheid te breidelen".

Om dit wel te verstaan is op de voorgrond dit opschrift gesteld: "De nederlaag der Fransen bij Oudenaarde den 11 juli 1708".

De andere zijde vertoont twee overwonnen vijanden, die aan een opgerichte standaard, versiert met bevochte zegetekenen der Fransen, gekluisterd liggen. Van hen staat het beeld der overwinning, onder deze zinspreuk: "Dit is de roof van de trotse koning". Op de voorgrond staat: "De woede der Fransen getemd".

Er is nog een omstandigheid aan te merken die zeer opmerkelijk is. "Dat men, namelijk uit de tijd, wanneer een zaak gebeurd, wel soms kan afnemen, dat zij geschied tot beantwoording van onze gebeden. Namelijk, als zulks geschied terzelfdertijd als er om gebeden wordt of kort daarna. Want Gods volk heeft de belofte: *Het zal geschieden, eer zij roepen* (dat is, hun roepen gedaan hebben) *zo zal Ik antwoorden; terwijl zij nog spreken, zal Ik horen*. Jes. 65:24. En wij zouden daarvan voorbeelden uit de heilige Schrift

kunnen bijbrengen. Maar nu is het opmerkelijk, dat gelijk de slag van Höchstädt en meer andere overwinningen in deze oorlog, zo ook die van Oudenaarde, geschied is op een woensdag, en op de late namiddag, terzelfdertijd en uur als Gods dienaren in de meeste steden en plaatsen van onze Provinciën stonden te worstelen met de Heere, en hun harten en handen ophieven naar de Hemel om bij Hem aan te houden om Zijn zegen. Waartoe deze omstandigheid anders, dan om te tonen dat *de Heere doet het welbehagen dergenen die Hem vrezen; dat Hij hun geroep hoort en hen verlost*. Ps. 145:9. En dat deze overwinning, die de aanleiding is geweest tot al het volgende, wilt aangemerkt hebben, als een vrucht van de gebeden der ernstige aanroepers van Zijn Heilige Naam."¹⁷

2.14. Beleg van Rijsel.

Na de slag bij Oudenaarde vond het beleg van Rijsel plaats. De stad was een van de vermaardste vestingen van Europa en bijna onneembaar. Prins Eugenius was ervan overtuigd dat het beleg niet onvruchtbaar zou zijn. De prins schreef aan de ministers van de keizer in Den Haag, dat hij zeer gerust was vanwege de uitslag van het beleg, omdat wat er ook gebeurde, men verzekerde maatregelen had genomen, om de aanslagen van de vijand te verijdelen.

De prins Eugenius en de prins van Oranje, Johan Willem Friso, bestuurden het beleg en de hertog van Marlborough dekte het. De Fransen probeerden de stad te ontzetten, maar dat mislukte.¹⁸

Het beleg duurde lang en was zeer bloedig. Het begon rond 12 augustus en de stad werd pas rond 10 december ingenomen. Het leger in de stad verweerde zich dapper, maar de geallieerden

¹⁷ Ds. J. d' Outrein. "Nederlands dankaltaar." Blz. 68-69.

¹⁸ Zie paragraaf 2.20 over Johan Willem Friso.

hadden ongewoon lang goed weer, de hoge generaals waren eensgezind en de troepen geheel onvermoeid.

Het gebeurde op een dag dat prins Eugenius een brief kreeg. Bij het openen kwam er een giftige stof vrij, maar gelukkig liep het goed af. Men liet de geur door een hond ruiken en die ging dood. De prins overleefde de aanslag wonderlijk.

Vlakbij de stad liet prins Eugenius een vesting bouwen. Tijdens een van de aanvallen raakte de prins flink gewond en moest een paar dagen rust houden, gelukkig genas hij weer.

Als bij Wijnendale de slag niet was gewonnen, had het beleg van Rijsel opgebroken moeten worden en was de hardnekkige tegenstand niet te weerstaan geweest.

Het was een herfst die ongekend voordelig was, weinig regen, storm en kou. “En wanneer wij nu die stad [Rijsel KJB] en het kasteel in onze macht hadden, zo was de zwarigheid nog, hoe die weder van voorraad te voorzien, en hoe ons leger bestaan, ja hoe het wederom naar onze frontiersteden zou [kunnen trekken], overmits de vijanden zich over de Schelde krachtig verschanst hadden, om aan hetzelfde de overtocht te beletten, en ook die rivier onbruikbaar te maken. Maar wie is het, Die ons leger zo onverwachts en buiten alle mensengedachten daar heeft geholpen? Is het niet de hand des Heeren geweest Die een dikke mist en nevel verschaftte, als een wolk, om hen te dekken; zodat er een gedeelte van ons krijgsvolk over [de Schelde KJB] was, eer zij [de Fransen KJB] het gewaar werden? Die de vijanden het hart heeft doen nederzinken in de schoenen, zodat zij daags tevoren kun kanon en grove bagage reeds hadden weggezonden en zij gevloten zijn eer zij vijand zagen; en dat zij de onzen zonder slag of stoot hebben laten overtrekken; daar zij zolang gelegen hadden om zulks te wederstaan.”¹⁹

Door het zachte weer en de lichte dooi was het mogelijk om Gent in te nemen en kort daarom gaven Brugge, Plassendaal en Lessingen zich over. En toen dit gebeurd was, ging het zo stevig vriezen, zodat het voor de krijgslieden onmogelijk zou zijn geweest om het in het open veld vol te houden tegen de vijand.

Op de plek van het bos, vond de slag bij Wijnendale plaats.

¹⁹ Ds. J. d' Outrein. “Nederlands dankaltaar.” Blz. 66-67.

2.15. Slag bij Wijnendale.

Nadat de legereenheden die gezonden waren om de munitiewagens die voor het beleg van Rijsel bedoeld waren te dekken, en zich op 27 september bij elkaar hadden gevoegd, kregen zij gerucht over vijandelijke troepen. Men ging op onderzoek uit en spoedig ontdekte men de vijand; het liep op een treffen uit. Op 28 september vond de slag bij Wijnendale plaats. De vijand probeerde keer op keer de geallieerden die in het bos verscholen lagen en die dikke heggen aan hun flanken hadden aan te vallen, maar elke keer werden de aanvallen afgeslagen. Het gevecht duurde maar ongeveer 2 uur. De geallieerden die mochten winnen, hadden 912 doden en gewonden. De vijand verloor 3.000 tot 4.000 man en werd op de vlucht geslagen.

Het is zeer te verwonderen dat ca. 7000 soldaten vochten tegen 23.000 of 24.000 Fransen. Deze veldslag was heel belangrijk in verband met de verovering van Rijsel.

2.16. De inname van Rijsel.

Ondertussen ging het beleg van Rijsel door en wat de vijand ook deed om de bevoorrading te verhinderen, het leek wel of ze met blindheid waren geslagen.

Deze zomer mocht prins Eugenius zijn moeder nog in Brussel ontmoeten, zij woonde daar al 30 jaar nadat zij uit Frankrijk was gegaan. Op 11 oktober kreeg de prins het bericht dat zijn moeder de dag ervoor na een korte ziekte was overleden in hoge ouderdom. Zij werd begraven in de St. Jans van Sint Stevenskerk der Miniemen in Brussel.

De week erop, op 18 oktober stierf de veldmaarschalk van Ouwerkerk, na 4 dagen ziek te zijn geweest in Roeselare. Op 2 november werd hij in de grafkelder van Nassau-LaLecq in Ouderkerk aan den IJssel bijgezet.

Door grote bevoorrading via Oostende was het beleg nog steeds mogelijk. Op 22 oktober werd de aanval op Rijsel gedaan en stukje bij beetje werd de stad ingenomen. De vijand moest meer en meer wijken.

Omdat de Staten het beleg van de stad hadden betaald werd de prins van Holstein-Beek gouverneur van de stad. Hierna werd geprobeerd de citadel te veroveren.

In deze tijd openden de vijanden een nieuw toneel; hun partijen stroopten in de omgeving van 's Hertogenbosch en vernielden alles te vuur en te zwaard. En de keurvorst van Beieren trok met een leger naar Brussel en eiste de stad op. De hertog van Marlborough trekt met zijn leger naar Brussel en prins Eugenius ook. De legers kwamen bij Oudenaarde bij elkaar en het voornemen was om Brussel te ontzetten. Maar omdat de keurvorst het beleg had opgebroken en richting Namen trok, werd de tocht gestaakt en keren zij terug naar Rijsel. Op 8 december werd de citadel veroverd, nadat de bezetting zich overgaf. Uiteindelijk was de hele stad rond 10 december in handen van de geallieerden.

2.17. Eind 1708 en begin 1709.

Marlborough trekt naar Gent, later trekt prins Eugenius met zijn leger er ook naartoe en Gent wordt ingenomen. Ook zag men Gods bijzondere bescherming der geallieerde wapenen dit jaar zichtbaar hierin uitblinken, dat de felle koude niet begon, dan nadat de geallieerden Gent hadden bemachtigd, nademaal zij onverrichter zake van voor die stad zouden hebben moeten wegtrekken, bijaldien die koude maar twee dagen vroeger was ingevallen.

De Engelse troepen werden meest alle te Gent in de kwartieren gelegd en de Deense te Brugge. De prins Eugenius begaf zich den 9^e januari met de hertog van Marlborough van Brussel over Antwerpen naar Den Haag, daar hij de 13^e aankwam, en bij mijnheer Albemarle zijn intrek nam.

Op 16 januari 1709 werd door de 7 Provinciën een plechtige dankdag gehouden vanwege de voordelen die men in deze veldtocht op de vijanden had behaald.

De Paus werd hoe langer hoe meer tegenstander van de keizer, schreef brieven aan hem met als dreiging, dat als hij blijft volhouden in de strijd, hij geen zegen van de paus zou krijgen, maar tegenstand. De keizer luistert niet, waarop de paus troepen gaat vergaderen en zijn uiterste best doet om soldaten te krijgen. De pauselijke en keizerlijke troepen ontmoeten elkaar in het gebied van Ferrara.

De keizerlijken veroverden het gehele gebied bij de Po. Ondertussen probeerde men te onderhandelen en tot een overeenstemming te komen, dit resulteerde in een overeenstemming op 15 januari en men sloot vrede.

De strengheid van de winter deed zich in Frankrijk meer voelen als in enig ander gewest en bracht het koninkrijk tot in de uiterste nood. Bijna al de vruchtbomen vrozen dood en wel voornamelijk het koren op het veld. Meer dan 2000 mensen stierven van de kou en honger en de wegen waren nauwelijks te gebruiken door de menigte rovers, die als hongerige wolven de reizigers aanvielen. Alle geldmiddelen waren tot op de grond uitgeput en de rijkste kloosters en godshuizen waren zelfs van hun gewijde vaten beroofd, dewelke men tot het voortzetten van de ongelukkige oorlog had gebruikt. Lodewijk XIV was daardoor genoodzaakt vrede te verzoeken.

De keizerlijken waren de oorlog en de hoge kosten die daaraan verbonden waren ook moe, maar tot vrede kwam het niet.

De prins Eugenius aan zijn kant ziende, wat keer de zaken hadden genomen, bediende zich van de gunstige geneigdheden, waarin hij het Wenerhof vond tot het bijleggen van de verschillen in Hongarije. Hij vertoonde aan de keizer dat zulks volstrekt noodzakelijk was, daar de troepen die tegen de misnoegde Hongaren gebruikt werden, als dan ergens elders konden dienen en dat zulks het enige middel zou zijn om Frankrijk te dwingen tot het maken van een zodanige vrede, als men voor het welzijn van het rijk en van al de bondgenoten zou kunnen wensen.

Na de zaken over Hongarije te hebben behartigd, ging hij over tot die van de Rijn, daar het nog lang geen vrede was.

Ook verwierf de prins honderdduizend guldens voor de keizerlijke troepen, die in de Nederlanden lagen en legde zijn ambt van gouverneur van Milaan neer. Daarentegen ontving de prins nieuwe blijken van de gunst van de keizer en werd tot opperpresident van de hofkrijgsraad benoemd. Dit ambt is een van de gewichtigste aan het keizerlijke hof omdat al de zaken van vrede en oorlog door zijn handen gaan en hij degene is, die aan de buitenlandse ministers gehoor geeft.

Op 13 maart verliet hij Wenen om via Antwerpen naar Den Haag te reizen.

In de maand april hadden de Fransen het kasteel van Lanoi dat halverwege de weg tussen Doornik en Rijsel staat, in bezit genomen, waardoor de vijanden meester waren geworden van de weg die van Menen naar Rijsel gaat en dus de konvooien met goederen kon belemmeren die langs deze weg moesten gaan. Hierop trekt de prins Eugenius naar het zuiden om orde op zaken te gaan stellen, waarna hij weer terug keert naar Den Haag. Want in Den Haag vond iets belangrijks plaats. Vanwege de moeilijkheden die de Fransen ondervonden en de hoge kosten van het oorlog voeren was men begonnen met vredesonderhandelingen. De geallieerden waren het eens dat een vrede ook beter was dan verder strijden. Allerlei onderwerpen werden besproken in Den Haag tussen Franse afgevaardigden en de Staten-Generaal, Prins Eugenius, de Hertog van Marlborough en anderen. Maar uiteindelijk kwam het niet tot een vredesovereenkomst.

Toen eindelijk het resultaat van de onderhandelingen en de eisen van de geallieerden bij de koning van Frankrijk kwamen, ging hij niet akkoord met het vredesvoorstel.

Daarop vangt de strijd weer aan en als eerste trof prins Eugenius grote voorbereidingen en legde voorraden aan. Ook Frankrijk bereidde zich voor en stelt Villars aan het hoofd van het leger in Vlaanderen. Het leger van de geallieerden in Vlaanderen werd geschat op 120.000 soldaten.

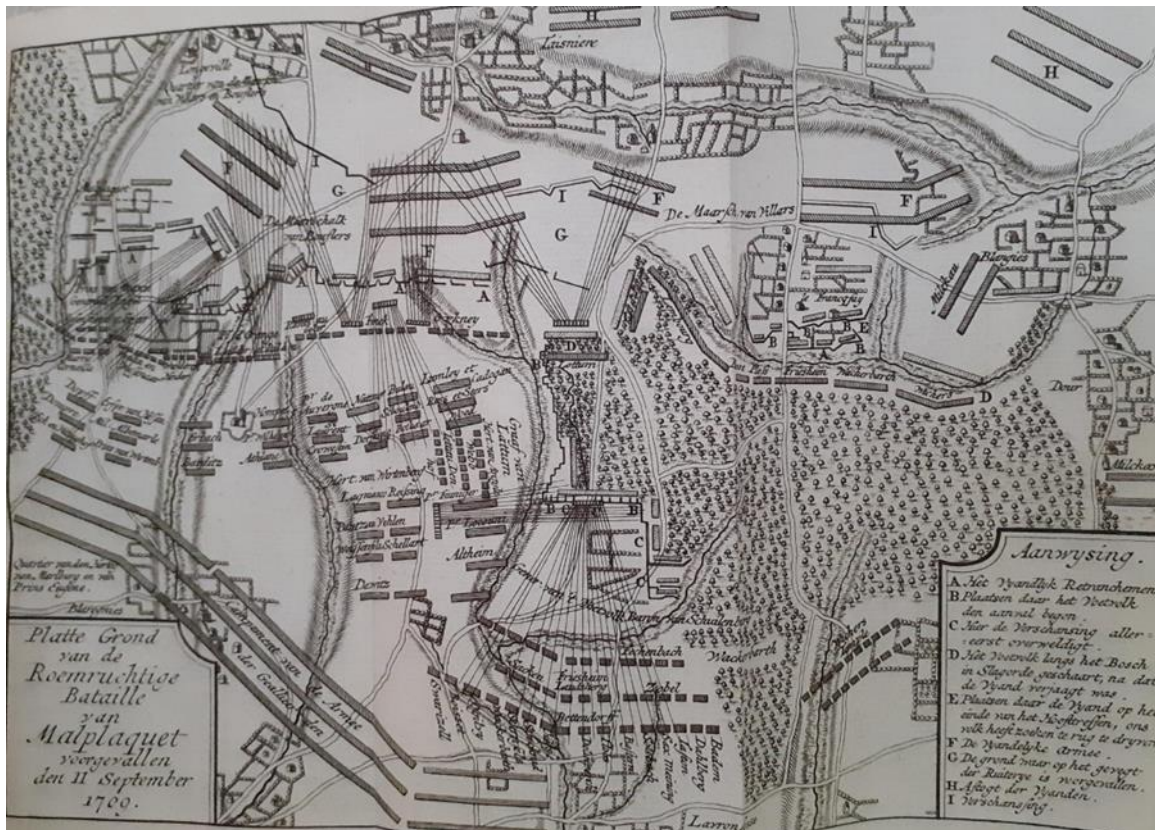
Op 26 juni viel men Doornik aan en belegerde die stad. Uiteindelijk valt de hele stad op 3 september in handen van de keizerlijken.

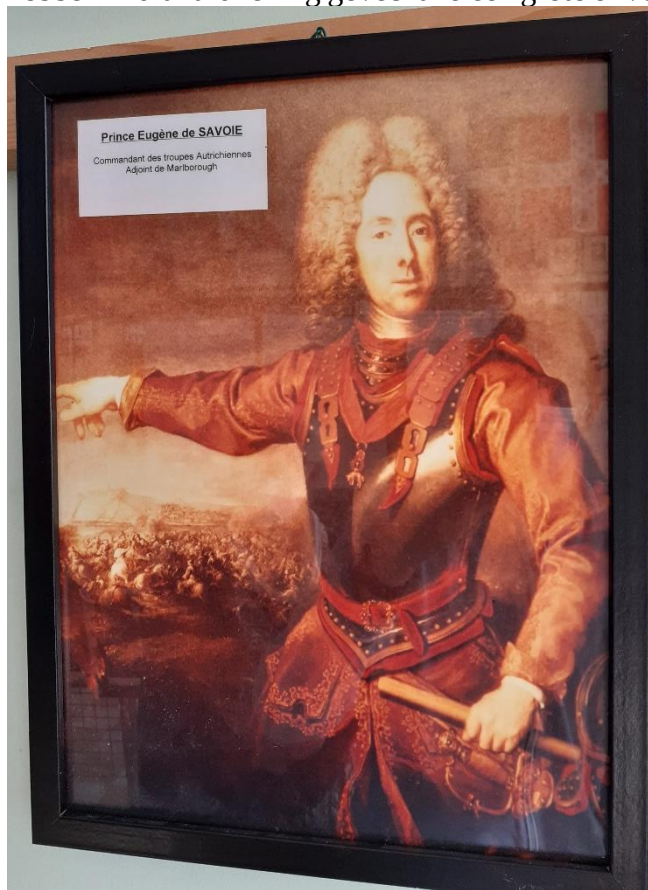
Op de bemachtiging van Doornik werd deze gedenkpenning geslagen, om daardoor te kennen te geven dat de zegevierende wapenen der hoge bondgenoten de koning van Frankrijk hadden genoodzaakt, bij dit onweder het schip te verlichten, en de met onrecht opgeslote plaatsen als over boord te werpen. De voorzijde verbeeldt het Franse schip van staat, door bruisende oorlogsgolven geslingerd, waarvan de grote mast door het verlies van Rijsel reeds gebroken zijnde, men nu nog meer komt te verliezen, door een zeer zwaar pak, waarop Doornik staat, over boord te werpen. Het randschrift luid: "Hij werpt het weg, om niet te vergaan". De andere zijde verbeeldt de belegerde stad Doornik, met dit omschrift: "Van de boeien verlost, recht ze haar hoofd weder op". Daaronder staat: "Doornik bemachtigd 1709".

2.18. Slag bij Malplaquet.

Op 11 september vond de slag bij Malplaquet plaats, een plaatsje vlakbij Mons (Bergen). De troepen van beide zijden ontmoetten elkaar bij deze plaats en werden de Fransen aangevallen. In minder dan een uur waren ze van alle kanten uit het bos en uit hun verschansingen door de rechtervleugel, gejaagd. De linkervleugel had de eerste 2 verschansingen met grote dapperheid veroverd, maar de 3^e verschansing gaf grote tegenstand, uiteindelijk werd ook deze veroverd. Het gevecht begon om 8 uur 's morgens en om 3 uur in de middag was de vijand op de vlucht geslagen. Tijdens het gevecht raakte prins Eugenius gewond maar het belette hem niet om verder te kunnen vechten. De maarschalk Villars kreeg een musketkogel boven de knie en raakte in flauwte.

Na het hoofdtreffen bezichtigden de prins Eugenius en de hertog van Marlborough de voor- delige posten waaruit zij de vijand hadden gejaagd en stonden verbaasd, wanneer ze zagen de zwaarigheden, die ze waren te boven gekomen; en inderdaad al de troepen, officieren en soldaten hebben in dit hardnekkig gevecht zo een grote onversaagdheid getoond, als in deze laatste tijden

nooit is gezien. De Fransen steunende op hun verschanzingen, en aangedaan door schaamte over hun vorige nederlagen, verdedigden zich met een onverwachte dapperheid, maar moesten eindelijk voor de zegenhaftige wapenen der geallieerden wijken, welke generaals, te weten, de prins Eugenius, de hertog van Marlborough, de graaf van Tilly en de prins van Oranje gedurende het gehele gevecht aan het hoofd waren van hun troepen en in het heetste van het vuur. De slag was zeer bloedig en vreselijk geweest. De geallieerden hadden meer dan 18.000 doden en gewonden. De Franse doden en gewonden worden op meer dan 15.000 gerekend (anderen noemen een lager getal van 11.000). Dit was de eerste veldslag die op Frans grondgebied werd uitgevochten.

Foto links: Portret van Prins Eugenius.
(Foto genomen op een tentoonstelling over de slag bij Malplaquet.)

Foto links: uitzicht over het slagveld; van deze zijde kwamen de geallieerden.

Foto rechts: uitzicht over het slagveld; aan deze zijde stonden de Fransen.

Foto onder: Monument voor de Britse regimenten die vochten in de slag bij Malplaquet

Foto links: Gedenksteen voor de gesneuvelde Franse hoge officieren in de kerk van Malplaquet.
Foto rechts: Gedenksteen voor de Zwitserse infanterie.

Naar aanleiding van de slag bij Malplaquet zijn o.a. deze 2 penningen geslagen. De voorzijde van deze penning wordt het geharnast borstbeeld van prins Eugenius getoond. Het heeft dit omschrift: "Eugenius Fransois, hertog van Savoye, algemeen opperbevelhebber van het leger van de keizer." De andere zijde beeld Jupiter af, zittende op een arend die de reukeloze Faëton uit zijn zonnekar bliksemt, met dit opschrift: "Gewapend, om de wereld te herstellen". Op de voorgrond staat: "Gevecht te Blagnies den 11 september 1709".

De tweede penning vertoont de borstbeelden der beide opperlegerhoofden, prins Eugenius en hertog van Marlborough, met dit randschrift: "Eugenius Fransois, hertog van Savoye; Johan, hertog van Marlborough, prins van het heilige Roomse rijk.

De andere zijde voert het zinnebeeld van de koning van Frankrijk, namelijk de zon, die roodkleurig ondergaat, vanwege het verliezen van deze bloedige veldslag, met dit randschrift: "Hij gaat bloedig onder".

Op de voorgrond staat: "De Fransen bij Bergen in Henegouwen overwonnen den elfden dag van september in het jaar 1709".

Na de slag besloot men Bergen te belegeren en op 20 oktober kwam de stad in bezit van de geallieerden, waarna men, mede door het natte weer, de winterkwartieren betrok.

De prins Eugenius en de hertog van Marlborough bleven tot 3 november in Brussel om daar de nodige maatregelen te overleggen en te nemen voor de aanstaande veldtocht voor het komende jaar. Op 6 november kwamen zij in Den Haag aan. Hier waren verschillende conferenties en vergaderingen. Op 27 november trok prins Eugenius naar Wenen. 10 dagen daarvoor was de hertog van Marlborough al naar Londen getrokken.

Ook deze winter vinden er verschillende onderhandelingen plaats tussen Frankrijk en de geallieerden, maar de Fransen bewilligen niet in de eisen van de geallieerden.

2.19. Het jaar 1710.

Nadat de prins Eugenius zoveel mogelijk geprobeerd had de onlusten in Hongarije te stillen, die de oorzaak waren dat de keizer Frankrijk met alle krachten niet kon aantasten, nam hij afscheid van het keizerlijke hof en vertrok op 26 maart naar de Nederlanden via Berlijn en komt op 12 april in Den Haag aan. Begin maart trekt de hertog van

Marlborough van Londen ook naar Den Haag waar zij elkaar ontmoeten en daarna samen optrekken op weg naar Brabant. Op 14 april vertrekken zij om met 2 legers naar het zuiden te gaan; het ene leger onder leiding van prins Eugenius, 50.000 man sterk en trekt naar de kant van Bergen; het andere leger onder leiding van de hertog van Marlborough, ook 50.000 man sterk, trekt naar de kant van Rijsel. De legers trekken naar de Franse linies. Men belegert Douai, die zich op 29 juni overgeeft.

In september worden St Venant en Aire ingenomen.

Omdat het dit najaar veel regende besloot men de winterkwartieren te betrekken. De soldaten werden in verschillende steden ondergebracht en prins Eugenius en de hertog van Marlborough zorgden voor de mondbehoefte. Na verschillende zaken geregeld te hebben trokken zij via Brussel naar Den Haag.

Op 11 december trekt prins Eugenius naar Wenen, waar hij op 26 december aankomt, om aan de keizer verslag te doen van de veldtocht, hoewel er geen hoofdtreffen was voorgevallen. Hoe het zij, deze veldtocht werd door alle krijgskundigen voor iets buitengewoons gehouden, en wel

voornamelijk daarom, daar de geallieerde troepen omtrent honderd vijftig dagen in de loopgraven geweest waren, hetwelk men zegt, een zaak te zijn zonder voorbeeld, en al die gewichtige vestingen in een zo korte tijd bemachtigd waren in het gezicht van de vijanden, zonder dat deze, hoewel veel talrijker als de geallieerden, zich niet durfden verroeren, om iets tot derzelver ontzet te ondernemen.

Dit jaar werd er niet alleen in Vlaanderen gevochten, maar ook in andere delen van Europa. De Spanjaarden werden bij Almenaria verslagen. Karel III kwam heel dicht bij Madrid en veroverde heel wat steden. Men verzocht hulp van Portugal maar deze weigerde helaas, wat tot gevolg had dat de legers van Karel III niet sterk genoeg waren voor het aangroeiende leger van de Spanjaarden en de Fransen. Kort daarop werd het leger van Karel III aangevallen en verloor, dit vond plaats op. 10 december te Brihuega

Foto boven: Portret van de Hertog van Marlborough. (Foto genomen op een tentoonstelling over de slag bij Malplaquet.)

2.20. Het jaar 1711.

In maart 1711 wilde prins Eugenius van Wenen naar Den Haag reizen, maar werd opgehouden door de Turkse Aga die gesprekken met hem wilde.

Op 8 april kreeg keizer Jozephus de pokken en overleed 9 dagen later. De keizerin moeder nam de regering tijdelijk over. De Fransen waren verblijd bij het horen van zijn overlijden, en dachten dat zij nu spoedig de oorlog zouden winnen.

Op 29 april wordt de vrede in Zatmar getekend tussen de opstandige Hongaren en de keizerlijken.

Na de gesprekken met de Aga, trekt prins Eugenius toch naar de Nederlanden en blijft een poosje in Den Haag.

Op 14 juni trekt hij met zijn leger naar Doornik en bindt in deze omgeving de strijd aan tegen de Fransen. De hertog van Marlborough trekt ook naar dit gebied en veroverd op 13 september Bouchain.

Om de vrijheid van het rijk te handhaven verliet de prins het leger in Vlaanderen en stelde zich aan het hoofd van die van het Duitse rijk, en deed enige troepen uit de Nederlanden naar de Opperrijn passeren, waarmede hij al de aanslagen der vijanden gelukkig verijdelde.

Op 25 augustus begon men in Frankfurt te vergaderen over een opvolger voor de keizer. Op 12 oktober werd Karel VI (III) gekozen tot keizer en op 19 december in Frankfurt gekroond.

Op de dag dat de keizer gekroond werd, komt prins Eugenius in Den Haag aan waar men druk bezig is met vergaderen over de wederonderhandelingen tussen Frankrijk en Groot-Brittannië en het voortzetten van de oorlog. De prins overhandigt de Staten een lijst met troepen die de keizer ter beschikking stelt, totaal 91920 man. De keizer en prins Eugenius hadden besloten om in het jaar 1712 de oorlog met grote ernst voort te zetten en de keizer wilde zijn troepen merkkelijk vermeerderen. De prins wilde de oorlog voortzetten maar Groot-Brittannië wilde vrede.

2.21. Johan Willem Friso, prins van Oranje en de Spaanse Successieoorlog.

Een minder bekend persoon van ons Oranjehuis is Johan Willem Friso. Deze prins die in 1687 in Dessau is geboren, is niet zo oud geworden. In de Spaanse Successieoorlog heeft deze prins moedig gevochten. In het kort zijn levensloop en deelname aan de Spaanse Successieoorlog.

Op 19 maart 1702 stierf Willem III vrij onverwachts. Hij stierf zonder kinderen na te laten, wie moest nu de troon opvolgen? Op 14 jarige leeftijd kreeg Johan Willem Friso de titel van Oranje. Hij was in mannelijke lijn een nakomeling van Jan van Nassau, in de vrouwelijke lijn stamde hij van Willem van Oranje af. Zijn ouders waren Hendrik Casimir II en Henriëtte Amalia. Na het overlijden van Willem III bleek dat hij in het testament benoemd was tot de erfgenaam van alle bezittingen.

“In het jaar 1703 nam Johan Willem Friso voor het eerst aan de veldtocht deel. In juni reisde hij met zijn gevolg, waaronder zijn oud-leermeester Isaac Lamigue, die als veldpredikant meeging, naar het leger.”... “Het leger bevond zich in de buurt van Tienen en stond onder opperbevel van de hertog van Marlborough. De prins voelde zich in het leger op zijn plaats. Hij moest echter wel aan het kampeven wennen, aanvankelijk had hij nogal eens last van koorts. De veldtocht, die hij bijwoonde als toeschouwer en vrijwilliger zonder militaire rang, eindigde eind september 1703.”²⁰

In het jaar 1704 werd Johan Willem Friso benoemd tot generaal van de infanterie. Voor zijn 20ste jaar mocht hij deze functie echter niet daadwerkelijk uitvoeren en ontving ook geen traktement. Op 10 mei 1704 legde hij in de Staten-Generaal in Den Haag de krijgseed af.²¹ “Daarna vertrok hij weer naar het leger dat tussen Maastricht en Luik gelegerd was. Al spoedig gaf hij blijk van zijn dapperheid. Tijdens de veldtocht van 1704 was hij met andere aanvoerders de omgeving aan het verkennen. Plotseling werden ze door honderd Franse dragonders aangevallen. Na een kort gevecht dreef men de vijanden op de vlucht. Johan Willem Friso gedroeg zich, te midden van doden en gewonden, moedig.”²²

Nadat Johan Willem Friso op 26 april 1709 met Maria Louise van Hessen-Kassel. Na het huwelijk, dat in Kassel plaatsvond trok hij weer naar het leger. Op 11 september 1709 vond de

²⁰ B. Hooghwerff, “Op U zo wil ik bouwen”. Blz. 126.

²¹ B. Hooghwerff, “Op U zo wil ik bouwen”. Blz. 126.

²² B. Hooghwerff, “Op U zo wil ik bouwen”. Blz. 126.

slag bij Malplaquet plaats. “Tijdens deze slag heeft Johan Willem Friso blijk gegeven van bijzondere dapperheid. Hij was door een ernstige fout van de opperbevelhebbers niet ingelicht over het op de avond voor de aanval veranderde plan. Het was volgens het laatste plan de bedoeling dat Friso slechts een schijnaanval uit zou voeren. Op de bewuste dag hoorde hij het gedreun van het geschut op de andere flank en stond hij voor de keus om lijdelijk te blijven toezien of de tegenover hem liggende Franse rechtervleugel aan te vallen. Hij besloot tot het laatste, niet wetend dat de Fransen daar meer dan twee keer zo sterk waren dan zijn troepen. Door een vernietigend musket- en artillerievuur sneuvelden velen of raakten gewond, waaronder een Nederlandse generaal en bijna de gehele staf van de prins. Friso’s paard werd onder hem vandaan geschoten. Vooraan in de strijd en met de degen in zijn vuist zette hij echter te voet de aanval voort. De troepen vatten juist door deze houding moed en het gelukte de eerste vijandelijke schansenlinie te veroveren. Een massale tegenaanval van de zijde van de Fransen deed deze eerste overwinning echter weer teniet. Onmiddellijk begon de prins met het hergroeperen van zijn troepen en rond half elf ’s morgens ging hij over tot een tweede aanval. Weer kregen ze het zwaar te verduren. Het tweede paard van de prins werd geraakt en stortte neer. Aan beide zijden van Johan Willem Friso vielen honderden soldaten. Toch gaf hij niet op. De prins nam het dichtstbijzijnde regimentsvaandel van de gewonde drager over en stormde naar voren onder de uitroep: “Volgt mij mannen, hier is uw plaats!” Hij klom op de vijandelijke verschansing die voor hem lag en plantte daar het vaandel. De moed van de prins maakte diepe indruk. Het gelukte opnieuw om door de eerste linie te breken en de artillerie te bedreigen die zoveel verliezen had veroorzaakt. De Fransen wisten echter nogmaals de troepen terug te dringen. Maar na een aanval van de cavalerie gingen de Fransen eveneens terug. Johan Willem Friso gaf het bevel voor een derde aanval. Op dat moment kwamen de twee opperbevelhebbers de situatie bezien bij de oostelijke flank, waar het regiment van de prins vocht. Ze schrokken van de vreselijke slachting die bij deze flank had plaatsgevonden, als gevolg van het verzuim de prins in te lichten. Ze verboden nu onmiddellijk over te gaan tot een derde aanval. Ondanks alles hadden de aanvallen van de prins een belangrijk effect. De Franse maarschalk bij deze flank durfde namelijk geen troepen naar de westelijke flank te sturen en ook na herhaalde en dringende verzoeken weigerde hij dat beslist. Uiteindelijk leidde dat ertoe dat de positie van de Fransen in het centrum van het front sterk verzwakte, omdat troepen daarvandaan naar de westelijke flank moesten trekken. Er ontstond een hevig gevecht van man tegen man. Ten slotte moesten de Fransen wijken. Op dat moment trok Johan Willem Friso met zijn door zware verliezen uitgedunde troepen, samen met de cavalerie, nogmaals ten aanval. Zelfs gewonden voegden zich weer bij hun gelederen. De Fransen waren genoodzaakt de ene na de andere stelling op te geven en ten slotte gaf de maarschalk bevel om terug te trekken. Ook op de andere vleugel waren de Fransen inmiddels al aan de terugtocht begonnen. Helaas liet Marlborough niet de achtervolging inzetten. De Fransen kregen daardoor gelegenheid zich terug te trekken in Valenciennes en Quesnoy. De oorlog was nog niet ten einde. Johan Willem Friso schreef nog dezelfde avond aan zijn moeder: ‘Ik schrijf deze paar regels om Uwe Hoogheid te zeggen dat wij slag geleverd hebben tegen de vijanden, die zeer versterkt lagen achter twee hagen en een verschansing. Het handgemeen is erg bloedig geweest, maar, God zij dank, hebben wij gewonnen... Ik bevind mij wel, ofschoon twee paarden onder mij gewond zijn.’”²³

De moed die hij getoond had, bleef niet onbekend. De prins kreeg na de slag van Malplaquet de eervolle opdracht om de leiding te hebben bij het beleg van Bergen. Bergen in Henegouwen werd van 25 september tot 22 oktober belegerd, waarna de stad tot overgave werd gedwongen en ingenomen.

“Op 2 april 1711 was de Friese stadhouder weer in de Zuidelijke Nederlanden, waar het leger zich had verzameld bij Lens (ten noordwesten van Bergen) Enkele weken later trok hij naar

²³ B. Hooghwerff, “Op U zo wil ik bouwen”. Blz. 129-130.

Kassel.... Begin mei verbleef hij weer in het leger, waar op dat moment niet veel te doen was.” Omdat de erfenis van Willem III nog lang niet geheel opgelost of afgehandeld was, moest Friso naar Den Haag komen. Na lang uitstel moest hij toch tenslotte gaan. Op 11 juli 1711 ging hij op weg van het leger naar Den Haag. “Op 14 juli 1711 kwam Johan Willem Friso aan bij de Moerdijk. Hier wilde hij het Hollandsdiep oversteken om zo naar Den Haag te kunnen, in verband met een bespreking met zijn rivaal, Frederik van Pruisen, over de erfenis van zijn achterneef koning-stadhouder Willem III. Het weer was goed, maar er leek een flinke bui op komst. De prins liet zijn boot bij een groter vaartuig aanleggen. Om het zelf droog te houden, nam hij plaats in een klein vissersvaartuig waarop zijn koets verscheept stond. Toen de boot bijna de overkant bij Strijensas had bereikt, was de bui uitgebleven. De prins was inmiddels uit zijn koets gekomen. De schipper moest de zeilen nog even wenden en daarna kon het gezelschap aan land gaan. Echter, de zeilen weigerden en plots kwam er een flinke windvlaag aanzetten. Deze vulde het zeil en de boot helde over en schepte water. Alle opvarenden vielen overboord. Een persoon (Onno Boldewijn du Tour) wist zich aan de portierkruk van de koets vast te klemmen. Prins Johan Willem Friso klemde zich weer aan hem vast, maar kon hem niet vasthouden toen een golf hem meesleurde. De schipper zette tevergeefs een reddingsactie op touw; de jonge prins verdronk, evenals zijn kamerheer. De overige opvarenden konden wel worden gered. Pas acht dagen na het ongeluk zag een schipper het lijk van de prins drijven, op ongeveer de plaats van het ongeluk nabij Strijensas. Op 25 februari 1712, ruim zeven maanden na zijn dood, werd Johan Willem Friso bijgezet in de grafkelder van de Friese Nassau's in de Grote of Jacobijnerkerk te Leeuwarden.”²⁴

Vlakbij de plaats waar dit ongeval gebeurde is in 2011, 300 jaar na de gebeurtenis, dit monument geplaatst.

2.22. Het jaar 1712.

Op 8 januari 1712 gaat de prins naar Den Briel en trekt met een schip naar Londen. Op woensdag 13 januari ontving hij aan boord de onaangename tijding, dat de hertog van Marlborough van al zijn ambten beroofd was, welke tijding hem zeer ter harte ging. De dag erna liep prins Eugenius gevaar om door een Franse kaper genomen te worden, maar de oorlogsschepen, die hem begeleidden, grepen tijdig in, waardoor de aanslag mislukte en de prins op 16 januari gezond in Londen aankwam. Hier wordt hij door de hertog van Marlborough en anderen verwelkomt. De hertog bewees de prins dezelfde vriendschap als tevoren tussen hen geweest was. Prins Eugenius gaat de dag erna op bezoek bij de hertog en 's avonds heeft hij een kort bezoek bij de koningin waarbij hij haar een brief van de keizer overhandigd. De prins

²⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Johan_Willem_Friso_van_Nassau-Dietz#Het_ongeluk_bij_Strijensas

heeft over de behandeling die hij in Groot-Brittannië krijgt niet te klagen en wordt met grote achting behandeld, ook al is lang niet iedereen het met hem eens. De prins overtuigde ondertussen door die weergaloze gematigdheid en deszelfs voorzichtig gedrag een iegelijk, dat hij niet overgekomen was, om zich met binnenlandse verdeeldheden te bemoeien, maar om zoveel hij vermocht, de zwaarigheden uit de weg te ruimen, die de bevordering der algemene zaken kwamen te belemmeren, waardoor hij zich wel haast bij een iegelijk zeer bemint maakte, op een wijze dat die van de grote en kleine adel van beide de partijen zonder onderscheid alle om strijd zich beijverden, om hem op het prachtigste te onthalen.

In Londen heeft hij het druk, overlegd met deze en gene hoogwaardigheidsbekleder en probeert de zaak van de keizer zo goed mogelijk te behartigen. Het voornaamste was om de afspraken die gemaakt waren tussen de keizerlijke en de Engelsen vorig jaar, na te komen en om concrete hulp te vragen.

Begin april trekt hij weer naar Nederland terug en komt op 11 april in Den Haag aan. Na verschillende vergaderingen trekt de prins naar het leger in Doornik waar hij op 25 april aankomt, maar wat een moeilijkheden deden zich daar voor! De altijd trouwe hertog van Marlborough was geen bevelhebber meer en in zijn plaats was de hertog van Ormond, maar deze was onbetrouwbaar en wilde de Fransen niet aanvallen, het bleek zelfs dat hij in het geheim contact had met de Franse generaal Villars.

Op 25 juni was er een overleg in het leger tussen de generaals en toen verklaarde de hertog van Ormond dat hij bericht had gekregen van de Britse koningin om binnen 3 dagen een wapenstilstand voor 3 maanden met Frankrijk af te kondigen en Duinkerken (die de Fransen zouden verlaten) in bezit te nemen.

De hertog van Ormond trok zich op 28 juni terug (hij was niet tot andere gedachten te brengen) met zijn leger, waarop de prins Eugenius de Fransen aanviel en Quesnoy veroverde.

Niet lang hierna vielen de Fransen een deel van het geallieerde leger aan in de buurt van Denain. De Fransen die ver in de meerderheid waren versloeg het leger dat onder leiding van de graaf van Albemarle stond. Daarna trokken de Fransen naar Machiennes en veroverden ook deze stad terug. In deze stad lagen de hoofdmagazijnen van de geallieerden, wat dus voor hen een hele slag betekende. Kort daarop veroverden de Fransen Douai en nog meer steden, het leek of de Fransen niet tot staan waren te brengen.

Kort hierop werd de strijd gestaakt en de legers gingen uit elkaar en betrokken haar winterkwartieren. Prins Eugenius trok via Brussel naar Den Haag.

2.23. Het jaar 1713. Vrede van Utrecht; 1714. Vrede van Rastatt.

Foto: Gedenksteen in de gevel van het stadhuis van Utrecht.

In het voorgaande jaar waren er al verschillende vredesbesprekingen in het geheim geweest tussen Frankrijk en Engeland. In Engeland waren de zaken totaal veranderd. Een partij was aan de macht gekomen die de oorlog zat was en zo snel mogelijk vrede wilde. In Nederland wilde men ook wel vrede, maar met een zo groot mogelijk voordeel voor de Republiek. In januari

Pruisen, Portugal en de Republiek.

Foto: Stadhuis van Utrecht.

van het jaar 1712 begon men in Utrecht met vredesbesprekingen die eindigden op 11 april 1713. Zo'n 50 diplomaten namen deel uit verschillende landen. Heel vreedzaam verliepen de onderhandelingen in het stadhuis van Utrecht niet. Nederland wantrouwde Engeland. Toch kwam er uiteindelijk een vredes en handelsverdrag tussen Frankrijk, Groot-Brittannië, Savoye,

Voor de Republiek viel het onderhandelingsresultaat niet mee. Ze hadden veel meer gewild en gehoopt. Maar niet alleen zij, maar “ook de hugenoten waren bitter teleurgesteld over de Vrede van Utrecht. Aan hen werden geen concessies gedaan en ze mochten niet terugkeren naar Frankrijk. Nog in 1719 verklaarde de Nederlandse zaakgelastigde in Frankrijk, Jacob Hop, dat de situatie voor Hugenoten die na de Vrede van Utrecht terugkeerden naar hun land nog steeds onveilig was:

[Hugenoten] die voormaals uyt oorzaak van de religieuyt dit rijk gevlugt zijn geweest en 't zedert de laatst geslotene vrede tot Utregt van tijt tot tijt zonder paspoort wederom zijn gekeert met intentie om eenige van hunne nagelatene goederen wederom te bekomen, vanwegens de intendanten is aangezegd geworden in agt dagen van religie te veranderen, ofte het rijk te quiteren.²⁵

Omdat de keizer niet van vrede wilde weten, zond de koning van Frankrijk zijn beste troepen naar de Rijn, onder het bevel van de maarschalk van Villars, een leger van wel 100.000 man. De prins Eugenius voert het leger van de keizer aan, maar was veel zwakker en had daarenboven aan van alles gebrek. Hierdoor werden de grenzen van Etlingen overweldigd en Landau en Friburg bemachtigd. De rijksstenden besloten eenparig om de strijd tegen Frankrijk voort te zetten, maar de keizer, zowel als de koning van Frankrijk waren het strijden moe. Dit had tot gevolg dat de keizer aan prins Eugenius machtigde om te onderhandelen over vrede. De prins Eugenius deed het voornemen van de keizer aan de maarschalk van Villars weten, wat tot gevolg had dat er vrede kwam. Men besloot na verschillende malen overleg te hebben gehad om de stad Rastatt te kiezen als plaats voor de vredesonderhandelingen en begin 1714 ontmoetten de prins en de maarschalk de Villars elkaar. Op 7 maart werd er vrede gesloten. Na Rastatt waren de vijandelijkheden tussen koning Lodewijk XIV van Frankrijk en keizer Karel VI nog niet helemaal beëindigd. De onderhandelingen gingen verder en het eindresultaat was de vrede te Baden die op 7 september werd getekend.

²⁵ D. Onnekink en R. de Bruin. De Vrede van Utrecht (1713) blz. 78.

Ter gedachtenis aan het sluiten van deze vrede is deze medaille geslagen.

De voorzijde beeldt de 2 helden af, die tegenover elkaar zitten. Onder de gedaante van de krijgsgod Mars; zij zitten op hun wapens aan palmbogen, en geven elkaar de hand met dit omschrift: "De heirvoerders zijn herwaarts gekomen, om de handen des vredes in elkaar te slaan".

Op de andere zijde ziet men het hemelteken van de vissen, met dit omschrift: "Jupiter en de zon worden verenigd".

Onder de vissen staat: "De Rastattse vrede gesloten den 6 maart".

Eindelijk werd na veel overleg op 15 november 1715 het barrière traktaat insgelijks tot stand gebracht en daarmee Europa in rust hersteld.

Tussen Spanje en Savoye was er nog geen overeenkomst gesloten. In het noorden van Europa zag het er nog niet rooskleurig uit. In Beieren ging het ook nog niet goed. Al met al zag het er nog niet heel positief uit. Deze en andere gewichtige redenen deden de prins Eugenius aan een ontwerp werken, waarbij de keizer over de honderdduizend man op de been zou kunnen houden. Van

deze troepen werden er 20.000 in Hongarije, 35.000 in Bohemen, 8.000 in Silesië en Oostenrijk, 14.000 in Napels en 23.000 in de Oostenrijkse Nederlanden geplaatst. Daarbij deed hij zijn best om de krijgskast op orde te krijgen, versterkte de vestingwerken en voorzag de magazijnen met mond en krijgsbehoeften.

Ook ds. Plevier schrijft iets over de Spaanse successie oorlog in zijn boek: "Nederlands volk onder Gods drukkende en dreigende oordelen... Van Zefanja's voorzegging"

Bij de verklaring van Zefanja 3:5: "Ik heb de heidenen uitgeroeid, hun hoeken zijn verwoest", schrijft hij o.a.

"Gods hand is, ons ten goede, in de uitroeiing van onze vijanden, in de bemachtiging en vernieling van hun vastigheden en sterkten, meer en beter gezien in de oorlog over de opvolging in de Spaanse monarchie tegen Frankrijk, Spanje, Beieren en Keulen, welke begon in het jaar 1702 en geëindigd is in jaar 1713.

In het wedervaren van de keurvorsten van Beieren en Keulen (om van de hoofden der misnoegde Hongaren niet te spreken, noch van zoveel voorname krijgsoversten van onze vijanden, welke gesneuvelde zijn) heeft God getoond, hoe Hij, tot bevordering van onze welstand, machtigen der aarde vernederd en hen van alle macht beroofd heeft, om hun landen te bewaren en te verdedigen.

In Beieren zijn de sterkten zo verwoest, dat de ene steen op de andere niet gelaten is. En had de koning van Frankrijk, door een snode list en dwingende overmacht de gehoekte sterkten van onze staat en die van de koning van Spanje, Karel VI, nu Rooms keizer in Brabant en Vlaanderen, welke ons tot voorschansingen versterkten, overmeesterd en bezet, zodat er weinige, die ons land dekten, overbleven, en hij daardoor zijn rijksgrenzen nog meer versterkt. De Heere heeft die allen voor de overwinnende wapenen van onze staat en de hoge bondgenoten doen bukken, en daarenboven ook nog de steden Menen, Rijsel, Doornik,

Douay, het fort de Knokke, welke tevoren het Franse rijk versterkten, in der Verenigde Bondgenoten handen doen vallen. Zo heeft de Heere ook de hoeken onzer vijanden verwoest.”

Een enkele alinea verder wijst ds. Plevier Nederland: “Hij [God] zegt het ons: O Nederlands volk, immers zult gij Mij, uit aanmerking van dit alles, vrezen; gij zult de tucht aannemen, en uw woning zal niet uitgeroeid worden.” Ziende op vers 7

“Neerlands volk onder Gods drukkende en dreigende oordelen overtuigd, gewaarschuwd, vermaand en opgewekt tot een zoete behoudenis in een verklaring en toepassing van Zefanjas voorzegginge” Blz. 349 en 350.

3. Oostenrijks-Turkse Oorlog (1716-1718)

3.1. Weer oorlog met de Turken.

Kort hierop gebeurde er iets onverwachts. Men kreeg de tijding van Constantinopel, dat de grote heer de oorlog tegen de republiek van Venetië had verklaart en hun ambassadeur bevolen had, met die van zijn natie te vertrekken. Een Turkse Aga moest op gesprek komen in Wenen. Hij probeerde de keizer en prins Eugenius gerust te stellen, dat het absoluut niet de bedoeling was om de keizerlijke gebieden aan te vallen. Prins Eugenius probeerde uit te leggen, dat een aanval op Venetië niet zomaar geaccepteerd werd. In het geheim vond overleg plaats tussen prins Eugenius, de Aga en de keizer.

Daar de Turken in Morea (gebied in het huidige Griekenland) grote voortgang maakten, en de keizer onmogelijk stil zou kunnen zitten, zond men nog enige regimenten naar Hongarije, om de grenzen tegen alle aanval te verdedigen. Men ontdekte uit een onderschepte brief, dat een talrijk corps de Theise zou overtrekken, om zich te voegen bij de Ottomaanse troepen, die onder de bassa van Temeswar aan de Sau stonden. De prins Eugenius liet de Aga naar de redenen vragen waarom er zoveel Turken richting Bosnië marcheerden, en toen gaf de Turkse Aga tot antwoord: 'dat hij over die zaak niet was onderricht, maar dat hij geloofde, dat de porte (hoge functionaris in Constantinopel) hetgeen zij begonnen had, wel zou weten uit te voeren.'

Prins Eugenius keert naar Hongarije en besluit om de vestingwerken van Canischa te versterken. Ook werd er besloten om het Keizerlijke leger in Hongarije flink te versterken. Ondertussen hield men de Turkse Aga verdacht; zou hij zijn gekomen om te spioneren? Kort daarop trekt de Aga naar Constantinopel terug.

In deze tijd haalden de Turken grote overwinningen op de Venetianen, ook vochten ze op diverse plaatsen in (het huidige) Griekenland.

De minister van de keizer, dhr. Fleisman wordt in Constantinopel gevangen genomen. Meneer Fleisman is zeven jaren bij de grote heer in Constantinopel geweest. Maar werd op de ernstige vertogen van de Engelse en Hollandse ambassadeurs door de oppervizier met zich naar Belgrado genomen, en daar op 28 november 1716 weer op vrije voeten gezet, en keert daarna weer terug naar Wenen.

De wapenstilstand, gesloten in 1697 was inmiddels gebroken en er lag een talrijk leger met Turken bij de grens van Hongarije. In (het huidige) Servië veroverden ze de ene na de andere

stad. De keizerlijken trokken naar Peterwaradein. Het leger bestond uit 150.000 man (het leger van de Turken uit meer dan 200.000) In de nacht tussen 3 en 4 augustus 1716 legerden ook de Turken zich bij Peterwaradein. De keizerlijken bevonden zich in een gevaarlijke toestand, daar de Turken hen wilden insluiten. Ondertussen bereid prins Eugenius het leger voor op een veldslag en lag op een gunstige plaats gepositioneerd. Op 5 augustus begon om 7:00 de strijd. Na een hevige strijd, waarin het eerst leek of de Turken zouden winnen, werden ze geheel verslagen en zelfs hun oppervizier werd gedood. Het gehele verlies van de Turken was meer dan 22.000 man. Van de keizerlijken 3695 soldaten en 469 officieren. Daarbij kwam dat er zeer veel werd buit gemaakt.

Vanwege deze roemruchtige overwinning is er ter ere van de prins Eugenius een medaille geslagen, vertonende op de voorzijde het borstbeeld van keizer Karl VI, met dit omschrift: "Karel VI, van Gods genade Rooms keizer, steeds vermeerderaar des rijks."

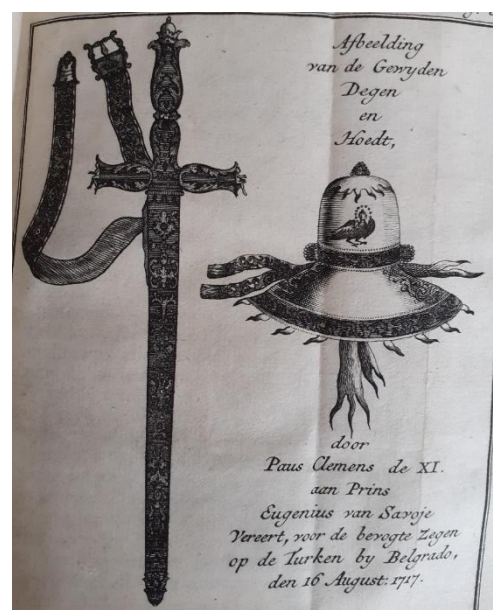
Op de andere zijde ziet men insgelijks de keizer, zittende op de troon, die de onvergelijkelijke held prins Eugenius den paardestaart, als het ontwijfelbaar zegeteken aanbied, leggende aan deszelfs voeten vele Turkse wapens. Rondom de binnenste rand leest men: "De eerstelingen van de overwonnen Turken." Daaronder staat: "cc. Mill. Castr. Occup. V aug." Dat betekend: dat het Turkse leger 200.000 man sterk geweest is en dat op de 5^e augustus die heerlijke zege is bevochten.

Het vredes verdrag van Carlowitz was door de Turken meinedig verbroken, maar zij hebben hier geen voordeel van gehad.

Na de slag bij Belgrado trok prins Eugenius met zijn leger voor Temeswas, na een strijd van anderhalve maand gaf de stad zich op 14 oktober over. Deze gewichtige plaats was 164 jaren door de Turken bezet geweest en nu viel de

stad met omliggend gebied in handen van de keizer. Hierna betrok het leger de winterkwartieren.

Prins Eugenius ging, na deze gebeurtenissen op weg naar Wenen. De prins bezichtigde op de terugreis verschillende vestingen in Hongarije. Ook kreeg hij tijding, dat de paus een gewijden hoed en degen aan hem had gezonden, in erkenning van de overwinning, door hem bij Peterwaradein op de Turken bevochten. De stad Raab was uitgekozen om die hoogstaande geschenken te geven. In Raab vond een hele ceremonie plaats, waarbij prins Eugenius het zwaard en de hoed ontving. Er vond een concert plaats, de mis werd

bediend en er werd een brief van de paus aan de prins voorgelezen.

Op 9 november kwam prins Eugenius te Wenen aan. Hier kreeg hij niet de gelegenheid om stil te gaan zitten, maar moest allerlei voorbereidingen gaan treffen voor de veldtochten voor het komende jaar. De Turken hadden de moed niet laten vallen, daar zij ondanks het verlies van Temeswar en andere plaatsen en de verloren veldslag geheel niet tot vrede genegen waren. In Constantinopel was besloten om in het komende jaar verder te gaan met de strijd tegen de christenen.

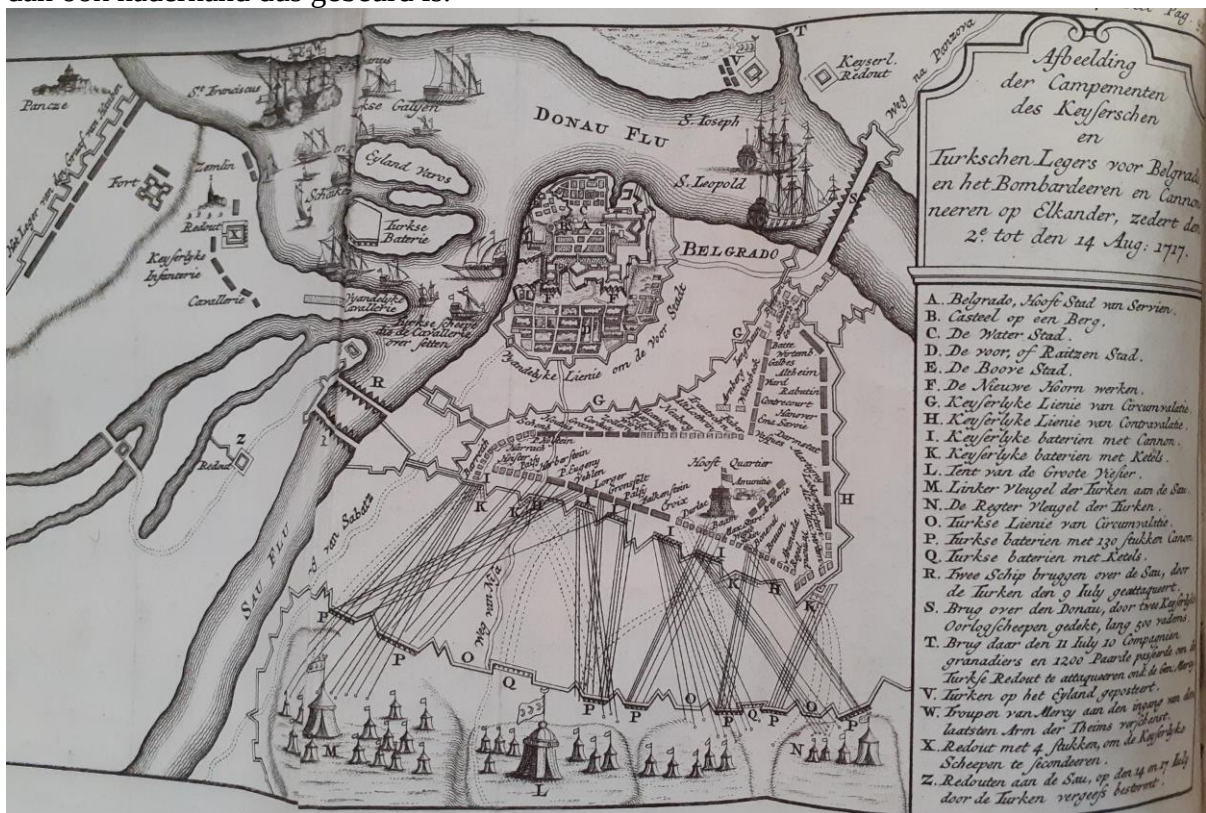
3.2. Het jaar 1717 en 1718. Slag bij Belgrado.

Na de winter werden de legers bij Futak, een stad in de buurt van Peterwaradijn, verzameld, en op 15 mei vertrok prins Eugenius van Wenen naar Hongarije en ging via Ossen naar Futak. Op 9 juni trok het leger van Futak en ging de Donau over richting Belgrado, welke stad op 18 juni werd aangevallen.

Het leger der Turken en Janitsaren dat bij Belgrado lag was talrijk. Het leger van de keizerlijken een stuk kleiner en het leek of zij het onderspit zouden moeten delven. Men was in Wenen met schrik bevangen en prins Eugenius kreeg nogal kritiek dat hij teveel gewaagd had en het Oostenrijkse huis in de waagschaal zette.

De Turken begonnen met een hevig bombardement op het keizerlijke leger. De Turken door bitterste wraakzucht gedreven, waren vastelijk besloten om Belgrado te houden, zelfs ten koste van al het Ottomaanse bloed.

De prins kreeg zoveel wijsheid, dat hij in het overleggen over de inzichten en voornemens van der vijanden scheen, alsof hij hun raadslagen bijgewoond had. Men verzekerd dat hij bij het bezichtigen van de linies in het leger voor Belgrado tegen een generaal gezegd heeft: 'zo de Turken over het beekje van dat nabijgelegen dal gaan, dan is de overwinning voor ons' hetwelk dan ook naderhand dus gebeurd is.

Op 15 augustus werd besloten om het Ottomaanse leger aan te vallen. De dag erna werd door een leger van 35.000 keizerlijke soldaten de vijand krachtig aangevallen, die als leeuw brulde en zich krachtig inspande om te overwinnen.

Tijdens de aanval was er een mist over een deel van het keizerlijke leger gekomen, zodat ze verder konden trekken zonder dat de Turken hen zagen. De Turken bombardeerden een uur, zonder dat men vriend of vijand kon onderscheiden. Het weer klaarde toen eensklaps op en de keizerlijken zagen toen dat zij al een groot gedeelte der voornaamste loopgraven over waren. De keizerlijken sprongen met een onuitsprekelijke moed van de ene loopgraaf in de ander, zonder dat noch het geschut, noch het grote getal der Turken, noch hun afgrijselijk geschreeuw hen in het minste ontstelde. De vijanden werden binnen de tijd van vijf uren geheel en al geslagen, en tot aan de uiterste barrière gedreven; en zo groot was hun schrik en verwarring, dat zij, hoewel meer dan tweemaal honderd duizend sterk, niet zoveel beleid hadden, om slechts een troep van honderd man op orde te stellen. Hun generaals staken uit wanhoop beide handen omhoog, en dit talrijk heir vluchtte hol over bol uit al hun verschansingen, achterlatende al hun tenten, bagage en geschut. In de vlucht werden er een groot getal door de ruiters en huzaren neergehouwen. De Beierse regimenten deden in deze gelegenheid wonderen; hun drift scheidde hen van de voorste linie, zonder dat de generaals hen konden weerhouden, waarna zij tegen het groot getal inboorden, alles wat hen voorkwam overhoop wierpen, de eerste openingen maakten, waardoor de andere troepen plaats kregen, om zich in orde te zetten, en dus samen door te dringen. De keurprins van Beieren verzelde de prins Eugenius aan alle kanten. Omtrent twintigduizend Turken werden gedood, van de keizerlijken rond de vijfduizend, waaronder verschillende bevelhebbers. De Turken weken naar Semendria en Nissa en de prins Eugenius zond zo voort de graaf van Hamilton naar Wenen om de grote tijding van de overwinning over te brengen.

Na de strijd werd er in de Turkse legerplaats een grote buit bemachtigd. In de tent van de oppervizier van de Turken liet prins Eugenius het Te Deum zingen. Bij deze zo roemruchtige overwinning kon men zeer duidelijk afnemen dat de zegen des Allerhoogste over onze doorluchtige held andermaal zeer rijkelijk was uitgestort.

Deze overwinning benam de bezetting van Belgrado de moed, tot verdere tegenstandbieding, en dwong de seraskier de andere dag om de stad over te geven. Op 17 augustus werd een wit vaandel uitgestoken en men zond 's middags afgevaardigden om over overgave te onderhandelen. De prins bewilligde dat ze met pak en zak uittogen, maar met achterlating van alle artillerie en krijgsbehoeften. Zo viel ook de stad Belgrado in keizerlijke handen.

Als de Turkse bezetting in de stad Belgrado tijdens de strijd een uitval hadden gedaan, dan hadden ze het keizerlijke leger flinke afbreuk kunnen doen, maar zij bleven in de stad en zeiden dat zij niets gehoord of gezien hadden van enig gevecht, maar de waarheid was dat zij bang waren voor prins Eugenius en het leger.

De roemwaardige gedachtenis van de wereldvermaarde held werd deels vanwege de bevochten overwinning en deels vanwege de bemachtiging van Belgrado, door de twee volgende medailles vastgelegd.

De voorzijde van de eerste medaille vertoont het borstbeeld van de prins met dit omschrift: "Eugenius Fransois, hertog van Savoye, generaal-luitenant in dienst van zijne keizerlijke majesteit"

De andere zijde verbeeldt die held te paard in volle wapenrusting met de bloten degen. Voor hem ziet men de belegerde stad Belgrado, achter hem de vluchtende Turken met

dit omschrift, waarvan de jaartallen het jaar uitmaken, waarin die uitmuntende overwinning bevochten is: “non est helC aLIUD nlsI gLaDIUs glDeonls. ludic vii. Dat is: “Dit is niet anders dan het zwaard van Gideon, Richteren 7. Daaronder staat: “De Turken geslagen, hun ganse leger veroverd en Belgrado weder bemachtigd.”

De tweede medaille voert op de voorzijde het geharnaste borstbeeld van de prins, omhangen met het teken van de orden van het gulden vlies, versiert met lauwerbladeren, met dit omschrift: “Eugenius-Fransois hertog van Savoye, generalissimus van het keizerlijke leger.

De andere zijde verbeeldt Mars in Romeins gewaad, houdende een werpschicht in de rechterhand, terwijl hij met de linkerhand de blote degen over de veroverde vesting Belgrado uitstrekt, met dit omschrift: “Des helds tweede voortreffelijke stap door de verovering van Belgrado.” Daaronder staat: “Twee dagen na de overwinning, den 18 augustus.”

De Turken trekken zich na de slag een eind terug richting Bosnië en een heel stuk boven en rond Belgrado wordt door de keizerlijken ingenomen. Een groot deel van het leger betreft de winterkwartieren, een klein deel van het leger, a. 10.000 soldaten vallen Zwornik in Bosnië aan.

In Kroatië werd een leger van keizerlijke soldaten door de Turken verslagen. De gevolgen hiervan waren verschrikkelijk; de Turken stroopten het hele land af, te vuur en te zwaard verdelgden zij het land en veel arme inwoners werden in slavernij weggesleept. Kort daarop versloegen zij ook de keizerlijken bij Zwornik, die het beleg opbraken.

Dus eindigde de veldtocht in Hongarije; en prins Eugenius kwam op 19 oktober in gewenste gezondheid te Wenen aan. Hij werd door de keizer en het gehele hof op het minnelijkste ontvangen en nadat hij van de toestand der zaken mondeling verslag had gedaan, schonk de keizer hem een zeer kostbare degen, rijkelijk met diamanten bezet, ter waarde van ruim honderdduizend guldens. De prins genood veel hoogachting, ook van het volk.

Inmiddels er een briefwisseling tussen prins Eugenius en de Turkse oppervizier ontstaan en het bleek dat de Turken weer graag vrede wilden. Prins Eugenius trok van Wenen en kwam begin juni 1718 bij het leger bij Belgrado aan. Hij liet 3 bruggen over de Donau bouwen en 2 over de Morava. De Turken maakten nu nog meer ernst om vrede te maken en in de buurt van Passarowits werden vredesonderhandelingen gehouden, die van 5 juni tot 21 juli duurden. Op die dag werd er tussen de keizerlijken, Venetië en de Ottomanen vrede gesloten. Waarbij er een einde kwam aan de Oostenrijks-Turkse oorlog. Bij deze vrede werden Servië en Bosnië tijdelijk bij het keizerlijke rijk gevoegd.

Nadat er vrede was gesloten, trok prins Eugenius naar Wenen terug, waar hij op 13 augustus aankwam. Kort daarna werd hij tot uiterste droefheid van het hof en van de stad door een derdedaagse koorts overvallen, die hij zeer lang hield, en hem zodanig aantastte, dat zijn gelaat geheel veranderde en men voor zijn leven vreesde. De keizer beveelt zijn lijfartsen hem aan en die dragen grote zorg voor hem. Dit mocht, onder de zegen des Heeren gezegend worden en hij mocht weer herstellen.

3.3. De jaren daarna.

Over de periode 1719-1732 melden we maar weinig.

De prins hield zich veel met staatszaken bezig en deed veel om de handel te bevorderen. De staatszaken waren veel, want als president van de opperhofkrijgsraad beruste al de krijgskzaken op hem en hij moest bedacht zijn op zodanige middelen tot onderhoud van de troepen. Als eerste minister van de keizer gingen al de staatszaken door zijn handen. En als gouverneur van de Oostenrijkse Nederlanden werden al de zaken die die landen betrof, door hem bestuurd. Zijn inzet gaf aan dat hij een groot verstand had en wijsheid, omzichtigheid en rechtlievendheid bezat om alles in goede banen te leiden.

Men genoot enige jaren wel zoverre vrede, dat men geen openbare vijandelijkheden tegen elkaar pleegde; dan elke staat hield nochtans gestadig een wakend oog over de andere, en midden in de vrede maakte men toebereidselen ten oorlog, maar zo, dat steeds de ene degen de andere in de schede hield. Men sloot allianties en traktaten tegen elkaar en ondanks alle gebeurtenissen bleef het redelijk rustig.

In landen zoals Spanje, Italië en ook wel Frankrijk bleef het meestentijds onrustig.

Op 28 november 1724 werd prins Eugenius verheven tot vicaris of stadhouder-generaal van alle erfkoninkrijken en landen van Italië.

De onrust in verschillende landen bezorgde de prins wel veel werk en er vonden allerlei onderhandelingen plaats. De keizer ondernam geen zaak van belang zonder van tevoren de raad en het gevoel van de prins daarover ingewonnen te hebben.

4. De Poolse successieoorlog.

4.1. Het jaar 1733.

Toen het jaar 1733 aanbrak veranderde er veel in Europa.

Op 1 februari stierf August II, koning van Polen en keurvorst van Saksen, vanwege een grote wond aan zijn been. Kort voordat hij stierf zei hij tegen een abt: 'De dood is een zeer harde zaak'.

Het jaar ervoor (31 oktober 1732) was ook Victor Amadeüs, koning van Sardinië overleden.

Het overlijden van de koning van Polen gaf aanleiding tot een oorlog tussen de keizer, Rusland en een deel van Polen aan de ene zijde en de koningen van Frankrijk, Spanje en Sardinië aan de andere zijde. Frankrijk wilde graag dat Stanislaus op de troon kwam.

De keizer had een leger van 14.400 man op de been gebracht met als doel om Polen te helpen bij mogelijke onlusten, maar daar was Frankrijk totaal niet blij mee. De koning van Frankrijk sloot een defensieve alliantie met de koningen van Spanje en Sardinië, om zo hij zei, te beletten dat de keizer en de tsarina de verkiezingsvrijheid in Polen zouden belemmeren, en benoemde de maarschalk van Berwick, om van de Maas tot aan de Rijn het leger aan te voeren. De maarschalk vertrok op 17 augustus om zich naar Mets te begeven.

Op 25 augustus vond er in Warschau een rijksvergadering plaats. De Polen begeerden (althans een deel van hen) Stanislaus tot koning en op 11 september werd hij tot koning verkozen.

Een andere kandidaat om koning te worden was de zoon van de overleden Poolse koning: Frederik August II van Saksen. Hij werd later door een ander deel van het volk tot koning gekozen.

Ondertussen waren er Russische troepen onderweg (Rusland steunde Frederik August II). Op de tijding van de aankomst van deze troepen nam Stanislaus de wijk naar Danzig. De troepen van de tsarina, Anna van Rusland, waren in 3 kolommen Polen in getrokken onder bevel van generaal Lasci met 58.222 man. De tsarina was er van overtuigd dat zij in moest grijpen nu het volk Stanislaus tot koning verkozen had.

De tegenpartij van Stanislaus hadden August II van Polen tot koning verkozen. Kort daarop verklaarde de koning van Frankrijk de oorlog aan de keizer. Op 28 oktober verklaarde de koning van Sardinië de oorlog aan de keizer en kort daarop deed de koning van Spanje hetzelfde.

Zodra de koning Stanislaus naar Danzig was geweken, nam de Russische generaal Lasci bezit van Warschau, joeg een leger op de vlucht en de Saksische troepen bemachtigden Krakau waar men de koning Frederik August op 17 januari 1734 liet kronen.

Maar de tsarina van Rusland zag in dat de rust in Polen niet hersteld zou kunnen worden, zo lang Stanislaus zich te Danzig onthield en liet daarom nog meer troepen naar Polen trekken en zond bevel aan Lasci om Stanislaus van Danzig te verdrijven. De Russen belegerden Danzig. 3000 man, door de koning van Frankrijk ter ontzet van die stad gezonden, werden geslagen en de koning Stanislaus ontsnapte ternauwernood ter nacht de stad en het land uit.

4.2. De slag om Philippsburg.

De keizerlijken werden in Italië en in Duitsland (in de buurt van Straatsburg) aangevallen.

In de buurt van Straatsburg trokken de Franse legers de Rijn over. Begin 1734 besloot de keizer om prins Eugenius opnieuw de leiding over het leger te geven en onder hem kwamen een aantal bevelhebbers te staan. In korte tijd was een leger van 40.000 keizerlijke soldaten op de been gebracht. Op 17 april nam de prins afscheid van het keizerlijke hof en via Neurenberg trok hij naar het hoofdkwartier van het keizerlijke leger in de buurt van Mannheim.

Prins Eugenius wachtte op verdere versterkingen en besloot om de linies bij Ettlingen zo spoedig mogelijk te voltooien.

Het Franse leger was ondertussen zo talrijk geworden dat het niet mogelijk was voor de prins om die aan te vallen. De Fransen hadden zich van het kasteel van Traarbach meester gemaakt

en zij wilden de Keizerlijken die bij Muhlberg lagen aantasten. Maar de prins kreeg hiervan bericht en omdat het leger niet zo groot was als van de Fransen en niet heel Duitsland in de weegschaal wilde stellen, trok hij met zijn leger naar de andere zijde van de Neckar en verder naar Heilbron en zich daar zeer voordelig legerde. De dag erop veroverden de Fransen de linies bij Ettlingen maar zagen geen kans om het keizerlijke leger uit hun voordelige positie te verjagen. Toen besloten de Fransen om Philippsburg (gelegen tussen Spiers en Karlsruhe) te gaan belegeren. Op 27 mei ontvingen de Fransen voor Philippsburg hun artillerie en munitie en de belegering begon. De maarschalk van Berwick werd door een kanonskogel gedood en nu had Frankrijk geen generaal meer die de prins Eugenius het hoofd kon bieden.

Op 15 juni trekt prins Eugenius met een leger van ca. 70.000 man van Heilbron naar Mannheim. De hertog van Wurtemberg trok naar Gunsterschal om de vijand in te sluiten.

De Fransen hadden flinke tegenslagen door het water van de Rijn dat buiten zijn oevers trad. Maar hielden standvastig vol in het beleg van Philippsburg. Daartegenover stond dat de bezetting van de stad ook standvastig vol hield met het verdedigen van de stad.

Vanaf 2 juni vond er regelmatig strijd plaats tussen de troepen van de beide legers. De Fransen in de meerderheid, veroverden een stuk en moesten zich soms weer wat terug trekken. Vanwege de grote tegenstand gaf Philippsburg zich op 21 juli over en viel in Franse handen. Hierop besloot prins Eugenius de vijand niet verder aan te vallen.

Op 28 juli brak de prins Eugenius van Bruchsal op en trok naar Heidelberg, zendende de generaal Petrasch met 2000 ruiters naar de omgeving van Mainz om de bewegingen van de Fransen gade te slaan. Een enkele dag later ontving men bericht dat de Fransen zich bij verrassing van Neder- Ulm, vlakbij Mainz, meester hadden gemaakt en hun leger bij Worms lag. Hierop trok prins Eugenius met zijn leger tussen Mannheim en Heidelberg en legerde zich te Landenburg. Op 8 augustus kwam hij in de buurt van Mainz om te beletten dat de Fransen die stad zouden veroveren. Zijn leger bestond uit 72.000 man. Het grote leger Franse troepen verliet hierop hun legerplaats beneden Worms en trok dicht naar Mainz tot ondersteuning van de Franse troepen die daar reeds waren. De prins Eugenius besloot uiteindelijk om een brug over de Rijn te maken en om over die rivier te trekken en de Franse maarschalk van Asfeld aan te vallen. Maar de maarschalk kreeg hier lucht van en brak op en zakte naar Worms af. Kort hierop kreeg prins Eugenius het vermoeden dat de Fransen Heilbron wilden aanvallen en zond onmiddellijk 20.000 man daar naartoe om die plaats te verdedigen. Hierop staakten de Fransen hun tocht naar Heilbron. Vervolgens betrokken de Fransen de legerplaats van Willstätt en op 3 december togen zij vandaar en trokken naar Offenburg en betrokken hun winterkwartieren.

De keizerlijke legers werden onder het bevel van de hertog van Wurtemberg achtergelaten en prins Eugenius trok op 2 oktober van Heidelberg via Ulm en Regensburg naar Wenen.

In Italië hadden de Fransen een heel gebied veroverd, tot en met Milaan toe. Begin 1734 trokken steeds meer keizerlijken naar Italië, zodat hun legers daar steeds groter werden. De keren dat ze slaags raakten met de Fransen vielen niet mee.

4.3. Het jaar 1735.

In het voorjaar van het jaar 1735 wilden de Fransen in Duitsland verder trekken. Rond 27 mei hadden zij tussen Frankenthal en Worms een leger verzameld.

Op 4 mei vertrekt prins Eugenius van Wenen naar het leger en arriveert op 11 mei te Heilbron. Bij Bruchsal lag inmiddels een keizerlijk leger van meer dan 50.000 soldaten. Na het houden van een grote krijgsraad en na het maken van besluiten en maatregelen voor de komende veldtocht ging prins Eugenius naar Bruchsal.

Op 26 augustus kwam bij Lodenberg (tussen Fulda en Jena) een leger van ongeveer 14.000 goed getrainde Russen aan. Diezelfde dag trok het keizerlijke leger van Bruchsal naar Heidelberg.

Toen de Russische troepen arriveerden, wilden zij direct de Fransen aanvallen, maar de Fransen trokken zich op het gezicht der Russen terug. Daarbij kwam dat prins Eugenius zeer terughoudend was in het aanvallen van de Fransen. Dit jaar vielen er geen noemenswaardige veldslagen voor.

Het onderstaande gebed bad prins Eugenius dagelijks, toen hij het opperbevel voerde over het leger bij de Rijn:

“Ik geloof in u, o mijn God! Versterkt mijn geloof; ik hoop op U, bevestig mijn hoop; ik heb U lief, ontvonk mijn liefde hoe langer hoe meer; ik heb berouw van al mijn zonden, doe mijn berouw toenemen! Als mijn eerste Begin, aanbid ik U, als mijn laatste Einde, verlang ik naar U, als mijn eeuwige Weldoener prijs ik U, en als mijn opperste Beschermers bid ik U, dat het U behage, o Heere, om mij door Uw voorzienigheid te besturen en te leiden, om mij in gehoorzaamheid te houden door Uw gerechtigheid, mij te vertroosten door Uw barmhartigheid, en mij te beschermen met Uw almogende hand. Ik onderwerp aan U al mijn gedachten, woorden en daden, zowel als mijn verdrukkingen, moeilijkheden en verdriet, en ik tracht, om U altijd in mijn gedachten te hebben, om al mijn werken te doen in Uw Naam, en om Uwentwil alle wederwaardigheid met geduld te dragen. Ik wil niets, dan hetgeen Gij wilt, o God! Doordien het U aangenaam is. O! verleen mij genade, dat ik aandachtig zij in mijn gebed, matig in mijn levenswijze, wakker en rustig in mijn gedrag en onverzettelijk in alle goede voornemens. Maak, o Heere! dat ik oprecht zij omtrent zulken, die mij hun geheimen toevertrouwen, dat ik bescheiden mag wezen en gespraakzaam tegen een ieder, en dat mijn woorden en daden beiden anderen ten goede voorbeeld mogen verstrekken. Neig mijn hart, tot het hoogachten en prijzen van Uw Heilige Naam, tot het laten van alle dwalingen en kwade werken, het liefhebben van mijn naaste en het verachten van de wereld. Sta mij bij, goedertieren God, in het temmen der begeerlijkheden door doding van het vlees, gierigheid door milddadigheid, gramschap door zachtmoedigheid en lauwheid door ijver en vurigheid des gemoeds. Geef mij vermogen om mijzelf te gedragen met omzichtigheid in al mijn handelingen, onversaagd in gevaar, geduld in tegenspoed en ootmoedigheid in voorspoed. Laat Uw genade mijn verstand verlichten, mijn wil heiligen, mijn lichaam besturen en mijn ziel zegenen. Maak mij naarstig in het bedwingen van al mijn hartstochten, ijverig in het ootmoedig aanroepen van Uw genade, zorgvuldig in het houden van Uw geboden en standvastig in het bewerken van mijn eigen zaligheid. Kortom, o God! Laat mij begrijpen, hoe gering de wereld is, hoe groot de hemel, hoe kort de tijd en hoe lang de eeuwigheid zijn zal. O! dat ik mijzelf na behoren ter dood bereidde; dat ik vrees hebbe voor Uw oordeel, dat ik moge ontgaan de pijnigingen der hel en van U, o God, erlangen het eeuwige leven door de verdiensten van Jezus Christus onzen Heere. Amen.”

Op 5 oktober trok de prins naar Ingolstadt en vandaar naar Wenen daar hij op 16 oktober aankwam en rust nam.

Na het vertrek van de prins uit het leger, beval de leidende hertog van Wurtemberg op 9 oktober 10.000 man om een eiland bij Spier en Rhijnhausen, dat door de Fransen sterk bezet was te veroveren. Hetwelk zij dan ook na een hardnekkige tegenstand deden, waarna zij het magazijn, door de Fransen bij Spiers aangelegd in brand staken, zover dat weinig of niets daarvan geborgen werd, waarop de Fransen Oggersheim, Frankenthal, Worms en andere plaatsen verlieten, met achterlaten van een grote voorraad levensmiddelen en spullen. Kort daarop vond er nog een treffen plaats tussen beide legers bij het kleine riviértje de Salm, ten noorden van Trier. Waarbij ook de Fransen weer verder teruggedreven werden.

Vlakbij Bacherach, een stadje aan de Rijn, was het slot Palts in Franse handen. Deze post was klein, maar zeer gewichtig en voordelig en daarenboven door de Fransen van bolwerken en kanonnen zoveel mogelijk voorzien. Op 4 november werd de vesting stormenderhand veroverd en de Fransen verlieten het kasteel.

Verder strijden werd niet mogelijk, daar er een brief van Wenen en Parijs kwam met het bericht dat op 11 november er een wapenstilstand was afgekondigd voor 6 maanden.

De Fransen hadden op al de plaatsen daar zij gekomen waren, de vruchtbomen en wijnstokken omgehakt en verbrand, alles geroofd en weggenomen en het volk onderdrukt. Een deel was weer door de keizerlijken veroverd, maar aangezien de winterkwartieren betrokken werden, en Trier en omgeving nog in Franse handen was, moesten die inwoners nog veel lijden onder de wrede Fransen.

4.4. Prins Eugenius wordt ziek en sterft.

Door de weinige rust die de gewichtige staatszaken, die nu aan het hof in Wenen menigvuldig waren, aan de prins zoveel werk gaven, waardoor hij nachten achtereen geheime conferenties moest bijwonen, kreeg hij in januari 1736 een verval, bestaande in een zware verkoudheid, vermengt met koorts en zinking op de borst. Zodanig dat men zeer bevreesd was voor zijn leven. De keizer beval zijn eerste lijfarts, de ridder Garelli, om voor de gezondheid van de prins, die zich ruim een halve eeuw bij het keizerlijke hof en voor gans Duitsland zo verdienstelijk had gemaakt, zorg te dragen, en alles wat enigszins mogelijk was, tot zijn spoedige herstelling aan te wenden. Ook nam de koorts, waardoor hij aangetast was kort daarna weer af, en hij ontving gezelschap, even als voor zijn ziekte. Maar van die tijd af bleef hij zeer zwak en zijn krachten begonnen meer en meer te verminderen, zo ver dat hij zeer zelden meer wegging.

Begin 1736 tekende prins Eugenius nog het vredetraktaat (een voorakkoord) tussen de keizer en zijn rijk aan de ene zijde en de koningen van Frankrijk, Spanje en Sardinië aan de andere zijde. Waardoor de oorlog tussen hen werd beëindigd; uiteindelijk werd pas in 1738 in Wenen een verdrag getekend. Het Verdrag van Wenen werd getekend op 18 november 1738 tussen het Roomse Rijk en Frankrijk. Waardoor toen officieel een einde kwam aan de Poolse Successieoorlog.

De prins Eugenius kreeg begin april andermaal een verval, en alhoewel hij weer daarvan hersteld werd, bleef hij steeds enigszins zwak. De lijfarts van de keizer, de ridder Garelli, gaf hem zekere drank om die zwakheid weg te krijgen, maar hij van alle geneesmiddelen een afkeer hebbende, kon die niet gebruiken. Op 20 april werd in zijn huis nog een geheime conferentie gehouden, en wanneer enige zaken daarin verhandeld waren, rees hij van zijn stoel op en zeide: 'Het is genoeg voor heden, morgen zullen wij het overige afdoen, als ik zo lang leef.' Die middag onthaalde hij 12 personen ter maaltijd, ontving al zijn gasten, elk in het bijzonder, als naar gewoonte aan de deur van de zaal, en deed hen insgelijks uitgeleide. Onder het theedrinken vroeg men hem, om zich van een stoel met rug en armleuningen te willen bedienen, in plaats van een taboeret, daar men enige zwakheid aan hem bemerkte, maar hij zei dat hij niet anders gewoon was. 's Avonds was er nog een bijeenkomst in zijn huis, maar men merkte dat hij stiller werd. Nadat hij zijn gasten tot aan de zaal deur uitgeleide gedaan had, ging hij, daar hij anders gewoon was om laat naar bed te gaan, daar hij zelden meer dan drie of vier uren in bed bleef, naar zijn slaapkamer. Men bracht hem medicijnen, maar hij weigerde die te gebruiken. Hij ging voor het portret van de keizer staan, dat daar levensgroot hing, en nadat hij het een ogenblik met grote opmerkzaamheid beschouwd had, begaf hij zich om 10 uur ter ruste en beval zijn kamerdienaar om niet voor 9 uur 's morgens bij hem te komen. Maar hij beleefde die tijd niet. Hij stierf deze nacht, ofwel, zoals de geschiedschrijver schrijft: 'deszelfs Schepper beval zijn onsterfelijke ziel, de bouwvallige hut in de slaap te verlaten'. 's Morgens werd hij in zijn bed dood gevonden. De kamerdienaar Andreas op de bestemde uur in het vertrek komende, en niets horende, meende dat zijn heer nog sliep, waarop hij eerst een uur daarna wederom kwam, verzeld van de 's prinsen controleur en hem in het bed dood vond. Zo stierf de prins Eugenius in de nacht tussen 20 en 21 april 1736, in de ouderdom van 72 jaren, 6 maanden en enige

dagen. Al zijn hoge ambten, zijn behaalde overwinningen, zijn eer en roem, kon hem niet baten in deze ure dat hij stierf. Want ook van deze grote veldheer staat geschreven: ‘en hij stierf’. De keizer was zeer verbaasd toen hij hoorde dat zijn veldheer was overleden, hij had dit niet verwacht.

De dag erna, werd het lichaam van de prins geopend om gebalsemd te worden; men bevond het gehele ingewand gezond en fris, maar zijn hart enigszins verwelkt, de levenssappen geheel verdroogd, en een brok slijm in zijn keel, waaruit men besloot dat de dood van de prins niet anders was veroorzaakt, dan door een uitdroging van de levensgeesten. Sommige waren van mening, dat als hij de medicijnen had willen en kunnen gebruiken, hij nog langer had geleefd. Tegenwoordig spreekt men van longontsteking, waaraan hij is overleden.

Nadat het lichaam van de prins gebalsemd was, werd het de dag erna, ’s morgens vroeg op een prachtig praalbed gelegd, om daar gedurende de tijd van drie dagen van elk gezien te kunnen worden. Het hart werd naar Turijn gezonden, waar het werd begraven in de Basilica di Superga in Turijn, de grafkerk van de koninklijke familie van Savoye.

De keizer besloot om hem op zijn kosten te laten begraven.

Het lichaam werd 26 april, ’s middags gekist en tegen de avond met een grote statie naar de Sint Stephanusdom gebracht. De gehele statie duurde meer dan 2 uren, onder het luiden van al de kerkklokken van de stad. De statie begon bij het paleis van Eugenius in de Hemelpoortstraat en ging door de Karintische straat, langs het Augusteiner klooster, over de Koolmarkt, gracht en gevangenis tot de kerk. Hier werd hij met de gewone plechtigheden in de grafkelder bijgezet, onder het schieten van drie salvo’s uit de musketten van de infanterie en ruitrij.

Op 9 juli werd de plechtige uitvaart gevierd. De grote Castrum Doloris, ofwel de treurtombe werd ter ere van de prins in de sint Stephanusdom opgericht

Op 10 juli sprak Dominicus Passionei in de Italiaanse taal een lijkrede uit op de dood van de prins Eugenius. Hij deed dit min of meer naar aanleiding van de woorden uit 1 Makkabeeën 1: “Alexander, zoon van Philippus, koning van Macedonië, heeft grote oorlogen gevoert. Alle vestingen ingenomen, buit gemaakt op veel volkeren, de aarde is stom geworden voor zijn aangezicht, hij heeft de landen der heidenen en de geweldigen gedwongen, en daarna is hij op het bed gevallen, en heeft gemerkt dat hij sterven zou.”

De dag erna, op 11 juli sprak de jezuïet en domprediker, Francois Peikhart een lof en lijkrede uit over de dood van de prins Eugenius. Op de inhoud van de preken ga ik niet in. Het is doorkneed met mensen eer en de Roomse leer, dat door goede werken de mens de hemel verdient.

Op het sterven van prins Eugenius zijn 2 medailles geslagen. De voorzijde van de eerste praalt met zijn borstbeeld en heeft dit omschrift: “Eugenius-Francois, prins van Savoye, generaal van de keizer en onderkoning in Italië.”

De andere zijde vertoont onze held in de gestalte van de krijgsgod Mars, of van de dapperheid zelve, zittende op een triomfgevaarte, gekroond met lauweren. Met de rechterhand, waarin hij de degen houdt, steunt hij op de *voorzichtigheid*. Met de linkerhand vat hij de *krijgskans* bij het haar, die hij nooit verkeken heeft, noch zich heeft laten

ontglippen. Voor zijn voeten ligt het *geluk* gekluisterd; want zulken, die de *gelegenheid* en *voorzichtigheid* op hun zijde hebben, staat het *geluk* ten dienst.

Het *geluk* schut uit den hoorn des overvloeds een menigte lauwerkronen, die hij na zoveel behaalde zegens opzet. Boven de held ziet men de *faam*, houdende een kroon van sterren over zijn hoofd, om de onvergankelijkheid te kennen te geven, met dit omschrift: "Overall onoverwinnelijk" Onder staat: "Geboren den 18 oktober 1663. Overleden den 21 april 1736".

De tweede medaille vertoont op de voorzijde het geharnaste borstbeeld van de prins, met dit omschrift: "Engenius-Fransois, prins van Savoye, opperbevelhebber van het keizerlijke leger".

De andere zijde verbeeld deszelfs graftombe, en op dezelve zijn vorstelijke hoed met dit omschrift: "Wat zijn de twaalf bedrijven van Hercules bij deze dappere daden te vergelijken.

Op de graftombe staan de woorden, die op aloude begrafenispennen gevonden worden, namelijk: "De rustplaats van den dappersten held". Onder staat: "Der wereld ontrukten den 21 april 1736".

4.5. Naschrift.

Zo stierf een van de grote veldheren uit de 17^e en 18^e eeuw. Ook op hem is er zo toepasselijk wat in Psalm 49:4 berijmd staat:

"De mens, hoe mild door 't aards geluk bedeed,
Hoe hoog in eer, in macht en staat verheven,
Vergaat als 't vee, en derft in 't eind het leven."

En ook voor deze grote veldheer geldt: Hij is niet meer. Hoe hoog hij in staat was verheven, hoe rijk hij ook was, hoe veel veldtochten hij ook gewonnen was, ook hij moest sterven.

Inmiddels zijn er 3 eeuwen voorbij gegaan. Gelukkig worden we niet met grote oorlogen vanbuiten bedreigd en is er nog een relatieve vrede in ons land. En daarom is het onze plicht, zoals ds. Sibersma schrijft²⁶: "ons te vernederen over onze veelvoudige ondankbaarheid, daar God ons met zoveel victoriën en andere weldaden gezegend heeft, en Hem ootmoedig te bidden om vergeving van onze zonden in het bloed van Christus, 1 Joh. 1:7-9, en dat Hij ons tot Zich bekeren wil, als Efraïm bad, Jer. 31:18 en om verder hulp uit het heiligdom. Ps. 20:3 en Hebr. 4:16."

En zo zijn we aan het einde gekomen van het leven prins Eugenius en het vermelden van de oorlogen die in zijn dagen zijn gevoerd. Tot slot nog een aantal preken die in de tijd van de Spaanse Successieoorlog zijn uitgesproken. Helaas heb ik geen preken kunnen vinden met betrekking tot de Turkse oorlogen.

²⁶ H. Sibersma. "Palmboom des vredes". Blz. 80-81.

In Eugenius' dagen werden in Holland vele biddagen door de overheid uitgeschreven. Hierna volgt een korte beschrijving hoe dat in die dagen ging. Maar wat baat het, zo er een uitschrijving van de overheid plaatsvindt, dat er een biddag wordt gehouden en de bekering achterwege blijft? Ds. Sibersma schrijft daarover:²⁷ "Daar dan in dezen zo een groot gebrek is, ja daar als de uitschrijving van de heren Staten zo ernstig meld, dat er aanwassende zonden en hooggaande ongerechtigheden zijn, hoe is het daar voor de heilige en vreselijke Majesteit des Hemels, 2 Kron. 20:21, Job 37:22, betamelijk geweest, om ons deze vrede met de machtige koning, die duslang des Heeren gesel over ons is geweest, te verlenen. Waarvan de reden al zwaar is uit te vinden; en zal mogelijk voor eerst geschied zijn, omdat de Heer nog enige onder ons heeft, die de heerlijkheid van Christus, dat Hij Gods eniggeboren Zoon is, en de Heere onze gerechtigheid, erkennen, Jes. 40:5, Jer. 23:6 en Joh. 1:14-29, en alzo de Geest des geloofs hebben, die de Sion uitgestort, ontvangen hebben, Ps. 2:6, Jes. 61:1 en Joël 2:28. En door Denzelven zich bekeerd hebben tot de Messias, en in Hem de verlossing en gerechtigheid, waardoor God als Richter verhoogd en geheiligd is, deelachtig zijn geworden, Jes. 1:27 en 5:16. En alzo als heilige en geheiligde in het bloed en door de Geest van de Messias, een stad der gerechtigheid genaamd worden, Jes. 1:26, en een heilige berg, Zach. 8:3."

Op 23 juni 1706 hield ds. J. Smith een preek over Jesaja 59:19b: "Als de vijand zal komen gelijk een stroom, zal de Geest des HEEREN de banier tegen hem oprichten."

Deze preek hield hij naar aanleiding van de behaalde overwinningen door de bondgenoten.

In het eind van de toepassing merkt de dominee op vanuit de Schrift, dat hoe de vijand ook zal woeden, dat die 'uit God geboren is, de wereld zal overwinnen'. "Indien de stroom is van de zwaarste dingen die de wereld heeft, "verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars, door Hem Die ons liefgehad heeft." Rom. 8:35 en 37. Ja, laat de grote draak, namelijk de oude slang, welke genoemd wordt duivel en satanas zelf komen, wij zullen hem overwinnen door het bloed des lams, gelijkterwijs alle getrouwe krijgsknechten en bloedgetuigen van Christus, die hun leven niet hebben lief gehad, tot de dood toe, hem overwonnen hebben, Openb. 12:11, staande voor de troon en voor het lam, bekleed zijnde met lange witte klederen, en palmtakken in haar handen, Openb. 7:9, tot een bewijs van veel heerlijker overwinning, dan die in de wereld te behalen is, daarvan Johannes de lof aan zijn jongelingen gaf, zeggende: "gij hebt den bozen overwonnen", 1 Joh. 2:14.

Om te besluiten. Wanneer deze dank- en bede-dag aan ons zal geheiligd zijn, om onze God en Koning te verhogen, en Zijn Naam te loven voor deze zeer grote en heerlijke overwinning, en het goed dat daarbij gekomen is, zeggende en het menende "Te allen dage zal ik U loven, en Uw Naam prijzen in eeuwigheid en altoos. De HEERE is groot en zeer te prijzen, en Zijn grootheid is ondoorgrondelijk. Geslacht aan geslacht zal Uw werken roemen, en zij zullen Uw mogendheden verkondigen. Ik zal uitspreken de heerlijkheid der eer Uwer majesteit, en Uw wonderlijke daden. Mijn mond zal den prijs des HEEREN uitspreken; en alle vlees zal Zijn heiligen Naam loven in der eeuwigheid en altoos." Ps. 145:2-5 en 21. Dan zal de Heere voortvaren in ons wel te doen, "En Ik zal Mij over hen verblijden, dat Ik hun weldoe; en Ik zal hen getrouwelijk in dit land planten, met Mijn ganse hart en met Mijn ganse ziel." Jer. 32:41. Wanneer deze dank- en bede- dag aan ons zal geheiligd zijn "En Mijn volk, over dewelke Mijn Naam genoemd wordt, zich verootmoedigen en bidden, en Mijn aangezicht zoeken en zich bekeren van hun boze wegen, zo zal Ik uit den hemel horen en hun zonden vergeven en hun land genezen." 2 Kron. 7:14. Wanneer deze dank- en bede- dag aan ons zal geheiligd zijn, om de stroom van de wereld, de stroom van de zonden en ongerechtigheden tegen te staan door de hulp van des Heeren Geest, om niet te leven naar het vlees, maar om de werkingen des lichaams

²⁷ H. Sibersma. "Palmboom des vredes". Blz. 78-79.

te doden door de Geest, niet overwonnen zijnde van het kwade, maar het kwade overwinnende door het goede. Wanneer deze dank- en bede- dag aan ons zal geheiligd zijn, om sterkt te zijn, en de boze te overwinnen, om, de besmettingen der wereld ontvloten zijnde, in dezelve niet wederom ingewikkeld noch van dezelve overwonnen te worden, maar om die te overwinnen, met al wat van haar begeerlijkheid “Want al wat in de wereld is, namelijk de begeerlijkheid des vleses en de begeerlijkheid der ogen en de grootsheid des levens, is niet uit den Vader, maar is uit de wereld.” Wanneer zeg ik, Nederland hiertoe zal geheiligd zijn, dan zal de Heere van hetzelfde zeggen: “Dewijl hij Mij zeer bemint, spreekt God, zo zal Ik hem uithelpen; Ik zal hem op een hoogte stellen, want hij kent Mijn Naam. Hij zal Mij aanroepen, en Ik zal hem verhoren; in de benauwdheid zal Ik bij hem zijn; Ik zal er hem uittrekken en zal hem verheerlijken. Ik zal hem met langheid der dagen verzadigen, en Ik zal hem Mijn heil doen zien.” Ps. 91:14-16. “Zekerlijk, Zijn heil is nabij degenen die Hem vrezen, opdat in ons land eer wone. De goedertierenheid en waarheid zullen elkander ontmoeten, de gerechtigheid en vrede zullen elkander kussen. De waarheid zal uit de aarde spruiten, en gerechtigheid zal van den hemel nederzien. Ook zal de HEERE het goede geven, en ons land zal zijn vrucht geven. De gerechtigheid zal voor Zijn aangezicht heen gaan, en Hij zal ze zetten op den weg Zijner voetstappen.” Ps. 85:10-14. Dan zullen, in plaats van een stroom vijanden levendige wateren uit Jeruzalem vlieten, Zach. 14:8-9. “En het zal te dien dage geschieden dat de bergen van zoeten wijn zullen druipen, en de heuvelen van melk vlieten en alle stromen van Juda vol van water gaan; en er zal een fontein uit het huis des HEEREN uitgaan, en zal het dal van Sittim bewateren.” Dan komt de tijd dat “Egypte zal tot verwoesting worden, en Edom zal worden tot een woeste wildernis, om het geweld, gedaan aan de kinderen van Juda, in welker land zij onschuldig bloed vergoten hebben.” Joël 3:18 en 19. Ja dan nadert de tijd dat “De wolf en het lam zullen tezamen weiden, en de leeuw zal stro eten als een rund, en stof zal de spijs der slang zijn; zij zullen geen kwaad doen noch verderven op Mijn gansen heiligen berg, zegt de HEERE.” Jes. 65:25. Dit gaat vast: “Halleluja. Welgelukzalig is de man die den HEERE vreest; die groten lust heeft in Zijn geboden. Zekerlijk, hij zal in der eeuwigheid niet wankelen; de rechtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn. Hij zal voor geen kwaad gerucht vrezen; zijn hart is vast, betrouwende op den HEERE. Zijn hart welondersteund zijnde, zal niet vrezen; totdat hij op zijn wederpartijen zie.” Ps. 112:1, 6-8. Zijn tijd komt, dat Hij eens al de oorlogen van de wereld en zijns zelfs loopbaan, ten einde zijnde, zal van de wereld afscheiden met dit triumflied van de apostel: “Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden; Voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke mij de Heere, de rechtvaardige Rechter, in dien dag geven zal; en niet alleen mij, maar ook allen die Zijn verschijning liefgehad hebben.” 2 Tim. 4:7 en 8. Wanneer hij de overwinning bekomen zal van dit woord der belofte: “Die overwint, Ik zal hem geven met Mij te zitten in Mijn troon, gelijk als Ik overwonnen heb en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon.” “De God nu aller genade, Die ons geroepen heeft tot Zijn eeuwige heerlijkheid in Christus Jezus, nadat wij een weinig tijds zullen geleden hebben, Dezelve volmake, bevestig, versterk en fundere ulieden. Hem zij de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen.” 1 Petr. 5:10 en 11.²⁸

Tot slot de woorden uit Psalm 46:9-12:

“Komt, aanschouwt de daden des HEEREN, Die verwoestingen op aarde aanricht; Die de oorlogen doet ophouden tot aan het einde der aarde, den boog verbreekt en de spies aan twee slaat, de wagens met vuur verbrandt. Laat af, en weet dat Ik God ben; Ik zal verhoogd worden onder de heidenen, Ik zal verhoogd worden op de aarde. De HEERE der heirscharen is met ons; de God Jakobs is ons een hoog Vertrek. Sela.”

²⁸ Slot van “Nederlands blyde en gesegende pinxterdag”. Blz. 58-62.

5. Predikaties.

5.1 Inleiding.

Gedicht op de wijze van Psalm 130.

1. Als God met zware plagen
Bezoekt een land en kerk,
Dan vijeren²⁹ wij biddagen
Dan staken wij ons werk.
Dan gaan wij naar Gods woning
In menig zucht en traan,
Dan zoeken wij verschoning
Van 't kwaad dat is begaan.
2. Dan zoeken wij verzoening
Met onzen lieven Heer',
Door Zijnes Zoons voldoening
Dan leggen wij ter neer
In stof en as ootmoedig,
En roepen, 't is ons' schuld;
Heer'! helpt ons nochmaal spoedig,
Hebt met ons wat geduld.
3. Wij hebben nog betrouwen
Op Godes vriend'lijkheid
Als ons de zonden rouwen
Die dan worden beschreid.
Als wij die wegen mijden
Die ons brachten dit kwaad
Dan raken wij uit lijden,
Tot een gewenste staat.³⁰

Dit gedicht kwam ik tegen bij het inzien van Ridderus' Huiscatechisatie. Het is geplaatst achter een hoofdstuk dat gaat over "Het leven in een biddagh".

In zijn boekje behandeld hij ook, in vraag en antwoord vorm, een aantal zaken met betrekking tot de biddag. Omdat er hierna een aantal biddagpreken volgen, en er in het voorgaande al vaak aangehaald is dat er biddagen werden uitgesproken, leek het me wel nuttig om ook dit uit te typen.

Voor de vragen, staat de letter A, B. of C. "De letter A betekend dat het een vraagje is voor de minste in het huisgezin. De letter B voor die wat ouder zijn, en de letter C voor de oudste."³¹

In vraag en antwoord worden een aantal zaken behandeld. Onder andere deze:

"C. Vra. Hoe moet zich een christen aanstellen als grote ellenden in land en kerk worden gezien?

Antw. Als dit andere landen en kerken treft, zo moeten wij deze plicht waarnemen:

Vooreerst. Wij moeten zeer bedroeft zijn, en met medelijden over haar ellenden zuchten en treuren. Hebr. 13:3: "Gedenkt de gevangenen, alsof gij medegevangen waart; en degenen die kwalijk behandeld worden, alsof gij ook zelve in het lichaam kwalijk behandeld waart."

Ten tweeden. Wij moeten met alle mogelijke middelen haar hulp bewijzen, Ps. 122:9: "Om des huizes des HEEREN onzes Gods wil zal ik het goede voor u zoeken."

²⁹ Vieren. KJB

³⁰ F. Ridderus. *Dagelijkxsche Huys-cateschistie*". Blz. 391.

³¹ F. Ridderus. *Dagelijkxsche Huys-cateschistie*". Opdracht.

Ten derden. Wij moeten ons aan zodanige voorbeelden spiegelen, en zorg dragen dat ons zo een ellende ook niet aantreft. 1 Kor. 10:11a: “En deze dingen alle zijn hunlieden overkomen tot voorbeelden”.

B. Vra. Waarom moet ons de ellende van andere landen en kerken alzo ter harte gaan?

Antw. Om deze redenen.

1. Wij hebben met alle rechtzinnige christenen een zeer nauwe geestelijke maagschap, hetzij onze zuster en broeders etc. Ef. 2:19: “Zo zijt gij dan niet meer vreemdelingen en bijwoners, maar medeburgers der heiligen en huisgenoten Gods.” 1 Kor. 12: 13 en 16.

2. Dit is het rechte bewijs van onze wedergeboorte, en van onze geestelijke kindschap, 1 Joh. 3:14: ‘Wij weten dat wij overgegaan zijn uit den dood in het leven, dewijl wij de broeders liefhebben.’ Kol. 3:12 en Ps. 122:8: “Om mijner broederen en mijner vrienden wil zal ik nu spreken: Vrede zij in u.”

3. Wij moeten hierdoor andere kerken hulp bewijzen. Joël 2:17: “Laat de priesters, des HEEREN dienaars, wenen”. Vers 18: “Zo zal de HEERE ijveren over Zijn land, en Hij zal Zijn volk verschonen.” Ezech. 22:30: ‘Ik zocht nu een man uit hen, die den muur mocht toemuren en voor Mijn aangezicht in de bres staan voor het land”.

4. Als wij medelijden met andere hebben, zo kunnen wij hopen dat de Heere ons verschonen zal in tijde van ellende, Jes. 66:10: ‘Verblijdt u met Jeruzalem en verheugt u over haar, al haar liefhebbers; weest vrolijk over haar met vreugde, gij allen die over haar zijt treurig geweest;’ Ezech. 9:4: ”Teken een teken op de voorhoofden der lieden die zuchten en uitroepen over al die gruwelen die in het midden derzelve gedaan worden.”

A. Vra. Wat moeten wij doen als onze eigen kerk en vaderland met Gods plagen worden bedreigd en aangetast?

Antw. Wij mogen en moeten door alle behoorlijke middelen naar verlossing trachten, Ps. 50:14: “En roep Mij aan in den dag der benauwdheid; Ik zal er u uithelpen, en gij zult Mij eren.” 2 Kron. 18:31. Ps. 107:28: “Doch roepende tot den HEERE in de benauwdheid die zij hadden, zo voerde Hij hen uit hun angsten.”

A. Vra. Wat openbare middelen is het christendom gewoon te gebruiken, om van landplagen verlost te worden?

Antw. Hiertoe is men gewoon een openbare biddag te houden, Joël 2:15: ‘Blaast de bazuin te Sion; heiligt een vasten, roept een verbodsdag uit.’ Ezra 8:21 en 1 Kor. 7:5.

B. Vra. Is het dan al wel, als men zo wat vast en bid op die dag?

Antw. Neen. Want God bestraft meermaals het biddaghouden, Jer. 14:12a: “Ofschoon zij vasten, Ik zal naar hun geschrei niet horen”. Jes. 58:5: “Zou het zulk een vasten zijn dat Ik verkiezen zou, dat de mens zijn ziel een dag kwelle? Dat hij zijn hoofd kromme gelijk een bieze, en een zak en as onder zich spreide? Zoudt gij dat een vasten heten en een dag den HEERE aangenaam?” Jes. 1:15.

B. Vra. Hoe moet men dan de biddag houden, om Gode aangenaam te zijn?

Antw. Wij moeten vooraf ons tot dezelve wel bereiden. Dan moeten wij alle plichten wel betrachten. En daarop moeten wij dan die dag behoorlijke vruchten vertonen, Joël 2:15, Jes. 4:17.

C. Vra. Waarin bestaat onze voorbereiding?

Antw. In deze plichten:

1. Wij moeten de oorzaken wel overdenken, waarom dat de biddag is ingesteld, en dat zolang, totdat ons hart daarover bewogen wordt. 2 Kron. 20:3: “Jósafat nu vreesde en stelde zijn aangezicht om den HEERE te zoeken; en hij riep een vasten uit in gans Juda.” Joël 2:13a: “En scheurt uw hart en niet uw klederen”. Ester. 4:16.

2. Wij moeten ons tijdelijk bedrijf daarna aanstellen, en ons door geen aardse woel laten ophouden, Lev. 23:28a: “En op dienzelven dag zult gij geen werk doen; want het is de verzoendag”.

3. Wij moeten maken wel gesteld te zijn, om dan met vrucht in Gods huis te kunnen bidden, 1 Kon. 8:33: “Wanneer Uw volk Israël zal geslagen worden voor het aangezicht des vijands, omdat zij tegen U gezondigd zullen hebben, en zich tot U bekeren en Uw Naam belijden en tot U in dit huis bidden en smeken zullen”. Ezech. 20:3. Jer. 14:12a: “Ofschoon zij vasten, Ik zal naar hun geschrei niet horen”.

4. Wij moeten ons tevoren geheel ontslaan van alle vertrouwen op menselijke middelen, en ons geheel aan God overgeven om op Zijn goedheid en macht alleen te vertrouwen, 2 Kron. 16:9: “Want den HEERE aangaande, Zijn ogen doorlopen de ganse aarde, om Zich sterk te bewijzen aan degenen welker hart volkomen is tot Hem”. Ps. 71:16: “Ik zal heengaan in de mogendheden des Heeren HEEREN”. Ps. 121:1 en 2.

C. Vra. Wat bijzondere plichten zijn ons op de biddag waar te nemen?

Antw. De eigen biddagplichten zijn deze:

1. Verootmoediging van onszelf voor God vanwege onze zonden, en wel verdiende straffen, Joël 2:13. Jer. 31:19: “Zekerlijk, nadat ik bekeerd ben, heb ik berouw gehad, en nadat ik mijzelf ben bekendgemaakt, heb ik op de heup geklopt; ik ben beschaamd, ja, ook schaamrood geworden, omdat ik de smaadheid mijner jeugd gedragen heb.” Ezra 8:21.

2. Verzoening zoeken met onze God in Christus vanwege onze zonden, Joël 2:13. 2 Kor. 5:19 en 20: “Want God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, hun zonden hun niet toerekenende, en heeft het woord der verzoening in ons gelegd. Zo zijn wij dan gezanten van Christuswege, alsof God door ons bade; wij bidden van Christuswege: Laat u met God verzoenen.”

3. De aanroeping van Gods Naam is de derde biddagsplicht. Joël 2:17: ‘Laat de priesters, des HEEREN dienaars, wenen tussen het voorhuis en het altaar, en laat hen zeggen: Spaar Uw volk”.

4. Vernieuwing van Gods verbond door een plechtige belofte van een beter leven, moet hier nog bijkomen. 2 Kon. 23:3: “De koning nu stond aan den pilaar en maakte een verbond voor des HEEREN aangezicht om den HEERE na te wandelen, en Zijn geboden en Zijn getuigenissen en Zijn inzettingen met ganser harte en met ganser ziele te houden, bevestigende de woorden dezes verbonds, die in dit boek geschreven zijn. En het ganse volk stond in dit verbond.” Hosea 14:3 en 4: ‘Neemt deze woorden met u, en bekeert u tot den HEERE; zegt tot Hem: Neem weg alle ongerechtigheid, en geef het goede, zo zullen wij betalen de varren onzer lippen. Assur zal ons niet behouden, wij zullen niet rijden op paarden, en tot het werk onzer handen niet meer zeggen: Gij zijt onze god.’

B. Vra. Wat moeten wij doen om ons lichaam voor God op de biddag wel te verootmoedigen?

Antw. Hiertoe moeten wij deze dingen doen:

1. Wij moeten ons onthouden van alle vermakelijkheden des lichaams. Joël 2:16: “Verzamelt het volk, heiligt de gemeente, vergadert de oudsten, verzamelt de kinderkens en die de borsten zuigen; de bruidegom ga uit zijn binnenkamer, en de bruid uit haar slaapkamer.”

2. Wij moeten ons naar vermogen van alle spijs onthouden, om alzo deze straf ons lichaam aan te doen, Ezra 10:19: Ezra “at hij geen brood en dronk geen water, want hij bedreef rouw over de overtreding der weggevoerden.” Ester 4:16.

3. Wij moeten ons gelaat in kleding en in andere uitwendigheden op het nederigste aanstellen. Jes. 22:12: “En te dien dage zal de Heere, de HEERE der heirscharen, roepen tot geweën en tot rouwklage en tot kaalheid en tot omgording des zaks.” Ezra 9:3: “Als ik nu deze zaak hoorde, scheurde ik mijn kleed en mijn mantel; en ik trok van het haar van mijn hoofd en van mijn baard uit, en zat neder, verbaasd.”

A. Vra. Waarin moet zich onze ziel vernederen?

Antw. Door een bekommering en hartelijke droefheid in de gedachtenis van onze zonden, Joël 2:13. ‘Scheurt uw hart’. Ps. 51:19a: “De offeranden Gods zijn een gebroken geest”;

A. Vra. Is de verzoening met God een nodige biddagsplicht?

Antw. Ja, dit is de eigen en wezenlijke biddagsplicht, want geen hulp is bij God te bekomen, zolang als onze zonden bij ons zijn, die Gods gramschap aansteken, Joh. 9:31. ‘God hoort de zondaars niet’. Ps. 66:18: “Had ik naar ongerechtigheid met mijn hart gezien, de Heere zou niet gehoord hebben.” 2 Kron. 28:10.

B. Vra. Hoedanig moeten wij ons aanstellen, om met God verzoent te kunnen worden?

Antw. Hiertoe moeten wij deze middelen gebruiken:

Vooreerst. Wij moeten onze zondige staat wel leren kennen en ons zelf als verdoemelijk daarover veroordelen. 1 Kor. 11:31: “Want indien wij onszelven oordeelden, zo zouden wij niet geoordeeld worden.” Dan. 9:5, ‘Wij hebben gezondigd, en onze vaders’.

Ten tweede. Wij moeten openbare belijdenis doen van onze zonden, en van Gods rechtvaardige oordelen. Ezra 9:7: “Van de dagen onzer vaders aan zijn wij in grote schuld tot op dezen dag”. Neh. 9:33: “Doch Gij zijt rechtvaardig in alles wat ons overkomen is; want Gij hebt trouwelijk gehandeld, maar wij hebben goddelooslijk gehandeld.” Ezra 10:11.

Ten derde. Wij moeten onze vriendschap door het geloof met onze Middelaar Jezus Christus vernieuwen. Dan. 9:17: “En nu, o onze God, hoor naar het gebed Uws knechts en naar zijn smekingen, en doe Uw aangezicht lichten over Uw heiligdom, dat verwoest is; om des Heeren wil.” Rom. 3:25: “Welken God voorgesteld heeft tot een Verzoening door het geloof in Zijn bloed, tot een betoning van Zijn rechtvaardigheid, door de vergeving der zonden die tevoren geschied zijn onder de verdraagzaamheid Gods”.

Ten vierde. Wij moeten ons met een vaste belofte verbinden, dat wij alle bekende zonden zullen nalaten en dat wij alle bekende deugden zullen na vermogen nakomen. Makende terstond een aanvang van onze bekering, zelfs op de biddag. Jes. 58:6: “Is niet dit het vasten dat Ik verkies: Dat gij losmaakt de knopen der goddeloosheid, dat gij ontdoet de banden des juks, en dat gij vrij loslaat de verpletterden, en alle juk verscheurt?” Ps. 66:13 en 14.

C. Vra. Wat hoop kunnen wij scheppen, dat de Heere met ons verzoent zal worden?

Antw. Wij hebben deze gronden van onze hoop:

1. De Middelaar Jezus Christus is zeer genegen en bekwaam om ons met God te verzoenen. Hebr. 7:25: “Waarom Hij ook volkomenlijk kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan, alsoo Hij altijd leeft om voor hen te bidden.” 1 Joh. 2:1 en 2.

2. De middelen om ons met God te verzoenen zijn zeer bewegelijk. 2 Kor. 5:20: “Zo zijn wij dan gezanten van Christuswege, alsof God door ons bade; wij bidden van Christuswege: Laat u met God verzoenen.” Ezech. 33:10 en 11: “Zo waarachtig als Ik leef, spreekt de Heere HEERE, zo Ik lust heb in den dood des goddelozen”.

3. Gods natuur en eigenschappen, doen ons een goede hoop nemen, dewijl wij door dezelve tot nogtoe zoveel weldaden bezitten. Joël 2:13b: “want Hij is genadig en barmhartig, lankmoedig en groot van goedertierenheid, en berouw hebbende over het kwade.” Micha 7:18.

4. De voorbeelden van andere zondaren, die op haar verootmoediging met God verzoend zijn geworden. Richt. 10:16: “En zij deden de vreemde goden uit hun midden weg en dienden den HEERE. Toen werd Zijn ziel verdrietig over den arbeid van Israël.” Jer. 31:19 en Hosea 11:8.

A. Vra. Geeft het ons wat bijzondere vrucht, als wij Gods Naam op de biddag aanroepen?

Antw. Ja. Want dat is het krachtigste middel om verlost en gezegend te worden, Jer. 33:3: “Roep tot Mij, en Ik zal u antwoorden; en Ik zal u bekendmaken grote en vaste dingen, die gij niet weet.” Ps. 50:15, Ik zal u verlossen, en 106:23.

B. Vra. Hoe moet men de biddag eindigen?

Antw. Alzo dat men de dadelijke reformatie van land en kerk, ja van alle christenen vastelijk voornemen, en dadelijk terstond trachtte te behartigen. Neh. 9:38: “En in dit alles maken wij een vast verbond en schrijven het; en onze vorsten, onze Levieten en onze priesters zullen het verzegelen.” Richt. 10:16 en 1 Sam. 7:3.

C. Vra. Wat moet ons bewegen om de dadelijke reformatie te behartigen?

Antw. Deze beweegredenen:

1. God eist dit van ons dat wij op alle tijden van ons leven, maar inzonderheid op verzoendagen, als men voor Zijn aangezicht komt, Joël 2:12: “Nu dan ook, spreekt de HEERE, bekeert u tot Mij met uw ganse hart, en dat met vasten en met geweene en met rouwklage.” Jes. 1:16-18.

2. Dit is een eigen plicht van de biddagen, zodat dit de Ninevieten zelf zeer wel verstonden. De koning gaf bevel, Jona 3:8: “Maar mens en beest zullen met zakken bedekt zijn, en zullen sterkelijk tot God roepen; en zij zullen zich bekeren een iegelijk van zijn bozen weg, en van het geweld dat in hun handen is.” Jes. 58:6.

3. Deze belofte doen wij plechtiglijk op de biddag, dat wij ons dadelijk zullen bekeren, alsook op andere tijden. Jozua 24:22: “Jozua nu zeide tot het volk: Gij zijt getuigen over uzelf, dat gij u den HEERE verkoren hebt om Hem te dienen. En zij zeiden: Wij zijn getuigen.” Ps. 80:19a: “Zo zullen wij van U niet terugkeren”.

4. Anderszins, als wij ons niet bekeren, zo spotten wij met God, en dan heeft de Heere Zijn vloeken gereed in plaats van verlossingen, Ps. 7:13: “Indien hij zich niet bekeert, zo zal Hij Zijn zwaard wetten; Hij heeft Zijn boog gespannen en dien bereid.” Ps. 68:22: “Voorzeker zal God den kop Zijner vijanden verslaan, den harigen schedel desgenen die in zijn schulden wandelt.”

B. Vra. Wat staat ons dan te verwachten als wij de biddagen behoorlijk houden en beleven?

Antw. Dan heeft de Heere grote verlossingen en allerlei zegeningen voor ons gereed, om ons daarmee genadiglijk te vervrolijken. Jes. 58:8: “Dan zal uw licht voortbreken als de dageraad en uw genezing zal snellijk uitspruiten; en uw gerechtigheid zal voor uw aangezicht heen gaan, en de heerlijkheid des HEEREN zal uw achtertocht wezen.” [zie ook] vers 14. Ps. 81:15: “In kort zou Ik hun vijanden gedempt hebben, en Mijn hand gewend hebben tegen hun wederpartijders.”

A. Vra. Gaat dit altijd vast, dat men op biddagen Gods zegen en verlossingen zal bekomen?

Antw. Neen. Want een volk kan zolang Gods goedheid en lankmoedigheid misbruikt hebben, dat er geen vasten en bidden aan helpt. Jer. 14:12: “Ofschoon zij vasten, Ik zal naar hun geschrei niet horen”. Ezech. 14:14: “Ofschoon deze drie mannen, Noach, Daniël en Job, in het midden van hetzelfde waren, zij zouden door hun gerechtigheid alleen hun ziel bevrijden, spreekt de Heere HEERE.” Jer. 7:16: “Gij dan, bid niet voor dit volk, en hef geen geschrei noch gebed voor hen op, en loop Mij niet aan, want Ik zal u niet horen.”³²

Zoals we lazen, behandeld ds. Ridderus de inhoud van de biddag. Hoe wij ons moeten gedragen en het doel, namelijk, bekering.

In “Vaderland en vrede” van D. Haks, las ik een heel stuk over de wijze waarop de biddag plaatsvond in die tijd.

De Staten-Generaal kondigden een bededag aan door middel van een brief. In deze brief stond een beschrijving van de oorlogsomstandigheden, de doeleinden van de oorlog, of in andere gevallen de rampen (zoals bijv. watersnood) die hadden plaatsgevonden, en een oproep om God te smeken voor behoud en wat nodig was voor land, volk en kerk. De toon van de biddagbrief was afgestemd op de gebeurtenissen en in de brief kon men duidelijk lezen of het goed of niet goed ging met het land. De brief was positief, somber gestemd of er klonk voorzichtigheid in door.³³

De biddagbrief werd eerst naar de gewesten gezonden en de brief werd daarna door de gewesten verspreid naar de steden en dorpen. “Deze bekendmakingen verschenen meestal in druk. De tijd tussen besluit en bededag bedroeg nooit meer dan twee tot drie weken. In die korte tijd werden dus autoriteiten, kerken, predikanten en kerkvolk op de hoogte gebracht”³⁴ van de aanstaande biddag en kon de predikant zich voorbereiden op de predicatie.

³² F. Ridderus. *Dagelijksche Huys-cateschistie*. Blz. 385-390.

³³ D. Haks. *Vaderland en vrede*. Blz. 73-75 en 87.

³⁴ D. Haks. *Vaderland en vrede*. Blz. 74.

Net als vandaag de dag, vond de biddag meestal op een woensdag plaats. Tot 1713 vond het meestal plaats naar aanleiding van een gebeurtenis. Na 1713 kreeg het een vastere vorm en vond het jaarlijks plaats.

De predikanten gebruikten vaak, naar mijn mening, lang niet altijd, de inhoud van de brief en verwerkten die in hun preek. Volgens. D. Haks, werd er vrijelijk uit geciteerd.

De preken bestonden meestal uit een voorwoord, tekstverklaring en (vaak, lang niet altijd) uitgebreide toepassing, waarin meestal in gegaan werd op de gebeurtenissen in het land, met het volk en die met de kerk te maken hadden. Deze gebeurtenissen werden soms gedetailleerd weergegeven. Een aantal preken die bewaard zijn, uit de tijd van de Spaanse Successieoorlog heb ik uitgetypt.

De hoogleraar N. C. Kist heeft een overzicht van de biddagen die er in de periode 1567-17.... Plaatsvonden gemaakt.

In de periode 1701-1713 vonden er volgens Kist, 26 biddagen plaats. Hieronder het overzicht.³⁵

Datum.	Rede
25 mei 1701	Vrees voor een verderfelijke oorlog.
31 mei 1702	Dood Willem III, Successieoorlog, watervloeden.
(Juni 1702	Dankstond en wekelijkse biduren in zeeland. Verovering van Keizerswaard, oorlog met Frankrijk.)
13 december 1702	Algemene dank- en bededag. Afgelopen voorspoed, veldtocht. Overwinning in de baai van Vigos.
9 mei 1703	Nieuwe veldtocht.
(Mei 1703	Wekelijkse biduren in Zeeland. Successieoorlog.)
5 december 1703	Geëindigde veldtocht.
28 mei 1704	Voortdurende oorlog, begin van de veldtocht.
10 september 1704	Overwinningen aan de Donau
28 januari 1705	Afgelopen veldtocht, aanvang des jaars.
24 juni 1705	Zware oorlog, nieuwe veldtocht.
9 december 1705	Eindigen van de veldtocht na het herwinnen van Huy, het breken der vijandelijke linies enz. in Brabant en het veroveren van Barcelona op 9 oktober.
5 mei 1706	Bekommerlijke toestand, nieuwe veldtocht.
(13 mei 1706	Avondgebeden in Zeeland, zware verlegenheid.)
23 juni 1706	Overwinning bij Ramillies, ontzet van Barcelona.
24 november 1706	De Spaanse Nederlanden aan het juk van de vijand onttrokken, Turijn ontzet, Milaan veroverd.
4 mei 1707	Legers te velde.
23 november 1707	Eindigen van de veldtocht.
25 april 1708	Begin van de veldtocht.
16 januari 1709	Overwinningen bij Oudenaarde, en Wijnendaal. Rijsel gewonnen, Brussel ontzet, Gent heroverd.
26 juni 1709	Afgebroken vredesonderhandelingen, nieuwe veldtocht.
13 november 1709	Overwinning bij Malplaquet. Doornik en Bergen veroverd.
14 mei 1710	Nieuwe veldtocht.
3 december 1710	Verovering van Douai, Bethune en Aire. Slag van Saragossa.
29 april 1711	Te velde gaan van het leger.
18 november 1711	Verovering van Bouchain

³⁵ N. C. Kist, "Neerlands bededagen en biddagsbrieven" deel 2, blz. 281-302.

20 april 1712	Vredehandeling te Utrecht. Nieuwe veldtocht.
30 november 1712	Trage gang der vredesonderhandeling. Slag van Denain. Grenssteden verloren.
14 juli 1713	Vrede van Utrecht.

Klaaglied wegens den verlorenen veldslag.

Predikatie over Jozua 7:8 en 9³⁶

Ds. C. Mel.

[Vermoedelijk uitgesproken tijdens de Spaanse successieoorlog, naar aanleiding van de Slag bij Ekeren³⁷.]

Voorrede.

Wanneer het het volk van God kwalijk gaat, nemen het billijk al diegenen ter harte, die zich om de verbreking van Jozef bekommeren; want zulke breuken van Sion zijn doorgaans kenmerken van de Goddelijke toorn en voorboden van nog groter rampen, die onfeilbaar daarop staan te volgen, indien men niet door een ware boetvaardigheid en bekering het vergramde vaderhart tot goedertierenheid beweegt. Wanneer voormaals Eli de tijding kreeg, dat Israël door de Filistijnen op de vlucht gedreven en een grote slachting onder het volk geschied was, verschrikte hij dermate, dat hij van zijn stoel achterwaarts ter aarde viel en den hals brak, 1 Sam. 4:18. Wanneer Jeremia de gedreigde straffen aan zijn volk verkondigde, klaagde hij zeer droefgeestig: “Ik ben gebroken vanwege de breuk der dochter mijns volks; ik ga in het zwart, ontzetting heeft mij aangegrepen.” Jer. 8:21. Veel geliefden, wij zouden inderdaad zeer ongevoelige medeleden der strijdende Kerk zijn, indien wij niet op het smartelijkste aangedaan waren over de verse verbreking van Jozef, waaraan ons een al te zekere tijding niet de minste schijn van twijfeling over laat. Wat is er dan billijker, dan dat wij in deze bedroefde tijden met de dochter van Sion een klaaglied doen horen? Wat is er billijker, dan dat wij ons voor God verootmoedigen en de gedachten van ons hart uitstorten over zulke gebreken van Sion; maar vermits wij uit en in onszelf daartoe niet bekwaam zijn, bidden wij God dat het Hem behage, om de moede kracht en sterkte bij te zetten, en zelfs onze harten te raken en gevoelig te maken ter ere van Zijn Naam, en ter vertroosting van onze zielen; daarom spreken wij Hem aan in het allervolmaaktste gebed van Jezus onzen Heiland.

Onze Vader, Die in de hemelen zijt; Uw Naam worde geheiligd. Uw koninkrijk kome. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, also ook op de aarde. Geef ons heden ons dagelijks brood. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze. Want Uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

Tekst: Jozua VII: 8 en 9.

Och Heere, wat zal ik zeggen, nademaal dat Israël voor het aangezicht zijner vijanden den nek gekeerd heeft? Als het de Kanaänieten en alle inwoners des lands horen zullen, zo zullen zij ons omsingelen en onzen naam uitroeien van de aarde; wat zult Gij dan Uw groten Naam doen?

Inleiding.

Salus populi & gloria Dei suprema lex sunt. ‘De welstand des volks en de ere van God, zijn altoos de hoogste wetten.’ Het is daarvandaan, dat wanneer deze beiden wankelden, de mannen Gods ten allen tijden met gebeden en smekingen hun klaagliederen hebben doen horen. Een

³⁶ Woorden op zijnen tijd. Blz. 132-141.

³⁷ Deze preek is zeer waarschijnlijk uitgesproken naar aanleiding van de slag bij Ekeren in het huidige België, die plaatsvond op 30 juni 1703. In de preek, voornamelijk de toepassing, worden een paar zaken genoemd, waaruit op gemaakt kan worden dat deze preek naar aanleiding van deze slag is uitgesproken. 1. Er zijn 4000 slachtoffers. 2. De preek is uitgesproken naar aanleiding van een oorlog/ veldslag die plaatsvond na 1688, en ook na de Turkse oorlog die eindigde in 1697. 3. Dominee maakt melding dat er in het verleden jaar een machtige zeevloot der vijanden werd verslagen. Het is heel goed mogelijk dat dit de zeeslag bij Vigo is geweest, die in 1702 plaatsvond.

voorbeeld daarvan vinden wij aan Jozua, den vorst van het volk van Israël; want met welk een ijver en brandend gebed stond hij voor God, wanneer Israël geslagen was, Uitroepende: “Och Heere, wat zal ik zeggen, nademaal dat Israël voor het aangezicht zijner vijanden den nek gekeerd heeft?” Zie daar, een bondig en beweeglijk klaaglied van Jozua, over het verlies van zijn volk. Wij hebben in dezen op twee zaken acht te geven.

I. Op het ongeluk, waarover Jozua klaagde; dit was, dat Israël voor het aangezicht zijner vijanden den nek gekeerd had.

II. Op het gebed zelf: “Och Heere, wat zal ik zeggen”?

Jozua had verspieters uitgezonden naar Ai; en deze gaven de vijand gering op, zo zond Jozua drieduizend man daarheen om hen aan te tasten. Maar wanneer de mannen van Ai het leger van de Israëlieten aanvielen, en een gedeelte daarvan versloegen, “versmolt het hart des volks en werd tot water”. Toen Jozua dit hoorde, verscheurde hij zijn klederen, en viel op zijn aangezicht ter aarde voor de Ark des Heeren tot den avond toe, hij en de oudsten van Israël, en wierpen stof op hun hoofden en Jozua zeide: “Ach Heere HEERE, waarom hebt Gij dit volk door de Jordaan ooit doen gaan, om ons te geven in de hand der Amorieten”? “Och Heere, wat zal ik zeggen, nademaal dat Israël voor het aangezicht zijner vijanden den nek gekeerd heeft?” Dit klaaglied des volks van Israël zal ons handleiding geven om ons ongeluk en verlies in weklachten aan God voor te dragen en Hem om hulp aan te roepen.

Gij, o God van Israël, hoort! Neemt ter harte de ellende van Uw volk, en doet ons hulp, heil en zegen wedervaren, amen.

Verhandeling.

Israël, het volk van God, had tot nu toe, met een gelukkige uitslag bijna geheel Kanaän veroverd, en maakte thans aanstalten om ook de inwoners van Ai uit te roeien; tot dat einde zond Jozua maar alleen drieduizend man daarheen, naardien de verspieters de vijand als gering in getale opgegeven hadden; maar dezen keerden de vijand de rug toe, dat is, zij werden geslagen en op de vlucht gedreven, vers 4 en 5. Zij hadden, op hun macht vertrouwend, de vijand het hoofd geboden; maar nu wendden zij hun aangezicht achterwaarts, want hun hart werd tot water en smolt in het binnenste van hen, ziende, dat de heidenen en vijanden van God zo vreselijk op hen aanvielen; zij zagen geen nederlaag tegemoet, want God had hen tegen de Kanaänieten de ene overwinning na de andere gegeven, en voor als nu vernamen zij de bijstand van God niet; daarom kwam er een verschrikking over hen, ziende hun broederen in derzelver bloed ter aarde nederliggen, vrezende dat bij zulk een ongelukkig begin het einde nog veel ongelukkiger zou zijn; daarom zochten zij zich door de vlucht te redden, en begaven zich, al terug deinzende naar Saborim.

Ziet gij wel, veel geliefden, dat het volk van God, ook alsdan, wanneer hetzelve des Heeren oorlogen voert, soms door zijn vijanden overwonnen wordt. Hier was Israël in de strijd tegen een volk en inwoners van een stad, die vijanden van God waren, en evenwel kregen zij de nederlaag. Dergelijk voorbeeld vinden wij ook in 2 Sam. 18, wanneer Salmanasser Samaria veroverde en Israël wegvoerde. Dus geschiedt er dan onder de zon niets nieuws, dat niet al lang tevoren ook geschiedt is. Hoe was het gelegen met de protestanten in het begin van de kerkhervorming, ten tijde van keizer Karel, anno 1542? Het leger des protestanten werd geslagen en wat nog meer was, de hoge hoofden van hen werden gevangen genomen. Welke zware nederlagen hebben niet voormaals de Nederlanden geleden, zo wel te water als te land? Ja, het was zelfs eens zover daarmede gekomen, dat zij een gedenkpenning deden slaan, vertonende een schip, hetwelk door de golven scheen verpletterd te zullen worden, met dit randschrift: “Heere! help ons, want wij vergaan”. God laat Zijn volk menigmaal zulke rampen

overkomen, ten einde de straffen der vijanden des te zwaarder mogen zijn, die doorgaans door de overwinning hoogmoedig worden, zoals het ook hier gebeurde; want het heet ‘tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant. God laat het ook toe, om Zijns volks wil, ten einde zich hetzelfde niet op zijn macht zou hebben te verlaten; maar, door schade wijs worden en erkennen, dat het alleen op Gods macht aankomt, alsook, ten einde hetzelfde ook des te ijveriger en vuriger tot God mocht bidden, gelijk Jozua nu deed, wanneer hij zegt: “Och Heere, wat zal ik zeggen” enz. In dit gebed toont hij zijn verbaasdheid en de gevoelige beweging van zijn gemoed. “Och” zegt hij. Dit is het woord van iemand die bekommerd is, en kermende in weeklachten uitbarst; want zijn hart was bedroefd, zo wist hij hetzelfde ook niet uit te storten, dan maar alleen voor zijn God, daarom zegt hij: “Och Heere” Hij wendde zich dan tot God, als de Heere der Heirscharen, van Wien beide de overwinning en de nederlaag komt, en wel met een kinderlijk toevorrecht als tot zijn Heere, zeggende: “Wat zal ik zeggen”? Deze verkorte manier van spreken was een bewijs van zijn verbaasdheid en allerdiepste verootmoediging; hij wist niet, hoe en op wat wijze hij vanwege zijn droefheid zijn gebed zou beginnen, dus verschrikt was zijn hart, zo bedroefd was zijn ziel. Tevoren (wil hij zeggen) zijn wij gelukkig geweest, maar nu ondervinden wij juist het tegendeel; o mijn God, wat zal ik zeggen? Mijn gedachten zijn verstrooid, zal ik zwijgen of zal ik spreken? Zal ik Uw getrouwe belofte beschuldigen? Zal ik nu alles voor verloren achten? Dat zij verre. Ik zal veel liever zwijgen en mijn hand op de mond leggen. Deze verbaasdheid was niet zonder reden; want het was Israël, hetwelke de nederlaag gekregen had en op de vlucht gedreven was; het was het volk, waaraan God de belofte van de bezitting van Kanaän landpalen had gegeven, Jozua 1. Het was het volk, wiens wapenen tot nu toe zoveel heerlijke overwinningen weggedragen hadden. Dit volk was op de vlucht gedreven, niet door de menigte van dappere vijanden, maar door weinige inwoners van Ai, en dus was ook het geleden ongeluk met schande en schaamte verzeld. Jozua dacht: hoe! Wij hebben nauwelijks onze voet gezet in Kanaän, en moeten wij al terstond en in de beginne zodanig met schrik bevangen worden? Och! Wat een grote reis staat ons nog te doen! Welke reuzen en Enakim zijn er nog te beoorlogen! Hoedanig zal het uiteinde van dit alles zijn? En, dat nog meer is, indien Israël staat, dan staat ook de ware godsdienst; maar valt Israël, dan zal ook Israëls geloof uitgeroeid worden. Daarom zegt Jozua billijk: “Och Heere, wat zal ik zeggen”?

Leert hieruit, veel geliefden, dat men zelfs in de zwaarste nederlagen des lands de hand op de mond moet leggen en de besturingen van God in het minste niet bedillen. Daarom zegt Jeremia in Klaagl. 3:27-29: “Het is goed voor een man dat hij het juk in zijn jeugd draagt. Hij zitte eenzaam en zwijge stil, omdat Hij het hem opgelegd heeft. Hij steke zijn mond in het stof, zeggende: Misschien is er verwachting.” En David vermaand in Ps. 37:7: “Zwijg den HEERE en verbeid Hem; ontsteek u niet over dengene wiens weg voorspoedig is, over een man die listige aanslagen uitvoert.” Hoe deed Aäron, wanneer hij voor zijn ogen zag, dat zijn beide zonen door het vuur van de Heere verteerd werden? Aäron zweeg stil, Lev. 10. Zo deed ook David in Ps. 39:10: “Ik ben verstomd, ik zal mijn mond niet opendoen, want Gij hebt het gedaan.” Want doch, tegen wie zou men murmureren? Jegens zichzelf? Dan zou men zich op zijn krachten verlaten. Wilde men murmureren tegen de vijand, en denzelve met lasteringen aanvallen, dan zou men ten dele tegen de wetten der deugd handelen, ten dele ook aan de tweede oorzaken toeschrijven, hetgeen eigenlijk de eerste oorzaak toekomt, vermits ook het kwaad der straf aan dezelve toe te kennen is. Zo moet men ook niet murmureren tegen God; maar evenwel mag men aan God wel zijn nood klagen en op het bewegelijkste voorstellen, zoals de vorst Jozua verder doet, wanneer hij zegt:

“Als het de Kanaänieten en alle inwoners des lands horen zullen” Tevoren had hij even ditzelve volk de Amorieten genoemd, maar nu beschrijft hij hetzelfde onder de benaming van Kanaänieten; de eerste naam was bijzonder, doch deze algemeen, die aan alle inwoners des lands toegekend werd. De eerste benaming was maar alleen eigen aan sommige volkeren in Kanaän, naar hunnen stamvader; maar met de laatste benaming omschreef men al de inwoners

naar de plaats hunner woning en des lands van Kanaän. Daarvandaan verstaat hij door de Kanaänieten al de inwoners des lands, die ten tijde van Jozua meer dan dertig in soort waren; deze allen zullen het horen; dat is, het gerucht van onze nederlaag zal wijd en zijd verstrooid worden. Gelijkerwijs eertijds, wanneer zij onder de Jordaan trokken, de geruchten hunner overwinningen zich alom verspreiden, zodat al de omliggende landen met verschrikkingen bevangen werden; aldus zal dit verlies de volkeren doen verheugen, en zij zullen over onze rampspoed in deze juichen en, van nieuws daardoor wederom aangemoedigd zijnde, zeggende: Staat op, gij Kanaänieten, en laat ons dit volk van voor ons aangezicht doen vluchten, laat ons deze nieuwe en schadelijke gasten van de grenspalen van ons Kanaän verdrijven. Deze en dergelijke redenen der vijanden kon Jozua gemakkelijk bij zichzelf opmaken, daarom zegt hij vervolgens: “zo zullen zij ons omsingelen en onzen naam uitroeien van de aarde”, dat is, zij zullen met gewapenderhand en met een ontzagelijke menigte tegen ons aankomen en ons omgeven. Achter ons hebben wij de grote rivier, de Jordaan, en voor ons zoveel vijanden; indien nu dezen ons omsingelen, werwaarts zullen wij ons dan heen wenden? Ja, zegt hij, zij zullen onze naam uitdelgen; de eer en roem, die dit volk van Israël, sinds zijn uittocht uit Egypte verkregen heeft, zullen te schande worden; want Israël zal niet kunnen bestaan voor de macht der verenigde heirlegers der Kanaänieten, maar man voor man gedood worden. De naam van Israël, die sinds een geruime tijd bij al de omliggende volkeren bekend is geweest, zal nu geheel en al uitgewist en onder de steen der vergetelheid bedolven worden, alsof er nooit Israëlieten geweest waren. Ach! rampspoedig Israël! Zoudt gij, het volk, hetwelk God als in Zijn schoot gedragen heeft, thans zo zeer in Gods ongenade vervallen, dat men u ten enenmale zal uitroeien! Zal dan de naam van Israël, die aan de heldenmoedige Jacob, om en vanwege zijn dapperheid, toegevoegd is, voor alsnu door de heidenen dermate uitgeroeid worden! O jammer! O harteleed! O schande! O ongeluk! Nu brengt Jozua nog een andere beweegrede bij, afgeleid van Gods eer, wanneer hij zegt:

“wat zult Gij dan Uw groten Naam doen?” Gods Naam is God Zelf, Wiens eigenschappen, eer en heerlijkheid billijk groot genoemd worden; daar God, naar Zijn Wezen, hemel en aarde vervuld, en Zijn eigenschappen eindeloos zijn, zo ook Zijn heerlijkheid groot is, beide in de hemel en op aarde. “Wat zult Gij dan Uw groten Naam doen?” Zal men niet zeggen, Israëls God ziet niet alles; want anders zou Hij Zijn volk van de veldtocht wel weerhouden hebben. Zullen niet de Kanaänieten zeggen, Israëls God is machteloos; want anders zou Hij de vijanden van Zijn volk wel weerstand geboden hebben. Zullen zij niet zeggen: de God van Israël noemt Zich Jehova Zebaoth, Heere der heirscharen, en is evenwel geen machtige God des oorlogs; want dan zou Hij wel in de strijd de overwinning aan de zijde van Zijn volk hebben doen overslaan. Daarom, wat zal men nu Uw grote Naam doen? Want dus zijn de vijanden gewoon te handelen, wanneer zij over een volk zegevieren, dan verbeelden zij zich, dat hetzelfde een onrechtvaardige zaak voorheeft, alsof hun God niet machtig genoeg was om hen te helpen, en alsof zij een dwalende godsdienst aankleefden, waarom God hen in de handen hunner vijanden overgegeven heeft. Daarom zei Mozes eens, Ex. 32:12: “Waarom zouden de Egyptenaars spreken, zeggende: In kwaadheid heeft Hij hen uitgevoerd, opdat Hij hen doodde op de bergen en opdat Hij hen vernielde van den aardbodem?” Op gelijke wijze moest ook de man Gods, David, van zijn vijanden deze smaadreden horen, dat zij tot hem zieden: waar is uw God? Ps. 42:4.

Toepassing.

Even hetzelfde, dat oudtijds aan Israël wedervoer, dat hebben wij ook, helaas! ondervonden omtrent het leger van onze hoge bondgenoten in Vlaanderen. Want, wanneer de beide heirmachten eindelijk aan elkaar gekomen zijn, hebben de vijanden geen verlies van manschap geacht, maar zijn zo sterk op ons leger aangedrongen, dat na een bloedig gevecht en verlies van 4000 man aan wederzijden, de onzen genoodzaakt werden te deinzen, en aan de vijand het veld

te ruimen. Deze slag is zover aan onze zijde deerniswaardig genoeg; nademaal wij een rechtvaardige zaak hebben, en onze helden tot dien einde in het veld getrokken zijn om de vijand van den Duitse bodem te weerhouden en de grenspalen te verdedigen, die God daaraan gegeven heeft; daar integendeel het oogmerk des vijand is, om zijn bloeddorstig gemoed te verzadigen, en ingevolge zijn heerszucht zulke landen te overheersen, waarop hij niet de miste recht van aanspraak heeft; maar evenwel heeft voor ditmaal onze rechtvaardige zaak moeten onderliggen. Anders hebben wij den Heere der heirscharen in het voorgaande jaar op onze zijde gehad, zodat Hij Zijn volk van vele voortreffelijke en heerlijke overwinningen gekroond heeft. Betoonde Zich God niet als een Heere der heirscharen, terwijl Hij, als de God Die de koningen af- en aanstelt, de Roomse koning van Engeland, Jacobus van de troon stoot,³⁸ en een Hervormde koning, die met recht de titel van koning van Engeland voerde en een beschermer des geloofs mocht en kon genoemd worden, wederom in zijn plaats stelde, zodat hem de geperste en verdrukte onderdanen als een zegenrijke Jozua erkenden³⁹. Hoeveel heerlijke overwinningen heeft God ook in Hongarije verleend tegen de algemene ervijand de Turk?⁴⁰ Hoeveel bloedige aanslagen van de koning van Frankrijk⁴¹ zijn tot water geworden? En werd niet in het verleden jaar de machtige zeevloot der vijanden verslagen?⁴² En voor nog niet zeer lang geleden, het weerspannige Ierland onderworpen aan zijn door God gekroonde koning?⁴³ Hoeveel samenzweringen zijn niet van tijd tot tijd gelukkig ontdekt. Hoeveel veldslagen zijn er hier en daar gelukkig afgelopen? En hoewel de machtige vijand zichzelf zovele en menigvuldige oogmerken ter uitvoering voorgesteld had, heeft hij zich evenwel in zijn leger stil moeten houden, gelijk een leeuw die in zijn hol met strikken gebonden ligt. Maar nu, ach nu is de zaak van gedaante veranderd! Ons Israëel, het protestantse volk van God, is verslagen door zijn vijand, die zich als een god der wereld hoogmoedig verheft, die het volk van God, als een tweede Nero, op het wreedste vervolgd. En uit zijn landen verdrijft al diegenen, die hun knieën voor zijn Baäl niet willen buiten, en nu heeft hij het volk van God zulk een vreselijke nederlaag toegebracht. Ach christenen! Indien gij zelf daarbij geweest was, en gezien had het bloedige gevecht en de nederlaag van onze manschappen, tot welkers aanwerving Duitsland zolang bezig is geweest en het zweet en bloed van zovele onderdanen te koste gelegd heeft, ja, dat zoveel dappere helden op het slagveld de geest hebben moeten uitblazen; en indien gij met uw ogen gezien en met uw oren gehoord had het nare gekerm van zoveel verminkten en doodbrakenden, gij zoudt uw ogen niet hebben kunnen onthouden van het storten van zilte tranenplassen. Zouden wij dan niet met Jozua nedervallen en zeggen: “Ach Heere! Wat zullen wij zeggen, nademaal ook ons Israëel voor het aangezicht zijner vijanden den nek gekeerd heeft? Wanneer dit onze vijanden horen, zullen zij dan niet juichen over ons ongeluk? Zal nu niet in Frankrijk voor Baäls altaar het Te Deum Laudamus gehoord worden? Zullen zij nu hun god niet loven, dat zij daden verricht hebben, die God niet looft? Zullen zij nu niet in hun boosheid versterkt en aangemoedigd worden? Zullen zij zich nu niet versterken en met hun wrede wapenen niet alleen de grenzen, maar ook het hart van ons Duits Kanaän verontrusten? Indien dit alzo zal gaan, o God! Zal dan de vijand niet een nieuwe moed opvatten op geheel Brabant te overheersen? En indien dit geschiedt, hoe zal het dan met de Verenigde Nederlanden aflopen? Zal hij nu niet nieuwe aanslagen op Groot-Brittannië formeren? Zal hij nu niet aan de Rijn zich ook moedig betonen en zulke landen verontrusten die met recht herbergen der Kerk genaamd mogen worden? Zal hij daardoor niet de Turken nieuwe moed geven, om zich tegen de

³⁸ Jacobus II. In 1688. KJB.

³⁹ Koning Willem III. 1688-1702. KJB.

⁴⁰ Eerste grote Turkse oorlog. 1683-1697. KJB.

⁴¹ Lodewijk XIV (Die regeerde tot 1715.) KJB.

⁴² Welke vloot? Die van Frankrijk? In 1702 vond de slag bij Vigo plaats, waar de Franse vloot werd verslagen. KJB.

⁴³ Wordt dan Willem III bedoeld of George I? Ik denk Willem III. KJB. Ierland werd in 1688 aan Willem III onderworpen.

christenheid in het harnas te stellen? Zal hij daardoor aangemoedigd worden, om ook in Piëmont nieuwe daden te verrichten, en gelijk hij reeds in de Palts gedaan heeft, zoveel plaatsen tot puinhopen te maken, daar Uw eer woont, en daar voor tegenwoordig de stem van Gods heilboden gehoord worden? Ach mijn God! Wat zult gij dan Uw grote Naam doen? Zal de vijand niet uw waarheid vergruizen en zeggen: Alzo beschermt God de protestanten, dus verhoort Hij hun gebed. God geeft zichtbare kenmerken, dat Hij aan hun dienst geen behagen heeft. Welaan dan, wij zullen hen overheersen en geheel Duitsland wederom tot de schoot der Roomse kerk brengen.

Ach God! Wat zult Gij nu Uw grote Naam doen? Maar evenwel, wij zullen zwijgen en onze mond niet open doen; en daarom zijn de zodanige billijk te bestraffen, die over zulk een verbreking van Jozef ongevoelig zijn. Weest maar niet al te zorgeloos; want het schijnt dat thans de tijden beginnen te naderen, in welke een bezoeking over de gehele aarde staat te komen. Diegenen, die maar alleen op een geschiedkundige wijze daarvan spreken, en dan eens de schuld toeschrijven aan de lafhartigheid der soldaten, en dan eens op de vijand met scheldwoorden en smaadredenen aanvallen, even alsof zij met de mond wilden oorlogen, met dezulken is het gelegen als met een hond, die, wanneer hij geworpen wordt, zich op de steen zoekt te wreken. Alsmede bezondigen zich ook de zodanigen aan de Heere, die vooral zo nu de moed geheel en al laten zinken, en aan uitkomst wanhopen, even alsof het maar alleen op de vleselijke arm aankwam, en alsof het niet meer in de macht van God stond om te helpen.

Laten wij veelmeer in navolging van onze Jozua onze ogen en harten tot God verheffen, en aan Hem onze nood klagen, over onze zonden verzoeking zoeken, en van de hemel een nieuwe zegen smeken. Laat ons niet tegen God murmureren, maar zeggen: Heere! Gij zijt rechtvaardig. Laat ons God danken, dat het niet nog erger met ons afgelopen is. Ondertussen, christenen, laat ons niet aan uitkomst wanhopen; want God zal de boetvaardigheid gadeslaan en de gebeden van zoveel duizenden verhoren; Hij zal voor Zijn eer waken, want Hij is de waarachtige en almachtige God; Hij zal dezen Sanherib een ring in zijn neusgaten leggen, en wanneer deze wolken van Zijn toorn voorbij zijn, dan zal Hij ons met rust en met een gewenste vrede kronen. Amen.

Gebed.

Jehova Zebaoth, Heere der heirscharen! Gij Die de heirlegers verbrijzelt en de krijgswagenen met vuur verbrandt, Gij zijt de rechte God des oorlogs, van Wien allen de overwinning te verwachten is. Ach! wat zullen wij zeggen, nademaal Uw Israël de vijand den nek toegekeerd heeft? Wij bekennen gaarne, dat het de schuld is van onze zonden, terwijl wij onze harten van U, den Heere der heirscharen, afgetrokken, en ons al te zeer op een machtige arm verlaten hebben; daarom is ook billijk Uw toorn over ons ontstoken, dat Gij zulk een breuk onder Uw volk gebracht hebt. Doch, Heere onze God! Gij zult niet in eeuwigheid op ons verbolgen zijn, maar deze schade met een uitnemende overwinning vergoeden; want, hoelang, Heere! zal de trotse vijand zijn hoogmoed verheffen, waaraan Gij Zelf een gruwel hebt! Is het zo, dat hoogmoed voor de val komt, ei! Laat dan zijn hoogmoed voor de val, als op de hielen, gevolgd worden; geef toch Uw arm volk en de ziel Uwer kirrende tortelduif niet over in de handen van haar vijanden. Ziet toch neder op Uw gezuiverde Kerk, die in gevaar is; die Gij met het dierbare bloed van Uw veel geliefde Zoon gekocht, door Uw Goddelijke voorzienigheid omtuind, en uit zoveel gevaren verlost hebt. Ach Heere, Heere! zou de troon Uwer heerlijkheid beginnen te wankelen en ter aarde nedergedrukt worden? Wat zult Gij dan, o God! Uw dierbare Naam doen, en hoe zult Gij dan voor Uw eer ijveren? Ziet toch aan, o God! Zoveel Bethels waarin men voormaals de stemmen van de boden des vredes gehoord heeft. Zelfs de stenen spreken van Sions jammerlijke breuken; en zoveel duizend zielen, die uit hun have en goed gedreven zijn, zuchten in hun ellende. Daarom, ach Heere, Heere! Laat U toch door het gebed bewegen, en verleen aan Uw volk de overwinning, opdat zij eerlang, in plaats van bedroefde tijdingen, met

heugelijk nieuws vervrolijkt mogen worden. Geef aan onze helden een leeuwenmoed, bewaar inzonderheid, in het midden der wapenen, die Gij tot heirvorsten over onze krijgsbenden gesteld hebt, en doet hen met wijsheid en dapperheid het ganse volk besturen. Wij verlaten ons niet op mensen, zo vertrouwen wij ook niet op een sterken arm, maar alleen op U, den Heere der heirscharen, van Wien de overwinning komt, die wij in een kinderlijk toevorzicht verwachten. Ach Heere! Gij zult voor de eer van Uw geduchte Naam en voor de welstand van Uw volk nog eens zo heerlijk ijveren, dat wij reden zullen hebben, in plaats van klaagliederen, niets dan dankpsalmen in het midden van ons te doen horen. Doet dit, o Heere der heirscharen! Om de eer van Uws groten Naams wil. Amen.

Onze Vader, Die in de hemelen zijt; Uw Naam worde geheiligd. Uw koninkrijk kome. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, also ook op de aarde. Geef ons heden ons dagelijks brood. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze. Want Uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

Predikatie over Jeremia 8:19 en 20.⁴⁴

Ds. Abraham Hellenbroek

Uitgesproken op 9 december 1705.

Op een dank-vast en bede dag.

Zie, de stem van het geschrei der dochter mijns volks is uit zeer verren lande: Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar? Waarom hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden, met ijdelheden der vreemden? De oogst is voorbijgegaan, de zomer is ten einde; nog zijn wij niet verlost.

De wegen Gods, hoewel zij altijd heilig zijn en rechtvaardig, zijn nochtans vaak voor ons zeer verborgen. Voor al die wegen van gerichten en oordelen, die Hij vaak in gaat met Zijn Eigen volk; die hebben vaak een ongemene diepte en zij geven aan Zijn volk vaak niet weinig stof van slingeren. Het is buiten tegenspraak. Alles wat de Heere doet is heilig. “Hij is de Rotssteen, Wiens werk volkomen is; want al Zijn wegen zijn gericht. God is waarheid en is geen onrecht; rechtvaardig en recht is Hij.” Leest men in Deut. 32:4. Nochtans kan des Heeren volk alle omstandigheden van Gods werk, al de redenen en eindens die Hij in Zijn wegen heeft, niet zo altijd doorzien. Het geeft haar vaak moeite te verstaan, hoe het met Gods goedheid omtrent Israël, met Zijn tegenwoordigheid onder Zijn volk overeenkomt, dat die vaak zo de gansen dag geplaagd worden, en dat haar straffing er alle morgen is, Ps. 73:14. Dat brengt haar vaak in zeer veel schuddingen, in veel moeilijke twijfelingen, als zij de Kerk van God in die toestand zien, dat haar wateren eens vollen bekens uitgedrukt worden, zodat zij bijna wel zeggen zouden: “Hoe zou het God weten, en zou er wetenschap zijn bij den Allerhoogste?” Zie vers 10 en 11.

Ziet eens, aandachtige toehoorders, zo een gestalte in de benauwde Kerk, of in de profeet Jeremia in onze tekst. Nadat men zich de spreker hier verbeeld. Nu had de profeet in het gehele voorgaande hoofdstuk aan het Jodendom, om haar veelvuldige afwijkingen van de Heere, haar verderf en ondergang door de Babyloniërs en de verwoesting van haar gehele land voorspeld. Hetzelve had hij ook in dit hoofdstuk vervolgd, tonende de naarheid van die tijden; de onbekeerlijkheid van Juda, niettegenstaande de nakende oordelen; tot aan vers 13, en daarop dan de onvermijdelijkheid daarvan tot aan vers 18. Daar de profeet dan overgaat met zichzelf, of de Kerk in te voeren, in zijn uiterste naarheid en slinging over deze weg van God met Sion. “Mijn verkwikking” zegt hij “is in droefenis; mijn hart is flauw in mij.” En waarover toch zo ontzet? Omdat hij het zo kwalijk wist goed te maken, met Gods inwoning onder Zijn volk. Dat toont hij nu in de tekst: “Zie, de stem van het geschrei der dochter mijns volks” enz. Evenwel dat Gods weg in zichzelf niet onrechtvaardig was; dat wordt hem bij antwoord aanstonds getoond; “Waarom”, zegt God, “hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden” enz. Een stof, die bij onze toepassing blijken zal in deze tijdsomstandigheden niet onpasselijk te zijn.

Drie delen staan ons hier nader te behandelen.

I. De klacht van de Kerk: “Zie, de stem van het geschrei der dochter mijns volks is uit zeer verren lande”.

II. Het antwoord van God: “Waarom hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden?”

III. De verdere aanhoudende klacht der Joden: “De oogst is voorbijgegaan, de zomer is ten einde; nog zijn wij niet verlost.

⁴⁴ Keurstoffen deel 2. Blz. 341- 354.

[1]

Het is blijkbaar dat er in onze tekst merkelijke persoonswisselingen zijn, die daarin sprekende worden ingevoerd, die niet van allen eveneens worden onderscheiden.

“Zie”, zegt de eerste spreker “de stem van het geschrei der dochter mijns volks is uit zeer verren lande”. Die hier sprekende voorkomt, kon misschien ook enigszins begrepen worden te zijn, een zeer klein overblijfsel des volks in Kanaän, sprekende van het grootste gros nu aangemerkt in Babylonië, en haar vandaar toeschreiende. Allernaast evenwel schijnt het ons toe de profeet Jeremia zelf te zijn, die in vers 18 zijn bittere aangedaanheid over de nakende ellende van het volk betuigd had, dat hij, als mensen die in een zwakke melancholie zijn, zijn verkwikking als het ware vond in droefenis, en dat zijn hart als flauw in hem was. En die daarop hier dan ingevoerd wordt, als zich verbeeldende het klaaglijk geschrei van zijn volk, zoals het haast zijn stem van daar zou laten horen: “Zie, de stem van het geschrei der dochter mijns volks is uit zeer verren lande” enz. Merk in het voorbijgaan, de medelijdende gestalte van de profeet, zelfs op het eigen ogenblik als hij haar zo hard bedreigde. Al was hij voor de Joden zulk een bestraffend man, zulk een scherpe boetprediker, zulk een hard bedreiger; hij had daaronder echter een week hart, een teder medelijden met haar zware verharding, met haar nakend verderf. En zo past het alle leraars, als zij zondaren eens ernstig aanvatten, als zij er eens hart op slaan, en met scherpe dreigementen komen. O! daar moet altijd een wenend hard bij zijn. Net zoals in Jezus, op het eigen ogenblik dat Hij Jeruzalem haar ondergang voorzegde: “En als Hij nabijkwam en de stad zag, weende Hij over haar, Zeggende: Och, of gij ook bekendet, ook nog in dezen uw dag, hetgeen tot uw vrede dient! Maar nu is het verborgen voor uw ogen. Want er zullen dagen over u komen, dat uw vijanden een begraving rondom u zullen opwerpen, en zullen u omsingelen en u van alle zijden benauwen; En zullen u tot den grond nederwerpen, en uw kinderen in u; en zij zullen in u den enen steen op den anderen steen niet laten; daarom dat gij den tijd uwer bezoeking niet bekend hebt.” Lukas 19:41-44. Dat betuigde ook onze Jeremia zelf: “Ik heb toch niet aangedrongen, meer dan een herder achter U betaamde; ook heb ik den dodelijken dag niet begeerd, Gij weet het; wat uit mijn lippen is gegaan, is voor Uw aangezicht geweest.” Jer. 17:16. Dus dan ook hier.

En om zijn opmerking op de zaak, zijn aangedaanheid met dezelve, de zekerheid en de nabijheid van dezelve, gelijk ook de merkwaardigheid van dien aan te tonen, zet hij er een “zie” vooraf, dat gewone NB [‘let op’] der profeten.

“Zie, de stem van het geschrei der dochter mijns volks is uit zeer verren lande”. Hij verbeeld zich hier een schreiende dochter, gelijk in de treurzinnebeelden der ouden veel tedere jonkvrouwen schreiende worden ingevoerd, die door haar lichtbeweeglijkheid en door de aanvalligheid van haar geslacht de treurbeweging van anderen ook zeer makkelijk gaande maken. Zo een schilderij verbeeld zich ook onze ziener hier; en daarin ziet hij, die hem nog allernaast raakte, die hem allermeest doorwonde, de dochter van zijn eigen volk in een treurig misbaar zich voorkomen. Hij verstaat door ‘zijn volk’ niemand anders dan het Jodendom, dat volk daar hij ook toe behoorde. Een volk in die tijd boven anderen van een bijzonder waardigheid, en van ongemene privileges. Hoe groter personages men ziet schreien; hoe groter bewegelijkheid het ook veroorzaakt. Hier zag hij nu als des koningsdochter, een vorstelijke prinses, de dochter van een prinselijk volk, van een priesterlijk koninkrijk, een bittere weklacht; is het wonder dat er een “zie” bij staat, en dat het zijn hart brak? De “dochter mijns volks” nu is niet anders dan zijn volk zelf. Daar is niets algemener, in de taal der Hebreeën, dan dat dat gehele lichaam van volk en van inwoners, dat in een land of stad is, genoemd wordt: ‘de dochter van zo een land of stad’. Zo leest men van de ‘dochter Moabs’, ‘de dochter Edoms’, ‘de dochter Sions’, ‘de dochter Jeruzalems’. Misschien uit die oude verbeelding, dat de aarde, de landstreek daar men woont, als de algemene moeder aangemerkt wordt, en de inwoners als de dochter die uit haar schoot voorkomt, en in dezelve gekweekt wordt. En zo dan de “dochter mijns volks” is hier de Kerk, het lichaam van het volk.

Die ziet hij zich hier nu in een jammerlijk treurgebaar voorkomen; misschien met de handen op de rug als een die in kindsnood is, misschien met hangend haar, met tranende ogen, met bleke kaken; immers, dat hier genoemd wordt, met een bitter geklag, met een stem des geschrei. Schreien is alrede medelijdig genoeg, en een bewijs van een treurig hart; maar als er een stem onder schreien is, als men schreit met hikken en snikken, als men, gelijk Jozef, Zijn stem verheft met wenen, Gen. 45:2, en dat men zich niet kan inhouden van uit te barsten in geklag, in gejammer, dan gaat het hoog. Zulk een “stem van het geschrei der dochter mijn volks” was nu hier. Buiten tegenspraak volgens samenhang een stem van treurigheid, van naarheid voer Sions vervallen staat, en haar drukkende ellende.

En dat hier zinnebeeldig de grootheid van het “geschrei” of geroep, (gelijk het ook vertaald kan worden) nog meerder uithaalt, is, dat hij het als heel uit Babel tot in Kanaän toe scheen te horen. Want het “is” zegt hij, “uit zeer verren lande”. In het Hebreeuws staat: ‘Uit een land der verheden’, namelijk Assyrië, het land der Chaldeeën en Babel; van Merodach Baladans, des konings van Babels gezanten, leest men in Jes. 39:3, als Jesaja vroeg: “vanwaar zijn zij tot u gekomen?” dat Hiskia’s antwoord was: “Zij zijn uit verren lande tot mij gekomen, uit Babel.” Sommige vertalen dit nu: ‘Ziet, de stem des geschreis der dochter mijns volks is wegens een ver gelegen land.’ D. Kimchi en veel andere, die menen, dat Jeremia zich hier het kermende Sion voorstelt, nog zijnde in Kanaän, nu in zijn tijd al vooruit schreiende, wegens dat verre land, Babel, daar zij in korten, volgens bedreiging van al de ware profeten, stonden naartoe gevoerd te worden. Of over die, ‘die kwamen uit een ver gelegen land’ gelijk sommigen het overzetten. Nochtans schijnt volgens samenhang, van het voorgaande en volgende, onze vertaling mijns oordeels best te vloeien. En zo dan de profeet zich verbeeldende die stem des geschreis uit dat verre gelegen land te horen. Druk dan uit:

1. De uitnemende grootheid en naarheid van dat geschrei.

2. De zekerheid van deszelfs toekomenheid. Hoe weinig geloof er de Joden in deze tijd aan mochten geven; de profeet verzekerd haar dat hij het al zag, alsof het tegenwoordig was, dat het er zekerlijk toe zou komen: “Zie, de stem van het geschrei der dochter mijns volks is uit zeer verren lande”.

Maar wat was nu de inhoud van dat geschrei? “: Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar?” Sommige vatten dit op als woorden van den profeet; alsof hij iemand met die bedenkelijkheid invoerde, over dat voorgaande; Wel “is dan, de HEERE niet in Sion? Is haar Koning niet bij haar?” Of ook, als zijn eigen klaagwoorden en slinging, en berisping aan de Joden van zijn tijd; ‘Wel is dan de HEERE niet meer te Sion’ enz. Namelijk om Die nog aan te lopen, nog te verbidden, om u tot Hem nog te bekeren? Zo leest het Abarbanen, Ribbi Salomon en de Chaldeeër. De meeste uitleggers evenwel vatten het op als woorden van het volk.

1. Zo zijn er vele die het nemen als een uitdrukking van ongelooft, zorgeloosheid en hardnekkigheid, pleitende met deze vraag tegen Jeremia aan, en tegen zijn bedreiging, wilddende zeggen, hoe zou dat kunnen zijn, hetgeen gij bedreigt, “Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar?” Immers ja, Die heeft daar immers Zijn haard, Zijn heiligdom, Die is daar Koning; hoe kan Die dan toelaten, dat de vijanden daar zo de meester zouden spelen?

2. Maar het komt mij nader voor als een klagende uitdrukking van het nare Sion; als de inhoud van haar geschrei; radeloos en moedeloos niet kunnende overeen brengen, zulk een gehele verlating van die gunstige inwoning, die de Heere nu zolang onder Israëel gehad had. En zo dan, door Sion, moet men hier niet anders verstaan dan het Jodendom, en zo in het algemeen geheel Kanaän; bijzonder evenwel Jeruzalem, en nog nader de tempel, die op de berg Sion was gebouwd. Dat is een algemene en bekende uitdrukking.

Daar te Sion was nu de Heere een geruime tijd geweest. Sinds dat Hij Israëel in Kanaän en bijzonder ook in Jeruzalem gebracht had, en allerbijzonderst, sinds dat Salomo op Sion de tempel had gebouwd. Daar was de Heere a. voor zoverre Hij daar was met de bijzondere plaats

van Zijn dienst. b. voor zover Hij in het Heiligdom Zijn bijzondere inwoning en vertegenwoordiging had. c. Voor zover Hij uit dien hoofde ook onder de Joden was, met een bijzondere tegenwoordigheid van Zijn gunst, van Zijn hulp, van Zijn zegeningen, en van Zijn bijzondere privilegiën.

Daarin ook al bijzonderlijk begrepen, dat Hij daar als haar Koning bij haar was. Sommige onderscheiden haar Koning hier van den Heere, en verstaan daar door een koning uit de mensen; een koning uit het huis van David, wiens zaad en troon God beloofd had eeuwiglijk te zullen zijn, Ps. 89:37, als willende zeggen, is dan die belofte van een gedurige koning uit het geslacht van David uitgevallen? Maar ik neem haar Koning hier liever voor de Heere Zelf; Die is de bijzondere en eigen Koning van Israël geweest, zo leest men Ps. 44:5. “Gij Zelf zijt mijn Koning, o God; gebied de verlossingen Jakobs.” En Ps. 74:12: “Evenwel is God mijn Koning vanouds af, Die verlossingen werkt in het midden der aarde.” Zo staat er van Salomo in 1 Kron. 29:23: “Alzo zat Sálomo op den troon des HEEREN als koning in de plaats van zijn vader David, en hij was voorspoedig, en gans Israël hoorde naar hem.”

Dit stellen zij nu vraagsgewijs voor: “Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar? Uitdrukkende

1. Haar onzekerheid hoe dat overeen te brengen a. met Gods macht, dat Hij de vijanden zoveel overmacht tegen Zijn eigen land en volk had laten nemen. b. Met Zijn goedheid, dat Hij een volk, een land, een heiligdom, daar Hij zoveel gunst aan had besteed, zo kon overgeven.

2. Drukken zij daarmee uit haar vertwijfeling; of dan de Heere nu niet geheel en al haar mocht verlaten hebben; dat land, dat heiligdom, en haar in het geheel verlaten, als Zijn volk, Zijn land niet meer; “Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar?”

[II]

Hierop wordt nu de Heere God Zelf antwoordende ingevoerd: “Waarom hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden, met ijdelheden der vreemden?” Door “hun gesneden beelden” moet men hier in het algemeen al haar afgoderijen en afgoden verstaan; daar de “gesneden beelden” een voornaam gedeelte onder uit maakten. Dat waren “ijdelheden der vreemden”, dewijl zij ze van de vreemde volkeren, van de heidenen hadden overgenomen, zo leest men in 2 Kon. 17:15: “en wandelden de ijdelheid na, dat zij ijdel werden, en achter de heidenen die rondom hen waren”. Recht ijdelheden.

1. Omdat de afgoden inderdaad grote nieten zijn. אֱלִילִים. “Wij weten dat een afgod niets is in de wereld”, zeggen wij met Paulus, 1 Kor. 8:4.

2. Omdat al het vertrouwen en verwachten op dezelve ook ijdel en tevergeefs is. “Waarlijk, tevergeefs verwacht men het van de heuvelen en de menigte der bergen; waarlijk, in den HEERE onzen God is Israëls heil.” Jer. 3:23.

3. Omdat diegene die ze dienen, ook daardoor als in haar verstand en oordeel verijldeld worden; zo leest men zij “wandelden de ijdelheid na, dat zij ijdel werden” 2 Kon. 17:15.

Hiermee nu, zegt de Heer, hadden zij, Juda, het Jodendom, Hem vertoornd. Hoe overdadig het Joodse volk na de tijden van Salomo zijn vervallen tot de afgoderijen van meest alle volkeren buiten haar, is elk, die ooit de historiën der koningen en der kronieken gelezen heeft, over bekend. Een zonde, die onder alle anderen bijzonderlijk des Heeren toorn tergt. Omdat zij allerdirectst invliegt in het Goddelijke van Zijn eer, daar Hij daarom, hier en elders, niet zonder reden doorgaans van betuigd, dat zij er Hem door vertoornden. Zijn heilig ongenoegen ontstaken, zijn besluit om haar te straffen, en eindelijk de straf zelf over haar gaande maakten. Dus hadden zij dan nu gedaan. Want dat wordt alleszins, als de hoofdzonde, en hoofdgrond aangetekend van der Joden wegvoering uit Kanaän naar Assyrië en Babel, namelijk haar afgoderij.

Daar beantwoordt nu de Heere haar vraag ook vragende mee: “Waarom hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden, met ijdelheden der vreemden?” Een vraag, die de Heere

of aan de profeet doet, of aan het klagende volk. Immers Hij spreekt van haar met ongenoegen in de derde persoon; “Waarom hebben zij” niet, ‘waarom hebt gij’. Hij verwaardigd ze als het ware niet direct zelf aan te spreken; maar als van haar met spijt en verachting afziende, “Waarom hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden, met ijdelheden der vreemden?” Dit is een vraag met een vraag, een klacht met een klacht beantwoord.

1. Om Zijn heilig en toornig ongenoegen daardoor uit te drukken; gelijk men zowel vragers en bijzonder klagers, veel gewoon is met vragen te beantwoorden: ‘Waarom hebt gij dat of dat gedaan?’

2. Maar meteen ook een vraag, die de reden aantoonst, waarom de Heere haar zo te Sion verlaten had, en nu zo niet meer bij haar was, als eertijds, namelijk omdat zij Hem eerst verlaten hadden; omdat zij, door Hem te tergen en te vertoornen, rechtvaardige oorzaak gegeven hadden om Zijn gunst in te trekken, om van haar weg te gaan. Omdat zij door die gruwelen te doen, om welker wil de volkeren voortijds uit Kanaän waren uitgedreven, nu ook niet minder als die verdient hadden van dat land te worden uitgespogen. En daarom het is een vraag, die de handeling van God omtrent haar billijkt. Die aantoonst, dat Hij haar niet eerst, maar zij eerst Hem verlaten hadden; die daarom, door anderen tot haar God te kiezen, billijk veroorzaakten, dat de Heere Zich als haar God en Koning nu onder haar niet meer gedroeg; maar dat door een andere God te verkiezen, nu haar smarten ook vermenigvuldigd werden, Ps. 16:5.

[III]

Zij kunnen er ook niet veel tegen antwoorden, en daarom vallen zij maar aan het klagen: “De oogst is voorbijgegaan, de zomer is ten einde; nog zijn wij niet verlost.” De oogst en zomer zijn ordinairlijk tijden, die gelijk vallen, als men de zomer, gelijk men hier doet, wat in het ruim neemt, en zo dan de oogst ook, die onder de Joden wel veel vroeger als onder ons viel, maar naar de verscheidenheid der gewassen ook vroeger en later. Deze, klagen zij nu, was “voorbijgegaan”, ten einde gelopen, en nog waren zij niet verlost van haar vijanden, van haar ellende, uit haar ballingschap. Rabbi Kimchi meent, dat zij daarmee willen zeggen, dat zij nu wel weer de vruchten, voordelen en gemakkelijkheden van de oogst en zomer hadden genoten, tot enige verkwikking en vertroosting in haar ballingschap; maar zulks nu voorbij zijnde, dat zij al wederom vonden, dat zij nog dezelve waren, nog in ballingschap, noch niet verlost. Rabbi Salomon meent dat zij zien op hulp, die zij nu een gehele zomer uit Egypte hadden tegemoet gezien, maar die was niet gekomen. Maar het schijnt mij toe dat het Abarbanel best gevat heeft; dewelke meent dat zij daar door de langdurigheid van haar ellendestaat, en de hopeloosheid van haar verlossing willen te kennen geven, als willende zeggen: de ene oogst en zomer, dat is het ene jaar verloopt al na het andere, en wij blijven al in de druk, wij worden niet verlost. De oogst en de zomer zijn dat gedeelte van het jaar, daar men alleen gevoeglijk oorlog in kan voeren, heirlegers in het veld kan brengen; omdat er dan alleen genoegzaam voorragie is te vinden, en de gesteldheid van de lucht het dan ook alleen toelaat in het veld te zijn; dat wordt daarom genoemd, ‘de wederkomst des jaars, ter tijd als de koningen uittrekken’, toen deed ook David zijn leger uittrekken, 2 Sam. 11:1. En zo dan “De oogst is voorbijgegaan, de zomer is ten einde; nog zijn wij niet verlost.” Dat is te zeggen, de ene gelegen tijd om verlost te worden, en daar wij telkens hoop op stellen, na de andere, die verloopt, en is ook nu al weer verlopen, en noch zijn wij niet verlost; niemand komt ons te hulp, en wij blijven al dezelve.

TOEPASSING.

Zie daar, aandachtige toehoorders, Israëls klaagstaat, en de reden daarvan. Is er nu iets, dat wij billijk bij gelegenheid van dezen plechtige verbodsdag tot ons zelf mogen overbrengen, zo is het ook deze eigen taal van Jeremia. Het is waar, gelijk het in alle gelijkenissen gaat, wel met enige ongelijkheid, daarin dat wij nog in ons land wonen, en nog geen ballingen buiten ’s lands zijn, en te dien opzicht dit geschrei ook niet zo gehoord wordt ‘uit verren lande’, als wel van

nabij en uit het midden onzer. Maar anders zakelijk, de personen en enige omstandigheden verandert zijnde, past het alles op ons. Is het niet waar, om nu van het achterste eerst te beginnen, dat wij ook moeten klagen: “nog zijn wij niet verlost”. Het is waar, de uitschrijving van deze dag noemt dezelve ook een dankdag, en zo tonen onze hoge overheden dat er voor Nederland ook nog dankstof is, en inderdaad, ja die is er ook nog. Zien wij op de zaken van oorlog, en van nabij, en in opzicht van onze bondgenoten meer van verre; daar hebben wij in dit jaar ook al stof van dankzeggingen. 1. Al vroeg in maart dat bedachtzaam ontwerp der Fransen op Trier, dat zoveel bekommring gaf, zo gelukkiglijk verijdeld. 2. Een toeleg van de Fransen al vroeg in april, om de voorstad van Luik te overvallen, met veel afmatting en verloop van haar volk gelukkiglijk afgekeerd. 3. Wat later toen zij Hui al hadden weggenomen, die vreze voor Luik dat men bijna verloren rekende, zo gelukkiglijk nog wederom verdwenen; en die stad behouden en Hui herwonnen. 4. Vervolgens de linie van de Fransen, die men bijna onnaakbaar rekende, zo onverwacht geforceerd en ingenomen, nevens enige daarbij liggende stadjes; tot zoveel blijdschap van Nederlands inwoners. 5. Aan de kant van Vlaanderen insgelijks de linie geforceerd; en nu ook nog met het sluiten van de campagne de ene en andere sterkte ingenomen. 6. Behalve hetgeen ook nog op het einde van de zomer in Duitsland al met veel succes, en het innemen van verschillende plaatsen is gedaan door de Duitse troepen.

Doet er bij hetgeen wat verder af tot voordeel van de gemene zaken ook is gebeurt. A. Wanneer al vroeg in maart in de Baai van Gibraltar van het eskader van de Fransen Pointis drie aanzienlijke oorlogsschepen door de onze genomen, en nog twee anderen door hem zelf op strand gezet en verbrand werden. B. Wanneer daarop volgde; dat de belegering van Gibraltar door de Fransen in een blokkade werd veranderd en eindelijk geheel opgebroken. C. Wanneer men in mei de Engelse zeeheld Buigs zag binnen komen in Engeland met een getal van twintig schepen, door het sinds februari van de Fransen genomen. D. Doet hierbij de zaken in Italië en bijzonder in Savoye, die zo wanhopig schenen, noch zo gelukkiglijk staande gehouden, en al zeer ver hersteld. Maar bovenal E. de zaken in Spanje nu op zulk een goeden voet. Barcelona ingenomen, geheel Catalonië overgevallen, met een duidelijk gevolg van grote successen, die aan de algemene zaak zeer veel ruimte, aan onze vijanden zeer veel verlegenheid, en tot een verzekerde vrede een geopende deur zouden kunnen geven.

Als wij bij dezen allen nu nog bij doen 1. Onze zo veilige bewaring in de zomertijd; daar de Heere ons had hunnen beroeren, ja verderven. 2. Merkelijke zegeningen van binnen; zulke aanzienlijke vloten uit Oost-, uit West- Indië, uit Groenland en elders, met zoveel zegen en overvloed veilig in onze havens gebracht; de oogst van het veld, daar de vroege en lange kou in het voorjaar zulke zware hoofden omtrent maakten, echter zo overvloediglijk en gelukkig ingezameld; en wat dies meer is.

Ziet al deze dingen te vergeten en niet te erkennen, dat zou de uiterste ondankbaarheid zijn; en te dien opzichte heeft ook de Heere ons al ruimten en verlossingen gemaakt. Maar nochtans, als wij op de zaak ten principale zien, hebben wij niet veel reden, om ons op dezen allen te veel te verheffen en te denken, vrede, vrede, en zonder gevaar. Neen, ten dien opzichte moeten wij ook nog klagende zeggen, “nog zijn wij niet verlost”. Zo is het nu. Omdat wij nooit van een oogst en zomer meer verwacht hebben, en na die verwachting in proportie minder gekregen hebben, als dezen zomer. Ik behoef het immers niet te zeggen, elk weet het, dat waren de algemene gedachten in het voorjaar, deze zomer zou de beslissing maken van de oorlog. Wat was er niet (en zo het schijnt, nadat de aanslag was belegd, met reden) een ongemene verwachting van dat plan, dat aan de Moezel was belegd; maar hoe liep het geheel te niet? Is er ooit in Nederland groter verwachting van enige zaak geweest, dan toen men de linies der Fransen in Brabant had ingenomen? Wat zag men daaruit niet successen van het uiterste belang te gemoed? Maar kon er na proportie van de zaak, als er iets uit vloeien zou, wel minder uit volgen, als er uit is gevolgd? Toen ons leger die grote optocht deed tot aan het Zonien-bos toe; wat had men daar niet verwachting van? En nochtans hoe is het in rook verdwenen? En ziet zo

is de oogst, zo is de zomer voorbij gegaan, en nog zijn wij niet verlost. Niet alleen zijn die gehoopte verlossingen niet gevolgd; maar wij zitten ook nog in het geheel tot de hals toe in de oorlog. Die met geen losse voorbarigheid, maar met een ernstig oog de zaken van staat aanzien. Die de gebrekkelijkheden der allianties, de zwakheden of eigen baatzoekingen van vele bondgenoten, de trotsheid en de macht van onze vijanden, de zwakheden van onze eigen staat, het diep verval in koopmanschappen en neringen, de uitputtende en nochtans noodzakelijke lasten, de bezwaringen van staatschulden, de binnenlandse onenigheden hier en daar in de provinciën, de jaloezieën der krijgsoversten, en laat ik niet meer zeggen, andere zwakheden en gebrekkelijkheden van staat, met een ernstig oog bezien, die moeten het erkennen. Och! Wij zijn nog niet verlost; het staat er nog zo breed niet, het gaat nog zo ruim niet, dat wij het al denken zouden gewonnen te hebben.

En vooral als wij zien hoe de Heere God in de allergrootste zaken, hoe schoon dat zij ook schijnen te staan, blazen kan en die verijdelen. Zie daar nu zien wij alweer uit op de volgende zomer; nu denkt men al weer, dan zal het aangaan, en op die verandering in Spanje, nu zal het gewonnen zijn. Maar ziet eens; de vijand is al vast bezig om zich tegen het voorjaar weer merklijk te versterken; wij weten hoe weinig dat er in Italië en Savoye nodig is om alles overhoop te stoten, immers om gemakkelijk de zaken in balans te houden; hoe weinig dat er van de vrede tussen de keizer en de zogenaamde Hongaarse Malcontenten, en algemeen van de Duitse hulptroepen te verwachten is, hebben wij niet dan te lang ondervonden. Hoe makkelijk dat er in Spanje een verzet in dat werk kon komen, of door gebrek van hulp, of van voorraad, of van geld, of door Frans-hulp, is uit de staat van zaken haast op de maken. Hoe makkelijk aan onze kant het de Fransen al weer op dezelfde wijze een zomer zouden kunnen gaande houden is haast te zien.

En daarom, o! wij zijn er nog niet door. Immers daar is deze oogst, deze zomer al weer weg, en zo verloopt er al jaar op jaar, en nog zijn wij niet verlost.

Als nu deze dingen allen zo in “zeer verren lande”, bij afgelegen volkeren, gezien en gehoord worden; mag men niet denken, dat dat ook in haar wel eens opkomt, ‘Is wel de Heere meer in Nederland? Is wel haar Koning meer bij haar?’ Het is alsof die God, Die Zich oudtijds zo toonde de, de Koning van Nederland te zijn, Zich nu harer niet aantrok.

Bijzonder zoveel gedeelten als er van de Gereformeerde kerk in verren lande zijn; de kerken in West-Indië, in Oost-Indië, in Zwitserland, zo zij anders nog hart voor het Nederlands Sion hebben, al die gevangen belijders op de galeien en elders; denk je dat die in haar gebeden, in haar bekommelingen over de kerk uit verren lande, niet ook wel eens denken en zeggen, “Is dan de HEERE niet te Sion?” O! ja mogen zij en wij ook al zeggen: “De zomer is ten einde; nog zijn wij niet verlost”. Als die dat horen en zien; het loopt de Gereformeerde kerk overal zo tegen; de vijand en vervolger van die kerk heeft zoveel voorspoed en houdt het nog zo staande; en de machten van protestantse volkeren, van Engeland, van Nederland vermogen tegen hem zo weinig. Zou het zo vreemd zijn, dat zij met een stem des geschreis ook al eens klaagden: “Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar?” Heeft dan de Heere geheel en al de zaak van Zijn kerk en haar belang verlaten? Is de Heere uit het Nederlandse Sion dan geheel verhuist? En als wij de waarheid zeggen zullen, lijkt het er niet vrij naar?

1. Ziet gij op de burgerlijke toestand. Wat toonde de Heere voortijds in Nederland en haar Koning te zijn. Maar hoe is het nu? Even alsof Hij er nu niet meer was; alsof Hij ophield onze Koning te zijn.

2. Ziet men op de kerkelijke toestand. O! hoe is het alsof de Heere in Nederland met Zijn heerlijkheid uit Zijn huis was weggegaan.

En wilt gij nu ook eens de oorzaak van dit alles weten? De Heere zal u in mijn tekst ook antwoorden, “Waarom hebben zij Mij vertoornd met hun gesneden beelden”. Men zoekt het ginds en elders; wat de reden mag zijn van niet meer verlossing. Dan valt men op de macht van de vijand, die men voor heeft. Dan op verbeelde trouwloosheden, op onenigheden, en zo zoekt

men het al in het schepsel. En buiten zichzelf, en ondertussen, de enige reden is omdat de Heere niet bij ons is, en daarvan weer is de enige reden in onszelf; omdat wij Hem hebben, en blijven vertoornen met onze gesneden beelden, met ijdelheden der vreemden. En daarom, “Wat klaagt”, moet men zeggen, “Wat klaagt dan een levend mens? Een ieder klage vanwege zijn zonden.” Klaagl. 3:39. O! wij hebben God vertoorned; de Heere ziet kwade dingen in Nederland, en daarmee blijven wij Hem vertoornen onder Zijn oordelen. Ik zal mij nu in het uitbreiden van Nederlands zonden niet uitlaten, ik heb dat op de laatste bededag (de 24^e mei van ditzelfde jaar) gedaan, toen ik voor opperschipper speelde, om al de zorgeloze Jonassen wakker te maken, en toe te roepen: “Wat is u, gij hardslapende? Sta op, roep tot uw God”, Jona 1:6⁴⁵. Dat zal ik alleen zeggen, hoewel het wel waar is, dat wij de Heere zo door eigenlijke gesneden beelden en door afgoden der vreemden wel niet vertoornen, die zijn toch door de Reformatie uit onze kerken gestornd. Hoewel het ook waar is, dat door die in de Papisten al te openlijk te dulden, ook de ogen van Gods heiligheid onder ons al getergd worde. Desnietteenstaande is echter het land, en onze gereformeerde kerk vol van “ijdelheden der vreemden”, daar de Heere schrikkelijk door wordt vertoorned; en misschien nooit zo vol als tegenwoordig, en tegen de oordelen van God aangroeiende. Ik meen

א. Al die afgodische en bijgelovige dingen, die uit het Pausdom van de onze nog worden overgenomen en gevolgd. Als Sint-Nicolaas, Driekoningen, Vastenavond, kermissen, en wat dies meer is.

ב. Al die bijzondere drekgoden, die men zich voor zijn aangezicht opricht; de een deze, de andere gene zonde, daar hij zich aan verslaaft.

ג. En in het bijzonder al die “ijdelheden der vreemden”, daar men de zedigheid en nederigheid van het christendom nu zo mee verkracht en onder de voet treed. Al die ijdele modes in kleding en gedrag, die men uit Frankrijk, uit Engeland, van vreemde volkeren, zo slaafs overneemt en volgt. Al die onmatige tooisels, al die hoerachtige ontblotingen, rechte “ijdelheden der vreemden”, daar men mensen aan kent, die vreemd van God en van alle genade zijn; wanneer zijn die ooit zo groot, en zo grof door gebroken, als nu onder de oordelen van God in onze tijden? Doet er bij al die ijdelheden, die in gezelschappen, in herbergen, in maaltijden, in saletten, in verkeringen, in ballen, in opera’s, in komedies met dansen, met spelen, met zwelgen, met gekkernijen en allerlei slag van ijdelheden, het gehele wezen van de wereld als overdekt hebben.

O! ziet daar, daar komt ons het kwaad vandaan. Met die en dergelijke dingen blijven wij God vertoornen. Onder oordelen trotser en ijdelers te worden, dat kan toch de Heere niet verdragen. En daarom het kan niet zijn; wij Hem verlaten, en Hij bij ons blijven? Wij tegen Hem rebelleren, en Hij onze Koning zijn? Wij Hem vertoornen, en Hij ons begunstigen?

Och ik vrees; de Heere zal Zijn toorn eens los laten.

1. De oogst zal al weer komen, de zomer zal voorbij gaan, en nog zullen wij niet verlost zijn.

2. Ja de Heere mocht weleens geheel uit Nederland weg gaan.

3. En ons eens in verre landen doen weggevoerd worden, daar wij het te laat met een stem des geschreis beklagen zouden; “Is dan de HEERE niet te Sion? Is haar Koning niet bij haar?”

Och toehoorders, hebben wij dan enige ernst om eens eindelijk verlost te worden uit deze persende oorlog, gelijk elk zeggen zal dat hij heeft; wenssen wij dat de toekomende oogst en zomer eens die oogst en zomer zijn mocht, daar wij in zouden kunnen zeggen: ‘nu zijn wij verlost’. Ziet daar, gij kunt haast opmaken, wat er de weg toe zijn moet. En zo gij dien niet in wilt, zo houdt gij tevergeefs bededagen, zo zal ook deze al weer onnut zijn, zo zal men tevergeefs al weer een staat van oorlog opmaken, fondsen beramen, krijgsmiddelen toerusten,

⁴⁵ Deze preek is te vinden op pagina 252-266 van het 2^e deel van de Keurstoffen (derde druk 1785).

plannen formeren; daar zal toch geen verlossing in zijn, ja zonder dat, zo zijt gij verraders van staat, vijanden van land en kerk.

En daarom zullen wij nu op deze verbodsdag iets doen voor het gemeen, en is het u ernst het waggelende land te ondersteunen, en alles tot een gelukkige campagne in de volgende zomer te bereiden. Ziet daar dit is er de weg toe: men moet de Heere weer in Nederland, onze Koning weer bij ons zoeken te krijgen. O! dat is de grootste, de enige alliantie, daar wij over behoeven bekommerd te zijn. En tot dien einde:

1. Dat moest gij eens met indruk en overtuiging zoeken te zien; dat daaraan, dat de Heere met ons is, onze hele verlossing hangt. Elk ziet dat wel verstandig, maar het komt niet tot het hart; als God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn?

2. Moest gij eens met indruk en overtuiging zoeken te zien; dat de enige reden, die hem belet met ons te zijn, zijn de “ijdelheden der vreemden” enz. Gods toorn daarover moest eens gevoelig in het oog komen. “Zie, de hand des HEEREN is niet verkort, dat zij niet zou kunnen verlossen; en Zijn oor is niet zwaar geworden, dat het niet zou kunnen horen. Maar uw ongerechtigheden maken een scheiding tussen ulieden en tussen uw God, en uw zonden verbergen het aangezicht van ulieden, dat Hij niet hoort.” Jes. 59:1 en 2.

3. Daarover moest nu eens “een stem van het geschrei” in Nederland opgaan, dat wij het zo tegen de Heere verdorven hebben. a. Aan de ene kant over de zonden zelf; in een geschrei van boetvaardigheid, van belijdenis. Een Bochim, elk kirrende als een duif, Jes. 38:14. b. Aan de andere kant over het gemis van God, het van verre staan wegens onze zonden. “Uw boosheid zal u kastijden en uw afkeringen zullen u straffen; weet dan en zie, dat het kwaad en bitter is dat gij den HEERE uw God verlaat, en Mijn vreze niet bij u is, spreekt de Heere, de HEERE der heirscharen.” Jer. 2:19.

4. Elk moest nu eens afstaan van de drekgoden en ijdelheden die hij zich in zijn hart heeft opgericht. Daartoe zich nu eens zeer plechtig aan de Heere verbinden; en als in een heilige eed komen. “De goddeloze verlate zijn weg, en de ongerechtige man zijn gedachten; en hij bekere zich tot den HEERE, zo zal Hij Zich zijner ontfermen, en tot onzen God, want Hij vergeeft menigvuldiglijk.” Jes. 55:7. Zo zegt diezelfde profeet in Gods Naam, hoofdstuk 1:16-18: “Wast u, reinigt u, doet de boosheid uwer handelingen van voor Mijn ogen weg, laat af van kwaad te doen. Leert goed doen, zoekt het recht, helpt den verdrukte, doet den wees recht, handelt de twistzaak der weduwe. Komt dan, en laat ons tezamen rechten, zegt de HEERE; al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw; al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol.”

5. En eindelijk kiest nu ook elk eens dien Heere, Die te Sion woont, en die haar Koning is, tot uw Heere, en tot uw Koning. Om al uw liefde, al uw dienst, al uw gehoorzaamheid alleen aan Hem op te dragen. Zo gelijk eens Jozua het volk plechtig deed zeggen: “Het zij verre van ons, dat wij den HEERE verlaten zouden, om andere goden te dienen.” “Nee, maar wij zullen den HEERE dienen.” “En zij zeiden: Wij zijn getuigen. En nu, doet de vreemde goden weg die in het midden van u zijn, en neigt uw harten tot den HEERE, den God Israëls. En het volk zeide tot Jozua: Wij zullen den HEERE onzen God dienen, en wij zullen Zijn stem gehoorzamen. Alzo maakte Jozua op dienzelven dag een verbond met het volk, en hij stelde het hun tot een inzetting en recht te Sichem. Jozua 24:16, 21-25.

Och! Dat ons werk nu ook eens, zo plechtelijk toeging. En dat deze dag ook eens dat gezegende gevolg had!

1. Daar zou, in plaats van een klagend geschrei, haast een stem van gejuich zijn.

2. De Heere zou haast weer tonen in Nederlands Sion te zijn, en haar Koning bij haar.

3. In plaats van vertoornd, zou Hij haast met het land verzoend zijn.

4. En men zou geen oogst, geen zomer weer zien voorbij gaan, of wij zouden verlost zijn. De Heere bevestigte dit woord, en doe een ieder bedenken wat tot zijn vrede dient! AMEN.

De heerlijkheid Gods in Piëmond, uitgeblonken in het ontzet van
Turijn.

Mitsgaders het verbreken en het verstrooien van het talrijk en sterk
verschanst leger des algemenen vijands;

Op 7 september 1706.

Tot een zeer grote verkwikking der belegerde, herstelling van Italië,
en hoop van verdere goede successen voor de bondgenoten.

Onder het beleid van zijn koninklijke hoogheid de hertog van Savoye,
en de prins Eugenius.

Op de plechtige dank- en bede dag, den 24 november vergeleken met
het ontzet van Gibeon, en het slaan der Amorieten door Jozua.

Hoofdstuk 10:5-10.

Door Hero Sibersma.

Toen werden verzameld en kwamen óp vijf koningen der Amorieten: de koning van Jeruzalem, de koning van Hebron, de koning van Jarmuth, de koning van Lachis, de koning van Eglon, zij en al hun legers; en zij belegerden Gibeon en krijgden tegen haar. De mannen nu van Gibeon zonden tot Jozua in het leger te Gilgal, zeggende: Trek uw handen niet af van uw knechten, kom haastelijk tot ons op en verlos ons en help ons; want al de koningen der Amorieten die op het gebergte wonen, hebben zich tegen ons vergaderd. Toen toog Jozua op van Gilgal, hij en al het krijgsvolk met hem, en alle strijdbare helden. Want de HEERE had tot Jozua gezegd: Vrees niet voor hen, want Ik heb hen in uw hand gegeven; niemand van hen zal voor uw aangezicht bestaan. Alzo kwam Jozua snellijk tot hen; den gansen nacht over was hij van Gilgal opgetrokken. En de HEERE verschrikte hen voor het aangezicht van Israël; en hij sloeg hen met een groten slag te Gibeon, en vervolgde hen op den weg waar men naar Beth-Hóron opgaat, en sloeg hen tot Azéka en tot Makkéda toe.

Terwijl de dankaltaren onder de bondgenoten, nog rookten; terwijl hun harten met de vreugde over de weergaloze overwinningen nog ontstoken en verwijderd waren, en tegelijk vernederd in de erkenning van hun onwaardigheid, het rechte zielsoffer, Gode in Christus welbehaaglijk; terwijl haar lippen aangeraakt van de kool uit het ware Heiligdom, nog bezig waren, om hun kalveren, de offeranden van roem en lof, den Heere toe te brengen; daar de handen nog naarstig werkten, om de vaandels van Höchstädt met de standaarden van Ramillies te vergelijken; en de gelukken van Catalonië met de successen in de Spaanse Nederlanden in de weegschaal te leggen; ja daar het aardrijk nog dreunde vanwege het kanoneren, of het haastig en voorspoedig innemen van den onoverwinbare Oostende door de veldmaarschalk van Ouwerkerk, en van het sterke Menen, onder het gezag van de generaal Salisch, alsook van Dendermonde, vanwege de wateren zeer ongenaakbaar, door het bestuur van de generaal Churchill; en deswegen de Vlaamse stranden en de Engelse zanden elkaar feliciteerden. Daar de Maas en het IJ te Texel uitstromende, en de Theems elkander feliciteerden, als ziende Gods zegen over de bondgenoten, en Zijn oordeel over de vijand, daar men onder wijlen nog ijverig was, om het zeer bebolwerkt Aath, onder de hand van gemelde veldheer Ouwerkerk te bemachtigen; en alzo de handen met Mozes steeds ten hemel ophief, met vurige gebeden tot de troon der genade, om het Dank- en bid altaar bij de anderen te houden, en tegelijk met Jozua de spies uitgestrekt hield, Jozua 8:26. In hope van verdere hulp uit het Heiligdom, ziet, daar komt de goede tijding, daar wordt gehoord

de blijde mare, eerst in het leger, en naderhand klaarder en ruimer in Den Haag, *Turijn is ontzet en de vijand geslagen!* Een tijding, voorwaar, die volgens Salomo's woord is als koel water op een vermoeide ziel; een goede boodschap, waardoor als een steen van het hart der bondgenoten weggenomen is. Immers hoe was men bekommerd, dat de vorst door benauwdheid, of de stad door de bombardering des vijand zou overwonnen worden. Maar geloofd zij de Heere, Die ook hierin ons geholpen heeft, en de inwoners van de stad verlost van het geweld des wederpartijders, en mogelijk daardoor geheel Italië gerukt uit zijn klauwen.

Onder dit ontzet, en over al de zegeningen Gods in deze zomer aan de hoge geallieerden bewezen, is het, dat we op deze heugelijke dank- en bede dag, volgens de loffelijke uitschrijving van haar Hoog Mogende, ons in de Heere verblijden, en Zijn grote goedertierenheid vermelden. En voorwaar, indien de vaderen en moederen in Israël menigmaal hun kunstige vreugdeliederen gemaakt en gezongen hebben, en daarin des Heeren hand geprezen, en des Vijands dwaze ondernemingen en kwade uitkomsten ten toon gesteld; als Mozes met Israël, mitsgaders Mirjam met haar trommelende maagden, over het nederstorten van Farao, Ex. 15. Ook Debora met Barak over het vellen van Sisera, Richt. 5. Alsook de juichende vrouwen over de overwinning van de zoon van Kis en Isaï, 1 Sam. 18:7. Ja over minder dingen, als het water uit de put te Beër, waarover zij zeggen en juichen: “(Toen zong Israël dit lied: Spring op, gij put, zingt daarvan bij beurten. Gij put, dien de vorsten gegraven hebben, dien de edelen des volks gedolven hebben, door den wetgever, met hun staven.)”. Veel te meer wij, die zo een grote verkwikking van de Heere door de hand onzer vorsten en edelen ontvangen hebben, die de put van laving, welke de Franse Filistijnen gestopt hadden, en met de aarde van de wereldse monarchiezucht gevuld, dusver weder geopend hebben. Vergelijk Gen. 26:15.

Daar wij dan wegens de overwinning aan de Donau een model zochten, bij Davids triomfen over Ammon en de Syriërs, 2 Sam. 10:12-18. En te Ramillies, bij Asa tegen de Moren en Libiërs, 2 Kron. 14:12-14. Daar zullen wij het nu doen bij Jozua, in het ontzetten van Gibeon, en het krachtig verslaan van de Amoritische koningen, die deze stad belegerd hadden, en dezelve bestreden.

De gelegenheid van deze strijd was, dat de Gibeonieten uit het midden van al de Kanaänieten met Jozua een verbond hadden gemaakt, hetwelk hun landgenoten de andere Amorieten of Kanaänieten kwalijk nemen, willende dat men Jozua en Israël, hoewel ze in de naam van de God des hemels en der aarde, de vrede aanboden, eenparig zou tegenstaan. Hierom heeft Adóni-Zédek, koning van Jeruzalem, als de moedigste en machtigste tot vier andere koningen gezonden, te weten die van Hebron, Jarmuth, Lachis en Eglon. Zeggende: komt tot mij, en help mij, dat wij Gibeon slaan; omdat ze vrede gemaakt heeft met Jozua, en met de kinderen Israëls. Waarop die vijf koningen verzameld werden en op kwamen, zij en al haar legers, vers 1-5. Hierop volgt hetgeen in onze tekst staat, “En zij belegerden Gibeon en krijgden tegen haar” enz. vers 5-10.

Daarin te overwegen is:

- I. De belegering van Gibeon, vers 5.
- II. Haar zending tot Jozua om hulp, vers 6.
- III. Deszelfs gereedheid om haar te helpen; daartoe gesterkt van de Heere, vers 7 en 8.
- IV. De manier op welke hij haar bijspringt. Snellijk en zelfs bij nacht optrekkende, vers 9.
- V. Het goed succes, zodat de vijand verschrikt en geslagen wordt.
- VI. De vervolging der vluchtende en hoe verre, vers 10.

[I. De belegering van Gibeon, vers 5.]

“En zij belegerden Gibeon”, te weten Adóni-Zédek met zijn geallieerde koningen, Hoham, Piream, Jafia en Debir. Deze vergaderden zich tegen Gibeon, berennen en bezetten de stad, makende een begraving daarom, en zulks om haar in te nemen, en mogelijk tot de grond toe neder te werpen; en alzo de Gibeonieten van goed en bloed te beroven, waarom daarbij staat: “en krijgden tegen haar”, namelijk met de instrumenten van oorlog toen gebruikelijk, de boog te spannen en de pijlen in de stad te werpen, door de muren en poorten te verbreken, en, als ze uitval deden, met paarden en zwaarden, mitsgaders strijdagens te ontmoeten.

[II. Haar zending tot Jozua om hulp, vers 6.]

“De mannen van Gibeon” nu alzo belegerd zijnde “zonden tot Jozua in het leger te Gilgal”. Daar was het hoofdkwartier van het leger, en de raadsvergadering der oudsten in Israëel; gelijk de Gibeonieten daar gingen, als ze het verbond met haar maken wilden, hfst. 9:6. Gilgal was gelegen omtrent Jericho, bij de Jordaan, en daarom niet ver van Jeruzalem, hfst 4:19. Alzo genaamd vanwege de besnijdenis, die in haar veertigjarige omzwerving in de woestijn verzuimd zijnde, daar weder van Jozua is in het gebruik gebracht. Waarop de Heere zeide: “Heden heb Ik den smaad van Egypte van ulieden afgewenteld. Daarom noemde men den naam dier plaats Gilgal, tot op dezen dag.” Zulks immers meend zoveel als afwenteling, Jozua 5:9. Wijn ze immers niet besneden werden, kon Egypte haar smaden, alsof God haar God niet was; daar volgens Israëls leer de besnijdenis daarvan tot een teken verstrekke, Gen. 17:10 en 11. Tot deze plaats dan zonden de mannen van Gibeon namelijk hun gezant tot Josua, zeggende: “trek uw handen niet af van uw knechten” die namelijk tot uw dienst gereed zijn, en zich ook op uw order ten dienste van het huis des Heeren uws Gods hebben overgegeven, hfst. 9:23 en 24. Laat ons daarom niet varen, om van onze wraakgierige landgenoten verslonden te worden. “kom haastelijk tot ons op en verlos ons”, namelijk van hun belegering, “en help ons”. Om haar die ons bestrijden op te slaan en te verjagen. “Want al de koningen der Amorieten die op het gebergte wonen”, welke vijf in getal waren; die wel in het algemeen Kanaänieten, maar vaak Amorieten genoemd worden, omdat die de sterkste waren. Deze alle zeggen ze “hebben zich tegen ons vergaderd”. Te weten, als een eenparig man, met alle heirbenden, om ons te belegeren en te bestrijden, vers 5.

[III. Deszelfs gereedheid om haar te helpen; daartoe gesterkt van de Heere, vers 7 en 8.]

Vers 7. “Toen toog Jozua op van Gilgal, hij en al het krijgsvolk met hem, en alle strijdbare helden.” Jozua de zoon van Nun, was de dappere vorst van Efraïm, vol van den geest der wijsheid, op wien Mozes, als zijn navolger, op Gods bevel, van zijn heerlijkheid gelegd had, Num. 27:18 en 20 en Deut. 34:9. Deze wijst haar verzoek niet af, maar trekt op tot haar, gesterkt met al het krijgsvolk, de gemene soldaten, mitsgaders alle strijdbare helden, welke zijn onder generaals en minderen officieren waren. Hoedanige ook de koningen, als David, Josaphat en andere gehad hebben, 2 Sam. 23:8-23. Hoewel God wel zonder mensenhand de Zijne helpen kan, gelijk hij enkel op het zevenmaal omgaan van de Ark des Verbonds om Jericho, het blazen der bazuinen door de priesters, en het gejuich van het volk de muren van Jericho deed vallen, en de stad innemen. Jozua 6:13-20. Zo wil Hij echter te merendeel middelen gebruikt hebben om die ook te zegenen, en door dezelve de vijand te vernederen. Dies men leest, dat Uzia vele kloeke helden had en duizenden krijgslieden, die met strijdbare kracht zich ten oorlog bereidden, om de koning tegen de vijand te helpen, 2 Kron. 25:12 en 13. Zo was het hier insgelijks, dat Jozua met zijn krijgsvolk en helden optrekt om Gibeon te ontzetten.

Vers. 8. “Want de HEERE had tot Jozua gezegd: Vrees niet voor hen, want Ik heb hen in uw hand gegeven; niemand van hen zal voor uw aangezicht bestaan.” Het schijnt dat Jozua over deze onverwachte belegering van Gibeon, door zoveel koningen, enigszins verzet is geweest; en wellicht omdat het de stad van de Heviten was, die met bedrog het verbond met haar gemaakt

hadden, en Jozua daarover de mond des Heeren door de priester niet gevraagd had, Jozua 9:14 en 15. En daarom beducht en mogelijk zijn zucht tot God opzende, of Hij deze zijn optocht om Gibeon te ontzetten, wel zegenen zou. Hierop is het dat de Heere hem sterkt, zeggende: “vrees niet voor hen”, maar vertrouw op Mij, “want Ik heb hen in uw hand gegeven; niemand van hen zal voor uw aangezicht bestaan.”

[IV. De manier op welke hij haar bijspringt. Snellijk en zelfs bij nacht optrekkende, vers 9.] “Alzo kwam Jozua snellijk tot hen”. Zij hadden verzocht dat hij haastelijk komen wilde, vers 6, zo doet hij, snellijk met de krijgsbende tot haar naderende, zonder door eigen traagheid te vertoeven, of door het goud der rijke Kanaänieten tot een langzame mars zich te laten corrumperen. Ook was er kunst van node, daar de vijand al aan het werk was, machtig en eendrachtig, aangestoken door de wraak tegen hun landgenoten, die met Israël het verbond gemaakt hadden. Ja nodig te haasten, daar Gilgal meer als twintig mijlen van Gibeon gelegen was. Daarom is het dat de veldheer zelfs de nacht gebruikt, “den gansen nacht over was hij van Gilgal opgetrokken”, zegt de tekst, gevende zijn ogen geen slaap, noch zijn oogleden sluimering, voordat hij zijn bondgenoten geholpen, en haar stad ontzet had. Zo had hij insgelijks bij nacht zijn helden uitgezonden tegen Ai, hfst. 8:3.

[V. Het goed succes, zodat de vijand verschrikt en geslagen wordt.]

Jozua zo snellijk tot haar overgekomen zijnde, ontmoet daar de vervulling van Gods belofte “want Ik heb hen in uw hand gegeven” want in vers 10 wordt gezegd: “En de Heere verschrikte hen voor het aangezicht van Israël”. Het gewone middel waardoor God de overwinningen voor Zijn volk plagt te bereiden, vergelijk 2 Kron. 15:6. Gelijk toen Jonathan met kleine macht de Filistijnen sloeg, het was immers dat de beving Gods over hen gekomen was. Wyl daar op de menigte versmolt en doorging en geklopt werd, 1 Sam. 14:15 en 16. En alzo is het hier ook geschied. Want de Heere sloeg ze. Namelijk door de hand van Jozua en zijn heir. Zo staat er in vers 26, dat Jozua deze koningen sloeg en wel met de scherpste des zwaards, dat hij en zijn helden trokken, vers 28. Desgelijks sloeg de Heere naderhand Sisera door het zwaard van Barak, die met tienduizend mannen gewapend was, Richt. 4:14 en 15. Hij sloeg ze met een grote slag. Zonder het getal uit te drukken, hetgeen echter te kennen geeft, dat het zwaard zeer velen verteerd heeft, zodat het niet wel te tellen was. Waarom in vers 20 de slag *zeer groot* genaamd werd, zodat ze vernield werden, uitgenomen enige die het ontkwamen.

[VI. De vervolging der vluchtende en hoe verre, vers 10.]

“en vervolgde hen op den weg waar men naar Beth-Hóron opgaat”; een stad in het land dat Efraïm ten erve geworden is, na de gemene rekening omtrent 50 stadiën, of twee uren van Gibeon, op welke weg vele bergen waren, en daarom de doortocht voor de vluchtende vijanden zeer ongemakkelijk en gevaarlijk, verg. hfst 18:13 en 14. Waarom ook volgt, dat Jozua haar sloeg, en wel tot “Azéka en tot Makkéda toe” Twee vaste steden naderhand Juda ten dele gevallen, verg. hfst. 15:20 en 41, Jer. 34:7. Waarheen zij vloden, om zich aldaar te bergen. Maar al vluchtende zijn ze door Jozua achterhaald en geslagen; hoewel enige in die steden ontkomen zijn, Jozua 10:20. Echter zo, dat ook naderhand die steden door Jozua zijn ingenomen, vers 28. En op die wijze is Gibeon door de wapens van Jozua, onder de hand van de Messias, de Engel des Verbonds en Vorst van het heir des Heeren ontzet geworden, en de vijand geslagen, verg. Jozua 5:14.

TOEPASSING.

Zie daar een doorluchtig en omstandig vertoog van Gods heil en zegen over Israël, om haar volgens Zijn belofte, onder het beleid van Jozua, het land Kanaän tot een pand van een beter erfenis te geven, daar de Heere onder haar tussen de cherubim wonen zou, en te Zijner tijd, als

Immanuël in het vlees verschijnen, om hen tot een waar Heiligdom te worden, in de verzoening der zonden door Zijns Zelfs Offerande, verg. Jes. 8:14 en Dan. 9:24. Merk hier tegelijk, hoe de Heere Jozua gesterkt heeft, om ook zijn nieuwe bondgenoten, de Gibeonieten te helpen, haar belegerde stad te redden en de vijand te verslaan. Hetgeen al wederom dienen kan, gelijk de verdere Schrift om ons, op welke de einden der eeuwen gekomen zijn, te onderrichten en te vertroosten, Rom. 15:4. Te meer, daar hetgeen tot Jozua gezegd is, “Ik zal u niet begeven en zal u niet verlaten”, Jozua 1:5, op latere tijden van Paulus werd toegepast, Hebr. 13:5.

Het is waar dat Jozua's strijd en overwinning met een bijzonder wonder is vergezeld geweest, zodat nevens het zwaard des Heeren in de hand van die veldheer, ook de Hemel door hagelstenen tegen de vijand gestreden heeft en de zon, mitsgaders de maan op zijn gebed, dat nooit meer geschied is, heeft stil gestaan; om Israël door het verlangen van het licht de overwinning te vergroten, en een volkomen wraak van de Amorieten te geven, vers 10-14. Maar de Heere doet alle dagen geen wonderen, en het was in die tijd van node om die heidenen, die zo verhard waren, te meer te overtuigen en Israëls ingang in de beloofde erfenis te verhaasten. Immers Die hen alrede verbaasd had door de wateren der Jordaan te doen rijzen, Die wilde haar ook verschrikken door de zon en maan te doen rusten. Om hen te leren dat ze met de Heere te doen hadden, die als Rachab sprak: “de HEERE ulieder God is een God boven in den hemel en beneden op de aarde”, Jozua 2:11 en 3:5 en 10. Maar nu is er geen aards Kanaän tot een erve beloofd, en daarom geen hoop van Gods hulp, om dat oude van Israël in te nemen, als eender, die in vorige tijden het heilige land zocht te winnen, tot zijn schade geleerd heeft. Maar wij zullen bij het vervolg ook dergelijk, in zekere zin, ontmoeten. En wie zou in Gods Woord juist zo een voorbeeld vinden, dat in alles met de tegenwoordige tijd en strijd overeenkomt. Want de Franse koning heeft zijns gelijk niet op of onder de aarde. Het wordt ook de draak niet toegestaan, vele zulke koninklijke hoeden op zijn hoofd te hebben, verg. Openb. 12:3.

Desniettemin is in dit ontzet van Gibeon veel stof en gelegenheid, om daarmede hetgeen in Piëmont geschied is, te vergelijken. Want.

1. De stad Gibeon is van de Kanaänieten belegerd, uit nijd en wraak tegen hun landgenoten, omdat ze een verbond met Jozua en Israël gemaakt hadden, hfst. 9:15 en 10:1 en 5. Desgelijks is Turijn van de Franse koning en de zijnen belegerd, omdat de Hertog van Savoye een verbond gemaakt heeft met de keizer, Engeland, de Staten Generaal en anderen. Daar onderwijl Lodewijk door zijn vriendschap aan de hertog te offeren, ja deszelfs dochters door het huwelijk met zijn neven tot koninginnen te maken, anders niet beoogde, als om de hertog zelf te ontkronen en tot een vazal van Frankrijk te stellen. Gelijk dat koninkrijk door het inlijven van de goederen en rechten der hertogen en graven, haar allen de titel latende, zo groot en gezaglijk geworden is.

2. Gibeon door Jozua's wapens ontzet, was een grote stad, als een der koninklijke steden, en hun mannen waren sterk, vers 2. Zo is Turijn (Augusta Taurinorum) insgelijks een grote stad, de hoofdstad van zijn koninklijke hoogheid, de hertog van Savoye en door zijn doorluchtigheids vaderlijke zorg met sterke mannen voorzien, als uit hun lange verdediging tegen het geweldig leger van de vijand gebleken is.

3. Gibeon is belegerd van vijf Amoritische koningen, welke met grote eendracht, die kracht maakt, de stad hebben aangetast, vers 5. Zo is Turijn belegerd door het machtig heir van Frankrijk en Spaanse Amorieten, als het leger van twee koningen, die de vijf van Kanaän overtroffen, daar die maar koningen van steden waren. Denk ook hoe de belegering van Turijn veel langer geduurd heeft, en met veel meer geweld van allerlei moord- en brandgeweer is aangetast.

4. Als Gibeon zo zeer door de belegering benauwd werd, hebben ze gezonden naar Jozua haar bondgenoot, dat hij toch haastig komen wilde, hen ter hulp. Desgelijks als Turijn met zo

veel geweld van de Fransen benauwd werd, hebben ze niet alleen naar den prins Eugenius gezonden om hun te helpen, maar ook tot de machtigste geallieerden om hen te ondersteunen.

5. Gelijk op het verzoek van Gibeon terstond hulp is gekomen, en Jozua zelf zeer snellijk genaderd, om haar te ontzetten. Wyl er gevaar in het vertoeven was, zo is ook op het aanhouden van de Turijnen het nodigste hulpmiddel gezonden van de geallieerden en geen kleine hulp. Ja de hertog van Savoye zelf, nevens de prins Eugenius hebben net als Jozua snellijk hun tocht voortgezet en met hun leger over berg en dal, stromen en rivieren, wel vierendertig marsen aan een gedaan om tijdig te komen.

6. Gibeon, niet machtig om de Amorieten tegen te staan, was in de uiterste nood geraakt. Hierom baden ze dat toch Jozua haastig komen wilde, om hen te verlossen. Desgelijks was Turijn, gelijk tevoren Barcelona, in de grootste benauwdheid, en het water aan de lippen, of liever, het vuur aan de tenen gekomen. Want niet alleen hun soldaten door hun gedurige arbeid, vaak uitvallen op de vijand en deszelfs vinnig schieten en bombarderen van vijftienduizend die bij het vertrek van de hertog in de stad gevonden werden, tot drieduizend versmolten waren, de rest gesneuveld, gewond, ziek en verlopen. Maar ook het buskruit ten einde gekomen, en niet genoeg om de mijnen aan te steken, en daarom slechts zoveel als nodig was om een salvo bij het inkomen van hun triumferende hertog, te schieten.

7. Jozua heeft met zijn heir niet alleen de dag, maar ook de nacht gebruikt om de stad van zijn bondgenoten te redden, zo is insgelijks zijn koninklijke hoogheid en de prins Eugenius met zijn leger zelfs bij nacht bezig geweest, door gebeden uit te storten, mitsgaders mensen en paarden te verkwikken en gereed te maken. Gelijk de grenadiers al voor de dag waren tezamen getrokken, al bij het aanlichten van dien het gehele leger al in postuur stond, tot verwondering van de veldheer.

8. God heeft door Jozua en zijn haastig naderende krijgsvolk het heir der Kanaänitische vijanden verschrikt; zo is ook het leger van de Fransen ontsteld geworden over het snellijk aankomen van het heir der bondgenoten, en deszelfs vrijmoedig naderen, om Turijn te ontzetten, niet denkende dat ze zo een groot, hoog en zeer sterk verschanst leger, en welkers kanon niet anders als vuur en vlam beloofde, zouden durven aantasten.

9. Heeft de Heere door de heirkracht van Jozua de Amoritische koningen en hun troepen geslagen, en wel met een grote slag; zodat Gibeon gelukkig ontzet en gered is. Insgelijks is het leger van de Franse en Spaanse kronen onder de hand Gods, door het leger van zijne koninklijke hoogheid en de prins Eugenius van Savoye geslagen, en ook met een grote slag; als bij de stukken, en uit de gevolgen kennelijk is, inzonderheid uit de heuchelijke en heerlijke verlossing van de zolang benauwde en gebombardeerde stad Turijn.

10. Israëls leger vervolgde dat van de Kanaänieten tot Beth-Hóron, waar veel bultige bergen waren; zo heeft ook het leger der bondgenoten de vijanden vervolgd, zodat ze door Pignerol naar het Alpen gebergte gevlucht zijn; mogelijk met niet minder verwardheid, als degene zeiden, bergen valt op ons en heuvelen bedekt ons.

11. Jozua sloeg de Amorieten tot Azéka en Makkéda toe. De prins Eugenius heeft insgelijks de overwinning meer willen gebruiken, dan genieten, en daarom de Bourbonse nekerende benden tot aan verscheiden steden en sterkten toe vervolgd en geslagen, zodat volgens hetgeen Amos elders meld: “zodat de snelle niet zal ontvlieden”, maar door het zwaard gesneuveld, en alzo hun gedode nog meer geworden, Amos 2:14.

Maar om het getal derzelve nauwkeurig te weten, moet men verstaan, dat alleen op de dag der strijd over de vierduizend van de vijanden gevallen zijn, zodat het veld bij Turijn met lijken als lelies bezaaid is geworden, gelijk het getal der gewonde wel drieduizend was, buiten de officieren, welke op driehonderd gerekend zijn. De gevangenen op die dag waren over de zesduizend, behalve een groot getal van hoge en lage officieren, als de generaal Marsin, die gevangen zijnde, aan zijn wonden overleden is; nog twee luitenant-generaals gevangen, twee

majoors-generaals, een brigadier, twee kolonels, zes majoors, een grote menigte van kapiteins en andere mindere officieren, gezamenlijk ten getale van driehonderd. Hierbij de gedode van enige volgende dagen, maken een getal van negenduizend, gelijk de gevangenen van die tijd samen gerekend, over de elfduizend geteld worden. Behalve verscheidene deserteurs, die met gehele eskadrons kwamen overlopen. Van de bondgenoten was over de negenhonderd gesneuveld, en ruim tweeëntwintighonderd gewond.

Hier komt nog bij de grote schade der vijanden; also dezelve meer dan tweehonderd kanonnen, zo grote als kleine, en over de honderd mortieren hebben moeten achterlaten, enige duizend tonnen buskruit, verschillende duizenden gevulde bommen, karassen en granaten, met een woord, omtrent al haar munitie, honderden van tenten, standaarden, keteltrommen, al haar bagage, het hospitaal en kostelijke schatkost, op enige miljoenen gewaardeerd. Behalve verschillende barken met oorlogsbehoeften, honderden geladen muilezels, een groot getal ossen en paarden van dertien regimenten dragonders, die afgestegen waren om te voet te dienen.

12. Dat gelijk Jozua na het ontzet van Gibeon vele steden der Kanaänieten innam, als Libna, Lachis, Eglon, Hebron, Debir en anderen, Jozua 10. Alzo ook door onze vorsten na het ontzet van Turijn vele steden van hen ingenomen zijn, of van zelf overgegaan, als lang verdrietig over het Franse juk, als Verceil, Chivas, Ivrea, Crescentina, Verua, het fort Bas, Novara, Milaan, Pignerol, Pisigitone, Pavia, Vigevano, Mortura en andere.

Al wederom een doorluchtig vertoog van Gods heerlijkheid in het vernederen van de vijand! Een toneel van Zijn goedertierenheid in het verhogen en het verheugen der bondgenoten! Waarvan de gordijnen opgeschoven zijnde, zeer heuchelijk gezien wordt, het wonderlijk ontzet van de voortreffelijke stad Turijn meer als drie maanden, zonder ophouden, door het geweld van kanon en bommen aangetast, en tot de uiterste benauwdheid gebracht. Mitsgaders het opslaan van een leger, dat veel groter was, als der bondgenoten, en door vier grote rivieren, als zo veel grachten ontoegankelijk gemaakt, ook door even zoveel vestingen, als bolwerken gesterkt, en hetwelk met geen minder als veertig kartouwen [soort kanon], het vuur tegen de aannaderende uitwierp. Ja een leger dat van alles tot overvloed voorzien was, met twee nieuwe helden, een van koninklijke bloede, vereerd en verheven, vol van ijver voor de glorie des konings, en nog onlangs vol van moed, ja vervuld met de hoop en overtuiging om alles zeer haast te overwinnen, en hun meester door de Italiaanse bergen en bronnen de weg tot zijn denkbeeldige monarchie te bereiden. Dit leger, zo machtig en prachtig, daar zo een geklap der zweep gehoord werd, zo een geluid en gebolder van raderen, zo een gebries en gestamp van paarden, zo een beweging van opspringende wagens; en daar de ruiter omhoog stak, zowel het vlammeende zwaard, als de bliksemende spies, Nahum 3:2 en 3. Echter binnen weinige uren, onder de banier van de Heere der heirscharen, om Wiens hulp zoveel gebeden was, zo geslagen, dat ze met groot verlies, ja onwaardeerbare schade, de stad en hun sterke verschaning verlaten hebben, en door hun eigen kanon door de geallieerden beschoten zijn.

Zie daar grote Lodewijk een blijk van uw kleinheid, zie daar machtige koning, een proef van uw zwakheid, zie daar verreziende vorst het schemeren uwer ogen! Leer nu meteen, hoe weinig op het koninklijk en moedig hart van uw Orleans, hoe weinig op de grote krijgskunde van uw Marsin, en op de interactieve belofte van Fullade te vertrouwen is. Zie en leer, hoe krachteloos uw talrijke benden zijn, hoe verlamd en haastig verlamd uw ruitery, hoe zwak om te staan, en vaardig uw voetvolk om te lopen, als ze van boven niet gesterkt worden. Wat hebben uw brandende bommen uitgewerkt, als dat ze de muren van Turijn hebben sterk gemaakt, om uw geweld uit te harden, en de harten der edelen, burgers en soldaten ontvonkt, om met des te meer ijver uw slavernij te ontwijken. Ja, wat heeft uw vuur anders gedaan, als het vuur van Gods toorn aangestoken, om uw leger als een stoppel te verteren, verg. Ex. 15:7. Het is waar, uw vlammen hebben het de hertogin met haar hofgezin zo bang gemaakt, dat ze uit Turijn vertrekken moesten; maar uw majesteit heeft niet gedacht, dat zulks door de hand Gods geschied is, om naderhand, na het verzengen uwer lelies, met dies te meer blijdschap tot haar

vorstelijke stad weder te keren. Ja zelfs de hertog heeft zijn hof verlaten, maar het was alleen, om zich met nieuwe troepen gesterkt, en de prins Eugenius verenigd hebbende, uw leger met een hart der leeuwen aan te tasten, en door de krachtige hand des Allerhoogste neder te vellen; en daarop met des te meerder glorie, uw Amoriëten verjaagd zijnde, in zijn hoofdstad weder in te treden. Onderwijl het commando aan de graaf van Thaun overlatende, die met zoveel beleid en dapperheid die vesting, tot zijn onsterfelijke lof, verdedigd heeft, dat de vijand zijn sporen op de wallen van dien heeft stomp geslagen, ook zijn slagveren verzwakt, en zoveel slechts over gehouden, als van node was, om met een naar gekraai en gekrijt de vlucht te nemen; hoewel niet zonder vele van zijn vederen, met Spaanse pluimen opgesmukt, te verliezen en achter te laten.

De koning zegge niet, dat hem ongelijk geschied, door zo vaak geslagen te worden. Daar immers door de nederlagen van Schellenberg en Höchstädt niet is getuchtigd geworden, zo moesten Barcelona, Ramillies en Turijn, als drie eenparige en eenjarige getuigen de onrechtvaardigheid zijner wapens ontdekken, en voor Europa verklaren, dat de koning van Frankrijk met drie slagen, als de koning van Syrië, geslagen moest worden, 2 Kon. 13:18 en 19. Ook mag over de zwaarheid der plagen niet geklaagd worden, daar de aartsbisschop van Parijs zijn majesteit wel zal zeggen, dat God de traagheid van Zijn straffen door zwaarheid plag te vergoeden; en indien hij Mozes zowel als het boek van Judith gelezen heeft, kunnen leren, dat de Heere de Amoriëten, hier door Jozua geslagen, niet bezocht heeft, voordat de mate van haar ongerechtigheid was vervuld geworden, Gen. 15:16. Behalve dat de consciëntie, zo ze niet afgeschroeid is, ook wel mede getuigen zal, dat het onnozel bloed, door de Bourbonse handen vergoten, steeds ten hemel opklimt, om wraak te begeren; en dat de grote Richter ook de tranen Zijner kinderen in een fles vergaderd, om naar eis van derzelver getal, Zijn oordelen over de tirannen uit te gieten, en de grootsheid van haar hart te bezoeken, Jes. 10:12 en 13:11, of indien zijn majesteit het credo van de koning Nebukadnezar aanneemt, die zal naar zijn bedaren zeggen, dat de Koning des Hemels, Wiens wegen waarheid en Wiens paden gerichten zijn, machtig is te vernederen die in hoogmoed wandelen, Dan. 4:37.

Ook moet uw majesteit zich niet te zeer verwonderen, dat niet alleen Duitsland, Spanje, Brabant en Vlaanderen het toneel van uw vernedering geweest is, maar zelfs Italië; want Italië was daartoe het allerbekwaamst. Daar immers is Pavyen gelegen, daar de vermaarde slag geschied is, den 24 februari 1525. In welke uw voorzaat, Franciscus I, koning van Frankrijk door Charles de la Noy, veldoverste van Karl V, ten enenmale geslagen en gevangen is. Dies men nu niet alleen zingen en spelen zal, de slag van Pavyen, maar ook van Turijn. Daar benevens is het ook Italië, daar de oudheid een gelijkenis tot beschaming der hovaardige verzonnen heeft, zeggende: hoe Faëton het bestuur van de zonnewagen voor een dag begerende, die zo geregeerd heeft, dat hij vele gewesten, en mogelijk ook die van Turijn in brand heeft gestoken, en daarom van Jupiter (Jehova Pater) in de Eridanus welke is de Padus of Po, waarheen uw leger de vlucht nam, is neder gebliksemd en van het wagenbestuur, als een onbekwaam voerman, afgezet. Indien men het Italische Verona hierover wilde vragen, ik vermoed het zeggen zou, dat deze gelijkenis of fabel, op de 7^e september in Lodewijk XIV een historie geworden is. en hoe zelfgenoegzaam ook Placentia wezen mag, zij zal echter altijd verklaren, dat hoe hoger berg, hoe dieper dal, hoe groter man hoe lager val. Ja dat men wel als Kapernaüm ten hemel toe verheven kan zijn, en schielijk ter helle toe vernederd worden. Van welk oordeel niet alleen de wijze waren aan het hof van Ahasverós, maar ook mevrouw Zeres zelf, verg. Esther 6:13. En of er een andere mevrouw, van het zelfde gevoelen is, die niet in de kerk, maar wel te hove spreken mag, zal mogelijk best te Versailles of te Trianon gehoord worden.

Ook legt Genua in Italië, welke stad van uw majesteits bommen voor ruim twintig jaren is aangetast, en hun voortreffelijke doge⁴⁶ met vier raadsheren genoodzaakt, om voor uw

⁴⁶ Een doge is een soort staatshoofd in Italië. KJB

majesteits voeten neder te buiten, op een geveinsd misnoegen over die loffelijke Republiek. Zo moest in deze Italiaanse stad de wraak des Hemels over die redeloze wraak gezien worden, en de inwoners van die plaats, gedachtig aan dat oude ongelijk, op het gehoor van de goede tijding van Turijn, haar juichende stem voor de paleizen van uw majesteits ambassadeur, en van uw kleinzoon, laten horen, met te zeggen, lang leef de keizer Karel III en hun geallieerden. Italië is het ook hetwelk zijn rivieren heeft, de Ada, de Po, de Doire en de Sure, die zowel als de Rijn over het verbranden van Heidelberg en de Brabantse Gete, Deyle en Mahaigne, over het troubleren van hun wateren misnoegd zijnde, nu met elkaar in de handen moesten klappen, over het opdrogen van de Bourbonse stromen in deze zomerhitte. Ps. 98:8. Gelijk de bergen van Italië vreugde bedrijven, ja opspringen als rammen, Ps. 114:4. Omdat de verdervende Franse berg, die zich over de ganse aarde wilde uitbreiden, zo begon te schudden en te beven. Ja, de Italiaanse aarde, hoewel niet minder als anderen met zonden besmet, vreesde echter van geveinsdheid beschuldigd te worden, indien ze de stuivende paarden en daarop stoffende ruiters van uw majesteit, langer met genoeg kwam te dragen. Waarom zij, ziende, dat de hemel de ongerechtigheid van uw koninklijke wapens wilde openbaren, ook zich tegen dezelve opgemaakt heeft, Job 20:27.

Het moet ook de koning niet vreemd voorkomen, dat hij in het gezicht van Rome geslagen is; zonder van daar enige priesterlijke zegen te ontvangen. Want hoewel die kerkvader reden van droefheid gehad heeft over zijn oudste zoons nederlaag in Brabant door de wapens van Engeland en Nederland; zo moet men denken, dat die reden in Italië kan ophouden. Ook zal het Clemens aan het hart gaan, dat zoveel steden van zijn andere kinderen in dat gewest door de Franse macht zijn overmeestert, en ongetwijfeld oordelen, dat zoon Lodewijk, dusver in Italië ingeboord, ruim nader genoeg aan vaders stad gekomen is. Wijl als een Schriftgeleerde wel weet, wat van een zoon aan een vader geschied is, 2 Sam. 15. Of mogelijk zal de Roomse kerkmeester in deze kommerlijke tijden niet kunnen slapen, zich de kroniek, als eertijds de koning van Perzië, latende voorlezen, daarin gevonden hebben, dat voor enige jaren, als tussen Versailles en het Vaticaan enig verschil was over de Regalia, men te Parijs sprak van aldaar een patriarch te installeren, hetgeen van toen af enige huivering tussen beiden verwekt heeft, en daarom wat traagheid in het hoofd, om de zoon, daar hij nu in de engten van de Pignerolse bergen was, te hulp te komen. Onderwijl zou Rome, daar men toch van offeranden spreekt, een goede raad naar het hof kunnen zenden, als ze met David de koning overtuigde, dat, hij merkende van de Heere tegen de onschuldige bondgenoten aangepord te zijn, of aan zijn boze heerszucht overgegeven te zijn, hij denzelven het spijsoffer liet rieken, dat is, met een verneder hart, de verzoening der zonde zocht in de offerande van de Messias, 1 Sam. 26:19. Om uit kracht daarvan ook genezen te worden van dat boos harte, hetwelk zo veel lust tot de oorlog heeft, als tot de wereldse glorie, en tot dien einde zoveel, niet alleen van zijn landvolk, maar ook van zijn bloed hem gestadig dienen moeten.

Ziet dit in Duc de Orleans. Moest niet die koninklijke hertog tot zijn grote charchie door een gevoelige nederlaag ingehuld worden? Ja moest zijn fiere dapperheid niet beproefd worden in het vuur van zo een ongelukkige strijd? Moest niet zijn kostelijke uitrusting, zelfs het zilver servies, dienen om de buit der geallieerde te vermeerderen? En zijn vlugge kadets, als jonge kiekens te velde komen, om van de arenden vertreden te worden! Maar moesten noch zijn doorluchtigheid gekwetste en stijf gemeesterde vingers niet tot twee getuigen verstrekken, van zijn smartelijke veldtocht, waarvan de ene hem het ontzet van Turijn en de andere het verlies van zijn troepen dagelijks vertonen en verwijten?

Deze vorst zal hieruit leren, dat een sterke zijn kracht zo weinig verkloeken kan, als de koningen die tegen Jozua opgetogen waren, Amos 2:14. En al zijn mede genomen goud hem ten dage der verbolgenheid des Heeren niet redden kon, Zef. 1:18. Echter dit voor zijn glorie opnemen, dat hij den Hemel gediend heeft, om in de hertog van Savoye, de edelmoedigheid en liefde voor

zijn volk te ontdekken, en des prins Eugenius dapperheid en trouw aan zijn heer de keizer te openbaren.

Maar zo iemand in zijn mening bedrogen is, en gefeild heeft in zijn belofte aan de koning, zo is het de hertog van Fullade; immers daar hij de stad Turijn in de hand van zijn majesteit te geven beloofd had, daar gaf hij ze in de hand van zijn koninklijk hoogheid, de hertog van Savoye. En wat wonder? Daar hij de rechte heer daarvan was. En alzo heeft de rechtvaardigheid van de Hemel getriomfeerd over de onrechtvaardige wapens van de aarde. Maar deze held heeft alleen niet gedwaald, maar al die voorbarige generaals, die hun kostelijk rokken al gereed hadden, om haast, als zegepralende ter poorten van Turijn in te rijden. Deze gaven gezamenlijk te verstaan, dat ze van Farao's, Goliaths en Sanheribs discipelen zijn, die de rekening van Israël, David en Jeruzalem te overwinnen, zonder de Heere gemaakt hadden, Ex. 15:9, verg. 1 Sam. 17:41 en 2 Kon. 18:34 en 35. En de hertog van Fullade zal hier de spreuk van Salomo in beide delen leren verstaan, namelijk hoeveel kracht van node is, om een stad in te nemen, en hoe veel sterkte om over zijn geest te heersen, als men in de toorn des konings, die als het brullen van een leeuw is, komt te vervallen, Spreuk. 16:32 en 19:12.

Maar hoe zeer is de Marchal de Marsin te beklagen, die door de koning aangezet, zo zeer gehaast heeft, om van de Rijn door Brabant naar Italië te keren, en aldaar de dood, die met zijn zeisen gereed stond, tegemoet te lopen, zich van het Piëmontse hout een kist te laten bereiden, en daartoe in de Savoyse tent een nagel te zoeken, als Sisera, de veldoverste van Jabin, in de Palestijnse; ja aldaar zijn tombe tot een eeuwige gedachtenis van Frankrijks nederlaag over te laten. Daar hij zelf ten grave gedaald zijnde, men zijn krijgswapens en zwaard onder het hoofd zal gelegd hebben, om het woord van Ezechiël te vervullen, hfst. 32:27. En tegelijk dat van Amos, hoe namelijk een held, en die te paard rijdt zijn ziel niet bevrijden kan, hfst. 2:14 en 15.

Maar wij zijn door de lijkstatie van de heer Marsin te volgen, te ver van Gibeon afgeraakt, daar we de blijdschap der geredde burgers te aanschouwen hadden, en het liefelijk geluid van haar lofklinkende harp aan te horen. Immers hebben zij haar in de Heere, de God Israëls, onder Wiens vleugelen zij, als naderhand Ruth, toevlucht genomen hadden, Ruth 2:12. Willen verheugen, als welke hen door Zijn vorst Jozua zo haastig geholpen had, en daardoor hun verbond, dat zij alleen onder al de Amorieten, als een voorbeeld van de roeping der heidenen, met Israël waren ingegaan, gewettigd en geratificeerd. Dit heilzaam werk, met zoveel wonderen vergezeld, heeft onder de bestraffing van Gods Geest, hun harten bereid om zich in de Heere te verblijden, hun monden geopend, om Zijn mogendheden te vertellen en hun handen vaardig gemaakt, om op het tien snaren instrument Hem Psalm te zingen. Hieruit genoegzaam bemerkende, dat het dezelfde hand van de Gods Israëls was, die eertijds de zee en onlangs de Jordaan had opgedroogd, en nu hun grote stad Gibeon ontzet en beveiligd; ten einde zij als Jodengenoten, met Israël verenigd, in de wet des Heeren mochten onderwezen worden, het land Kanaän als een pand van de Hemelse en Geestelijke erfenis der heidenen bewonen; en aldaar de Messias, Die zulks door Zijn offerande verwerven zou, in het vlees verwachten.

Terwijl onze oren nog met de liefelijke lofzang van de verlostes Gibeonieten in Kanaän, vervuld zijn, moeten wij naar Savoye overstappen, om het aangenaam geluid van de Turijnse luit daarmee te vergelijken. Immers waren deze burgers niet minder, als die van Gibeon uit een grote dood verlost; waarom wij al van verre haar Italiaanse liederen, en het gejuich van de stad vernemen, ja hun blijdschap met dankzegging aan de Hemel, met welke zij hun voortreffelijke hertog ontvangen en omhelst hebben; die ook waarlijk, als een vader, voor haar gezorgd had en zichzelf in het vuur begeven om hen daaruit te verlossen, en zijn hoofdstad, die alleen van al zijn staten overig was te redden. Gelijk ook zijn koninklijke hoogheid van stonden aan ter tempel getreden is, om aldaar het Te Deum Laudamus te laten opheffen, en met harpen, cimbalen en allerlei snarenspeel, de lof des Heeren te vertellen. Immers, wie past het beter van

overwinningen te zingen, als die Victor Amadeüs genaamd wordt? En wat was nader, als deze of dergelijke dankoffers toe te brengen, zeggende: Gij Heere der heirscharen en God der bondgenoten, hebt ons gehoord uit Uw heilige Woning, als een enge band om onze lendenen was gekomen, Gij hebt den commandeur met wijsheid en dapperheid gegord, om de stad en het volk aan zijn zorg bevolen, tegen de vuurspuwende draken te verdedigen. Gij hebt ze gezamenlijk een edelmoedig hart gegeven, om de vrijheid nevens het leven te waarderen, ja het graf liever als der Fransen ijzeren oven te verkiezen. Gij hebt hen te midden van brandende bommen en granaten, onder het gekraak der daken en gedreun der wallen, en het vallen van torens en muren, standvastigheid gegeven, in hoop dat Gij, naar Uw grote menslievendheid in Christus, de beenderen desgenen die haar belegerden, zou verbreken, Ps. 53:6. En in die hoop zijn ze niet beschaamd geworden; want Gij hebt ons benauwd Turijn van het geweld der wraakgierige koningen gered! Gij Heere hebt Uw knechten, de prinsen in het leven gespaard, en de hertog in zijn hofstad, als eertijds Israëls koning in Jeruzalem wedergebracht, nadat hij dezelve door de force van zijner dochteren aangetrouwde grootvader, gelijk David door die van zijn heerszuchtige zoon, heeft moeten verlaten. Gij hebt de vijand, daar hij geheel Italië als een schone erfenis meende te bezitten, met een grote slag geslagen; Gij hebt ze Heere, door hun te verjagen gemaakt, als een wervel, als stoppelen voor de wind, en doen smelten als was voor het vuur, Ps. 68:3 en 83:13. En hierdoor ons hoop gegeven van verdere herstelling. Dat we daarom “voor den HEERE Zijn goedertierenheid loven, en Zijn wonderwerken voor de kinderen der mensen”, Ps. 107:15.

En wie zal de blijdschap nadenken of beschrijven, die in het hart van de hertogin en de haren, die te Genua gevlucht waren, van de Hemel gegeven is, wanneer aldaar den 11^e september de Graaf van Verrue de heuchelijke tijding bracht van het verslaan der Fransen en het ontzet van Turijn. Immers zal hare koninklijke hoogheid met Aärons zuster, met Debora en de jonkvrouwen Israëls de Heere gejuicht hebben, met snarengelank en vreugdegezang, zodat in de Alpense bergen de weerklink daarvan gehoord is en het geluid door het Dauphine tot in Parijs, ja verder is de salet van de hertoginnen d’ Orleans doorgedrongen, die met reden, hoe zeer de koning haar zocht te troosten, klaagliederen zongen. Gelijk wijders het gerucht door de stad Genua verspreid zijnde, en naderhand gevolgd van een tweede tijding, wegens het groto getal der rokken die in bloed gewenteld waren, Jes. 9:4. Van zoveel gevangene, en overgekome ne van de vijand, mitsgaders het verlies van meest al hun munitie, artillerie enz. Hierop niet alleen in de huizing van het Savoyse hof, maar ook in dat van de heer Van der Meer, minister van haar hoogmogende en elders veel vreugdelichten ontstoken zijn, en van de Engelse en Hollandse aldaar liggende koopvaarder hun vreugde schoten gedaan, of mogelijk het gedreun daarvan in Spanje mocht overgaan, om het gehoor van Anjou te kwetsen, en het hart van Karel III te verheugen, dat Turijn, gelijk Barcelona in het uiterste zijnde, zo heerlijk verlost is, en mogelijk daarin de derde of vierder trap gelegd, om tot de wettige heerschappij, zo God wil, te geraken; hetwelk die prins verstaande, hij ongetwijfeld deel zou nemen in het gejuich van de hertogin en haar hof gezin, als ze zingende zeide: Geloofd zij de Heere, “Gij hebt mij mijn weeklage veranderd in een rei; Gij hebt mijn zak ontbonden, en mij met blijdschap omgord”, Ps. 30:12.

En wie zou met die blijde inwoners van Turijn niet verblijd zijn en zulks met woorden en gebaren niet openbaren? Immers Jozua met de oudsten en het ganse volk hebben zich over het ontzet van Gibeon met de Hevieten, hun nieuwe bondgenoten verblijd. Ook heeft Israël gedachtenis gehouden, van het onverwacht verlaten van Samaria, als ze in de grootste hongersnood gekomen waren, 2 Kon. 7. Mitsgaders Juda in de dagen van Hiskia van het wonderlijk ontzet van Jeruzalem, 2 Kon. 19.

Men houd insgelijks in onze tijden een gedenk dag van het ontzet van Leiden door den Spanjaard op de Samaritaanse wijze belegerd en verlaten. Alsook van andere steden; in het bijzonder van

Groningen, die voortreffelijke stad in het jaar 1672, door Fransen is belegerd en door de bommen, aldaar eerst beoefend, zeer benauwd; maar mannelijk van de soldaten, burgers en studenten, onder het beleid van de edelmoedige Ravenhoofd tot schande van de vijanden verdedigd en gered. Zodat ze met verlies van negenduizend man de belegering hebben opgebroken. Men gedenkt ook aan het redden van Nijmegen, enkel door de dapperheid der burgers, en het tijdig bijspringen van de graaf van Athlone, loffelijker gedachtenis; als de listige en gretige Fransen onder de hertog van Bourgondiën en de Marschal Bouflers die sterke stad zochten te verrassen. En om nader aan Italië te komen, men viert ook een dag over het ontzet van het keizerlijk Wenen in het jaar 1683. Door de koning van Polen, de keurvorsten van Saksen en Beieren, en het manhaftig beleid van de heer Starrenberg, die daar binnen bevel voerde, als die hofstad van tweehonderdduizend Turken, niet zonder kennis van Lodewijk belegerd was; zodat insgelijks de keizer met zijn hof gezin vandaar naar Passau, gelijk nu de hertogin naar Genua zich moest begeven. Laat dan van gelijken te Turijn een jaarlijkse denk- en dankdag gehouden worden; te meer daar het met zo een grote slag en verstrooiing van de gemene vijand gesteld en verheerlijkt is, mitsgaders het overgaan van zoveel geachte steden; waaruit de hoop van verdere successen onder de gunst des Hemels geboren is.

Wat wonder is het dan, dat het keizerrijk over dit glorieus ontzet van Turijn en het verzetten van het Franse kompas zo zeer is verblijd geweest! Dat te Wenen zo een gelach, en op hun straten zo een gejuich is gehoord, ja bij allen die niet wijd van Jezus, maar dicht aan Christus zijn, zoveel lichten en Dankoffers zijn ontsteken! Welkers glans en reuk, met deze spreuk ten Hemel is geklommen: Geloofd zij de Heere, de God der geallieerden, en geprezen zij Zijn Heilige Naam, Die Zijn genade aan Turijn en Zijn weldadigheid aan de inwoners van Piëmont bewezen heeft. Die Zijn vorsten de handen ten strijde en zijn helden de vingers ten oorlog geleerd heeft, zodat ze hun zwaard gescherpt en gevaagd hebben, ook rechtsom en linksom gekeerd, Ezech. 21:9 en 16. En door hetzelfde in de verschansing des vijands zijn ingeboord, om het front van dien te treffen, gelijk David dat van de Filistijnen door zijn steen getroffen en geveld heeft; en also hun ijver gezegend dat de Franse en Spaanse benden, als twee staarten der rokende vuurbranden verbroken en geblust zijn, en de belegerde stad, als een tweede Gibeon en Jabes ontzet en bevrijd. Verg. Jes. 7:4, verg. 2 Sam. 11:1-11.

Ja hoe zeer de keizer Gods kracht in zijn veldoverste Eugenius heeft verheven, en dezes prins beleid en dapperheid in de Heere vereerd, heeft zijn majesteit getoond, wanneer hij zijn eigen zwaard (het naaste aan zijn scepter) met kostelijke juwelen versierd, door de generaal de Vaubonne, welgemelde prins Eugenius gezonden heeft, tot een compensatie van zijn doorluchtige daden.

Zie hoe Leopold, hoog loffelijker gedachtenis en Jozef harmoniseren. De eerste versierd de hertog van Marlborough met het prinsdom van Mindelheim, wegens het dapper slaan der Franse en Beierse in Duitsland. De tweede omgord de prins Eugenius met de keizerlijke degen, vanwege het moedig nedervellen der Franse en Spaanse in Italië. En merk, hoe deze twee grote helden, die als Joab en Abisaï, voor twee jaren met samen gevoegde krachten, de vijand aan de Donau verbroken hebben, nu wel in plaats verscheiden zijn, welk elk glans genoeg heeft, om een bijzonder terrein te bestralen, maar echter in doel en edelmoedigheid verenigd blijven, en in doorluchte en roemruchte werken malkander voorlichten en naijveren. De Britse vorst, met de Batavierse veldmaarschalk, als David met Jonathan nu verzeld, verslaan de haan aan de Deile en jagen hem uit zijn geroofde nesten. De prins Eugenisu vereerd en versterkt met de hertog van Savoye ontpluimen die zelfde vogel aan de Po, en doen hem zijn plaatsen, daar hij het slordig gemaakt had, schielijk verlaten.

De Brittanse majesteit, die als een tweede Esther, juist op die tijd tot het koninkrijk gekomen is, als Juda van een heers- en wraakzuchtige Haman, met de uiterste ramp en ellende bedreigd

werd, Esther 4:14, neemt zoveel deel aan de heerlijke successen van de Savoyse wapens, als ze door haar hulpmiddelen kracht aan dezelve gegeven heeft. Van welk genoeg en vreugde over het Turijnse geluk, niet alleen haar helklinkende en hemeldankende Tourse kartouwen getuigen zijn, maar inzonderheid het plechtig dankoffer van hare majesteit in het huis des Heeren toegebracht, onder het gejuich van de Engelse natie en goedkeuring der engelen; mitsgaders het groot genoeg met welke de heer Hohendorff, boodschapper van die goede tijding, bij het gehele hof in ontvangen. Om van de presenten die hare majesteit liever doen als horen wil, niet te melden, die echter overvloedig gedaan zijn, na haar koninklijke genereusheid en volgens de beduidenis van haar naam (Anna is, *goedgunstig* te zeggen) tot compensatie en aanmoediging van alle edelmoedige helden. Oordelende die godvruchtige koningin, veel meer aan de goddelijke genade schuldig te zijn, als welke haar, benevens al de geestelijke zegeningen in Christus, met zo veel lichamelijke gekroond heeft, daar inzonderheid deze onder is, dat hare majesteit de kroon draagt tot nijd en spijt van de Franse koning en haar scepter, zo God wil, zwaaien zal, tot verrotting zijner beenderen.

Hoe zeer Nederland over het geluk van Piëmont verheven en verheugd is, tonen haar hoog mogende in hunne Godvruchtige uitschrijving, daar ze de Almachtige bedanken, als welke niet alleen in het begin van de veldtocht, de wapenen van de staat en deszelfs hoge geallieerde, op een wonderlijke en heugelijke wijze gezegend heeft, met de heerlijke overwinning in de slag bij Ramillies, mitsgaders het ontzet van Barcelona, maar ook in het vervolg van de veldtocht, Zijn goedertieren zegen daarover heeft uitgestrekt, waardoor een groot gedeelte van de Spaanse Nederlanden het juk des vijands is onttrokken, en vier belegeringen aldaar ondernomen, alle een voorspoedige en gewenste uitslag hebben gehad; waardoor ook in Spanje verschillende progressen zijn gedaan. En daarop voegen de heren Staten, hoe door dezelve zegen van Boven, laatstelijk Turijn, de hoofdstad van Piëmont, nadat niet minder als Barcelona te voren tot het uitstere was gebracht, op een geheel heerlijke en gedenkwaardige wijze is ontzet, de vijanden daarvoor zijn opgeslagen, en hun leger uit Italië tot over het gebergte gedreven, en op die grote overwinning de reductie van verschillende zeer belangrijke steden en sterkten, en daaronder ook van de hoofdstad Milaan is gevolgd. Te meer is de Staat verheugd, daar hun door de gezant van de hertog van Savoye verwittigd is, dat hun gezonde hulp zo getrouw en dapper tot afbreuk van de vijand hun plicht heeft waargenomen. Men mag hier bij doen, hoe Nederland vanouds af, in een goed verstand met Savoye geweest is; als te zien is in het jaar 1615. Wanneer de Staten de hertog van Savoye beoorloogd van de hertog van Mantua hulpbenden onder de graaf Johan van Nassau toegezonden hebben. En in het jaar 1617 met geld ondersteund, als die vorst door Spanje bestreden werd.

En wie zal niet verblijd zijn in de Heere, en zich verplicht vinden om Zijn Naam te prijzen; horende, dat er zo een grote Amoriet; die niet gelijk de oude, zijn landpalen zoekt te bewaren, maar andere met geweld in te nemen, zo zeer met zijn bijeengeraapte Kanaänieten verslagen en verjaagd is! En zulks in het gezicht van een zeer verheven Kanaäniet, die niet in het gebergte woont, als Jozua's vijanden, maar op zeven bergen; en echter in deze tijd zich verklaard neutri generis is; en als het de tijd der minne is, wel weet wie te behagen. Maar het is des Heeren genade, moet elk erkennen, die in dit alles wonderlijk is voor de bondgenoten, Ps. 31:22. Het is Zijn wolk- en vuurkolom, die ons een licht is geweest, en voor de vijand een nare donkerheid, Ex. 14:19, 20 en 24. Dies de dochter Sions, schoon ze van de rimpels in hun voorhoofd, en de smetten in haar aangezicht bewust zijn, echter met beving haar verheugen in de Heere, Ps. 2:11. Die naar Zijn grote goedertierenheid, het aangezicht van Zijn Gezalfde heeft aangezien, Ps. 84:10. En daarom niet aangeschouwd de ongerechtigheid in Jacob, Num. 23:21. Ja in zijn mishagen over de Franse Sanherib, de dochters Jeruzalems belast, dezelve te verachten, daar hij zowel als die Assyriër oordeelde, dat alles voor hem moest buigen, en dat niemand zich uit zijn hand kon redden. Jes. 10:14 en 36:20 verg. Jes. 37:22.

Ziet de hoogheid des Heeren boven al de koningen der aarde! Ziet Zijn eeuwige armen, om ons te beschermen! Deut. 33:27. De schaduw Zijner vleugelen, om ons te dekken. Ps. 17:8. Ja Zijn verheven en sterke rechterhand, om onze vijand uit te houwen! Ps. 118:12 en 16. Maar aanschouw en verwonder Zijn grote menslievendheid in de Messias, uit welke dit alles geschied is. Die ons, in deze kommerlijke dagen, zulke zorgdragende en gezegende vaders des vaderlands, en voedsterheren Zijner kerk gegeven heeft! Zulke wijze raadsheren in het leger, om te overleggen; zulke kloek en edelmoedige veldheren om te strijden; uit allerlei naties, echter met enerlei hart, om de vrijheid voor te zetten. Duitse, Engelse, Deense, Pruisische, Nederlandse, Paltische, Hessische en andere helden, te veel om te melden, en te glorieus om weinig te prijzen, ja welkers lof gelijk die van alle officieren en krijgslieden, niet wel anders, als met een Italiaanse hand en pen die aan de Donau gewassen, in Brabant gesneden en in de inkt van Fontaineblau gedoopt is, afgemaakt en beschreven kan worden. Wie kan echter voor bij de doorluchtige opperhoofden Eugenius, Marlborough en Ouwerkerk te noemen? Die grote helden van David, 2 Sam. 23:16. In welke de vlugheid van een arend gezien is, 2 Sam. 1:23. De sterkte van de eenhoorn, Ps. 92:11. Mitsgaders de moedigheid van een leeuw, Spr. 28:1. Dat gulden drietal door welkers glans de gele vossen verschrikt zijn. Dat fleurig en keurig klaverblad, hetwelk niet alleen in mei, maar ook in september gegroend en gebloeid heeft, en waarvoor de drie lelies, in het aanschouwen van vele verstorven bomen in de herfst verbleekt en verflenst zijn geworden. Maar alles in de HEERE, in Wien wij leven, en ons bewegen en zijn. Die ons deze helden, gelijk Jozua aan Israël en Gibeon gegeven heeft, en haar tot dit werk uit Zijn genade gewaardigd, haar door Zijn Geest met wijsheid, beleid, kracht, eendracht, moed en dapperheid begaafd, daarop met overwinning gekroond, en die door het geloof gestreden hebben, nog een beter kroon in de Christus bereid. En wat is hierover godvruchtiger te zeggen, om God dat Godes is te geven en de mens dat des mensen is, als hetgeen Melchizedek tot Abram sprak, wanneer hij wedergekeerd was van het slaan der koningen, zeggende: “Gezegend zij Abram Gode, den Allerhoogste, Die hemel en aarde bezit. En gezegend zij de allerhoogste God, Die uw vijanden in uw hand geleverd heeft.” Gen. 14:19 en 20. Immers uit God, uit Zijn wijze raad en welbehagen, door God, door Zijn onmiddellijke kracht, en tot God, dat is tot Zijn eer, zijn alle dingen. En daarom Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen. Rom. 11:36. Zo is het ook verstaan bij haar hoog mogende in hun loffelijke uitschrijving, daar ze onder andere zeggen, dat *onze grote en gewenste overwinningen alleen aan de wonderlijke besturing, en goedertieren zegen des Almachtigen toegeschreven moet worden; en verder dat de Heere zo vele, grote en heerlijke overwinningen ons gegeven heeft, der vijanden raadslagen en ondernemingen verijdeld, en de wapenen van deze Staat, en van deszelfs geallieerde zo wonderlijk gezegend en voorspoedig gemaakt.* Volgens hetgeen onze tekst leert en honderdmaal de heilige Schrift, dat God de vijanden in onze hand geeft, zodat niemand voor ons bestaan kan, ja dat Hij ze slaat met een grote slag en dezelve vervolgd en wijders slaat, hoewel Hij daar in de wapenen van Jozua als Zijn instrumenten gebruikt heeft. Hetgeen wij dan, zo spreekt verder de gemelde uitschrijving *openlijk hebben te betuigen, en Gods Heilige Naam daarover te verheerlijken.*

Om deze onze plicht wel te verrichten, en also een ware dankdag den Heere te vieren, en ons gehele leven tot ware en oprechte dankbaarheid aan te stellen, zo is voor eerst met diepe verootmoediging te overwegen, hoe God ons zo een machtige, moedige, onvermoeide en straffe vijand tot kastijding gezonden heeft. Wij moeten wel een harde kwast zijn, waartoe zo een sterke beitel van node was! En een wederspanning volk, dat met zo een strenge roede, scherper als Rehabeams scorpioenen, geselsd moest worden. Ten tweede hoe lankmoedig de Heere over onze vijand is. Die zoveel jaren aaneen is toegelaten, zijn woeden, als een tweede Benhadad en Sanherib tegen de Nederlanden, Spanje, Duitsland, Italië en andere plaatsen uit te

voeren. Zodat hij scheen niet een roede of gesel te zullen zijn, maar naar zijn voornemen, een zwaard en bijl, om alles uit te roeien en af te houwen, en als een grote struikrover, alles in te slokken, Job 5:5. Ten derde, dat echter hier de bepaling Gods is tussen gekomen, die gezegd heeft, tot dus verre. Waardoor vele volkeren behoed of gered zijn en in Gods lankmoedigheid over de vijand niet omgekomen, verg. Jer. 15:15. Ten vierde is Gods verdraagzaamheid over ons te bemerken, ja te verwonderen. Als welke in het midden van Zijn oordelen niet vernederd zijn, om de tucht tot bekering aan te nemen, Jer. 5:5. Maar in ongerechtigheid, overdaad, onkuisheid, hovaardij, gierigheid en andere afgoderij, het zoeken van wereldse glorie, meer als het koninkrijk Gods en Zijns Christus, en dergelijk werken. Ten vijfde, dat niettegenstaande deze onze hooggaande en aangroeiende zonden, echter de goede God zoveel heerlijke overwinningen ons heeft toegezonden en onze vijand plagen zonder getal. Zodat wij de goede tijdingen dag op dag horende, niet alleen verheugd, maar verbaasd stonden, onze oren nauwelijks gelovende; als zijnde zeer ver boven onze gedachten, en nog verder boven onze verdiensten, ja boven hetgeen wij bidden of verwachten durfden; onzer dankbaarheid bewust zijnde. Denk nu, wat het zijn mag, dat God ons zoveel geëerd heeft, daar wij Zijn eer zo weinig gezocht hebben? Wat anders, dan dat onze zonden wel sterk tegen ons riepen, maar dat Christus bloed nog sterker voor ons geroepen heeft, verg. Hebr. 12:24. En wat eist dit ten zesde, als dat wij in ware boetvaardigheid en bekering, met de koning van Juda ons verootmoedigen; opdat Gods toorn over ons niet kome, 2 Kron. 32:26. Ja de Heere met Efraïm bidden, dat Hij Zelf ons bekere, Jer. 31:18. En als de God des vredes ons heilige, 1 Thess. 5:24. Ten einde wij onze heiligmaking in de vreze van Zijn Naam mogen voleindigen; en uit dien hoofde verhoeden, dat ons hart zich niet verheffe wegens deze grote overwinningen; welke de zonde van Amasia, Ussi en zelfs van Hiskia geweest is. Waarop de oordelen Gods, over die grote en anders godsvruchtige mannen gekomen zijn, 2 Kron. 25:19 verg. hfst. 26:16 en 32:25. Maar in ootmoedigheid, als Micha spreekt, met den Heere te wandelen, hfst. 6:8. Die de nederige genade geeft, 1 Petr. 5:5. Zeggende: “Wat zal ik den HEERE vergelden voor al Zijn weldaden aan mij bewezen?” Ps. 116:13.

Hierin kan Jozua ons zelf tot een leermeester verstrekken en als een voorbeeld trekken. Want als hij enige plaatsen gewonnen had, gelijk onlangs de stad Ai, zo heeft hij een altaar opgericht, en de Heere brand- en dankoffers toegebracht, hfst. 8:26, 30 en 31. En na het innemen van verder steden, heeft hij Israël tot erkentenis daarvan aangemaand, om de Heere, volgens Mozes' wet lief te hebben, in al Zijn wegen te wandelen, Zijn geboden te onderhouden, Hem aan te hangen en van ganser harte en zielen te dienen, hfst. 22:5. Waartoe hij, als een man, die nevens Kaleb, boven vele duizenden, in Israël, volhard had den Heere na te volgen, Num. 32:12. Zichzelf en Zijn huis tot een voorbeeld durfde voorstellen, hfst. 24:15. Waarop het volk ook beloofd heeft de Heere te dienen. En is die gelofte door een gedenksteen, die het gehoord had, bevestigd geworden, vers 24-27. Laat Jozua dieshalven onze overheden, vorsten en veldheren een voorbeeld zijn, en het volk Israëls aan ons, die hun onderdanen en dienaren zijn.

En om wat nader te komen, laat ons, gelijk de vorst van Efraïm de Gibeonieten niet alleen zijn woord en eed hield, hetgeen allen en inzonderheid vorsten en koningen betaamd, Jozua 9:15-20, Ezech. 17:16-19. Maar ook haar, als zijn nieuwe bondgenoten, zeer snellijk op hun verzoek te hulp kwam, en zelfs bij nacht zijn reis verhaaste, ook also onze naasten en bondgenoten houden, hetgeen wij beloofd en gezworen hebben, en haar in nood en dood te hulp te komen, al was het bij nacht, gelijk het Evangelie meld, Luk. 11:5. En Paulus deed, als hij van een Macedonisch man verzocht zijnde, om haar, die in de nood van de helse vijand waren, te helpen, terstond tot haar met het Evangelie der zaligheid is overgekomen, Hand. 16:9 en 10. Zo meldt ook Johannes dat de aarde, dat is, de macht der landen, daar het Woord Gods gezaaid was, onder de regering van Constantijn de Grote, de vrouw te hulp kwam, verstaan de gemeente van Christus, en zijn mond opende om de rivier der vervolging te verzwelgen, die de draak uit zijn mond, dat is, door de wreedheid van Licinius uitgeworpen had, Openb. 12:16. Laat ons zijn als

Jozua die zich met geen andere dingen beslommerde, gelijk het een krijgsman betaamd, ons hart, ook in de strijd des geloofs, met geen aardse dingen te bezwaren, maar alleen Dengene behagen, Die ons tot de krijg heeft aangenomen, welke is Jezus, de Vorst van het leger des Heeren, de overste Leidsman van ons geloof, 2 Tim. 2:4 en Hebr. 12:2. Laat ons met Jozua en onze helden, ons nuchter houden, ja waken en bidden, om niet gelijk Benhadad, die met zijn koningen dronken in de tenten lag, van onze vijand, die als een briesende leeuw om ons gaat, verslonden worden, 1 Kon. 20:16-20 verg. 1 Petr. 5:8 en 9. Laat ons als Israëls vorst en der geallieerden, niet in de beginsels berusten, maar voortgaan in de arbeid, vergetende hetgeen dat achter is, en alrede verricht en gewonnen, en ons uitstekken naar hetgeen voren is, om te grijpen, waartoe Christus ons gegrepen heeft, en te jagen naar het wit, de prijs der roeping Gods, die van boven en naar boven is in Christus Jezus, Fillip. 3:12-14. Laat ons, gelijk Jozua en onze vorsten, hun ijver toonden om verschillende steden, als was het met stormen, te bemachtigen, wij ook alsoo leren het Koninkrijk der Hemelen met geweld in te nemen, Matth. 11:12. Namelijk door onszelf geweld aan te doen, dat is, door onze eigen wijsheid en gerechtigheid te verloochenen, en de liefde van aardse goederen, met de vreze voor wereldse verdrukkingen, welke dingen Israël van Gods rijk afgekeerd hebben, uit te trekken. Laat ons eindelijk met Israëls held, en die van de bondgenoten, volharden in het strijden, ja ook in het lijden van ongemakken. 2 Tim. 2:3. Wetende dat de kroon des levens de volstandigen tot de dood toe beloofd is, Matth. 10:22, Openb. 2:10.

Daar benevens kunnen de Gibeonieten ons tot voorbeelden strekken, niet alleen in zoverre uit hun verschillende helden gesproken zijn, onder welke Jismaja een doorluchtige was, 1 Kron. 12:4. Om hun dapperheid na te volgen, indien we Godvruchtige militairen zullen worden, met Cornelius, de hoofdman van de Italiaanse bende, Hand. 10:1. Een eersteling der gelovige heidenen onder het Nieuwe Testament, gelijk die van Gibeon onder het Oude. Maar in het bijzonder van hen te leren, indien we nog tot God in Christus niet bekeerd zij, ons met hen onder Zijn vleugelen te begeven. En gelijk zij daartoe door de wonderen aan de Schelfzee en de Jordaan, mitsgaders het voorgaande slaan van de koningen Og en Sihon, en naderhand het innemen van Jericho en Ai, verg. Jozua 2:10 en 11 en 9:9 en 10, overtuigd werden, wij ook door dezelve wonderen, en die wijders van de Christus en de apostelen gedaan zijn, om de waarheid van Gods Woord te bevestigen, Joh. 14:11 en 12. Ons laten overreden, om ons tot Israëls God, dat is, hun Zaligmaker, in de Zoon en Heiligmaker door Zijn Geest te wenden, en alsoo het verbond met God te maken op de offerande van Christus, Ps. 50:5. En die alrede tot der vaderen God in de Messias bekeerd zijn, laat ons de Gibeonieten genereusheid navolgen, die zijn voor David betuigden in zeker geval zeggende, dat het hen niet om zilver en goud te doen was, 2 Sam. 24:1. Wij ook zorg dragen, dat we het goud noch zilver te zeer beminnen, of daarop ons vertrouwen stellen, Job 31:24. Veel minder, onze ogen daardoor laten verblinden, om als de geld- en geelzuchtige van de wereld, daarvoor zichzelf, het vaderland, vrijheid, religie, troepen en wat dies meer is, trouwelooslijk te verkopen, of te verraden.

Zelfs kunnen wij hier van Israëls vijanden, de Kanaänieten, onderwijs ontvangen; immers volgens Jezus' woord, kan men van de kinderen des werlds, ja van de slangen voorzichtigheid leren, Luk. 16:4 en 8, Matth. 10:16. Waarom wij in de koningen, die Gibeon belegerden, hebben te zien hun eenparigheid in het bijbrengen van al haar kracht, om de stad aan te tasten en Jozua tegen te gaan; tot een leer, dat al de bondgenoten in hun goede zaak alle macht met eendrachtige harten hebben bij te brengen, zonder particuliere beschouwingen plaats te geven. Daar het nu toch alleen de zaak en het algemene belang is, om de overmoed van Lodewijk te betomen en de vrijheid tegen het huis van Bourbon te verdedigen.

Alzo onze plicht waarnemende, en in de goede strijd des geloofs standvastig blijvende, zal de Heere verder met ons zijn, gelijk Hij met Jozua en onze helden geweest is. Hij zal onze vijanden verschrikken, slaan en verjagen; en heeft Hij op Jozua's gebed de zon en de maan doen stil staan, daar is ook beloofd, dat er zo veel licht der waarheid in de kerk zal komen, en zo veel

vertroosting in de nacht van de verdrukkende wereld, dat de zon gezegd zal worden niet onder te gaan, en de maan zich niet in te trekken, Jes. 60:20 en Openb. 21:25. Heeft de Heere Jozua door de hagelstenen geholpen, daar is ook voorzegd, dat het hagelen zal, opdat het woud nederdale, dat is, zulke mensen die zich als bomen in het woud boven andere verheffen, en de stad, waarin namelijk zulke heersers wonen, zal laag worden in de laagte, Jes. 32:19. En zijn de koningen, die de Gibeonieten, als bondgenoten van Israël, bestreden, van de Heere geslagen, daar is ook gemeld dat de volkeren en het Koninkrijk, welke Gods gunstgenoten niet zullen dienen, vergaan zullen en verwoest worden, Jes. 60:12. Alwaar het dat hun koningen als deze van Kanaän, Adoni-Bezek, Heere der gerechtigheid, of allerchristelijkste, of anders genaamd werden. En zo de Heere nog zo haast de oorlog niet mocht eindigen, maar enige tijd op Zijn paarden rijden, zo zullen zijn wagens heil zijn, zoals Habakuk leert, dat is, gelijk de wagens de paarden volgen, alzo zal op de oorlog het heil komen, namelijk de beproeving van hun geloof, welke dierbaarder is als die van goud, mitsgaders veler verbetering, en eindelijk een algemene vrede. Immers verwachten wij de aangename dag, dat de Heere de oorlogen zal doen ophouden aan het einde der aarde, de boog verbreken, de spies in tweeën slaan, de strijdagens met vuur verbranden; waarbij de stem gehoord zal worden: “Laat af, en weet dat Ik God ben; Ik zal verhoogd worden onder de heidenen, Ik zal verhoogd worden op de aarde.” Ps. 46:11. In deze tijden zal ook het woord van Zacharia vervuld worden, dat de heiligheid des Heeren zal staan op de bellen der paarden, en alle vaten des heilighdoms tot Zijn dienst zullen gereinigd zijn, en dat er geen Kanaänieter meer, die in het geestelijke koopmanschap drijft, om in het lichamelijke te heersen, in Gods huis gevonden zal worden, Zach. 14:20 en 21.

DANKALTAAR

O Heere God van Jozua, vader van Israël, en Die ons gelijk de Gibeonieten tot een God en Vader in Christus geworden is. Tot U roepen wij uit de benauwdheid, uit de diepte met Jona, met de jongelingen uit het vuur en Gij hebt ons gebed niet afgewezen, noch Uw goedertierenheid van ons. Waarom wij onze dankoffers brengen tot Uw heilighdom, onze offeranden des lofs op Uw gouden altaar, opdat ze bereukt mogen worden door de kracht van het zoenoffer van Christus en aangenaam zijn door Zijn voorbidding bij Uw aangezicht. Gij zijt de God der blijdschap van onze verheuging, vanwege de geestelijke zegeningen in de hemel in Christus, maar Gij hebt ons ook met aardse en lichamelijke overvloedig gekroond. Daar Gij ons tegen de vijand gesterkt hebt, en ons verhoogt boven onze wederpartijders. Gij hebt voorheen Uw heerlijkheid aan de Donau ontdekt, nu ook Uw arm aan de Dijle en Uw rechterhand aan de Po! Zodat de rivieren Uw lof vertellen en de waterstromen Uw eer. Gij hebt de hoorn van de sterke Lodewijk verbroken, het heir van zijn helden door onze Jozua's geslagen, en zijn vluchtende Amorieten vervolgd en verstrooid. Zijn oorlogs- en levensbehoeften hebt Gij in onze handen gegeven, zijn tenten, vaandels en schatten tot een buit. Integendeel ons met grote overwinningen vereerd, en verblijd met gadeloze triomfen. Gij hebt onze vorsten ontzet van het boze zwaard en de schone stad van het geweld van het vuur.

En of dat niet genoeg was, hebt Gij vele afgenomen steden de vijand ontruikt, en geroofde sterkten terug gebracht. Ja gehele landschappen van het Franse juk verlost, en van de Bourbonse lasten vrij gemaakt. Zo hebt Gij Uw genadig oog het gehele jaar over ons gehad, als eertijds over Israël; zo is de zomer door Uw goedheid met overwinningen begonnen, en door het licht van Uw aangezicht, met zegeningen geëindigd. Dat men daarom, als David de Heere love met de harp en Zijn Naam prijze met de luit. Dat het huis van Oostenrijk de Almachtigen juiche met bazuinen, en de eilanden van Groot-Brittannië de God Jacobs met vreugdegeklank. Dat Nederland de heilige Israëls verhoeg van Psalmen, en alle Bondgenoten met geestelijke liederen en liefelijk gezang. Dat ze gezamenlijk met aandachtiger harten zeggen, de Heere heeft grote daden aan Zijn volk gedaan, wonderlijke dingen aan Zijn erfdeel. Behalve dit alles hebt Gij vele van ons in Uw tent verborgen, en met de schaduw van Uw vleugelen bedekt, zodat ze de

belegering des vijands niet gevoeld, het gedonder van zijn kanon niet gehoord hebben, noch het vuur en vlam van zijn bommen gezien. Maar onder hun wijnstok en vijgenboom gezeten zijn, en met bekommering over de verbreking van Jozef, U gebeden hebben, om de bondgenoten te helpen en te redden, gelijk het dusver geschied is. Waarom wij, als de priesters in Josafats dagen, Uw heilige Majesteit prijzen en eerbiedig verheffen met vreugdegeschal. Daar Uw goedertierenheid is in der eeuwigheid; en Gij te midden Uws toorns des ontfermens zijn gedachtig geweest.

BIDALTAAR

Daar wij u danken, o Allerhoogste, dat Gij onze bede verhoord hebt, ja gedaan boven hetgeen wij bidden of denken durven, en alzo met lovende en prijzende citers verschijnen voor Uw aangezicht, daar naderen wij insgelijks met het reukwerk onzer gebeden, met onze smekingen tot de Troon der genade, begerende dat ook deze kalveren onzer lippen U mogen behagen in de Messias, en ons aangezicht werd opgenomen, als dat van de heilige Job. Geef ons geopende ogen, om de grootheid en veelheid Uwer weldaden, te aanschouwen; en harten om de dierbaarheid dien na behoren te overdenken. Geef ons monden om de liefelijkheid daarvan te roemen en de loffelijkheid daarvan onze kinderen te vertellen. Ja geef ons lust en kracht om naar eis van Uw goedheid, genade, barmhartigheid, trouw, wijsheid en mogendheid, die in deze overwinningen en zegeningen uitblinken, ons leven aan te stellen. Dat de bondgenoten, elk in het bijzonder, erkennen, waarin zij door deze grote Overwinningen van de Hemel geholpen zijn, om waardiglijk die zegen te wandelen, en zo als bondgenoten en vrienden des Allerhoogste zich te dragen. Dat Italië, zo merkelijk gered, nooit vergete het goede dat aan hun geschied is; noch Piëmont de weldadigheid aan hun bergen. Geef o Heere, dat nimmer de slachting der kinderen aan hun rotsstenen geschiedde, noch hun gewezen gehoord word bij hun beken; maar veel eer de vrijheid en waarheid wone in hun tenten, stilheid en welvaren in hun paleizen.

En daar wij door het bijliggende vlees verhinderd worden om Uw goedertierenheid betamelijk te beantwoorden, en vooral Uw weldadigheden dankbaar te zijn, zo geef ons de Geest der genade, en sterk ons met de kracht uit de Hoogte, om de werken des lichaams te doden, en de wereld, daar ze ons vleit of benauwd, door het geloof te overwinnen en in Christus de Overste Leidsman onzer zaligheid als zegepralende helden te roemen.

Geef, o genadige God, alle bondgenoten, die Gij zo hoog gezet hebt, eendrachtig en machtig te blijven, om als een enig man, de vrijheid tegen de algemene vijand te verdedigen, en zijn meer als Egyptische slavernij af te weren. Ja geef ons haast, alle in de enigheid des geloofs, dezelve waarheid te belijden, volgens Uw belofte, dat Uw Naam één zal zijn over de ganse aarde, en wij U dienen met eenparige schouder. Zegen alle overheden en machten die over ons gesteld zijn, in het bijzonder van deze staat, en de loffelijke regering van deze voortreffelijke stad. Kroon al de helden die in Uw Naam voor het vaderland, waarheid en vrijheid gestreden hebben, en door Uw hulp de palmen van overwinning dragen in hun handen, met allerlei zegeningen van boven en beneden. Geef ons hun grote daden met respect te erkennen, en het volgende geslacht Uw kracht in haar dapperheid gebleken, onvergetelijk te melden. Wees ons verder tot een banier en hoog vertrek, maak onze wapens voorspoedig tot een gezegende uitkomst. Vergeef tot dat einde al onze zonden en ondankbaarheden, in het bloed van de enige Middelaar en Hogepriester Jezus; met welke mitsgaders het zoeken van Zijn Koninkrijk en gerechtigheid, Gij alle dingen beloofd hebt te schenken. Ja vergeef ook onze vijand al de hoogmoed, waarmee hij de oorlog begonnen heeft, en al de wrevel en wreedheid daarin gepleegd. Dat hij tot dat eind door Uw slagen vernederd en door Uw plagen tot reden en bekering gebracht worde. En terwijl nog Uw oordelen op aarde zijn, geef ons daaruit gerechtigheid te leren, en het Woord Uwer lijdzaamheid te bewaren, om in de ure der verzoeking door U bewaard te worden. Omring ons eindelijk met vrolijke gezangen van bevrijding; opdat de liefhebbers Uws Naams gedurig zeggen: de Heere zij groot gemaakt.

Halleluja, looft de Heere Die ons dusver geholpen heeft! Hosanna, help ons verder, o God onze sterkte. Opdat de koningen Uw macht mogen zien, al de prinsen Uw heerlijkheid. Rijd niet langer, O Heere der heirscharen op het rode paard, maar als de God en Vorst des levens op het witte. Heilig ons tot dat einde door Uw Geest, opdat onze wegen U behagen in Uw Zoon; en wij in vredige dagen Uw heil verkondigen onder de volkeren, en Uw gerechtigheid onder de naties. Dat de overige heidenen, als zoveel Amorieten, mogen ingaan en geheel Israël in de ware Jozua, welke de Christus is, zalig worde.

O Heere geef Europa rust,
En 't zwaard ter schede kere;
Dat elk Uw Zoon met volle lust
Als Koning kus en ere.
Dat Lodewijk Uw vinger merk
In 't binnenst van Zijn hart,
Gelijk Uw hand van buiten sterk
Gewrocht heeft, tot zijn smarte.
Scheep zo uit duisternis het licht,
Wend af verdiende plagen,
Men zal zich vinden heel verplicht,
Den Vreevorst te behagen.

Predikatie over Psalm 116:12 en 13.⁴⁷
Ds. Abraham Hellenbroek
Uitgesproken op 24 november 1706.
Op een dankdag, over de overwinningen in Spanje, Italië en in de
Spaanse Nederlanden.

**Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]?
Ik zal den beker der verlossingen opnemen, en den Naam des HEEREN aanroepen.**

Het allereerste dat uit ontvangen weldaden bloeien moet, dat is toelig om er dankbaar voor te zijn. Daar er toch niets gepaster is, noch iets hetgeen ons bij God en mensen behagelijker maakt. Dat ziet men in de psalmist, Ps. 18:49-51: “Die mij uithelpt van mijn vijanden; ja, Gij verhoogt mij boven degenen die tegen mij opstaan; Gij redt mij van den man des gewelds. Daarom zal ik U, o HEERE, loven onder de heidenen, en Uw Naam zal ik psalmzingen; Die de verlossingen Zijns konings groot maakt, en goedertierenheid doet aan Zijn gezalfde, aan David en aan zijn zaad, tot in eeuwigheid.” Recht ziet gij ook daarom die toelig in onze koninklijke zanger. Het is uit geheel den omtrek van deze psalm blijkbaar, dat dezelve ziet op een tijd, wanneer de dichter zonderlinge weldaden van God ontvangen had, en gered was uit dodelijke benauwdheid. Sommige denken op dien tijd, toen David, van woestijn in woestijn vervolgd door Saul, eindelijk gered werd door een bode aan Saul, dat de Filistijnen in het land gevallen waren, 1 Sam. 23. Anderen op die tijd, toen hij voor Absalom vluchtende, zo wonderbaarlijk gered werd, 2 Sam. 15. Anderen op de tijd van het opvoeren van de ark in Sion. Enige, die iemand anders menen de auteur van deze psalm te zijn, passen ze op de verlossing van de Joden uit Babel, en dat ze toen eerst zou gedicht zijn. Rabbi Obadja brengt ze op de tijd van de Messias en de verlossing die dan geschieden zou. Men kan het zekere niet wel bepalen. Dat het op een tijd ziet van Gods zonderlinge weldadigheid, is buiten tegenspraak. Die had hij nu in de voorgaande breed en verscheidenlijk uitgemeten. Maar ziet nu ook eens, wat is het eerste dat daar in hem oprijst? Niet anders dan een heilige toelig van dankbaarheid. “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]?” enz.

Een stof en gestalte, die mij recht aan onze Nederlanders ook scheen te passen op deze plechtige dankdag.

Wij vinden hierin:

- I. Davids verlegen vraag, die hij doet aan zichzelf. “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]?”
- II. Zijn antwoord, daar hij zijn resolutie in ontdekt. “Ik zal den beker der verlossingen opnemen, en den Naam des HEEREN aanroepen.”

De stof van zijn dankbare verlegenheid zijn *Al des HEEREN weldaden aan hem [bewezen]*, dit moet naar onze vertaling in orde van verhandeling voorgaan; en daarop dan volgen zijn heilige verlegenheid daaruit vloeiende; “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden aan mij [bewezen]? Ik moet echter met een woord aanmerken, dat de stelling van de woorden in de grondtekst leidt dat men in de vertaling ook enige zinsnijding maakt, op deze wijze.

1. “Wat zal ik den HEERE vergelden”? Al Zijn weldaden zijn boven mij; dat is, of zij zijn verre boven mijn waardigheid; of zij zijn boven het bereik van mijn vermogen om te kunnen

⁴⁷ Keurstoffen deel 2, blz. 195- 208

vergelden. Zo zou het een uitdrukking zijn van Davids kleinheid, in aanmerking en van zijn waardigheid en van zijn macht. Inderdaad geheel niet buiten het doel.

2. Of “Wat zal ik den HEERE vergelden”? Al Zijn weldaden zijn op mij. Dat is, of ik ben er geheel en al mee overladen, dat zij mij als overstromen; of, zij zijn mij als een schuld, die ik betalen moet, maar (zo groot zijnde) wat zal ik ervoor vergelden? Ook geheel niet ongepast.

3. Maar het een en het andere is genoegzaam in onze vertaling ingesloten, als men er het woordje על of תחת, gelijk vaak de Hebreeuwse tekst eigen is, tussen in voegt; “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]?” of voor al Zijn vergeldingen, of vergolden weldaden aan mij? Het grondwoord הנמול wordt alleen hier gevonden, het komt van נמל, dat bij de Hebreeën *vergelden* betekend; ook wel een vergelding ten kwade; meest evenwel ten goede. Hiervandaan wordt het ook vertaald door *weldo*en. En dus zijn תנמולים dan *weldaden*, *vergeldingen*. Dat is de tale Gods veel eigen, des Heeren weldaden, hoe vrij en onverdiend zij ook zijn, onder de hoedanigheid van een loon of vergelding voor te stellen. Niet om daaruit met het Pausdom enige verdienstelijkheid op te maken, maar enkel omdat zij dat met vergeldingen gemeen hebben, dat zij ordinair ergens op volgen, en niet ergens om, maar ergens op gegeven worden. Want anderszins “Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergolden worden?” Rom. 11:35. Het blijkt ook hier, want waren dit vergeldingen op voorgaande verdiensten, dan behoefde David zo verlegen niet te zijn, om ze nog van achteren te vergelden. Wat voor weldaden men nu hier verstaan moet, dat moet uit de inhoud van de Psalm worden opgemaakt. Dat zij in getal al vele zijn geweest, blijkt omdat hij zo ruim spreekt van “al Zijn weldaden”. En het is ook uit de Psalm openbaar; 1. Gods gunstige verhoring van zijn gebeden, vers 1 en 2. 2. Verlossing uit een staat van doodsbenaauwdheid en helse angsten, waaronder hij door benaauwdheid en droefenis als was uitgeteerd, vers 3-6. 3. Een stille vrede en inwendige zielerust in zijn hart, daaruit vloeiend, vers 7. 4. Bevrijding van dood, van tranen, van struikeling, vers 8. Met een woord; lichamelijke en geestelijke weldaden, weldaden naar binnen en naar buiten. En die merkt hij aan als ‘aan hem bewezen’; want dat heeft ook zijn nadruk, “al Zijn weldaden, aan mij”, gelijk er eigenlijk maar in de grondstekst staat. Gelovigen verheugen zich ook wel in weldaden aan anderen bewezen, en zij zien ook daar de Heere in. Allermeest echter in zulke, die hun eigen persoon raken. Daar werd hier nu David ingeleid. De Heere was aan hem goed geweest; en dat maakt hem te meer erkennende, “aan mij”, zo onwaardig, zo gering; die van zichzelf in vers 16 getuigt: “Och HEERE, zekerlijk ik ben Uw knecht, ik ben Uw knecht, een zoon Uwer dienstmaagd; Gij hebt mijn banden losgemaakt” O! aan zulk een zoveel weldaden te besteden, dat verrukt hem.

En daarover uit hij zijn verlegenheid. “Wat zal ik” zegt hij, daar “den HEERE [voor] vergelden”? Gelijk hij de weldaden van de Heere had, zo wil hij ook zijn dankbaarheid aan de Heere brengen. Die is toch het grote Voorwerp van alle lof; “Gij, Heere, zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid en de eer en de kracht; want Gij hebt alle dingen geschapen, en door Uw wil zijn zij, en zijn zij geschapen.” Openb. 4:11. Zijn dankbaarheid drukt hij uit door dien Heere te vergelden. Het grondwoord אשיב is van die ruimte van betekenis, dat men het ook kon verzetten, *hoe zal ik wederkeren*, of *mij bekeren tot den Heere*? Of ook, *Hoe zal ik doen wederkeren tot den Heere al Zijn weldaden aan mij bewezen*? Maar ook onze vertaling is zeer eigen en algemeen, als het overgezet wordt door “vergelden”, of, dat op hetzelfde uitloopt, wat zal ik den Heere *aanbrengen*, *antwoorden*, *wedergeven*? Of ook, *hoe zal ik den Heere beantwoorden*? Denkt nu niet dat David hier het oog heeft op een eigenlijke vergelding. Dat wist hij wel, dat hij alles wat hij geven kon, eerst zelf ontvangen moest van den Heere, dat hij alles wat hij kon geven als een schuld aan den Heere verplicht was, dat alles wat hij geven kon zeer gebrekkig was, en niet de minste proportie van evenwaardigheid had met die weldaden die hij had ontvangen, dat ook zijn goedheid geheel niet raakte tot den Heere, en dat een mens geheel niet aan de Heere profijtelijk kan zijn, dat ook daarom de Heere eigenlijk niet iets van

mensen kan ontvangen, noch van hen gediend worden als iets behoevende; en dat uit dien hoofde de mens niet eigenlijk iets kan vergelden aan de Heere. Zo vraagt de Heere Zelf, “Zoudt gij Mij een vergelding wedergeven? Joël 3:4. “Indien gij rechtvaardig zijt, wat geeft gij Hem? Of wat ontvangt Hij uit uw hand?” was de taal van Elihu, Job 35:7. Dat tegen de Roomsen moet worden aangemerkt. Maar die vergelden van mensen aan God, wordt overal daar het voorkomt niet anders gebruikt, dan zoals het een enkele beantwoording voor dankbaarheid op enige ontvangen weldaden betekend, en daarom alleen een *vergelding* genaamd wordt, omdat die dankbaarheid in schijn op een ontvangen weldaad volgt. En dus bestaat dit “vergeldden” niet anders dan in een dankbare en Gode-waardige gedraging op ontvangen zegeningen. A. Dat men daarvan in zijn hart met genoegzame hoogachting en waardering denkt. B. Dat men er overal tot des Heeren lof van spreekt. C. En dat men in zijn gedrag, door verwakking in des Heeren dienst en gehoorzaamheid, dezelve betamelijk beantwoordt. Dus drukt zich David uit: “Ik zal U dankzeggingen vergelden”, Ps. 56:13.

Maar daarover uit hij nu zijn verlegenheid, hoe en op wat wijze dat genoegzaam en betamelijk te doen. En daarom stelt hij dat zo vraagswijze voor: “Wat zal ik den Heere vergelden” enz. Het zij dat men David aanmerkt a. als deze vraag doende aan de Heere, Die hem moest leren wat hij doen moest. b. Of als die doende aan andere mensen en gelovigen. Zoekende bij hun besturing in zijn verlegenheid. c. Het zij dan (dat mij naast toeschijnt) dat men het opvatte als een alleenspraak, een inspraak en toespraak tot zijn eigen hart; gelijk als in vers 7: “Mijn ziel, keer weder tot uw rust, want de HEERE heeft aan u welgedaan.” Zo ook hier, O! mijn ziel, “wat zal ik den HEERE vergelden?” Het is immers, hoe men het neemt, een uitdrukking, waarin David aantoont,

1. Zijn zeer hoge schatting van die weldaden, die hij had ontvangen; erkennende alles dat hij daarvoor zou kunnen geven veel te gering, dan al die weldadigheden en trouw. Zie dat ook in Paulus, 1 Thess. 3:9a: “Want wat dankzegging kunnen wij Gode tot vergelding wedergeven voor u”?

2. Evenwel erkent hij door deze vraag de betamelijkheid en noodzakelijkheid van vergelding, voor zulke ontvangen weldadigheid, en hij toont er ook zij begeerte door, tot die vergelding. Maar,

3. Hij drukt er ook door uit een erkentenis van zijn onmacht en armoe tot die vergelding. Evenals Job door zo te vragen: “Heb ik gezondigd, wat zal ik U doen, o Mensenhoeder?” Job 7:20a. En Gideon: “En hij zeide tot Hem: Och, mijn heer, waarmede zal ik Israël verlossen? Zie, mijn duizend is het armste in Manasse, en ik ben de kleinste in mijns vaders huis.” Richt. 6:15 en zo dan,

4. Het drukt Davids heilige verlegenheid uit; en ten opzichte van de zaak, *wat*, en ten opzicht van de wijze *hoe*, te vergelden.

1. Ten opzicht van de zaak. *Wat*; hij wist niet genoeg wat te doen. Even gelijk zo die vraag dat ook uitdrukt, Job 31:14b: “en als Hij bezoeking deed, wat zou ik Hem antwoorden? Dus weet ook David niet, wat te doen. Hij kende geen vergeldingen zo groot, die genoeg waren. “Zie, ik ben te gering; wat zou ik U antwoorden? Ik leg mijn hand op mijn mond.” Job 39:37. Zo ook bij de profeet Micha: “Waarmede zal ik den HEERE tegenkomen, en mij bukken voor den hogen God? Zal ik Hem tegenkomen met brandoffers, met eenjarige kalveren? Zou de HEERE een welgevallen hebben aan duizenden van rammen, aan tienduizenden van oliebekken? Zal ik mijn eerstgeborene geven voor mijn overtreding? De vrucht mijns buiks voor de zonde mijner ziel?” Micha 6:6 en 7.

2. Ten opzichte van de wijze, *hoe*; zo kon het grondwoord hier ook wel vertaald worden, *Hoe zal ik den HEERE vergelden?* Ja daarover zijn ook de gelovigen veeltijds bekommerd; niet alleen *wat* zij doen, maar ook *hoe* zij het doen. Zij weten wel dat aan te wijzen, *hoe* al het behaaglijke der plichten afhangt bij den Heere. En daarom is wel haar grote toelag; niet alleen veel te doen, maar het ook wel te doen. Hiervandaan die haar zuchtingen: “Leer mij Uw

welbehagen doen, want Gij zijt mijn God; Uw goede Geest geleide mij in een effen land.” Ps. 143:10. “Zend Uw licht en Uw waarheid, dat die mij leiden, dat zij mij brengen tot den berg Uwer heiligheid en tot Uw woningen”. Ps. 43:3. Dus dan ook David hier: *Hoe zal ik den HEERE vergelden* enz. Hoe eerbiedig, hoe oprecht, hoe haastig, hoe vurig, hoe volstandig? *Hoe zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden aan mij [bewezen]*?

Evenwel hij blijft in die verlegenheid niet zitten. Die maakt hem niet moedeloos, niet werkeloos; maar hij wil doen, dat hij kan. En daarom beantwoordt hij ook deze zijn vraag dus: “Ik zal den beker der verlossingen opnemen, en den Naam des HEEREN aanroepen.” Het eerste is een wat duistere spreekwijze. בום ישועות “den beker der verlossingen”, of *der zaligheden, der behoudnissen, der heilen* (gelijk het woord verschillend kan vertaald worden) staat er in de grondtekst. Het beduidt bij de Hebreeën allerlei *heil*, geestelijk, lichamelijk, tijdelijk, eeuwig. Hier wordt er buiten twijfel de *verlossing* door verstaan uit die noden, waarover David den Heere in deze Psalm roemt. Gelijk de *noden* verschillend waren, zo ook de *verlossingen*, en daarom in het meervoud. Zo spreken de Hebreeën doorgaans, als zij iets willen vergroten. En dus kon men het vertalen *den beker van een zeer groot, of van zeer menigvuldig heil, of den zeer heilzame beker*, gelijk ook enige die vertaald hebben. Dien wil hij *opnemen, opheffen, aannemen*, of *nemen*; gelijk het verschillend kan vertaald worden. Waarop nu deze spreekwijze zinspelende is, en wat zij zeggen wil, wordt van alle niet eveneens beoordeeld.

1. Daar zijn er vele, omdat door een *drinkbeker* in de heilige talen vaak, een *beker van lijden en tegenspoeden* wordt verstaan, die het hier ook zo nemen. En dan begrijpen zij dat David hier zijn gewilligheid uitdrukt, om alle lijden en tegenspoeden, die hem de Heere nu vervolgens zou willen laten overkomen, geredelijk en gemoedigd te dragen; als een *beker zijnde des heils, een heilzame beker*; ja ook een *beker der zaligheid*, hem tot de zaligheid dienstig; en een *beker der verlossingen*, als zijnde in de verlossing van de Messias Hem geheiligd.

2. Het schijnt ons echter met de omstandigheden van de tekst beter overeen te komen, dat men hier een *zegenbeker* verstaat; zoals in Ps. 23:5: “Gij richt de tafel toe voor mijn aangezicht, tegenover mijn tegenpartijders; Gij maakt mijn hoofd vet met olie, mijn beker is overvloeiende.” Maar ook zo, is men het niet eens.

a. Sommige verstaan een beker, niet die David den Heere toedronk, maar die beker die de Heere Zelf aan David inschonk; zodat de *beker der verlossingen* hier dan zijn de *verlossingen, de weldaden* van God Zelf. Ik zal dien beker vol verlossingen, die heilbeker aannemen, opnemen; dien mij de Heere zo inschenkt. Dat is, dien met alle dankbaarheid van mijn hart omhelzen, en mij als geestelijk dronken drinken aan Uw vertroosting en weldadigheden omtrent mij. Of ook door “den beker der verlossingen” verstaan sommigen dus de Heere Zelf, Die hij “het deel zijns bekens” noemde.

b. Maar het schijnt mij toe, dat men gevoeglijker hier een beker verstaat, die David *aan den HEERE* geven wil. Dus zijn er nu:

A. Sommigen, die door deze *beker* verstaan, dat vat daar men de drankoffers van wijn uit placht te gieten in het heiligdom. En dat zo dan David wilde zeggen, Ik zal die beker, dat drankoffervat, opnemen, of gelijk zij het dan vertalen *offeren, of doen opnemen*; dat is, ik zal door drankoffers aan den HEERE toe te brengen, bezorgen dat de priesters voor mij in het heiligdom dat drankoffervat opnemen en benevens de offeranden, die ik toebreng, zullen ook zij de drankoffers rijkelijk uitstorten. En daar bij zal ik dan zelf in het heiligdom “den Naam des HEEREN aanroepen”. En dat komt met het betalen van geloften in de tegenwoordigheid van al Gods volk, en het offeren van offeranden van dankzegging, vers 14 en 17, niet vreemd overeen. Want bij dankoffers plegen ook de drankoffers gevoegd te worden.

B. Anderen vatten het echter liever van een meer eigenlijke en algemene beker. En dan kon het wel zien.

1. Op een gewoonte onder de Joden gebruikelijk. A. Bijzonder op de paasmaaltijd. Maar ook B. op algemene maaltijden onder de Joden. Zoals Buxtorf en anderen aantekenen. Dat de huisvader een zekere beker met wijn nam, die hij de andere ook aan tafel toereikte en deed opdrinken, tot zegening en dankzegging aan God; onder een zeker formulier, “Gedankt zij de Heere, Die ons den vrucht des wijnstoks gegeven heeft”. Daar vele denken dat Paulus op ziet, als hij de beker in het Avondmaal noemt: “den beker der dankzegging” 1 Kor. 10:16. Dat de heidenen ook gevolgd hebben, in die beker na haar maaltijden tot dankzegging te drinken. Dus nemen het dan ook enige, alsof David zeggen wilde, dat hij in een vrolijke maaltijd zo een beker der dankzegging zou instellen, en doen opdrinken, ter erkenning zijner verlossingen, en met dankbare melding en aanroeping van Gods Naam.

2. Maar nog allernaast denk ik dat hier gezien wordt op de dankbekers aan de offermaaltijden. Dat is onder de Joden zeer algemeen geweest (en het is ook doorgeslagen onder de heidenen) dat zij enige zonderlinge weldaden, verlossingen, zegeningen ontvangen hebbende, daarvoor dan enige dankoffers offeren en bij die dankofferanden hielden zij dan in het voorhof van het heiligdom ook een maaltijd, daar zij dan met veel blijdschap en dankzegging al rijkelijk een beker rond dronken, als in de tegenwoordigheid van God en met aanroeping van Zijn Naam, daar in de eerste kerk de Agapae, de liefdemaaltijden, bij het heilig Avondmaal uit schijnen gevloeid te zijn. Hierop schijnt het mij toe dat David hier allernaast ziet, omdat hij aanstonds in vers 14 meld van *geloften, die hij had gedaan*, en dat waren na de huishouding van die tijd ordinair dankofferanden; zo verklaard hij ze ook in vers 17. En die wilde hij nu *betalen*. Dat kon niet geschieden als in het heiligdom; dus zegt hij in vers 14, dat hij het doen zou “in tegenwoordigheid van al zijn volk”. Daarbij werden nu altijd die heilige offermaaltijden gehouden, en daarop ging zo een beker van dankzegging voor verlossingen om; recht past het dan ook in die zin hier, “een beker der verlossingen”, dat is dan tot dankzegging voor zijn ontvangen verlossingen. Het sluit dan in, dat hij niet alleen voor zichzelf een hart had vol dankbaarheid, en een toeleeg om door alle plichten van Godzaligheid de Heere te vergelden; maar ook dat hij in het openbaar plechtiglijk en statelijk daar voor den Heere wilde danken in Zijn heiligdom, door offeranden der dankzegging en heilige offermaaltijden voor des HEEREN aangezicht en voor al Zijn volk.

En dat breidt hij nu nog meer eigenlijk uit: “Ik zal den beker der verlossingen opnemen, en den Naam des HEEREN aanroepen”. De Heere God heeft eigenlijk geen naam. Nochtans wordt Hem meermalen in het Woord oneigenlijk een naam toegeschreven; waarvan doorgaans niet anders dan de verscheiden volmaaktheden Gods en wel bijzonder de Heere God Zelf door wordt uitgedrukt. Dus moet men het noodzakelijk hier ook vatten. Sommige vertalen dit nu: *Ik zal den Naam des HEEREN noemen, verkondigen, uitroepen*. Dat is, Hem als de Auteur van mijn verlossingen en al Zijn deugden daarin vertoond, Zijn wijsheid, macht, goedheid, roemen en erkennen. Ook al niet onpasselijk. Het is echter het meest algemeen: *ik zal den Naam des HEEREN “aanroepen”*. Een woord van een ruime betekenis bij de Hebreëen.

1. Het drukt allereerst uit datgene dat eigenlijk genaamd wordt God te bidden. Dat had David dan ook hier voor. Gebeden pasten wel in het heiligdom en bij offeranden. Zij passen ook wel op ontvangen weldaden. Want toch a. zij zijn een voornaam stuk van onze dankbaarheid, gelijk in de Catechismus getoond wordt. b. Men heeft altijd nog nodig te bidden x. Om vervolg, voortzetting en vermeerdering van die genoten weldaden, 2. Om genade, om die weldaden wel te gebruiken. Maar

2. Gelijk als het gebed in het algemeen, zo sluit ook dit “aanroepen” van God door dankzeggingen. Zo staat er in Ps. 105:1: “Looft den HEERE, roept Zijn Naam aan, maakt Zijn daden bekend onder de volken.” Jes. 12:4: “En zult te dienzelven dage zeggen: Dankt den HEERE, roept Zijn Naam aan, maakt Zijn daden bekend onder de volken; vermeldt dat Zijn Naam verhoogd is.” Dit had David hier bijzonder voor. Op de genoten weldaden was dat ook ten uiterste gepast, en in het particulier, en in het openbaar, statelijk in de gemeente Gods, dus

zegt hij in vers 17-19: “Ik zal U offeren een offerande van dankzegging, en den Naam des HEEREN aanroepen. Ik zal mijn geloften den HEERE betalen, nu, in de tegenwoordigheid van al Zijn volk, In de voorhoven van het huis des HEEREN, in het midden van u, o Jeruzalem. Hallelujah.”

3. Maar vooral nog den Heere en Zijn Naam *aan te roepen*, dat sluit ook de gehele dienst van God in; een voornaam gedeelte voor het geheel genomen zijnde. En dus behoort tot Hem *aan te roepen* al de plichten van de ingestelde Godsdienst naarstiglijk te vervullen; den Heere en Zijn waarheid te belijden; en dan door een ernstige Godsvrucht Hem gehoorzaam in alles te dienen. Zoals het ons voorkomt in Gen. 4:26b: “Toen begon men den Naam des HEEREN aan te roepen.” En Zef. 3:9: “Gewisselijk, dan zal Ik tot de volken een reine spraak wenden; opdat zij allen den Naam des HEEREN aanroepen, opdat zij Hem dienen met een eenparigen schouder.” Dus ook Matth. 4:10: “Toen zeide Jezus tot hem: Ga weg, satan; want er staat geschreven: Den Heere uw God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen.” Joh. 4:24: “God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid.” Zo ook Hand. 2:21: “En het zal zijn dat een iegelijk die den Naam des Heeren zal aanroepen, zalig zal worden.”

Dit had David nog vooral voor. Niet alsof hij dus lang ook niet God gediend had; maar hij beloofd daardoor een heilige verwakking in des Heeren dienst; een aanhoudende voortzetting, vindende zich nu weer opnieuw verplicht. Dat past bij genoten weldaden. Daar wordt de Heere wel allervoornaamst voor gedankt; zo zegt God Zelf bij den Psalmddichter: “Wie dank offert, die zal Mij eren; en wie zijn weg wel aanstelt, dien zal Ik Gods heil doen zien.” Ps. 50:23. Dat was hetzelfde dat David als een dankplicht dus uitdrukte in vers 9: “Ik zal wandelen voor het aangezicht des HEEREN, in de landen der levenden.”

TOEPASSING

Zie daar, aandachtige toehoorders, Davids heilige verlegenheid en besluit onder des Heeren weldadigheden over hem. Is er nu een gestalte voor al de inwoners van Nederland gepast, en daar wij deze statelijke dankdag toe gebruiken moesten, om ze in ons op te wekken, zo is het ook deze zelfde gestalte. Zeker in genoten weldaden zijn wij koning David gelijk; gelijk behoorden wij hem ook te zijn in dankbaarheid.

Het is aan niemand onzer onbekend, dat wij op deze dag ook spreken kunnen en moeten van *weldaden*, die de Heere aan ons *bewezen* heeft, indien wij tot voorgaande tijden wilden opklimmen. Maar dit jaar alleen al heeft genoeg. Die het begin van dit jaar en de toestand van zaken daarin met derzelver toestand nu in dit einde van het jaar met elkaar vergelijkt, die moet het erkennen, dat de Heere ons overstroomd heeft met weldadigheden. Wat behoefte ik ze omstandig uit te breiden? Zij zijn nog vers in elks geheugenis.

Wie weet niet dat er met het begin van dit jaar al radeloosheid en moedeloosheid genoeg was? De vijand had zich aan alle kanten tot verbazing toe met manschap en voorraad gesterkt, hier, in Duitsland, in Spanje, in Italië woog geheel zijn macht over; hij begon zich al heel vroeg te bewegen; zelf aanslagen te ondernemen en te tonen dat hij uit durfde komen. Van onze kant waren de zaken maar tamelijk vroeg gereed en toen men al aan de eerste veldslag moest, waren een menigte officieren nog niet eens bij het leger. In Duitsland werd niet met al gedaan. Al vroeg werden de linies van de Duitsers geforceerd, het fort Louis ontzet, door een grote overstroming werd Hagenau, Spiers, Worms en veel andere steden en stadjes ingenomen. Landau en heel Beieren bedreigd; alles scheen daar ten prooi en daar was geen tegenstand. De gehele macht der Fransen kwam van daar ons op de hals zakken. In Italië liep alles achteruit. De dappere Eugenius keerde moedeloos naar Wenen, en eer hij wederkwam werden de keizerschen door Vendome⁴⁸ dapper geslagen. Turijn werd belegerd; zodat men in die tijd en

⁴⁸ Frans generaal. KJB.

daarmee de gehele zaak in Italië al moedeloos opgaf. In Spanje werd Barcelona al vroeg te water en te land belegerd, en tot die engte gebracht, dat men het hier al voor verloren rekende, en daarmee de zaak in Spanje genoegzaam hopeloos. Men had aan onze kant, door de ondervinding van de voorgaande zomer, weinig moed om iets te kunnen doen; en kreeg men eens een slag, men zag wel van wat een naar uitzicht dat zou zijn. Dit alles maakte veel verstandigen zwaarhoofdig. Maar ziet eens wat de Heere ons uit de duisternis een licht gegeven heeft? Wat zijn de zaken omgekeerd? Hij heeft ons gesteld in de ruimte! Al vroeg in mei werd Barcelona in Catalonië, op het alleruiterste, ontzet onder veel grote omstandigheden, die er een Goddelijke hand in ontdekten. Het leger van de Fransen vluchtte onder een zwaar verlies van volk en voorraad weg. Dit werd gevolgd met zoveel voortgang in Spanje, dat onze legers doortrokken tot in de hoofdstad toe; dat vele provincies overvielen; dat Karel zelf voor koning werd uitgeroepen. Daarop volgde nog in diezelfde maand op de pinksterdag die grote veldslag hier in Brabant⁴⁹. Waarin de Heere God ons zo vroeg en onverwachts kroonde met een wonderlijke overwinning, die de Fransen in zoveel radeloosheid, moedeloosheid en onmacht gebracht heeft, dat wij deze gehele zomer zonder enige tegenstand tijd gehad hebben, om eerst als met een overstroming meest geheel Brabant en Vlaanderen af te lopen en vervolgens door gelukkige en korte belegeringen Oostende, Menen, Dendermonde, Aath, zulke hoogstaande vestingen, te doen vallen in onze handen. Door dit alles werd ook al vroeg heel Duitsland en Beieren gered uit het gevaar daar zij onvermijdelijk voor bloot stonden. Daar nu de Fransen genoodzaakt werden om tot enige herstelling meest al haar macht vandaar herwaarts te trekken. In Italië krijgen ook de zaken een wonderlijke keer. De dappere prins Eugenius herstelt op zijn wederkomst de zaken, hij raakt gelukkig over de Po; hij trekt met weergaloze marsen door Italië heen naar Savoye; en daar gunt hem de Heere God die wonderlijke overwinning op het leger van de Fransen, daar de Marshal Marsin zelf in sneuvelt, de hertog van Orleans⁵⁰ zwaar gewond raakt, een ongelooflijke menigte van officieren en soldaten gedood en gevangen, Turijn zelf ontzet, een ondenkbare voorraad en munitie, met al dat er in de legerplaats was, genomen; het overige van de Fransen verstrooid; vervolgens de meeste steden van Savoye herwonnen, de Prins Eugenius alreeds tot in Milaan toe ingedrongen. O! Wie had het kunnen denken? Onbegrijpelijke dingen! Wonderen die men niet tellen kan! In een jaar te kunnen spreken van zoveel weldaden, die ons de Heere bewezen heeft.

O Nederland, Nederland, hoe zouden wij het kunnen verantwoorden, indien zoveel weldadigheden ons nu ook niet deden werkzaam worden in vergelding aan de Heere? Nooit kunnen wij het vergelden hetgeen de Heere aan ons gedaan heeft. Maar evenwel, komt aan, zoveel wij kunnen; toont maar met David uw verlegenheid, uw goed hart om te willen. O! *de Heere is God, Die ons licht gegeven heeft*, Ps. 118:27. Behoorde dat nu ook niet onze vraag en ons antwoord te zijn: “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]? Ik zal den beker der verlossingen opnemen, en den Naam des HEEREN aanroepen.”

Och! Had men die gestalte maar wat zien doorbreken in Nederland! Men moest het immers nu al onder die stroom der Goddelijke zegeningen gezien hebben. Maar o! het is daar nog zover vandaan. En dat het deze dag juist geven zal, dat schijnt door ondervinding zo hopeloos. Dat de Heere grote *weldaden* aan Nederland gedaan heeft, dat erkent elk, daar heeft ieder de mond vol van. Dat Nederland daarvoor merkelijke dankbaarheid aan God verschuldigd is, en dat daaruit veel verbetering in zeden behoorde te vloeien, dat stemt elk zo in het algemeen met zijn verstand ook toe. Maar wie komt eens tot die persoonlijke toepassing: “Wat zal ik”, ik, als ook een van de inwoners van dat land, daar de Heere zo goed aan geweest is. *Ik*, als een die ook in de voordelen van die Goddelijke goedheden mijn deel heb en mijn aanbelang; “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]?” Wat zal ik in mijn persoonlijk

⁴⁹ De slag bij Ramillies die op 23 mei 1706 plaatsvond. KJB.

⁵⁰ Beide waren Franse generaals. KJB.

gedrag, wat zal ik in mijn ambt of beroep, wat zal ik in mijn huisbestuur nu aan de Heere vergelden voor Zijn weldaden aan mij bewezen? Wat zal ik, die een aanzienlijk lid van staat ben en in hoge vergaderingen ben gezeten; ik, die een officier; ik, die een burgermeester; ik, die een schepen; ik, die een vroedschap lid ben, een die zoveel kan toebrengen, om roepende zonden, om publieke ergernissen, om ontheileringen van des Heeren Naam toch door goede wetten en waakzame autoriteit te sluiten en te weren. “Wat zal ik den HEERE vergelden” enz. Wat zal ik, die een predikant, een ouderling, een diaken ben; en die zoveel toe kan brengen om het heiligdom des Heeren van het onheilige te zuiveren, en om door ernst van wandel en dienst goddelozen te overtuigen en begenadigde op te bouwen. “Wat zal ik den HEERE vergelden” enz. Wat zal ik, die een huisvader, een huismoeder ben; en die zoveel doen kan om met mijn huis den Heere te dienen, en door mijn voorbeeld, opwekking en onderwijs al de mijne den Heere te heiligen; “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden, aan mij [bewezen]?” Och! Och! Wordt het zo in die persoonlijke toepassing wel van iemand eens thuis gebracht? Zeg mij eens, heeft er wel iemand van zichzelf die plicht ingezien? En zo hij ze gezien heeft, is er iemand door al die weldaden van God beter geworden? Is er een onbekeerde door bekeerd? Is er een zonde in het land wat door geweken? En als ik het zelfs begenadigden vragen mocht; wat zegt in uw opzicht in deze uw hart? Och! Mijn vrienden, elk ziet zichzelf voorbij en ziet maar op een ander; en daardoor komt er in het algemeen geen verandering.

A. Wat? “Den HEERE vergelden [voor] al Zijn weldaden”? Men vergeldt Hem stank voor dank; zonden voor weldadigheden. Dat van Hiskia gezegd wordt: “Maar Jehizkia deed geen vergelding naar de weldaad, aan hem geschied, dewijl zijn hart verheven werd; daarom werd over hem, en over Juda en Jeruzalem een grote toornigheid.” 2 Kron. 32:25. Wat moeten wij wel op ons passen. O de inbeeldingen van ons hart, de verheffingen in grootsheid, in dartelheid, in hovaardij, in overdaad, die groeien er maar te meer onder aan. Al de zonden blijven even hoog, en men vergeld de Heere kwaad voor goed. Zulks dat Hij ons ook wel in ongenoegen vragen mocht: “Zult gij dit den HEERE vergelden, gij dwaas en onwijs volk? Is Hij niet uw Vader, Die u verkregen, Die u gemaakt en u bevestigd heeft?” Deut. 32:6. “Zal dan kwaad voor goed vergolden worden?” Jer. 18:20a.

B. In plaats van de Naam des Heeren nu te ernstiger aan te roepen, zo verflauwd men er veeleer in.

Och! Deze dingen moesten immers zo niet zijn? Of

1. Die *weldaden* Gods zullen ons al weer tot een vloek worden. Zo leest men immers in Mal. 2:2: “Indien gij het niet zult horen, en indien gij het niet zult ter harte nemen, om Mijn Naam eer te geven, zegt de HEERE der heirscharen, zo zal Ik den vloek onder u zenden, en Ik zal uw zegeningen vervloeken; ja, Ik heb ook alrede elkeen derzelve vervloekt, omdat gij het niet ter harte neemt.”

2. Als wij niet vergelden, de Heere zal ons vergelden; maar met een vergelding ten kwade. Want nergens wordt Hij meerder door getergd dan door misbruikte zegeningen. Nu heeft Hij het zolang gezocht door oordelen. Misschien wil Hij nu ook de maat volmeten van zegeningen; alle bedenkelijke mest leggen om de vijgenboom. Maar als wij nu ook de rijkdom Zijner goedertierenheid verachten, zo zal de toorn alleen maar groter zijn. Toen Hiskia geen vergelding deed naar de welden aan hem geschied, hoort eens wat erbij staat: “daarom werd over hem, en over Juda en Jeruzalem een grote toornigheid.” 2 Kron. 32:25c. “Want naar het werk des mensen vergeldt Hij hem, en naar eens ieders weg doet Hij het hem vinden.” Zegt Job van God in hoofdstuk 34:11.

3. Nemen wij de *beker der verlossingen* niet op, zo zal Hij ons eens een toornbeker doen opnemen, een beker der zwijmeling, daar wij dan ligt het grondsop van zullen moeten uitdrinken. Gaat het nu zo met een labberkoelte en volle zeilen voor de wind, daar kon wel haast *een geweldige stormwind het deel ons bekers zijn*, Ps. 75:9. Wee ons! Als wij daaruit ook eens

van dronkenschap en jammer vol werden; want dat is een *beker der verwoesting en der eenzaamheid*, Ezech. 23:33.

4. Weigeren wij nu *den Naam des HEEREN aan te roepen*, terwijl Hij toont naar ons te willen *horen*. O! dan zal Hij ons misschien eens laten roepen en Hij zal ons weigeren te horen; immers staat daar in Spr. 1:24-28: “Dewijl Ik geroepen heb en gijlieden geweigerd hebt, Mijn hand uitgestrekt heb en er niemand was die opmerkte, En hebt al Mijn raad verworpen, en Mijn bestraffing niet gewild, Zo zal Ik ook in ulieder verderf lachen; Ik zal spotten wanneer uw vreze komt. Wanneer uw vreze komt gelijk een verwoesting, en uw verderf aankomt als een wervelwind, wanneer u benauwdheid en angst overkomt, Dan zullen zij tot Mij roepen, maar Ik zal niet antwoorden; zij zullen Mij vroeg zoeken, maar zullen Mij niet vinden”.

Och! Och! Dat deze plechtige dankdag, ons nu dan nog eens werd tot een dag van heilige besluiten! Waartoe zal het anders dienen die te houden? Daar moeten wij aan, om op het spoor van David ons aan de Heere te verbinden, of alles zal tevergeefs zijn.

Wel dan,

1. Erkent toch dat de Heere *weldaden* aan u *bewezen* heeft.

2. Komt, maakt toch een heilige vergroting van des Heeren *weldaden*. a. In haar veelheid. b. In haar grootheid. c. In haar profijtelijkheid. d. In uw onwaardigheid. En zegt: *aan mij bewezen*, aan zulk een volk, zulk een land? Zegt ook: *Al Zijn weldaden zijn boven mij*.

3. Ziet toch eens bedaard en ernstig de *betamelijkheid*, om daarvoor de Heere te vergelden. En zegt ook: *Al Zijn weldaden zijn op mij*. Die liggen nu op Nederland als een zware schuld.

4. Zink eens in uw eigen onmacht en ledigheid om de Heere zo als het behoort te kunnen *vergelten*. En zeg ook zo: *Zijn weldaden zijn boven mij*; om niets in eigen sterkte te ondernemen, maar met alle afhanging en zoeking van de Heere.

5. Zink daaronder, en onder de grootheid der Goddelijke *weldaden* weg in een heilige verlegenheid, waarmee, en hoe de Heere te vergelden, in navolging van het volk Israël, Micha 6:6-8.

6. Toont er nochtans uw heilige lust toe. En neemt daartoe nu op deze dag eens een ernstig besluit; ja komt, verbind u daartoe nu eens statelijk voor den Heere, gelijk Asa en zijn volk deden, wanneer haar de Heere overwinning gegeven had: “En zij traden in een verbond, dat zij den HEERE, den God hunner vaders, zoeken zouden, met hun ganse hart en met hun ganse ziel. En al wie den HEERE, den God Israëls, niet zou zoeken, zou gedood worden, van den kleine tot den grote en van den man tot de vrouw toe.” 2 Kron. 15:12 en 13.

7. En doet dat dan ook nu eens persoonlijk. Elk zeg: “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn *weldaden*, aan mij [bewezen]?” Kleine en grote moesten hier haar verplichting zien en doen. En dan wist ik ieder, als hij het in ernst vroeg, haast te antwoorden op die vraag: “Wat zal ik den HEERE vergelden [voor] al Zijn *weldaden*, aan mij [bewezen]?” Ik zou dan antwoorden: *Gij moet den beker der verlossingen opnemen, en de Naam des HEEREN aanroepen*. Hier moesten overheden, leraars, elk persoonlijk het hare doen.

En om het alles tezamen te trekken. Komt aan, neemt nu ook *den beker der verlossingen op*. Verheugt u met een heilige blijdschap in des Heeren *weldaden*. Deze dag zal nu besloten worden met vreugdetekenen. Als ik keur had, ik zag het, om het dartele misbruik, liever op een andere dag. Tegen een gematigde blijdschap, met de *weldaden* van God in het oog, heb ik echter niets. Maar wacht u (en dat vrees ik niet dan te veel) dat gij nu op de avond grote glazen en volle bekertjes met wijn zou gaan opnemen, tot dronkenschap en overdaad toe. En zo een dag, die men als engelen met lofzangen begonnen heeft, zou gaan besluiten als varken, en bespuwen met het vuile uitbraaksel van een deel overdaad, darteleheid en ongebondenheden. O! De Heere zal het zien; en daarom wacht u wel voor uw zielen, opdat de dankdag, gelijk wel meer gezien is, ons geen vloekdag werde.

9. Maar neemt onder een dankbare herinnering alleen *den beker der verlossingen op*, om van nu af en vervolgens *den Naam des HEEREN aan te roepen*.

a. Nu moesten uw dankzeggingen met deze dag niet ophouden.

b. Nu moesten onze gebeden, ziende wat wij er door verkrijgen kunnen, niet verflauwen, maar verwakkeren.

c. Nu moest de ijver in uiterlijke godsdienstoefeningen bij klein en groot verwakkeren.

d. Nu moest elk in de praktijk van Godzaligheid zich verbeteren. Ieder zijn oude zonden eens laten varen. En op een heilige wandel voor God en mensen tonen gezet te zijn.

O! Wat zou de Heere dan

1. Zijn weldadigheden omtrent Nederland al verder vermenigvuldigen?

2. Ons ten goede vergelden?

3. Ons den enen beker van verlossing na de andere op de hand zetten, totdat Hij ons eens zou uitvoeren tot een volle ruimte van eeuwige vrede, vreugde, blijdschap en zalige vergenoeging voor den troon? Amen.

24 november 1706.

De wonderdaden des Allerhoogste, in de tegenwoordige oorlog
inzonderheid in het tegenwoordige jaar MDCCIX.

Uit Psalm LXXVI: 1-4.

Ds. J. d' Outrein.

Gepredikt in Amsterdam, in de Nieuwe kerk op 15 september 1709.⁵¹

Een psalm, een lied van Asaf, voor den opperzangmeester, op Neginôth. God is bekend in Juda, Zijn Naam is groot in Israël. En in Salem is Zijn hut, en Zijn woning in Sion. Aldaar heeft Hij verbroken de vurige pijlen van den boog, het schild en het zwaard en den krijg. Sela.

Wanneer de Heere God grote daden heeft uitgevoerd en wonderbare verlossingen teweeggebracht aan een land en volk, en bijzonder aan en ten voordele van Zijn bondsvolk, zo is het betamelijk dat die weldaden erkend, dat God daarover geroemd en verheerlijkt, en dat zij in een blijvende geheugenis bewaard en aan de nazaten stof geven om te belijden: “De rechterhand des HEEREN is verhoogd, de rechterhand des HEEREN doet krachtige daden.” Ps. 118:16.

Zullen wij dit met enige voorbeelden, uit de gewijde historie bevestigen? Wanneer de aartsvader Abraham de allereerste oorlog, waarvan we in de heilige Schrift lezen, gelukkig had uitgevoerd en de overwinning behaald tegen Kedor-laomer en zijn bondgenoten (waarvan het gevolg was de verlossing van de gevangen Lot en zijn gezin en have), zo gaf hij aan Melchizedek, als een priester des Heeren, de tienden van alles, wat hij veroverd had; tot een dankbare erkenning dat het de Allerhoogste was Die de vijanden in zijn hand gegeven en hem daarover had doen zegepralen. Gen. 14:20.

Wanneer de Heere God het volk Israël verlost had uit de ondragelijke slavernij en tirannie van de koning van Egypte, en door een machtige hand hen uitgeleid, en de koning Farao met zijn gehele heir doen versmoren in de wateren van de Rode zee, waardoor Hij Zijn volk droogvoets had heen geleid; zo liet Mozes niet na een heerlijk dank- en triomflied op te heffen, zeggende: “Ik zal den HEERE zingen, want Hij is hogelijk verheven; het paard en zijn ruiter heeft Hij in de zee geworpen. De HEERE is mijn Kracht en Lied, en Hij is mij tot een Heil geweest; Deze is mijn God, daarom zal ik Hem een lieflijke woning maken; Hij is mijns vaders God, dies zal ik Hem verheffen. De HEERE is een Krijgsman; HEERE is Zijn Naam. Hij heeft Farao's wagens en zijn heir in de zee geworpen; en de keur zijner hoofdlieden zijn verdronken in de Schelfzee. De afgronden hebben hen bedekt; zij zijn in de diepten gezonken als een steen. O HEERE, Uw rechterhand is verheerlijkt geworden in macht; Uw rechterhand, o HEERE, heeft den vijand verbroken. En door Uw grote hoogheid hebt Gij die tegen U opstonden, omgeworpen; Gij hebt Uw brandenden toorn uitgezonden, die hen verteerd heeft als een stoppel.” Ex. 15:1-7. En daarom: “O HEERE, wie is als Gij onder de goden? Wie is als Gij, verheerlijkt in heiligheid, vreselijk in lofzangen, doende wonder?” vers 11. En Mirjam, de profetes, Aärons en Mozes' zuster nam een trommel in haar hand en al de vrouwen gingen uit, haar na met trommelen en met rijen, en zij “antwoorde hunlieden: Zingt den HEERE, want Hij is hogelijk verheven, Hij heeft het paard met zijn ruiter in de zee gestort.” Vers 21. Welk gezang van Mozes ter eeuwiger geheugenis is beschreven in de heilige Boekrol, ook zelfs tot een voorschrift en model voor de latere tijden. Als wanneer men nog eens zal zingen het gezang van Mozes, de dienstknecht Gods, en des Lams, zeggende: “Groot en wonderlijk zijn Uw

⁵¹ De wonder-daaden des ALLERHOOGSTEN in dezen oorlog, uit Psalm LXXVI:1-7. Uitg. J. Borstius, 1709, blz. 1-43. Uitgesproken naar aanleiding van de slag bij Malplaquet.

werken, Heere, Gij almachtige God; rechtvaardig en waarachtig zijn Uw wegen, Gij Koning der heiligen.” Openbaring 15:3.

Wanneer Jozua een glorieuze overwinning bevochten had tegen Amelek, onder de voorbeding van Mozes, en de verheffing van de staf in zijn handen, daar hij op de berg was met Aäron en Hur, belaste Jehova Zelf aan Mozes, dat hij zulks ter gedachtenis zou schrijven in een boek, en dat leggen in de oren van Jozua; dat de Heere de gedachtenis van Amelek geheel uitdelgen zou van onder de hemel. Waarop Mozes ook zelf een dank- en gedenkaltaar bouwde, met dat opschrift: “JEHOVA IS MIJN BANIER” Ex. 17.

En (om nu niet te melden van de doortocht van het volk Israël door de Jordaan om het beloofde land te gaan innemen; ter gedachtenis waarvan de Heere door Jozua twaalf grote stenen midden in die rivier liet oprichten, Jozua 4). Wanneer ten voordele van Israël, de Kanaänieten onder Sisera, de krijgsoverste van koning Jabin, geslagen waren, onder het beleid van Debora en Barak, zo hief Debora een doorluchtig triomflied op, waarvan het begin was: “Looft den HEERE, van het wreken der wraken in Israël, van dat het volk zich gewillig heeft aangeboden.” En het slot: “Alzo moeten omkomen al Uw vijanden, o HEERE! Die Hem daarentegen liefhebben, moeten zijn als wanneer de zon opgaat in haar kracht.” Richteren 5:2-31.

En wat zal ik meer zeggen (want de tijd zou mij ontbreken, indien ik door alle dergelijke voorbeelden wilde gaan). Laat ons alleenlijk ook nog herinneren hoe koning David, die godvruchtige man en dapper krijgsheld, ten dage als hem Jehova verlost had uit de hand van al zijn vijanden, en uit de hand van Saul, een lied ophief tot lof van Jehova, hetgeen in de heilige Boekrol zelfs tot tweemaal toe beschreven staat. Eens in de historische boeken die de naam van Samuël voeren, en eens in het boek der heilige snaarzangen. Daar hoort men, onder andere deze taal (2 Sam. 22) “Hij zeide dan: De HEERE is mij mijn Steenrots en mijn Burcht en mijn Uithelper. God is mijn Rots, ik zal op Hem betrouwen; mijn Schild en de Hoorn mijns heils, mijn hoog Vertrek en mijn Toevlucht, mijn Verlosser, van geweld hebt Gij mij verlost. Ik riep den HEERE aan, Die te prijzen is, en ik werd verlost van mijn vijanden.” Vers 2-4. En wederom in vers 28-30: “En Gij verlost het bedrukte volk; maar Uw ogen zijn tegen de hogen, Gij zult hen vernederen. Want Gij zijt mijn Lamp, o HEERE; en de HEERE doet mijn duisternis opklaren. Want met U loop ik door een bende, met mijn God spring ik over een muur.” Ja: “Want wie is God behalve de HEERE, en wie is een Rotssteen behalve onze God? God is mijn Sterkte en Kracht, en Hij heeft mijn weg volkomen geopend. Hij maakt mijn voeten gelijk als der hinden, en stelt mij op mijn hoogten. Hij leert mijn handen ten strijde, zodat een stalen boog met mijn armen verbroken is. Ook hebt Gij mij gegeven het schild Uws heils, en door Uw verootmoedigen hebt Gij mij groot gemaakt. Gij hebt mijn voetstap ruim gemaakt onder mij, en mijn enkels hebben niet gewankeld. Ik vervolgde mijn vijanden en verdelgde hen, en keerde niet weder, totdat ik hen verdaan had. En ik verteerde hen en doorstak hen, dat zij niet weder opstonden; maar zij vielen onder mijn voeten. Want Gij omgorddet mij met kracht ten strijde, Gij deelt onder mij nederbukken die tegen mij opstonden. En Gij gaapt mij den nek mijner vijanden, mijner haters, en ik vernielde hen.” Vers 33-41. En eindelijk in vers 50 en 51: “Daarom zal ik U, o HEERE, loven onder de heidenen, en Uw Naam zal ik psalmzingen. Hij is een Toren der verlossingen Zijns konings, en Hij doet goedertierenheid aan Zijn gezalfde, aan David en aan zijn zaad, tot in eeuwigheid.” Welk alles echter in de verhevenste en nadrukkelijkst zin op het tegenbeeld van David, zijn Heere en Zoon, namelijk de Messias toepasselijk is.

Aandachtige hoorders,

Gij kunt wel bevroeden wat ik met deze voorreden bedoel. Ons Nederland is tot nog toe ingewikkeld in een zware en langdurige oorlog tegen een machtig koning. Een koning die lang en met grote luister geregeerd heeft in zijn koninkrijk, en die voorheen zeer voorspoedig is geweest in al zijn ondernemingen. Een koning die voormaals de aarde beroerde, die de

koninkrijken deed beven. Die de wereld als een woestijn stelde en derzelver steden verstoorde; die zijn gevangene niet liet los gaan naar huis toe. Een koning die meermaals tegen ons land is opgetogen, en die het in voorgaande oorlogen, bijna geheel overrompeld en ingeslokt had; dewijl hij in het jaar 1672 en 1673 reeds drie van de zeven Verenigde Provinciën bemachtigd en bijna tot in het hart van Holland zelf was doorgedrongen. Maar de Heere onze God heeft er hem weer uitgejaagd in het jaar 1674. Sindsdien is er nog al een nieuwe oorlog geweest, in welke de Heere ons heeft staande gehouden, dat wij niet in zijn geweld zijn gekomen. Maar in deze allerlaatste oorlog heeft de Heere onze God de zaak van onze Staat en hoge bondgenoten zo merkwaardig en ogenschijnlijk gehandhaafd en hun wapenen met zoveel zegenrijke overwinningen bekroond sinds het jaar 1702 dat wij verschillende malen gelegenheid gehad hebben, om EBEN-HAËZERS, gedenksteden van de hulp van Jehova op te richten, met dankbare erkenning dat ons de Heere tot dusver geholpen had. Ja Hij heeft in de jaren 1704, 1706 en 1708 zulke wonderbare verlossingen teweeggebracht en zoveel glorieuze overwinningen aan onze wapenen toegevoegd, dat die grote en trotse koning zich in de aanvang van dit jaar genoodzaakt heeft gevonden om aan de hoge bondgenoten de vrede, niet alleen aan te bieden maar die van hun te verzoeken en te bidden. Welke hoog-gemelde bondgenoten hem de vrede ook niet hebben geweigerd, maar op zodanige voorwaarden, die, hoe hard ook in zijn ogen, echter rechtmatig en billijk waren; en ten hoogste nodig om de vrede vast en verzekerd te hebben. Maar het schijnt dat de Heere God, als een tweede Farao, zijn hart verstokt heeft om hem nog meer te vernederen en voor zwaardere oordelen te bewaren. Immers, het is bekend dat hij de voorwaarden van vrede die bij zijn ministers reeds waren doorgegaan, trotselijk en hardnekkig heeft verworpen. Willende nog een beproeven, of de kans van de oorlog in dit jaar niet tot zijn voordeel zou mogen keren. Maar, wat is er gebeurd? Zijn machtig leger (welks opperbevelhebber met een verwaande taal, aan de koning, als hij afscheid van hem nam (volgens hetgeen men bericht heeft) zou gezegd hebben, kloppende op zijn geweer: ‘Dit rapier Sire, zal u rekenschap geven van uw vijanden!’) Dat machtig leger, zeg ik, en die voormaals van hem zelfs onoverwinnelijke genoemde heirkrachten, hebben een geruime tijd niets anders kunnen uitwerken dan dat zij zich hebben begraven en verschanst, om op allerlei wijze een veldslag te ontwijken. Terwijl ze ondertussen in hun gezicht hebben zien wegnemen de allersterkste vesting van de stad en het kasteel van Doornik; van welk laatste ook zelfs de bezetting tot krijgsgevangen is gemaakt geworden. Hetgeen ons God echter, niet enkel door de kracht van onze wapenen, maar ook door het gebrek van die van binnen aan levensmiddelen geschonken heeft. Een weldaad die reeds groot was en niet heeft kunnen nalaten tot grote spijt zo van de koning als van zijn opperveldheer te verstrekken.

Maar hier is het nog niet bij gebleven. Maar wanneer onze krijgsmachten naar de stad Bergen in Henegouwen trokken, hetzij om die werkelijk te belegeren, of om de vijand uit zijn voordeel te lokken en in een veldslag te wikkelen, zo is dit laatste ter gelukkiger uitvoering gebracht, en daar is op de 11^e van deze maand, een bloedige veldslag voorgevallen, waarin God ons wederom een glorieuze overwinning over de vijanden heeft doen wegdragen. Waarvan de tijding op donderdagavond uwer aller en onzer harten met blijdschap en vrolijkheid heeft vervuld.⁵²

De overweging hiervan heeft ons doen te rade worden om tot erkenning van Gods grote daden (ter vernedering van onze vijand en ten voordeel van ons lieve vaderland) tot een stof van onze verhandeling in verschillende redevoeringen te nemen de 76^e Psalm; (immers indien God voortgaat met het zegenen van onze wapens) als welks stof en inhoud op onze tijden en voorvallen bij uitnemendheid toepasselijk is.

⁵² Deze veldslag heeft in de geschiedenis de slag bij Malplaquet.

En wij hebben daarmee niet willen wachten, om er een aanvang van te maken, langer dan tot deze dag. Want in waarheid, wij hebben sinds de gewenste tijding van deze overwinning ons in staat gevonden om met Elihu te mogen en moeten zeggen: “ Want ik ben der woorden vol; de geest mijns buiks benauwt mij. Zie, mijn buik is als de wijn die niet geopend is; gelijk nieuwe lederen zakken zou hij bersten . Ik zal spreken, opdat ik voor mij lucht krijg; ik zal mijn lippen openen en zal antwoorden.” Job 32:18-20. En ik zal vermelding doen van de wonderdaden des Almachtige, ten voordele van ons lieve vaderland, sinds enige weinige jaren herwaarts en nu nieuwelijks ingevoerd.

Gij moet daarom niet verwachten een uitvoerige uitvorsing en betoging van het doel van dit snaarlied, noch een brede verklaring van al de woorden en een aanwijzing van de historische of profetische waarheid en vervulling, met betrekking op dat bijzonder oogmerk. Want onze toeleg is alleen ene korte opening te geven van de woorden en spreekwijzen, en die dan thuis brengen op de gewenste *wonderdaden des Allerhoogste*, welke Hij gewerkt heeft ten goede van Nederland in deze oorlog en hetgeen wij nu nog beleven in onze dagen.

Het opschrift vermeld ons

I. De dichter van dit gezang, namelijk Asaf; gesproken uit de stam Levi, in het vijftiende geslacht, uit het huis van Gersom, 1 Kron. 5:39-43. Hij was niet alleen een uitnemend dichter en zanger, ja een hoofd van de gewijde zangers, 1 Kron. 16:5, maar ook een ziener, dat is een profeet, die aan de hand van koning David profeteerde, 1 Kron. 15:1. En daarom, geen wonder, indien wij wat groots en verhevens en profetisch in dit en andere van zijn dichtwerken mogen ontmoeten. Men leest van koning Hizkia, nadat hij de gewenste godsdienst- of kerkhervorming had uitgewerkt en daarover dankoffers aan God opofferde, dat hij de oversten en de levieten beval dat zij Jehova loven zouden met de woorden van David en van Asaf de ziener, 2 Kron. 29:30. Hetgeen wij ook nu met betrekking op onze tijden en voorvallen zullen navolgen naar onze geringe bekwaamheid en vermogen.

II. Het tweede dat het opschrift vermeld is de natuur en aard van dit Goddelijk kunstwerk *Een Psalm, een lied*, dat is, een zangstuk, ten dele toen zo wel geschikt, om op muziek instrumenten gespeeld, als om door mensen stemmen gezongen te worden.

III. Het is opgedragen tot een blijvend tempelgebruik *voor den opperzangmeester*, om het in zijn bewaring te hebben en op de welluidende melodie, *op Neginôth*, in tijden en ogenblikken als men de stof en inhoud gepast oordeelde van de Levieten te laten opzingen in de gewijde tempelkoren.

Dit van het opschrift gezegd zijnde, laat ons overgaan tot de Psalm zelf, en zijn korte inhoud en alle gezegden wat nader overwegen.

Wat aangaat de korte inhoud. Het blijkt aan een iegelijk, die de Psalm maar doorleest, dat hij behelst een zegelied over de overwinning van God over Zijn vijanden; die zich tegen Zijn Woord en waarheid en tegen Zijn volk aankantende, hun wapens en macht tot demping daarvan zouden hebben gebruikt. Tonende hoe God hen had ontwapend en gestraft om de zachtmoedige der aarde te behouden en te verlossen. En vorderende dat men door geloften en onderwerping, die God en Koning Israëls zoude eren en dienen.

Sommige uitleggers brengen die thuis op de nederlaag van Sanherib de koning van Assyrië, die ten tijde van Hizkia Jeruzalem belegerd had met een zeer groot heir. Maar die, door het slaan van 185.000 man daarin door een engel des Heeren de belegering moest opbreken, en zelfs gedood is geworden, in het huis van zijn afgod. Maar anderen, oordelende dat die onderstelling niet voldoet aan de gezegden brengen hem tot de tijd van het Nieuwe Testament en de overwinning van de christenkerk over hun eerste vijanden, de Joden en daarna heidenen. Waardoor de zachtmoedigen in de beërving van de aarde zijn gesteld geworden.

Men vind er drie delen in waarvan de eerste met een *Sela* besloten worden, en het laatste met de Psalm zelf eindigt.

I. In het eerste deel of de eerste vertoning komt voor een Godvruchtig spreker, die zijn geloofsgenoten opwekt om met hem te begrijpen en op te merken,

A. Gods roemruchtige bekendwording onder de Joden, vers 2 en 3: “God is bekend in Juda, Zijn Naam is groot in Israël. En in Salem is Zijn hut, en Zijn woning in Sion.” Benevens

B. Het middel van bekendwording, welk was de ontwapening van het weerspanning volk om geen tegenweer meer te kunnen bieden tegen zijn uitverkoren erfdeel, vers 4. “Aldaar heeft Hij verbroken de vurige pijlen van den boog, het schild en het zwaard en den krijg. *Sela*.”

II. In de tweede vertoning geeft een juichend onderdaan van Gods koninkrijk God de eer wegens de luisterrijke overwinning van de rooftergen, dat is de koninkrijken der heidenen. Vers 5-10. “Gij zijt doorluchtiger en heerlijker dan de rooftergen. De stoutartigen zijn beroofd geworden; zij hebben hun slaap gesluimerd; en geen van de dappere mannen hebben hun handen gevonden. Van Uw schelden, o God Jakobs, is tezamen wagen en paard in slaap gezonken. Gij, vreselijk zijt Gij; en wie zal voor Uw aangezicht bestaan, van den tijd Uws toorns af? Gij deedt een oordeel horen uit den hemel; de aarde vreesde en werd stil, Als God opstond ten oordeel, om alle zachtmoedigen der aarde te verlossen. *Sela*.”

III. In het derde deel spreekt een voorganger van Gods volk en vermeld hetgeen er daarvan verder te doen was tot behoorlijke beantwoording van Gods daden. Waarin hij eerst zijn aanspraak tot God wendt in een gebed, vers 11: “Want de grimmigheid des mensen zal U loffelijk maken; het overblijfsel der grimmigheden zult Gij opbinden.” En daarna tot Gods volk; hetgeen hij tot hun plicht opwekt, vers 12 en 13: “Doet geloften en betaalt ze den HEERE uw God, allen gij die rondom Hem zijt; laat hen Dien Die te vrezen is, geschenken brengen; Die den geest der vorsten als druiven afsnijdt, Die den koningen der aarde vreselijk is.” Dit vooraf gezegd zijnde, zullen we nu maar in elk van deze delen de woorden en spreekwijzen op zichzelf aanmerken en brengen ze dan over tot onze tijden en voorvallen.

Eerst zegt de Godvruchtige spreker *God is of wordt bekend in Juda*. God wordt ergens gezegd *bekend* te zijn of te *worden*. I. Daar Hij Zichzelf en Zijn verborgenheden bekend maakt; daar Hij Zijn Woord en koninkrijk laat verkondigen en Zijn godsdienst gestaafd heeft. Dus was God voormaals bekend in Juda, dat is onder het Joodse volk, terwijl Hij aan Jacob Zijn woorden bekend maakte en aan Israël Zijn rechten, Ps. 147:19. In tegenstelling van de koninkrijken der heidenen die Hem niet kenden, Ps. 79:6. En in en na de volheid des tijds, is Hij bekend geworden in Juda door de prediking van het Evangelie door Christus en Zijn apostelen. II. Ook wordt God aan en onder een volk bekend door vele en grote weldaden, die Hij aan hen bewijst; waardoor Hij Zich niet onbetuigd laat aan zodanig volk. Dus leest men in Jes. 66:14: “En gij zult het zien, en uw hart zal vrolijk zijn, en uw beenderen zullen groenen als het tedere gras; dan zal de hand des HEEREN bekend worden aan Zijn knechten, en Hij zal Zijn vijanden gram worden.” Dus was God voormaals bekend in Juda; door dien Hij dat volk met zovele en grote weldaden bekroond heeft als Hij nooit enig volk gedaan heeft. Hij was in hun paleizen. Hij was er bekend voor een hoog vertrek, Ps. 48:4. III. Dan wordt God ook bekend, wanneer Hij Zijn gerichten en oordelen oefent over Zijn en Zijns volks vijanden. Dus leest men in Ps. 9:17: “De HEERE is bekend geworden, Hij heeft recht gedaan; de goddeloze is verstrikt in het werk zijner handen. Higgajon, *Sela*.” Zo had God Zich voormaals aan de Egyptenaren bekend gemaakt, door die tien zware plagen en oordelen die Hij over hun gebracht had. Ezech. 20:9, zie ook hfst. 35:11 en 38:23. En dus heeft God Zich ook vaak door Zijn oordelen en gerichten over hun vijanden in oude tijden bekend gemaakt aan en onder het Joodse volk.

Zijn Naam, vervolgd de spreker, *is groot in Israël*. Gods *Naam* zegt al Zijn prijswaardige deugden en volmaakteden, alsook Zijn roem en luister en heerlijkheid. En die wordt gezegd *groot* te wezen onder een volk wanneer Gods Naam met veel luister en heerlijkheid daaronder

krachtig gepredikt en verkondigd wordt. En wanneer God zulke grote daden doet, dat er daarom een grote naam, dat is roem en luister van Hem uitgaat. Dus was waarlijk *Gods Naam* voormaals *groot in Israël*, dat is onder de 12 stammen, uit Jacob of Israël gesproken.

Ja dat nog meer is, het was onder dat volk dat God Zijn vuur en haard, Zijn woning en koninklijk paleis had. Hetgeen onze spreker uitdrukt in vers 3: *En in Salem is Zijn hut*, of, wiens hut [was] in Salem, *en Zijn woning in Sion*.

Door Salem wordt hier, zonder tegenspraak van iemand, zoveel mij bekend is, de stad Jeruzalem verstaan, de hoofdstad van het Joodse land, de hofplaats van koning David en van de volgende koningen van Juda.

En velen zijn van oordeel dat deze stad hetzelfde Salem geweest is, waarvan Melchizedek voormaals koning was, die aan vader Abraham met zegening ontmoet is, na het verslaan van de vijandige koningen, Gen. 14. Ja men verteld dat deze stad allereerst zou gesticht zijn door Melchizedek, na de schepping der wereld in het 2023ste jaar, en van hem geregeerd 50 jaren ten tijde van Abraham en genaamd Salem. Maar naderhand door de Jebusieten ingenomen zijnde, Jebus, naar de naam van Jebuseus, een zoon van Kanaän, afkomstig van Cham, zoon van Noach. Maar dit alles zonder enig zeker bewijs., ja voor een gedeelte tegen de waarschijnlijkheid aan. Want I. Wie heeft ons gezegd dat Melchizedek Salem gebouwd heeft in dat jaar en daar zolang heeft geregeerd? Immers Mozes niet, wiens getuigenis hier alleen gelden kan. II. Men kan niet bewijzen dat de stad Jeruzalem te dier tijd reeds gebouwd geweest is. In tegendeel, wanneer Abraham naderhand ging naar het land en de berg Moria om zijn zoon te slachten (op dezelfde plaats daar men oordeelt dat naderhand de tempel gestaan heeft) zo schijnt die plaats nog onbewoond en onbebouwd geweest te zijn. III. Het is waar dat in Gen. 14 wordt gemeld van Melchizedek, koning van Salem. Maar (behalve dat het in bedenking komt of men daar niet enkel op de naambetekenis van Salem en geenszins op een plaats of stad moet starogen, volgens Hebr. 7), wanneer men al toestaat dat er een stad door bedoeld wordt, wie heeft ons toch met zekerheid gezegd dat dit Salem hetzelfde is geweest met hetgeen naderhand is genoemd Jeruzalem? Altoos Mozes niet, maar alleen Jozefus; die in zaken van die oudheid geen genoegzaam en geloofwaardig getuige is. Want zeer wel zegt hier de geleerde Clericus: “Dat deze mening alleen op die reden steunt die zeer zwak is, dat de naam van Salem begrepen is de twee laatste lettergrepen van het woord Jeruzalem. En dat Ps. 76:2 Jeruzalem met de naam Salem benoemd wordt. Want daar kan wel een andere plaats geweest zijn, welks ordinaire naam Salem geweest is. Immers in Joh. 3:22 leest men dat te Enon bij Salim vele wateren waren, daar Johannes doopte, waarvan Hiëronymus de plaats oordeelde daar Melchizedek voormaals koning geweest is. IV. Immers ik acht het niet alleen onzeker, maar geheel tegen de waarschijnlijkheid te zijn dat Jeruzalem voormaals Salem zou genoemd zijn, eer het Jebus genoemd is. Nee, maar de alleroudste naam is geweest Jebus. Jozua 18:28, Richt. 19:10 en 1 Kron. 11:4. En dat zij naderhand van de Israëlieten Jeruzalem genoemd is. En wat aangaat, dat zij hier in onze Psalm Salem wordt genoemd, zulks is niet vreemd in een poëtisch zangstuk en het geschied bij wijze van verkorting. Want daar de naam Jeruzalem uit twee woorden bestaat, zo wordt bij verkorting het ene deel wel voor het geheel gebruikt. Gelijk men ook nog heden onder ons gewoon is ’s Gravenhage, ’s Hertogenbosch bij verkorting te noemen Den Haag, Den Bosch en dergelijke. Maar hier van elders⁵³ breder.

In deze stad Jeruzalem zegt Asaf had God voormaals *Zijn hut* of tent, Zijn tabernakel. Welke was een wankelbare woonplaats van God, als de koning Israëls. Hoe God eertijds onder Israël woonde in een tabernakel, terwijl zij waren in de woestijn en daarna die tabernakel door David is geplaatst geworden binnen Jeruzalem, is bekend uit de heilige historie. Dus heeft de Heere Zijn hut gehad in Salem.

⁵³ In onze verklaring over de zendbrief aan de Hebreeën hfst. VII, welk werk thans onder de pers is.

Maar de spreker voegt er ook bij: *en Zijn woning te Sion*, dat is op de berg Sion, waarvan de berg Moria een aanhangsel was. En het woord Sion wordt veeltijds ook genomen voor de gehele stad Jeruzalem. Gelijk het te dezer plaats zo schijnt voor te komen. Immers het is te Jeruzalem, en wel op de berg Sion en Moria dat de Heere God Zijn woning heeft gehad. Welk woord doorgaans een vaste verblijfplaats te kennen geeft, en mogelijk zinspeelt op de vaste en prachtige tempel, door Salomo, in plaats van de tabernakel binnen Jeruzalem gebouwd; waardoor die stad de gedaante kreeg van de hof- en hoofdstad van God, als Opperkoning van Israël.

Of men kan begrijpen dat de spreekwijze *in Salem is Zijn hut* of tent, Jehova beschrijft als de Opperveldheer en Heirvorst van Zijn volk, wiens pretorium, leger tent en hoofdkwartier (dat ik zo spreek) te Salem was geweest. En de tweede spreekwijze *Zijn woning in Sion*, Hem bestempeld als de Koning van Israël, Die Zijn paleis en koninklijk hof binnen die hoofdstad Zijns koninkrijks had; en die aldaar, als de Koning en Schutsheer van Zijn volk, wilde erkend, gediend en opgepast zijn.

Immers wij lezen meermaals dat zulks wordt aangetogen als een groot voorrecht van de stad Jeruzalem en de berg Sion in het bijzonder, dat de Heere als Israëls God, Opperkoning en Krijgsvorst aldaar Zijn woning gestaafd had. Dus hoort men er David van uitgalmen in Ps. 48:2-4: “De HEERE is groot en zeer te prijzen, in de stad onzes Gods, op den berg Zijner heiligheid. Schoon van gelegenheid, een vreugde der ganse aarde is de berg Sion, aan de zijden van het noorden; de stad des groten Konings. God is in haar paleizen; Hij is er bekend voor een hoog Vertrek.” En in de 68ste Psalm worden op een poëtische wijze andere bergen ingevoerd als met jaloezie ingenomen tegen de berg Sion, waarom die meer verwaardigd was met Gods inwoning dan andere bergen. Vers 16: “De berg Basan is een berg Gods; de berg Basan is een bultige berg.” Alsof de spreker zeggen wilde: waarom heeft God die berg zowel niet verkoren als de berg Sion en Moria? Maar daarop wordt geantwoord (in vers 17): “Waarom springt gij op, gij bultige bergen? Dezen berg heeft God begeerd tot Zijn woning; ook zal er de HEERE wonen in eeuwigheid.” En in de 87ste Psalm: “Zijn grondslag is op de bergen der heiligheid. De HEERE bemint de poorten Sions, boven alle woningen Jakobs. Zeer heerlijke dingen worden van u gesproken, o stad Gods. Sela.” Vers 1b-3. Waarmee men ook vergelijken moet de taal van de 132ste Psalm vers 13 en 14: “Want de HEERE heeft Sion verkoren, Hij heeft het begeerd tot Zijn woonplaats, zeggende: Dit is Mijn rust tot in eeuwigheid, hier zal Ik wonen, want Ik heb ze begeerd.”

Daar de Heere God dan die stad tot Zijn woonplaats verkoren had, als de God en Koning en Opperveldheer van Israël, wat wonder dat Hij ook grote daden heeft uitgewerkt tot voorstand daarvan en tot demping van hun vijanden? Wat wonder dat Hij Zijn Naam aldaar heeft doen bekend worden en groot gemaakt onder Zijn volk?

En wilt gij weten waardoor Zich God onder andere bekend en Zijn Naam groot gemaakt had in Juda en in Israël? Dit wordt te kennen gegeven in vers 4: “Aldaar heeft Hij verbroken de vurige pijlen van den boog”, enz. Het is twijfelachtig of men dit moet duiden op de wapens van Juda en Jeruzalem zelf; dan of men het moet opnemen van een ontwapening van de vijanden die tegen Juda en Jeruzalem aankwamen. Wij zullen het tot ons oogmerk nu eens op de laatste wijze opvatten. “Aldaar”, namelijk in en omtrent het land van Juda en Jeruzalem “heeft Hij verbroken de vurige pijlen van den boog. Het schieten van pijlen uit een boog was vanouds (eer het verderfelijk buskruit en het schieten van kogels uit musketten en kanon was uitgevonden) een wapentuig om van ver te treffen. En daar wordt gemeld van *vurige pijlen*, met zinspel, of op pijlen die gezengd en gebrand werden om ze daardoor harder te maken; of op pijlen die opgevuld of van buiten bezet waren met brandbare stoffen en die geschoten werden nadat zij alvorens waren aangestoken; of op pijlen die door de hevige en snorrende beweging vanzelf in brand gingen.

Benevens de vurige pijlen van de boog meld hij ook van “het schild en het zwaard”, beide wapentuigen om van nabij te gebruiken. Het eerste tot afwering om de pijlen van de bogen, de slagen van zwaarden en het steken van spiesen en lansen af te keren; het ander tot kwetsing en neervelling der vijanden.

“En den krijg”, dat is, de gehele krijgsordening met al haar toestel, gereedschap en munitie van oorlog enz.

Die heeft Hij *verbroken*. Hetwelk geschied wanneer de krijgsorden worden geslagen en over hoop geworpen, zonder hoop om opnieuw verzameld te kunnen worden. En wanneer de krijgslieden gevangen worden genomen, ontwapend en hun krijgstoerusting wordt vernietigd of van de overwinnaars tot buit gemaakt.

Dit wordt besloten met een “Sela”. Waarmee deze eerste vertoning wordt afgebroken; en ons ook aanleiding geeft om over te gaan tot de

TOEPASSING

Van dit gedeelte van de Psalm op ons Nederland en op deze provincie van Holland in het bijzonder. (Want gelijk ik reeds gezegd heb, ik zal mij niet ophouden met het aantonen van de historische waarheid ten opzichte van het oude volk van Israël, noch met de profetische vervulling onder het Israël van het Nieuwe Testament waarover de heer Van Til kan worden nagezien.) Wij zullen onze aandacht alleen wenden tot deze onze tijden en de voorvallen die wij zelf onlangs beleefd en gezien hebben, of nog beleven ten deze dagen.

Voorwaar mij geliefde, indien God eertijds bekend was in Juda en Zijn Naam groot in Israël; dat mogen we ook zeggen van ons gezegend Nederland. Want immers God is onder ons bekend.

1. Door de bediening van Zijn Woord en bondszegels; en de middelen van genade die onder ons zo overvloedig zijn als elders. En (hoewel het zeker is dat men wel reden heeft om te klagen over de onwetendheid van vele mensen, niet tegenstaande zo heldere verkondiging van Gods Woord) is er echter zoveel kennis van God en Zijn waarheid en Naam onder velen in de Nederlandse gemeenten als men tevergeefs in andere gewesten zal zoeken. 2. God heeft Zich onder ons bekend gemaakt door menigvuldige en grote zegeningen, waarmee Hij ons vaderland zo voorbeeldig bekroond heeft; beide lichamelijke en geestelijke zegeningen van de hemel van boven en van de aarde beneden. Zodat, indien God ooit Zich aan een volk niet onbetuigd gelaten heeft, het is aan het volk van Nederland. Van welke weldaden een lijst op te maken ons nu niet mogelijk is, maar ook onnodig voor degenen die enige kennis van zaken hebben. 3. God heeft Zich onder ons bekend gemaakt, soms ook wel door oordelen en kastijdingen van Nederlands volk. Maar echter bijzonder ook door wonderbare verlossingen van de macht van onze vijanden; en door het oordelen en straffen daarvan. Hier zouden we een breed veld vinden als we wilden vertonen hoe en wanneer God door Zijn macht en oordelen al bekend geworden is, voormaals aan de Spanjaarden; van welk juk en slavernij Hij ons na een tachtigjarige oorlog ten volle bevrijd heeft; en jongstleden aan de Fransen; zo in de voorgaande als in de tegenwoordige oorlog. In welke laatste de gewenste voorvallen ons voorheen gelegenheid gaven, eerst om een Eben-haëzer op te richten over de wonderbare verijdeling van de aanslag der Fransen op de stad Nijmegen in het jaar 1702 uit 1 Sam. 7:12. Daarna te vermelden Gods grote goedertierenheden omtrent Nederland in datzelfde jaar uit Ps. 31:22-25. En wat is het een grote nederlaag geweest die de vijanden in het jaar 1704 geleden hebben in de veldslag bij Höchstädt; die ons aanleiding gaf om een tweede Eben-haëzer op te richten uit Deut. 33:26. Tevens om in de mond te nemen het slot van Debora's triomflied, Richt. 4:31. Dus is God bekend geworden in Nederland door zegen te geven over onze wapenen en de vijanden te vernederen en afbreuk te doen.

En zo is ook waarlijk Zijn Naam groot geworden in het Nederlands Israël. Want wij moeten dit alles niet toeschrijven aan ons eigen vermogen; maar Hem er de eer alleen van geven. “Niet ons o Heere, niet ons” Ps. 115:1 ged.

Had God in Salem Zijn hut en in Sion Zijn woning; wij weten dat God nu niet woont in een draagbare tabernakel, noch in een stoffelijke tempel. Maar dat de hemel Zijn troon is en de ganse aarde de voetbank Zijner voeten, Jes. 66:1. Maar ja, Zijn hut en woning is onder ons terwijl Hij aldaar Zijns Naams gedachtenis zo heerlijk geplant heeft. En Zijn gemeente onder ons verzameld wordt, die in het huis en de tempel des levendige Gods is.

En wat God Israëls Koning en Opperveldheer; voorwaar, wij mogen ook tot roem van Gods goedheid zeggen dat Hij ook over Nederland als het ware een theocratie en Godsregering oefent. Want indien ergens een Goddelijke besturing in de regering van een land te bespeuren is, het is in die van Nederland. Hij wordt ook onder ons nog erkend als onze Opperveldheer; terwijl onze Staat geen veldtochten begint zonder God te smeken dat Hij, als de Heere der heirscharen, met en voor onze krijgsmachten heen trekt. En er geen voordelen op de vijanden bevochten worden, of God wordt daarvan de eer opgedragen door plechtige dankzeggingen en verheerlijkingen van Zijn Naam tot Hem op te zenden.

En waarlijk, indien enig volk, en indien Nederland in het bijzonder ooit reden gehad heeft om te zeggen dat de Heere God door wonderdaden en merkwaardige hulp en bijstand Zich onder hun bekend en Zijn Naam groot gemaakt heeft, het is geweest in de tegenwoordige oorlog. Dit hebben we in onze voorgemelde traktaatjes nopens de jaren 1702 en 1704 overbodig betoogd en ter gedachtenis beschreven. En daarom zullen we ons nu voornamelijk houden aan de twee laatste voorspoedige jaren 1706 en 1708 en het tegenwoordig lopende 1709^e.

Wat is het niet een groot werk geweest dat er is uitgericht op onze grenzen in het naburig Brabant en Vlaanderen, op en sinds de dag van Pinksteren in het gemelde jaar 1706. Daar kwam een leger van bijna 60.000 mannen, de allerbeste en geoefendste troepen die Frankrijk in dienst had tegen het leger der geallieerden, dat wel 6 á 7.000 minder in manschap was als het hunne. Zodat de vijanden zich genoegzaam met de zekere hoop van overwinning vleiden. Welke, indien hun was te beurt gevallen en ons leger op die wijze geslagen was, als toen het hunne; zo was het gehele land in gevaar geweest. Maar de Heere heeft Zich toen bekend gemaakt aan Nederland; Hij heeft Zijn arm ontbloot voor ons aangezicht tegen onze vijanden; Hij heeft Zich een grote Naam gemaakt door aan onze krijgsmachten, zo complete en heerlijke overwinning te verlenen, als er ooit bevochten is, tegen een talrijker leger; en dat uit geoefende manschappen bestaande; hebbende voordeel van het terrein en voor zich hebbende boven de 80 stukken grof geschut. Desniettegenstaande zijn er de onzen rustig op in gevallen en hebben een volkomen overwinning behaald. Met één woord, het gehele leger der vijanden is ten dele in route geslagen en verdelgd, ten dele gevangen, en de rest op de vlucht gedreven; waarvan een overgroot getal tot ons kwam overlopen; zodat men in die tijd uit Maastricht schreef dat het getal der overlopers, wel tot 10.000 mocht begroot worden, zonder nochtans brede uitmeting te doen. Waaronder zoveel Zwitsers en Duitsers dat daaruit onze regimenten, die in het gevecht meest geleden hebben, weder ten volle compleet zijn. En, wat zullen we zeggen van de verdere successen, van die voor ons zo gelukkige veldslag? Daardoor zagen we binnen een korte tijd bijna geheel Brabant en een gedeelte van Vlaanderen verlaten, en hebben zich aan de bondgenoten onderworpen; waaronder de stad Leuven, opgepropt met allerlei voorraad van oorlog, de hoofdstad van Brabant, Brussel, en daarbij ook Mechelen, Lier, Aalst en Vilvoorden. Waarbij naderhand ook de steden Gent en Brugge en vervolgens Antwerpen en Dendermonde en anderen meer gekomen zijn.

En, om weder te keren tot de veldslag van Ramillies; zeker zijn aldaar verbroken, niet zo zeer de vurige pijlen van de boog, maar het kanon en het minder schietende geweer van de vijanden, die wel geen vurige pijlen, maar een geweldig vuur en rook met dodelijke kogels uitbraken. En niet de schilden (die heden in onbruik zijn), maar de harnassen van het huis des konings en het zwaard en de krijg met al het gereedschap daarvan. Want zeer aanmerkelijk was in die tijd het schrijven van een der heren gedeputeerden te velde, “Dat het vijandelijke leger, voor het aangaan van de strijd, dicht bij de 60.000 man uitmaakte, op verre na geen 20.000 man in

Vlaanderen, daar de meeste naartoe geweken zijn, halen kon; en dat nog nota bene ten dele zonder geweer.” Behalve dat, telde men over de 4.000 (andere zeggen 6.000) gevangenen die allen volgens krijgsgebruik ontwapend zijn geworden. En zijn er van de vijanden in de veldslag veroverd (en dus tot hun opzicht verbroken en geruïneerd) 80 vaandels en standaarden, al hun geschut, ca. 50 in getal, al hun brood- en legerwagens, de meeste bagage en wapens. Hetgeen met de woorden van onze tekstwoorden in de Psalm wonderlijk overeenkomt.

En wat zal ik zeggen van de verder voorvallen van datzelfde 1706de jaar! God is ook bekend geworden, en Zijn Naam heeft Hij groot gemaakt en heeft verbroken de pijlen van de boog, het schild, het zwaard en de krijg; ook in andere landen, die verder van ons zijn afgelegen. Als namelijk, in Spanje en wel eerst Catalonië, door het doen opbreken van de belegering van Barcelona, met achterlating van alle kanonnen, munitie en bagage, (waarvan nog meer in het vervolg), die wel enige dagen voor de slag van Ramillies is voorgevallen, maar evenwel later bij ons is bekend geworden; waarop naderhand in dat jaar gevolgd is, de voorspoed van de wapens der bondgenoten in het overige koninkrijk van Spanje.

In het vervolg van dat jaar is Gods Naam bekend en groot geworden in Savoye door de ontzetting van de belegerde en tot het uiterste gebrachte stad Turijn, en het verslaan van het sterk verschanste leger der vijanden dat ervoor lag, door de dappere prins Eugenius van Savoye. En, niet minder is God wederom bekend en Zijn Naam groot geworden in Nederland in het naast voorgaande jaar 1708 door de wonderbare successen van die veldtocht waarin Zijn hand zo ogenschijnlijk heeft doorgestraald; en de heerlijke overwinningen die onze heirmachten behaald hebben, zo over de legers van de vijanden bij Oudenaarde en Wijnendaal, als over de steden en sterkten Rijsel, Gent en Brugge. Welk wij breder vermeld hebben in onze redevoering op de laatste algemene dankdag over de 66ste Psalm, en die wij ook onder de naam van *Nederlands Dankaltaar* aan het licht hebben gegeven.

Maar wat behoeven we lang op die verdere voorvallen te staan? Laat de tegenwoordige veldtocht spreken. God heeft opnieuw Zijn Naam aan Nederland bekend en groot gemaakt door het verbreken van de vurige pijlen van de boog; het schild en het zwaard en de krijg; door het verdrijven van de vijand uit de sterke stad en het kasteel van Doornik die door al hun vecht- en schietgeweer, door al het werpen van kogels en bommen, door het aansteken van zoveel mijnen, ja zelfs van vergiftige brandstoffen, evenwel de belegeraars niet hebben kunnen afwijzen. Maar zijn genooddaakt geworden (immers de bezetting van het kasteel) om zich tot krijgsgevangenen over te geven. En zij zijn zodra niet uitgetrokken geweest of hun vaandels zijn hun ontnomen, benevens hun andere wapens, behalve alleen het zijdgeweer⁵⁴ dat hun nog is overgelaten en vergund geworden. Dit heeft ons opnieuw stof gegeven om onze vaandels op te steken in de Naam des Heeren en te juichen. “Geloofd zij de HEERE, want Hij heeft Zijn goedertierenheid aan mij wonderlijk gemaakt, mij voerende als in een vaste stad.” Ps. 31:22.

Maar hier is het nog niet bij gebleven. De Heere heeft Zich verder aan en onder ons bekend gemaakt door de zegenrijke overwinning bij de stad Mons of Bergen in Henegouwen op de 11^e van de lopende herfstmaand, bevochten. Waarvan de gedrukte tijdingen ons zeggen dat de vijanden wel drie sterke vestingwerken had opgeworpen en met kanonnen beplant om zich te dekken tegen de aanval van ons leger. Dat men, na twee dagen schieten met kanonnen op elkaar, de vijand des morgens tussen acht en negen uren aangreep, dat men de twee eerste vestingwerken krachtig innam en door het derde, dat echter meer tegenstand bood, met veel moeite en bloedvergieten doorbrak; dat de vijandelijke ruitery, aangetast wordende, de vlucht nam, het voetvolk ons ten prooi latende; welk voetvolk zich wel verschillende malen had hersteld en dapper gevochten, maar eindelijk werd overhoop geworpen en op de vlucht gedreven. Dat een gedeelte van de artillerie, munitie, bagage, vaandels etc. de overwinnaars was tot buit geworden. Dat onze ruitery de vluchtende cavalerie van de vijand nog vervolgde.

⁵⁴ Elk blank wapen, dat in den gordel of aan een koppel op zijde gedragen wordt, dus degens, sabels, enz. KJB

Behalve dat de dag ervoor Saint-Ghislain, een sterkte, liggende niet ver van Mons aan de rivier de Vieille Haine, en de stad dekkende met de degen in de vuist is ingenomen, en het garnizoen van 200 man tot krijgsgevangenen gemaakt.

Ik zeg, dat God de Heere der heirscharen Zich door al die overwinningen heeft bekend gemaakt en een Naam gemaakt onder ons en onder alle volkeren. Want zeg mij eens, wie gij ook wezen mocht; aan wie zullen we de eer geven van al die grote werken? Wij weigeren niet lauwerkransen te vlechten om de hoofden en een onsterfelijke naam toe te keuren aan de helden die deze grote daden zo loffelijk hebben uitgevoerd. Maar wij zouden onchristelijk handelen, ja ongoddelijk, als wij niet erkenden dit alles van de Heere geschied en het billijk wonderlijk is in onze ogen. Hierdoor moeten we belijden dat God Zich heeft bekend gemaakt aan Nederland en dat Hij Zijn Naam groot heeft willen maken in het midden van ons; dat Hij het is, Die telkens heeft verbroken de vurige pijlen van de boog, het schild en het zwaard, en de krijg, met al zijn toestel. En daarom, andere mogen vermelden van wagens en paarden, maar wij vermelden de Naam onzes Gods. En wij hebben ook met groot genoegen gezien, dat zulks telkens in al de brieven, zo van de hoge generaals, als van de heren gedeporteerden te velde geschreven, met krachtige uitdrukkingen erkend is geworden; dat men duidelijk ziet, dat het de hand Gods is, Die dit werk op een extraordinaire manier heeft gedaan. Onder andere schreven de heren gedeputeerden te velde aan hun hoogmogendheden op de 26^e mei 1706 “Wij zullen op aanstaande zondag de God des armee’s, aan Wien alleen die grote successen zijn toe te schrijven, plechtig daarvoor danken.” Ja dat meer is, ons is van goeder hand bericht dat de koning van Frankrijk zelfs, op het ontvangen van de fatale tijding van de nederlaag te Ramillies tegen enige van zijn vertrouwelingen zou gezegd hebben: “Nu begin ik te merken dat God met mijn vijanden is.” En hoe veel ogenschijnlijk is dit niet gebleken in al de voorvallen van het naast voorgaande jaar? En hoe blijkt het ook nu niet in het bijzonder hoe God Zelf voor ons strijd tegen die koning, niet alleen door het zwaard des oorlogs, maar ook door het zwaard van hongersnood en andere plagen, waarmee Hij hem in zijn eigen koninklijk te huis zoekt. En wat deze laatste overwinning in het bijzonder betreft, wij hebben reeds aangemerkt dat het kasteel van Doornik niet enkel door de kracht van onze wapens, maar ook door hongersnood aan ons is overgegaan. En wat aangaande de strijd; zeker de vijanden hebben zich daarin een geruime tijd dapper genoeg gedragen, en wel vijf uren lang aan de onzen de overwinning trachten te betwisten. Ja, men zegt dat Villars, gedurende de strijd reeds brieven gezonden heeft aan zijn koning om hem te informeren dat de overwinning, naar alle waarschijnlijkheid, aan zijn zijde zou wezen. En trouwens, door hoeveel middelen had het kunnen gebeuren dat ons leger (dat sterven moest of overwinnen) de nederlaag had gekregen! Dit had veroorzaakt kunnen worden door het sneuvelen van een der hoge generaals, dat had kunnen gebeuren, zowel als nu de berichten ons zeggen dat de prins Eugenius ligt gewond, dat de prins Friso van Nassau twee paarden en de edele heer gedeputeerde S. van Goslinga één paard onder hun lijf zijn dood geschoten. Hierdoor zou de verslagenheid, en daardoor, of uit andere oorzaken een wanorde hebben kunnen ontstaan in ons leger; en dus hadden we zowel een nederlaag kunnen hebben als nu de overwinning. Die wij bij gevolg aan Gods bestuur hebben toe te schrijven, Die aan onze helden moed en beleid heeft gegeven, en de vijanden hun beleid en moed benoemen, en Die ons bewaard heeft voor buitengewone toevallen en merkelijke rampen tot ons nadeel.

Waarom wij de Heere der heirscharen van harte dankzeggen voor deze zo grote, hoewel bloedige overwinning! En ulieden daarmee, wel edele groot achtbare heren, als vaderen des vaderlands, ja u allen die inwoners van deze stad en liefhebbers van het algemene welwezen zijt, met veel blijdschap geluk wensen.

Maar wat zullen we de Heere vergelden voor al deze grote weldaden aan ons Vaderland bewezen? Dit behoort nu immers het gestadig overleg te zijn en de gedurige onderlinge vraag aan elkaar. En wat dunkt u, hoe zullen we dat doen, en waardiglijk al zo grote heil beantwoorden?

Zou daarin onze dankbaarheid en blijdschap bestaan, dat wij op al die voordelige uitkomsten en op het succes van een goede vrede in gezelschappen en op vreugdemaaltijden zouden drinken tot overdaad en dronkenschap, en dus Gods dierbaar en verkwikkelijk schepsel jammerlijk misbruiken en het doen zuchten? Ach! ik vrees dat maar al te veel mensen voor en na, zich daaraan hebben schuldig gemaakt en als nog maken. Maar dit zou een ondankbare dankbaarheid zijn, waarvan men zeggen mag: ‘Zult gij dit de Heere vergelden, gij dwaas en onwijs volk? En, wat meent gij dat ge verlost zijt om zulke zonden en gruwelen te doen?’

Of zou dat onze dankbaarheid en blijdschap zijn, dat wij uitgelaten zouden zijn in dartele en ijdele vreugde; dat wij ons zouden toegeven in zorgeloosheid en wereldse ijdelheden; dat wij ons verblijden zouden over het kwaad dat onze vijand treft, met voorbij zien van onszelf? O nee, dat zou een vreugde zijn die onzinnig was en een blijdschap waarvan men wel zeggen mag *wat maakt deze?* Wij herinneren onze landgenoten hier wederom hetgeen wij voormaals deden in het jaar 1704 met de woorden bij de profeet Hosea: “Verblijd u niet, o Israël, tot opspringens toe, gelijk de volken; want gij hoereert van uw God af; gij hebt hoerenloon lief, op alle dorsvloeren des korens.” Hfst. 9:1. Wij mogen ons met een Godvruchtig inzicht wel enigszins verblijden in Gods oordelen over onze vijand, tot verheerlijking van Gods Naam en tot zijner vernedering. Want “Sion heeft gehoord en het heeft zich verblijd, en de dochteren van Juda hebben zich verheugd, vanwege Uw oordelen, o HEERE.” Ps. 97:8. Maar evenwel moeten wij het ons gezegd rekenen: “Dient den HEERE met vreze, en verheugt u met beving.” Ps. 2:11. Wij moeten niet tros, noch hooggevoelend zijn, maar vrezen; en ons aan het voorbeeld van onze vijand spiegelen en daaruit leren hoe God weet te vernederen degenen die in hun hoogmoed wandelen.

Nee, maar de rechte dankbaarheid moeten we oefenen en aan God opdragen.

1. In en met het binnenste van onze ziel; door gestadig in ons hart te overleggen en te herdenken wat voor blijken van Gods hand en voetstappen van Zijn macht zich hebben opgedaan in de gehele tegenwoordige oorlog; en in de laatste voorvallen in het bijzonder. Waaronder wederom dient opgemerkt dat deze laatste veldslag is voorgevallen op de 11^e van deze maand, zijnde een woensdag, die tot de plechtige bedestonden is afgezonderd. Gelijk we zulks in opzicht van de overwinning van Höchstädt en van Oudenaarde ook hebben in acht genomen. Waardoor God Zich nog schijnt te vertonen als de Hoorder van de gebeden Zijner gunstgenoten onder ons. En daarbij hebben we met nadruk te beseffen en in onze zielen te overdenken hoe onwaardig wij zulke grote weldaden en zegeningen zijn.

2. Met en door onze mond en tong, door daarvan veel onder elkaar tot stichting te spreken en God ook te verheerlijken in het openbaar, en in het bijzonder door onze lofzangen. Wij mogen nu wel in de mond nemen de taal van de 118^e Psalm, vers 1-5: “Looft den HEERE, want Hij is goed; want Zijn goedertierenheid is in der eeuwigheid. Dat Israël nu zegge, dat Zijn goedertierenheid in der eeuwigheid is. Het huis Aärons zegge nu, dat Zijn goedertierenheid in der eeuwigheid is. Dat degenen die den HEERE vrezen, nu zeggen dat Zijn goedertierenheid in der eeuwigheid is. Uit de benauwdheid heb ik den HEERE aangeroepen; de HEERE heeft mij verhoord, stellende mij in de ruimte.” En daarom: “In de tenten der rechtvaardigen is een stem des gejuichs en des heils: De rechterhand des HEEREN doet krachtige daden; De rechterhand des HEEREN is verhoogd, de rechterhand des HEEREN doet krachtige daden.” Vers 15 en 16.

3. Met onze handen, door die doorgaans te laten druipen van aalmoezen en milddadigheid omtrent de armen en ellendigen die onder ons zijn. Want wij moeten aan God niet alleen opdragen een offerande des lofs, de vrucht der lippen, die Zijn Naam belijden. Maar ook de weldadigheid en mededeelzaamheid niet vergeten. Want aan dusdanige dankofferanden heeft God een welgevallen. Hebr. 13:15 en 16. Ja, die zijn een welriekende reuk, een aangename offerande, Gode welbehaglijk, Fill. 4:18.

4. Dat niet alleen, maar ook moeten we God danken en verheerlijken door een Godvruchtige, heilige en godsdienstige wandel. Want heeft God ons zo merkwaardig verlost,

ook uit de hand dezer vijanden, het is opdat Hij ons aan Zich op de krachtigste wijze verplichten zou om Hem te dienen zonder vreze in heiligheid en gerechtigheid, voor Hem al de dagen onzes levens, Luk. 1:74 en 75.

5. Eindelijk moeten we ook onze dankbaarheid tonen door verder op Hem te vertrouwen en alle verdere heil van Hem verwachten en bij Hem te smeken door ernstige en aanhoudende gebeden, zeggende met Paulus: “Die ons uit zo groten dood verlost heeft en nog verlost; op Welken wij hopen, dat Hij ons ook nog verlossen zal”. 2 Kor. 1:10. En terwijl men nu reikhalst naar vrede; en men hoopt dat deze overwinning en wat er nog op volgen mag, ons de vrede mocht toebrengen; zo moeten wij het onze plicht achten dat wij dit werk den Heere ook toevertrouwen en van Hem bidden dat Hij ons een gewenste vrede geeft, Die al onze zaken tot nog toe zo wenselijk heeft uitgericht. Dat Hij de gemoederen en handelingen van de machtigen zodanig bestuurt dat er eens een vrede mag worden gesloten, die ons in Gods gunst en vrede geschonken werde; die verstrekken moge tot eer van God, tot uitbreiding van Zijn koninkrijk, tot verlossing van Gods verdrukte volk op de galeien, in de kloosters en gevangenissen en tot ademtocht van onze geloofsgenoten, die bedroefden zijn om der bijeenkomst wil. Een vrede waarmee de heiligmakende kracht van Gods Geest gepaard mocht gaan; zodat men in volgende tijden zeggen moge: ‘De gemeenten door geheel Europa, en in Nederland in het bijzonder hebben vrede en zij worden gesticht en wandelen in de vreze des Heeren en in de vertroosting des Heiligen Geestes en worden vermenigvuldigd.’ En dat Hij ook met dusdanige vrede paren wil alle verdere geestelijke zegeningen en daarmee een hoorn des overvloeds van alle lichamelijke weldaden over ons uitstorten. Ten einde, opdat wij dus stof mogen hebben om te zeggen: “O Jeruzalem, roem den HEERE; o Sion, loof uw God. Want Hij maakt de grendelen uwer poorten sterk; Hij zegent uw kinderen binnen in u. Die uw landpalen in vrede stelt; Hij verzadigt u met het vette der tarwe.” Ps. 147:12-14. Ja dat Hij geve “Opdat onze zonen zijn als planten welke groot geworden zijn in hun jeugd; onze dochters als hoekstenen, uitgehouwen naar de gelijkenis van een paleis. Dat onze winkels vol zijnde, den enen voorraad na den anderen uitgeven; dat onze kudde bij duizenden werpen, ja, bij tienduizenden op onze hoeven vermenigvuldigen. Dat onze ossen welgeladen zijn; dat geen inbreuk, noch uitval, noch gekrijst zij op onze straten. Welgelukzalig is het volk dien het alsoo gaat; welgelukzalig is het volk welks God de HEERE is.” Ps. 144:12-15. Of, indien het alsnog tot geen vrede komen mocht en het zwaard des oorlogs nog mocht uitgetogen blijven; dat Hij dan verder Zijn zegen over onze wapens verlengen wil; en Hij die zo voorspoedig make dat eindelijk de vijandige koning genoodzaakt wordt al de voorwaarden die hem billijk worden voorgeschreven, te moeten ondergaan. Met één woord, dat Jehova hetgeen Hij voor ons is, en tegen die trotse vijand heeft begonnen, ook wil voleinden, dat Zijn goedertierenheid over ons tot in eeuwigheid zij, en dat Hij niet late varen het werk Zijner handen.

Maar indien wij dusdanige weldaden en zegeningen, hetzij tot vrede of tot een voorspoedige oorlog van God zullen verwachten, zo moeten we zorg dragen, dat wij God door onze zonden en een aardsgezinde, vleselijke en zorgeloze wandel niet vertoornen; maar dat wij, in tegendeel Hem trachten te behagen door middel van een Godsdienstige, tedere en van de wereld afgespeende wandel. Want “als iemands” en eens volks “wegen den HEERE behagen, zo zal Hij ook zijn vijanden met hem bevredigen.” Spr. 16:7. En wij hebben in het uiteinde van het jaar 1707 de heilzame raad van Elifaz de gemeenten van ons Vaderland trachten in te boezemen en levendig op het hart te drukken (die wij alsnog wel mogen herhalen) uit Job 22:21-28.

En indien het mocht gebeuren dat God ons binnenkort vrede verleende; of immers indien God ons nog met verdere overwinningen bekronen wilde; zo moeten we ons wel wachten dat wij ons niet zegenen in ons hart en dat wij de inbeelding zouden hebben, alsof de handelingen en het gedrag van Nederlands volk, zo Gode behaaglijk was; en dat wij dus ons eigen garen zouden roken en onze handen kussen; veel min dat wij daardoor zouden aanleiding nemen om ons in zonden, zorgeloosheid en wereldsgezindheid toe te geven. Ach nee mijn vrienden, laat ons

daarvoor zorgvuldig wachten. Want de Heere God zou Zijn hand also wel kunnen tegen als voor ons wenden. Of indien Hij dat al niet doet omdat de tijd van de bezoeking van onze vijand daar is; Hij heeft ook andere oordelen, daarmee Hij ons thuis kan zoeken; hetzij door hongersnood (die ons reeds ten dele drukt en nog meerder schijnt te dreigen) of door pestziekten die niet zelden de oorlog en hongersnood vergezellen en opvolgen. En waarvan wij een voorbeeld zien van Gods straffende hand over de bekende koopstad Dantzig; hoedanig leerbeeld ons tot een baken der waarschuwing moet verstrekken, want “Hij spiegelt zich zacht, die zich aan een ander spiegelt.” Wij mogen ons wel voorstellen dat tot ons nu gezegd wordt, in overeenkomst met Lukas 13:1-5. Meent gij dat die van Dantzig groter zondaars zijn geweest boven al de Nederlanders, omdat zij die plaag geleden hebben en nog lijden? Ik zeg u: Neen zij; maar indien gij u niet bekeert, zo zult gij allen desgelijks vergaan. Is het niet door pestilentie, het zal op een andere wijze zijn; en is het niet hier tijdelijk, het zal daarna eeuwig zijn.

En daarom, ach mijn vrienden en waarde toehoorders, wij bidden u, alsof God door ons bade, laat ons door boetvaardigheid en bekering van onze zondige, ijdele, aardsgezinde wegen de Heere onze God in de roede vallen; en Zijn sterkte aangrijpen, opdat Hij ons niet stelle als een doorn en distel in de oorlog, en op ons aanvalle, en ons in brand steke, zonder dat er een uitblusser zijn zou; maar dat Hij in tegendeel vrede met ons en wij met Hem maken. Opdat Hij dus Zijn wraakzwaard van ons afhoude, of voor zover het reeds uitgetogen is, weder in de schede steke. Laat ons, door de rijkdom van Gods lankmoedigheid en goedertierenheid, en voornamelijk door de verkondiging van Gods Woord en Evangelie bewerkt worden tot vernedering onder Gods hand en tot bekering en Godsvrucht, opdat God geen scherpere middelen daartoe in het werk stelle. Laat ons de Heere trachten te behagen door ware heiligheid en oefening van Godvruchtigheid; zo zal het ons lieve vaderland, zo zal het ons en onze kinderen wel gaan én in de tijd, én in de eeuwigheid.

Amen! Het zij zo!

Predikatie over 2 Samuël 19:1-5.⁵⁵
Ds. Abraham Hellenbroek
Uitgesproken op 22 september 1709.
Na de overwinning op de Fransen bij Bergen in Henegouwen,
bevochten op 11 september 1709⁵⁶.

En Joab werd aangezegd: Zie, de koning weent en bedrijft rouw over Absalom. Toen werd de verlossing te dienzelven dage het ganse volk tot rouw; want het volk had te dienzelven dage horen zeggen: Het smart den koning over zijn zoon. En het volk kwam te dienzelven dage steelswijze in de stad, gelijk als het volk zich wegsteelt, dat beschaamd is, wanneer zij in den strijd gevloten zijn. De koning nu had zijn aangezicht toegewonden, en de koning riep met luider stem: Mijn zoon Absalom, Absalom, mijn zoon, mijn zoon! Toen kwam Joab tot den koning in het huis, en zeide: Gij hebt heden beschaamd het aangezicht van al uw knechten, die uw ziel en de ziel uwer zonen en uwer dochters en de ziel uwer vrouwen en de ziel uwer bijwijken heden hebben bevrijd.

Men leest in Ps. 119:96: “In alle volmaaktheid heb ik een einde gezien, maar Uw gebod is zeer wijd.” Verstaat alle eindige volmaaktheid, alle volmaaktheid in schepselen, en genietingen uit de schepselen. Het is zo, daar is nooit iets zo goed, of daar is een gebrekje aan; nooit iets zo volmaakt, of daar scheelt iets aan. In oneindige zaken was dat ligt aan te tonen. Maar bijzonder is het ook waarheid in alle vreugdestoffen en voordelige gelukken naar de wereld. Laat die zo groot zijn, en zo vreugderijk als zij willen; daar zal altijd nog al iets bitters met dat zoet gemengd zijn. Wanneer Jacob, de hand van Laban en Ezau ontkomen zijnde, zich gerustelijk te Sichem neersloeg en daar een altaar oprichtte, noemende die *de God Israëls is God* en zo alles meende te boven te zijn, verviel hij in dat moeilijk en gevaarlijk geval met Dina zijn dochter, Gen. 33 en 34. Toen het Jozef zo naar zijn zin had in Potifars huis, werd hij er aanstonds in gestoord door zijn vrouw, Gen. 39. Israël is zo haast niet door de Rode Zee en van Farao verlost, of zij komen te Mara bij bittere wateren, Ex. 15. Terwijl men te Bethsems zich verheugd over de wederkomst der gevangenen Ark, veranderd die vreugde spoedig in rouw, door die grote slag, die de Heere onder haar sloeg, om haar onheilige nieuwsgierigheid, 1 Sam. 6 Terwijl David en de zijnen zo speelden op snarenspeel voor de Ark, wordt die blijdschap door die scheur afgebroken, die de Heere scheurde aan Uza, 2 Sam. 6.

Toehoorders, slaat maar uw aandacht op mijn tekst, en gij zult daar die eigen waarheid vinden. De Heere had nu aan David recht gedaan tegen de rebellige Absalom; daar was een allergelukkigste overwinning bevochten. Maar ziet eens die vreugde op een ongemene wijze gestoord, door het verlies van Davids lieveling in de strijd, en door zijn treurigheid daarover; zodat die gehele verlossing in rouw veranderde.

Gij kunt misschien wel merken, toehoorders, waarom ik deze tekst heb uitgekozen. Het is omdat ik niet wel dragen kan dat de eer van God zo merkkelijk in Nederland verkort wordt over de laatste overwinning, die Hij ons gegund heeft; een ondankbaarheid, die ik vrees dat God mishaagd; en daarom moest ik er u voor waarschuwen.

In onze afgelezen woorden vinden wij drie hoofdzaken.

I. Davids treurgebaar, vers 4. Dat wij in order van zaken zullen laten voorafgaan: “. De koning nu had zijn aangezicht toegewonden”.

⁵⁵ Keurstoffen deel 2, blz. 458- 470.

⁵⁶ In de geschiedenis heet deze slag, de slag bij Malplaquet.

II. De kennis die Joab en het volk daarvan kreeg, met het gevolg daarvan, dat al de vreugde van de overwinning in rouw veranderde. Vers 1, 2 en 3. “En Joab werd aangezegd: Zie, de koning weent”.

III. Joabs bestraffing daarover aan de koning, vers 5, “Toen kwam Joab tot den koning in het huis”.

[I]

“De koning nu”, zegt mijn tekst in vers 4. David namelijk, gelijk in de samenhang van de historie blijkt, zijnde nog koning in recht, hoewel zich Absalom tot koning had opgeworpen, zijnde het ook wederom metterdaad, door deszelfs nederlaag en dood. Die “had zijn aangezicht toegewonden”. Een treurgebaar onder de ouden zeer gebruikelijk, gelijk het Kimchi over deze tekst aanmerkt. Het kan in David al meer als een einde gehad hebben. Het hoofd en aangezicht bedekken was

1. Een bewijs van eerbied en nederigheid, waarom het én onder de Joden én onder de heidenen doorgaans gebruikelijk was in haar godsdiensten.

2. Het was een bewijs van schuld en doodwaardigheid. Esther 7:8d: “Het woord ging uit des konings mond en zij bedekten Hamans aangezicht.” Aben-Ezra merkt daarover aan, dat zulks een algemene gewoonte was de koning te zien, of van hem gezien te worden.

3. Het was een bewijs van schaamte. Zo leest men in Jer. 14:3b: “zij zijn beschaamd, ja, worden schaamrood en bedekken hun hoofd.” Toen Haman Mordechai zo had moeten rondleiden, zo ging hij “naar zijn huis, treurig en met bedekten hoofde.” Esther 6:12.

Dus kan het hier ook aantonen hoe David, onder die bittere tijding van Absaloms dood, is weggezonden in een gezicht van zijn eigen schuld en doodwaardigheid voor God, om welke hem en zijn huis al deze rampen overkwamen; en dat hij daaronder dan ook met eerbied en schaamte voor God zijn aangezicht bedekt heeft.

4. Meest evenwel was het een teken van overstelpende droefheid. Gelijk toen David ook barrevoets, wenende en het hoofd bewonden, uit Jeruzalem vlood, 2 Sam. 15:30. Onder de Romeinen, als de ouders haar kinderen in de lijkstatie volgden, hadden zij haar hoofden bedekt. Dus past het hier nog allernaast op David. Die hier in een overdracht van droefheid voor komt. En in het laatste vers van hoofdstuk 18 staat: “Hij was zeer beroerd, en weende” en vers 1 in onze tekst staat dat de koning weent en rouw bedreef over Absalom”. Josephus zegt: “Hij klopte op zijn borst en trok het haar uit”.

Waarover? Wordt er aanstonds bij gedaan: “en de koning riep met luider stem: Mijn zoon Absalom, Absalom, mijn zoon, mijn zoon!” Dat roepen met een grote stem was ook een bewijs van een overmatige beroering van zijn hart. Hij kon het niet inhouden. Hij schaamde zich bijna dat het mensen zien zouden; en daarom bedekt hij zijn aangezicht; maar hij kon zich niet inhouden, dat zij het niet hoorden. Zijn overkropt hart berst hem de mond uit; hij moest lucht hebben, of hij scheen te zullen stikken. Zoals Mordechai in Esther 4:1, toen hij hoorde dat de order gegeven was, dat men al de Joden verdelgen, doden en verdoen zou, zo staat er: “Als Mórdechai wist al wat er geschied was, zo verscheurde Mordechai zijn klederen en hij trok een zak aan met as; en hij ging uit door het midden der stad en hij riep met een groot en bitter geroep.” Zo hier, en het gejammer was over zijn zoon: “Mijn zoon Absalom, Absalom, mijn zoon, mijn zoon.” Die had zich, gelijk uit het voorgaande blijkt, rebellig tot koning op geworpen, maar nu was hij met al zijn aanhang geslagen, en hij, hangende met zijn haar aan een boom, door Joab zelf met drie pijlen in zijn hart doorstoken; en vervolgens door tien wapendragers van Joab verder geslagen en gedood. En dat tegen het bevel van David in; die aan Joab, Abisai en Ithai, ten aanhoren van al het volk bevolen had: “Handelt mij zachtens met den jongeling, met Absalom.” Nu hoort hij dat hij dood was en geslagen; en dat doet hem zo benauwd uitschreeuwen: “Mijn zoon Absalom, Absalom, mijn zoon, mijn zoon.” Men behoeft de redenen van zulk een bewogen hart niet ver te zoeken.

1. Het was Davids eigen zoon, zijn bloed en vlees. Daar is geen tederder trek van de natuur, dan de dalende liefde der ouders omtrent de kinderen. Daar mogen enige heidenen geweest zijn, een Q. Fabius, Horatius, Pulvillus, L. Bibulus, Tiberius en dergelijke, daar Seneca en andere met veel roem van opgeven, die in dezen de natuur door een stoïsche ongevoeligheid verkracht hebben, maar dat is meer een opgeblazen trotsheid geweest dan een wezenlijke deugd. Het kan David niet kwalijk geduid worden, dat de natuur ieder leert, een eigen zoon te betreuren. Het ongeluk dat hij van hem geleden had kon hij vergeten, maar de natuur niet.

2. Het was Davids lieveling, daar hij onder zijn kinderen bijzonder op schijnt gezet geweest te zijn; gelijk die liefdekeur wel somtijds eens meer in ouders valt. Dat hij het juist waard geweest is, blijkt bij de stukken niet. Maar die zwakheid valt al somtijds ook in ouders, en och! Of ook niet in godzaligen, dat zij om enige natuurgaven hun zin weleens zetten op iemand, die onder haar kinderen anders de beste nergens naar is. Dat schijnt Davids zwakheid omtrent Absalom ook geweest te zijn, en dat maakt hem het verlies nog te smartelijker.

3. Allermeeest echter mag men denken, dat Davids droefheid tot zulk een hoogte klom uit een bittere en gegronde bekommernis over zijn eeuwige staat, daar hij in hoofdstuk 18 wenst: “Och, dat ik, ik voor u gestorven ware, Absalom, mijn zoon, mijn zoon!” Men kan niet denken dat hij alleen op de dood als dood gezien heeft, want dan was Absalom nutter dood als David, en dan had hij geen ruimte tot die wens. Maar vrezende voor Absaloms eeuwig verderf, kon en mocht hij wensen dat hij liever gestorven was, verzekerd zijnde van zijn eigen zaligheid, en dat dan Absalom in des Heeren gunst nog tijd tot bekering had mogen hebben. Zeker wat kon anders David vrezen van een zoon, die zijn eigen broeder Ammon had vermoord, die nu in een feitelijke rebellie was tegen zijn vader, die zijn vaders bijwijven zo godlooslijk had beslapen, die, terwijl hij bezig is zijn vader bloedig te vervolgen, in de hitte van zijn zonde sterft en doorstoken wordt? Is er dan nu iets voor ouders, en vooral voor Godzalige, bitter en smartelijk, zo is het kinderen voor de hel geteeld te hebben, en daarvan een overtuigende gedachte te moeten hebben. O! als David zo zijn rampzalige ziel na zag; is het wonder, dat hij uitschreeuwt en zijn aangezicht bedekt? Dat alles hem te bang en te nauw is? En dat hij uitkrijt: “Mijn zoon Absalom, Absalom, mijn zoon, mijn zoon!” Als hij op een ander tijd zijn jong geboren zoontje uit Bathseba eens bitter betreurde, zo was dat terwijl het doodkrank was; maar zo haast het dood was, stelde hij zich gerust; omdat hij vaststelde dat het naar de hemel was, 2 Sam. 12. Maar omdat hij hier nu anders vreest, zo is hij nu allerbenauwdst na Absaloms dood.

4. Daar kan nog wel bij gekomen zijn, dat David nu gevoelig is voorgekomen, dat hij voorheen al wat te slap en toegevend omtrent deze zijn Absalom geweest was; en dat hij zo al zelf aanleiding tot zijn stoutigheden en zo tot dit zijn verderf had gegeven. O! dat mocht ouders wel vaak eens voorkomen, eer het met haar kinderen te laat is. En dat kon David hier nu wel te laat ook drukken.

5. Immers hij zal in de rampzalige dood van zijn zoon gezien en gevoeld hebben de zware hand van God op hem, en op zijn huis; en zo de vervulling van Nathans dreigement, aan hem van Godswege gedaan om de zonde met Bathseba. Hier zal én zonde én oordeel hem met vergroting zijn voorgekomen; vooral in zulk een gevoelig onderwerp; in zijn eigen zoon. En hij daartoe door zijn eigen zonde de aanleidende en verdienende oorzaak. O! dat heeft hem naar gemaakt, en doen uitschreeuwen: “Mijn Zoon Absalom, Absalom, mijn zoon, mijn zoon!” Dat hij dit nu met zulk een herhaling doet; dat drukt al mede de grootheid, de bitterheid van zijn benauwdheid uit. Het is beuzeltaal hetgeen de Joden daarover aanmerken, dat David tot achtmaal toe in zijn treuren gezegd heeft: *mijn zoon*. Vijfmaal in vers 33 en 3 maal hier. *Zevenmaal* zeggen zij, *om hem te verlossen uit de zeven woningen der hel* en de achtste maal *om hem in het eeuwige leven te brengen*, of zo andere zeggen: *Om zijn hoofd weder met zijn lichaam te verenigen*, dat zij willen daarvan afgescheiden te zijn geweest. Maar dat zijn Joodse verdichtfels.

Ziet daar Davids treurgebaar. Dat, op zichzelf aangemerkt zijnde, geheel niet ongegrond was. Nochtans moet men zeggen, dat het in zijn wijze en mate al vrij wat hoog ging; maar vooral dat het in de tijd en omstandigheden niet al te gepast was. Dat zal blijken bij de stukken. De mare van 's konings treurstaat vloog wel haast over tot het krijgsheir. Vooraf tot den veldheer en vervolgens tot het heir.

[II].

“En Joab”, die opperbevelhebber van het leger was, “werd aangezegd”; waarschijnlijk terwijl hij met het leger triomfantelijk en vol blijdschap was, menende zijn dingen zeer wel gedaan te hebben, kwam naderen naar de stad daar David in was. Door wien het hem aangezegd werd, staat er niet. Misschien door Ahimaaz of Cuschi, die er ooggetuigen van geweest waren, of van iemand anders. Hetgeen hem aangezegd werd, was: “Zie, de koning weent, en bedrijft rouw”, of is bedroefd “over Absalom”. Het is wat meer als een man weent, dan een vrouw; die ordinair ligt bewegelijker zijn. Maar het is nog vooral van opmerking als een man van aanzien weent. Curtius verhaalt het van Darius en van Alexander de Grote als iets aanmerkelijks, dat zij weenden. Van Xerxes, van Annibal, van Caesar wordt het insgelijks in de historiën gemerktekend. “Zie, de koning weent”, hij stortte tranen van liefde, tranen van medelijden, tranen van droefheid. Men mocht denken, wel verdient dat zulk een “ziet”? is dat of vreemd, of ongepast? In antwoord:

1. Koningen is het wel eigen, uit een grond van edelmoedigheid, en ter beveiliging van haar majesteit, zich wat te verpijnigen boven andere mensen in uiterlijk treurgebaar. En daarom was dit enige verwondering en opmerking waard, en het dient ter vergroting van de zaak: “Zie, de koning weent en bedrijft rouw over Absalom”.

2. Het was iets onverwachts en vreemds, niet in zichzelf, maar in aanmerking der tijd, en de gelukkige overwinning; wiens geluk elk dacht de treurigheid over Absaloms verlies wel te zullen verslinden, immers merkkelijk te zullen matigen. Maar nu zag men het contrarie. Dat had Joab, dat hadden anderen niet verwacht; en daarom als iets vreemds: “Zie, de koning weent en bedrijft rouw over Absalom”.

3. Het is dan ook een “zie” van improbatie, van veroordeling; dat zij dachten in zulk een maat nu niet te passen. “zie, de koning weent en bedrijft rouw over Absalom”.

4. Ja ook een “zie” van waarschuwing; daar zich Joab naar te reguleren had. Ziet toe, gij meent uw zaken zo wel gedaan te hebben. Maar de koning van Absaloms dood, dien gij hebt omgebracht, zeer euvel op. En dus raakte het dan Joab ook bijzonderlijk. En dat is dan de reden ook: “En Joab werd aangezegd: Zie, de koning weent en bedrijft rouw over Absalom”.

Nochtans het lekte ook wel haast uit tot het volk. Dat koningen, dat overheden doen, wordt haast van het volk gezien. Laat ze daarom ook altijd omzichtig op haar gedrag letten. *Zo als de koning is, zo is ook het volk.* Bijzonder hangt het hart van een volk zeer teder over een koning die geliefd is. Was David treurig, dat doet ook het ganse volk treuren. “Toen werd de verlossing”, de behoudenis, het heil, gelijk het ook verhaald kan worden, “te dien zelven dage horen zeggen”, dat was ook onder haar bekend geworden, “het smart den koning”, of hij is met droefheid aangedaan, “over zijn zoon”. Dat brak nu ook de blijdschap van het volk en bijzonder van het leger, daar hier principaal op wordt gezien. David was zonderling geliefd bij het volk; de smart des konings is ook haar smart.

Daar was het dan een gevolg van “en het volk” die van het leger “kwam te dienzelven dage steelswijze”, het stal zich in het komen “in de stad”. Mahanaïm namelijk, daar nu David was. Het wil zeggen, gelijk stelen ordinair stil en bedekt toegaat, of gelijk dieven ergens bedekt insluipen, en zich overal schuil houden, omdat zij weten dat haar straf boven het hoofd hangt, zo zij gezien worden. Dat zo ook het volk in de stad kwam, man voor man, of bij kleine troepjes, misschien door een andere poort van daar David was, om niet van hem gezien te worden. En zo, gelijk men zegt, met een stille trom en sluipsgewijs, in plaats van met tekenen van eer en

vreugdetriomf in te trekken, ten dele, omdat zij vreesden voor straf, dewijl het gebod des konings, om zachtkens te handelen met Absalom, overtreden was; ten dele, omdat zij hoorden, dat de koning zo treurig was, achtende dat het niet voegde, dat zij dan veel tekenen van vreugde tonen zouden. En daarom zij kwamen in de stad “gelijk als het volk zich wegsteelt”, of sluipende komt indruipen, “dat beschaamd is, wanneer zij in den strijd gevloeden zijn”. dus kwamen zij ook in, niet als overwinnaars, maar alsof ze de slag verloren hadden; en alsof zij beschaamd waren voor wan-zaken, over slaphartigheid en ontrouw; en daarom voor straf vreesden.

[III].

Dit kon nu Joab niet verdragen; wel merkende dat des konings misnoegen meest op hem gemunt moest zijn, die met eigen handen Absalom doorstoken had. En daarom gaat hij naar zijn gewone fierheid naar David aanstonds toe: “Toen kwam Joab tot den koning in het huis”, in die “opperzaal der poort” vers 33, in het vorige hoofdstuk, “en zeide”. Buiten twijfel vrij forst en gestoord, gelijk uit de inhoud van zijn zeggen blijkt. Dat was Joabs natuur. Zijnde zeer trots en stout van inborst, die vaak David, hoewel hij zijn oom en koning was, niet al te veel ontzag. Hier had hij nu met Davids droefheid ook weinig medelijden, en hij verwijt en bedrijft hem vervolgens van vrij harde dingen. Nochtans moet men zeggen, hoewel hij in de wijze vrij buiten het spoor holde, dat hij in de zaak zelf enigszins gelijk had. Dit gedrag van David had makkelijk het volk, dat zich zo getrouw en dapper voor hem gekwetend had, en nu zag dat haar getrouwheid zo weinig van hem erkend werd, kunnen van hem afkerig maken, dat in een tijd als deze was, een vreselijke omwending had kunnen maken. Gelijk hem Joab in het vervolg doet begrijpen. Hier vertoont hij hem nu de onpasselijkheid, de ondankbaarheid, die er in zijn gedrag lag: “Gij hebt heden beschaamd het aangezicht van al uw knechten”, hoge en lage officieren, alsook al de soldaten uws legers, “die” nochtans “uw ziel” dat is uw leven, “en de ziel uwer zonen en uwer dochters en de ziel uwer vrouwen en de ziel uwer bijwijven” welke David al in enig aantal had “heden hebben bevrijd”, verlost; uitgerukt. Want daar had het anders zekerlijk mee gedaan geweest. Deze slag was een beslissende slag, of voor den een of voor de ander. En daarom dat was na Joabs oordeel onpasselijk, gelijk het, den tijd aangemerkt zijnde, ook was, dat David door zulk een onmatig gebaar, daar hij haar met erkenning en tekenen van genoeg had moeten ontvangen, nu haar aangezichten beschaamde. Tonende dat hij haar dapperheid niet erkende, dat hem de overwinning niet aangenaam was; en zo makende dat zij zich schaamden over hetgeen zij gedaan hadden, dat zij zich schaamden openlijk in de stad te komen.

TOEPASSING

Zie daar, toehoorders, Davids gedrag, met het gevolg van dien op een behaalde overwinning. Mij dacht dat ik geheel tijdig deze gebeurtenis ook tot onzer besturing op deze onze tijd mocht toepassen. Ik merk op allerlei wijze dat Davids gedrag in Nederland is doorgeslagen omtrent die overwinning, die ons de Heere voor weinig dagen op onze vijand heeft gegeven. De eerste vreugde, die men er over opgevat had, is en te schielijk en te veel gezakt. Men spreekt er bijna niet meer van als met een strak aangezicht, en daar schijnt ruim zo veel treurigheid over te zijn als er blijdschap over is. Wat zeg ik? men vat ik weet niet wat voor ongenoegens op; en elk bedenkt wat (gelijk ordinair het beste, maar ook de blindste, stuurder aan land zijn) om hetgeen er gedaan is te beknibbelen. En dus wordt de grote verlossing ook ten rouw, en het is bijna of men ze al vergeten had. De redenen zijn haast te vinden.

1. Men had van de vijand te kleine gedachten opgevat. Men meende men zou ze bijna zonder enig verlies slaan. Nu dat anders uitgevallen is, geeft dat een stuit, een gemelijkheid; zonder te denken, “het zwaard verteert zowel dezen als genen” 2 Sam. 11:25.

2. Men had gedachten, als het een aan een batalje kwam, dat die zekerlijk verdedigend zou zijn, en dat het dan gedaan zou zijn met de oorlog. Nu hoort men dat de vijand zich weer

hersteld en verzameld, en dat wij de overwinning tot zover toe niet vervolgen kunnen; dat maakt al mede de vreugde minder.

3. Men had op de eerste tijding te grote gedachten opgevat, en als men daar dan van achteren tot wat minder omtrent komen moet, dat maakt al mede een stuit.

4. Daar zijn wat vele Absaloms gesneuveld; enige dappere krijgshelden en voorname officieren, die ons lief waren; het is meest op onze Nederlandse troepen, en daaronder nog op het puik onzer manschappen aangekomen; en daardoor hoort men, dat er aanzienlijke families, en ook van minder rang zijn, die het zwart over haar Absaloms, en die rouw bedrijven over haar vaders, over haar mannen, over haar zonen; en daardoor wordt de verlossing ook het ganse volk tot rouw.

4. Daar komen kwaadaardige en niet veel menende mensen onder; die alles ten ergsten draaien, en hetgeen er gedaan is kwaadaardig bekribbelen. Daar dan een menigte zich aanstonds door laat innemen; gelijk het toch den aard is van mensen, dat zij terstond het ergste gereed zijn te denken.

Deze dingen samen zijn de oorzaak dat een verlossing, die zeer groot is, bijna ook schijn onder ons tot rouw te worden. Inderdaad behoorders, een geheel brutale, en geheel ondankbare gedraging; en die in haar gevolg merklijk voor ons kon nadelig zijn. Die mij daarom gedrongen heeft, u daar tegen te waarschuwen. Hoe zouden wij een weldaad, een verlossing als deze, zo klein waarden? Het is zeg ik

1. Een zeer brutale, onbehoorlijke en onredelijke gedraging. Omdat wij het, als het eens aan een slaan kwam, zoveel groter ons ingebeeld hadden; men zou ze met minder verlies van volk, men zou ze zwaarder slaan. Mag men daarom hetgeen nu geschied is, zo klein achten? Was het de Heere op die wijze, als wij het verwachtten, aan Nederland verschuldigd? Hadden wij het zo verdient? Omdat wij het op een andere tijd zo wel gehad hadden, moest het daarom nu zo wederom zijn? Is een bloedige overwinning evenwel geen overwinning? Ja maar, zegt men, de kans was te hachelijk. Daar is te veel gewaagd. Maar lieve! Hebben wij niet zelf allang geroepen, men moest wat wagen? Men moest als het maar enigszins genaakbaar was de Fransen aangrijpen; op die verbeelding dat er de schrik in was, dat er niet veel tegenstand zijn zou? En neemt eens, onze dappere krijgsoversten, die er haar lijf aan gewaagd hebben, hadden op die eigen grond nu eens geoordeeld, dat er een hachelijke kans kon en mocht gewaagd worden. En het had eens veel nadeliger uitgevallen als nu, waren zij dan, na onze eigen gronden, dan nog wel te beschuldigen geweest? En nu hebben zij het nog glorieus gewonnen. Maar ik ga verder. Het was een absolute noodzakelijkheid dat er slag geleverd werd. De belegering van Bergen in Henegouwen, die reeds begonnen was, weer op te breken; wat zou dat een kreet gegeven hebben; den vijanden tot roem; ons tot smaad? En die kon niet voort gaan, of de Fransen moesten van daar, daar zij waren komen leggen, weg; omdat zij anders alle toevoer voor het leger van Doornik, Aath, Brussel hadden kunnen afsnijden en ten uiterste belemmeren. Ja maar, zegt men, men moest dan daags tevoren, eer de Fransen zo sterk zich afsneden, hadden slag geleverd, en de troepen van Doornik niet ingewacht hebben. En, het had dan eens kwalijk uitgevallen? Deze troepen bij ons zijnde waren nog de Fransen zo merklijk sterker als wij; en zou dat dan voorzichtigheid, en naar krijgskunde geweest zijn, zoveel zwakker zijnde zulk een sterker leger aan te tasten? Zou dat dan, bij een ongelukkige uitkomst, verantwoordelijk geweest zijn? Wat had men dan niet wel gevloekt en getierd? Ja maar, onze beste troepen zijn al vast in het heetste vuur geweest, en die zijn meest gesneuveld. En waartoe heeft men beste troepen, als om ze te gebruiken daar het heetste is, en vooraan? Waren er andere troepen geweest, minder vurig of geoefend, wij waren naar alle waarschijnlijkheid geslagen geweest; als het de voorste zakken laten, zullen het de achterste bezwaarlijk herstellen. En daarom dankt God vrij, dat onze brave troepen in het vuur geweest zijn, en de overwinning naast God ons gegeven hebben.

2. Maar behalve dat de overwinning zo te verkleinen, of er zo gemelijk omtrent te morren, een zeer onredelijke, zo is het ook een geheel ondankbare gedraging. Want men maakt

dat er God geen eer van krijgt, gelijk het behoort; men maakt zichzelf en anderen onbekwaam om er God voor te danken. De Heere heeft ons evenwel de overwinning gegeven. En zou zulk een weldaad nu zo smoren onder de gemelijkheid van opgevatte misnoemens, of onder de rouw over verloren manschap?

3. O! dat zou die onredelijke en ondankbare gedraging ook in vervolg voor ons doen worden een zeer nadelige gedraging.

a. Aan de ene kant moet ik zeggen, dat is het aangezicht te beschamen van zoveel dappere helden, die haar zielen voor ons hebben in de hand genomen, en daardoor onze zielen, en de zielen onzer zonen, dochteren en wijven bevrijd hebben. Want immers het is voor haar een gevoelig verwijt van niet wel gedaan te hebben; een bewijs dat haar dapperheid niet zeer erkend wordt, dat de victorie niet zeer aangenaam is. En als dat de Joabs en anderen in het leger wordt aangezegd, gelijk het zal, dat in Nederland de aangezichten zo betrokken zijn, dat men in plaats van vreugde daar rouw bedrijft, en dat er zo en zo van haar gesproken wordt; kon dat niet wel de oorzaak zijn, dat haar handen vervolgens zouden slapper zijn, dat zij schromen zouden iets te ondernemen? En dat gekwetste en andere van daar op haar tijd als steelswijze tot ons komen zouden, beschaamt, alsof ze uit de strijd gevloten waren? En zou ons dat wel profijtelijk zijn, daar zij zich menen als Leeuwen gekwet te hebben, gelijk zij hebben? Hadden zij ook geen reden, om, gelijk Joab, tegen ons te betuigen; “Gij hebt heden beschaamd het aangezicht van al uw knechten”. En dat kon wel gevolgen hebben, die ons niet voordelig zouden zijn.

b. Aan de andere kant, kan ook de Heere de ondankbaarheid, die daaronder speelt omtrent Hem, niet dan met misnoegen aanzien. En dat kon wel de oorzaak zijn, dat Hij Zijn aangezicht ook verbergde, en dat Hij eens vervolgens de aangezichten onzer krijgsknechten door een droevige nederlaag zo beschaamde dat wij wezenlijke reden hadden om te weten en rouw te bedrijven.

En daarom toehoorders, het is een zeer schadelijk en een geheel zonderlinge gedraging; die elk met bekommring wel mag opmerken, en er zich voor wachten. O! als een volk weldaden Gods, groter of kleiner, met de voet stoot, dat is voor de Heere een gruwel; en Gods kinderen tot de uiterste droefheid en bekommerring; die zo gaarn zien dat de Heere Zijn eer heeft. En daarom, mijn vrienden, kom aan.

I. Ik sta u toe, dat gij smart hebt over uw Absaloms. Over bloedvrienden, zo gij er onder hebt, die gesneuveld en gewond zijn; en in het algemeen over zulk een schonen manschap, in zulk een menigte, die er gebleven is op het slagveld. O! Ja, als men de staat van veler zielen nadenkt, die nu al in de eeuwigheid zijn, als men op haar lichamen ziet, zo veel brave mannen, zulk een keur van jongelingen, in haar bloed gewenteld, of deerlijk verminkt en pijnlijk verwond. Wiens hart zou niet bloeden? Hij moest wel staal of steen zijn, dien het niet gevoelig smartte. En ook dat zou een misdaad voor God zijn. Maar ziet er zo niet op, dat gij daarom morren en ondankbaar worden zou tegen de weldaad. Maar weet gij hoe gij daar op zien moet?

a. Gij moet er in zien, dat de Heere onze hoge inbeelding van onze macht en onze kleine gedachten van onze vijand heeft willen beschamen; om ons te leren ons daarvoor in het toekomende te wachten. Hij heeft ons doen zien dat het zo breed met onze zaken niet staat als wij wel denken. En hoe ze in een ogenblik konden overhoop geworpen worden. De zaak heeft hachelijk genoeg gestaan; toen onze vijanden al koeriers afzonden met tijding van een volle overwinning. Laat er ons van achteren van schrikken, hoe het dan met ons gestaan zou hebben; om uit onze zorgeloosheid wakker te worden.

b. Gij moet er in zien dat de Heere als wij van zaken zeer hoog denken, en als wij het denken in onze macht te zullen doen, het ordinair niet al te breed laat uitvallen. Wat hebben wij niet verlangd na een betanje, en wat hebben wij er ons niet van ingebeeld. Opdat wij nu dus meer afziende van de middelen, en meer afhankelijk van God zouden leren zijn.

c. Gij moet er in zien dat de Heere misschien andere wegen in wil, om onze vijand klein te maken; daar Hij alleen meer in gezien zal worden.

d. Gij moet er in zien, dat het des Heeren tijd nog niet is, om onze vijand zo klein te maken. En dat Hij ons nog wat onder de oorlogsroede houden wil; daar wij nog te weinig door gebeterd zijn.

e. Gij moet er in zien, dat het onze eigen zonden, Nederlands bloedschulden zijn, waarom er zoveel bloed vergoten, zulk een slachting geschied is. Want dat is zeker, de Heere had ons met minder bloed overwinning kunnen geven, en een groter overwinning. Dat Hij dat nu niet gedaan heeft; wat kan er de reden van zijn, als omdat de Heere bannen in het land ziet? Ziet over deze dingen, en in deze opzichten en moesten wij wenen en rouw bedrijven. En hoe groter dan, hoe beter.

II Maar aan de andere kant moest dat nu ook onze dankbare vreugde over de verlossing, als verlossing, in het allerminste niet breken, noch benadelen. En daarom

a. ziet dat toch en erkent het dat de Heere ja ons een zeer grote verlossing gegeven heeft; en daarin een stof van veel vreugde en dankbaarheid. De Heere heeft ons de overwinning gegeven; dat is onwedersprekelijk. Een overwinning over een veel talrijker leger. Een overwinning over een leger zo voordelig geplaatst en afgesneden. Een overwinning over een leger dat zich dapper en kloekmoedig heeft gekwet. Wat ligt daar niet alleen een roem in voor ons; maar ook een oneer voor de vijand. Daar het gerucht van zal uitgaan de ganse wereld over? Wat zal het de vreze in onze vijanden merkkelijk vermeerderen? Wat ligt er een beschaming in van haar afgoden, die zij gezocht hebben? Wat ligt er een heerlijkheid in voor onze God en onze gereformeerde zaak? Wat kon de weg tot de vrede daardoor makkelijk merkkelijk bevorderd worden? Wat zijn wij er door bevrijd van merkkelijke nadelen, die er anders uit hadden gevolgd, zo de kans eens anders omgekeerd had? Niet alleen de schande en oneer, maar ook gevolgen van een deerlijk uitzicht. Dewijl wij ten uiterste verre van onze plaatsen van aftocht en toevlucht af waren, met een rivier achter onze rug, en daardoor zouden bloot gestaan hebben, kunnende de vijanden van alle kanten uit haar steden toeschieten, misschien voor de ruïne van ons gehele leger. Het was met de belegering van Bergen, en waarschijnlijk met Doornik, met Rijsel en wellicht met geheel Brabant en meer, gedaan geweest. En wij hadden nu al gezeten in de uitstere beroering en verwarring. Als nu de Heere dit alles afgewend heeft, moeten wij niet zeggen: *De Heere heeft grote dingen gedaan; en Hij heeft waarlijk onze ziel en de ziel onzer zonen, en de ziel van onze dochters, en de ziel van onze vrouwen bevrijd?* Komt aan, staat toch zo en ziet het heil des Heeren. Erkent de weldaad en ziet ze met verschuldigde dankbaarheid.

b. Spreekt er dan van met uw mond. Tot meer lof en heerlijkheid van God.

c. Beantwoord het nu ook met uw gedrag. O! Nederland moest nu ook niet weten, wat zij den Heere vergelden zou voor al deze weldaden aan haar bewezen. En daarom nu ook de beker der verlossing opnemen, en de Naam des Heeren aanroepen, Ps. 116:13.

O! Dan zou de Heere uitlokken tot het bestellen van meerder heil voor Nederland. Dankbaarheid voor genoten weldaden, is als een nieuw verzoek voor toekomstende. De Heere, Die onze zaak dusver uitgevoerd heeft, zal ze verder voleindigen; Die ons al met zoveel weldaden gekroond heeft, zal er nog ander bij doen tot een volkomen verlossing toe. Vertrouw daarom op de Heere, *want de Heere is een eeuwige Rotssteen. Amen.*

Predikatie over Richteren 6:24.⁵⁷

Ds. Abraham Hellenbroek

Uitgesproken op 14 juli 1713.

Op dankdag, over de gesloten vrede met Frankrijk en Spanje.

Toen bouwde Gideon aldaar den HEERE een altaar en noemde het: De HEERE is Vrede. Het is nog tot op dezen dag in Ofra der Abiezrieten.

Grote weldaden eisen wel een dankbare erkenning. Hij is geen weldaad waardig, die dezelve zo haast vergeet als hij ze ontvangt. Bijzonder gedraagt zich een schepsel omtrent de Schepper op een geheel onbetamelijke wijze, zo hij die weldaden die hij ontvangt niet met alle bedenkelijke bewijzen van dankbaarheid beantwoordt. Al het goede dat de Heere ons doet, is loutere weldadigheid, terwijl Hij aan het zondig schepsel niet het minste voordeel schuldig is, en daardoor niet het allermindste tot des Heeren gelukzaligheid kan worden toegebracht. Zo vraagt die grote leraar der heidenen: “Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergouden worden?” Rom. 11:35. Geen wonder daarom, dat de Heere dan echter ten minste, dankbaarheid van de mens vordert, dat is ook alles hetgeen hij Hem kan wedergeven, en daartoe past het hem dan ook bereid te zijn. Dit was het besluit van koning David in zijn dankbare verlegenheid: “Wat zal ik den HEERE vergelden voor al Zijn weldaden, aan mij bewezen? Ik zal den beker der verlossingen opnemen, en den Naam des HEEREN aanroepen.” Ps. 116:12 en 13.

Dit is buiten alle tegenspraak ook de gestalte en het doel van Gideon in de tekst. Nu was de Heere hem voorgekomen onder een zeer gunstrijke verschijning en belofte. Israël zeer gedrukt zijnde door de Midianieten, verschijnt de Heere aan Gideon, Hij roept hem tot een richter en verlosser van Israël, met belofte dat hij het gelukkiglijk zou volvoeren en Israël vrede bestellen. Gideon verzoekt een teken ter verzekering van de waarheid; hij krijgt het: “En de Engel des HEEREN stak het uiterste van den staf uit, die in Zijn hand was, en roerde het vlees en de ongezuurde koeken aan. Toen ging er vuur op uit de rots en verteerde het vlees en de ongezuurde koeken; en de Engel des HEEREN bekwam uit zijn ogen.” Vers 21. Dit ontzette hem geweldig, merkende dat het een Engel des HEEREN was, zodat hij uitriep: “Ach Heere HEERE, daarom omdat ik een Engel des HEEREN gezien heb van aangezicht tot aangezicht.” Vers 22. Maar de Heere komt hem aanstonds gerust stellen en verzekeren van vrede; zeggende tot hem: “Vrede zij u, vrees niet, gij zult niet sterven.” Vers 23. Dit verkwikte hem nu wederom aan de andere kant zodanig, dat hij een publiek getuig- en gedenkteken opricht zijner dankbaarheid. “Toen bouwde Gideon aldaar den HEERE een altaar”. Enz.

Toehoorders, dit zal geen ongepaste stof zijn, om ze op deze publieke dag van dankzegging voor vrede te verhandelen. Bij de toepassing zal het blijken.

In onze tekstwoorden komt ons voor:

- I. Het oprichten van een altaar: “Toen bouwde Gideon aldaar den HEERE een altaar.”
- II. De benaming daarvan: “En noemde het: De HEERE is Vrede.”
- III. De duurzaamheid van dat gedenkteken: “Het is nog tot op dezen dag in Ofra der Abiezrieten.”

[I]

De stichter van dit dankbare gedenkteken is Gideon. Een naam in het Hebreeuws afkomstig van verbreken, in stukken houwen. Het is of er al vooruit een speling van de Goddelijke

⁵⁷ Keurstoffen deel 1, blz. 708- 720.

voorzienigheid geweest is. Immers hij heeft zeer blijkbaar de beduidenis van zijn naam beantwoord in dat afbreken van het altaar van Baäl en het afhouden van het bos, die daarbij was, op bevel van Goddelijke last, vers 25. Hij was dus lang een man van niet veel aanzien en van geringe afkomst; “mijn duizend is het armste in Manasse, en ik ben de kleinste in mijns vaders huis.” Vers 15. Een zoon van Joas, een landbouwer. Maar nu door de Heere extraordinair geroepen, en met een helden geest beschonken, om als een richter en veldheer Israëel te verlossen van de Midianieten. Deze doet hier nu de eerste publieke daad van enig statelijk werk: hij bouwde de HEERE een altaar.

Men vind de tijd aangetekend door het woord “toen”. Zo vertalen onze overzetters billijk het voegletter, die anders door ‘en’ gewoon vertaald wordt. Maar ook vaak bij de Hebreeën de even opvolgende tijd uitdrukt. Zo dan ook hier, “toen”, het wijst aan dat hij zonder veel uitstel aanstonds op de verzekerde vrede Gods dit altaar deed bouwen. Uitstel van dankbaarheid maakt dat er de gehele gratie afgaat, en dat ze veel van haar waardij verliest. Qui cito dat, bis dat. Die schielijk geeft, geeft dubbel. Dus deed hier Gideon ook; zo haast de weldaad was genoten, zo haast werd ze beantwoord. Wat jaar, wat maand, wat dag, wordt niet aangetekend. Alleen valt daar verschil over onder de uitleggers, of dit de eigen of een vroeger altaar bouwning is geweest, als waarvan in vers 26. Sommigen willen dat het de eigen is; en dat bij voorverhaal hier de bouwning zelf verhaald zijnde, daarop dan de oorzaak volgt bij welke, namelijk het eigen gebod van God. Anderen menen (en dat dunkt mij waarschijnlijkst) dat hij twee altaren heeft gebouwd; dezen op de eigen dag toen de Engel aan hem verscheen; de andere op een tussen inkomende nacht. Deze uit zichzelf; en die op een gebod van God. Deze maar enkel tot een dank- en gedenkteken; dien tot een offeraltaar. Dezen met een naamgeving; dien zonder. Dezen tot een duurzaam verblijf; dien, zo het schijnt, maar tot die ene offerdaad.

De plaats daar het gedenkteken wordt opgericht, wordt ook uitgedrukt in het woord “aldaar”. Dat is te zeggen, daar, daar de Heere hem verscheen. Dat aanstonds in het ruim genoemd zal worden Ofra der Abiëzrieten. Bepaalder kan men denken dat het daar, of onder die eik van zijn vader is geweest, daar Zich de Engel des HEEREN kwam zetten, vers 11, of wellicht boven op die rotssteen, waar vandaan de Engel opvoer, vers 20 en 21. Immers het was in die eigen plaats daar hij de weldaad had genoten. En zo placht men vanouds de dank- en gedenktekenen over merkelijke verlossingen, overwinningen, weldaden, op de eigen plaats te stichten daar men ze ontvangen had. Jacob zette die steen tot een opgericht teken in die eigen plaats, daar hij het Goddelijk gezicht had ontvangen, Gen. 28. Hij legde een gedenknaam op die eigen plaats, daar hij met de Heere geworsteld had, Gen. 32. Mozes bouwde een altaar op de eigen plaats, daar hij Amelek had verslagen, Ex. 17. De gedenkstenen worden door Jozua opgericht midden in de Jordaan, daar het wonder geschied was, Jozua 4. Dus deed ook Gideon hier. Hij bouwde ze aldaar. Zo drukt men de betrekking allernauwst uit tot de zaak die men er ook door beoogt.

Het gedenkteken wordt ook benoemd; hij bouwde “een altaar”. מזבח is een woord dat afkomstig is van זבח, dat bij de Hebreeën eigenlijk *slachten* betekend; en daarvandaan ook *offeren*; omdat er bij het offeren ook een slachting geschied. Dus betekend מזבח dan eigenlijk, zoiets, daar men op slacht of offert; en zo wordt het altijd gebruikt voor een altaar, dicht bij welken het offervee werd geslacht, en boven op welken het dan ten offer werd gelegd. Nu was het ook gebruikelijk dat altaren niet alleen gemaakt werden tot de offerdienst, maar ook wel meteen, of dikwijls wel alleen maar tot enkele gedenktekens. Zo leest men van Abraham: “hij bouwde daar den HEERE een altaar en riep den Naam des HEEREN aan.” En daarop brak hij aanstonds van daar op, Gen 12. Zodanig was ook dit altaar, die Mozes bouwde ter gedachtenis der overwinning over de Amalekieten, Ex. 17. Gelijk ook die de twee stammen en een halve bouwde aan de Jordaan; niet om te offeren, gelijk zij verklaarden, maar tot een enkel gedenkteken, Jozua 22. Op zulk een altaar wordt ook bijzonder toegespeeld, als ze samen gevoegd wordt met een opgericht teken; zo zegt de profeet: “Te dien dage zal de HEERE een altaar hebben in het midden van Egypteland, en een opgericht teken aan zijn landpale voor den HEERE.” Jes. 19:19. Zulk een

altaar moet men ook hier verstaan, strekkende tot eenzelfde einde, als die opgerichte steen van Jacob te Bethel, Gen. 28, en die stenen als opgericht teken door dezelfde Jacob in Gen. 35:14, alsook die twaalf stenen tot een gedenkteken aan en in de Jordaan, Jozua 4, en die steen Eben-Haëzer door Samuël opgericht, ter gedachtenis der overwinning over de Philistijnen, 1 Sam. 7. Of dit veel anders dan wat stenen op elkaar geweest is, is bedenkelijk. Daar hij dit altaar zomaar onverwacht uit de hand bouwde. Van wat fatsoen, hoe hoog, uit wat stof, wordt niet uitgedrukt. Als zij ter publieke en statelijke offering gebouwd werden, had er de Heere het fatsoen en de stof omstandig van voorgeschreven, Ex. 27 en 30. Maar tot een burgerlijk gebruik in gedenktekenen, had men vrijheid, om ze van aarde, van hout, van steen of van andere stoffen en van verschillend fatsoen en hoogte te maken. Absalom richtte voor zich een pilaar op, om aan zijn naam te doen gedenken, 2 Sam. 18:18. Van Domitius AEnobarbus onder de Romeinen verhaald Plutarchus dat hij gehele torens van steen ter gedachtenis van zijn overwinningen oprichtte; de Grieken volgens aantekening van Diodorus Siculus maakten ze meest van hout. Hoe hier, kan men niet bepalen.

Maar wel het einde waartoe: hij bouwde “den HEERE”. Vaak hebben stichters van gedenktekenen haarzelf of anderen daarin beoogd. Maar veelzins heeft men vanouds die ook gericht ter dankbare gedachtenis van God, daar de weldaad en verlossing van kwam. Dus deden de evengenoemde Abraham, Jacob, Jozua, Samuël en anderen, in die gedenktekenen die zij oprichtten. Opdat de Heere als de Auteur der weldaad daar door publiek erken en nog onder de nakomelingen geroemd zou worden. Altaren komen ook niet nader dan een godheid toe. Al waarom de geleerde Seldenus met veel voorbeelden aantoont, dat ze onder de heidenen ordinair met de naam of beeltenis van enige godheid getekend waren, waaraan ze waren toegewijd. Toen Marcus Aurelius door een wonderlijke regen met zijn leger zo wonderlijk gered was, zegt Baronius, dat hij een gedenkteken oprichtte ter ere van Jupiter Pluvius. Van Alexander verhaald Arianus, hoe hij op zijn gelukkige intocht in Azië altaren ter dankbare gedachtenis oprichtte voor Jupiter, Minerva en Hercules. Dit brengt nu hier Gideon tot de ware God; Dien ’t ook alleen toekwam. Hij bouwde “aldaar den HEERE een altaar”, de Jehova, de enige en waarachtige Oppergod, in tegenstelling van de Baäl, tot wiens dienst nu Israël was overgeslagen, gelijk uit het vervolg blijkt. Het was de Engel des Heeren, Die hem verschenen was. Onze godgeleerden hebben uit verschillende omstandigheden van dit hoofdstuk niet kwalijk opgemaakt, dat het geen geschapen, maar de ongeschapen Engel des Heeren, de Zone Gods, de Heere Zelf is geweest. Dus is het dan die HEERE, ook nochtans met insluiting van de Vader en de Heilige Geest, Die hier beoogd wordt. Die was hem vrede komen aanzeggen, Die had hem verzekering gedaan van hulp en verlossing; Die zal er, Die moet er dan ook alleen de lof van hebben, hij bouwde “aldaar den HEERE een altaar”.

En om dat te meer openbaar te maken, hij legt er ook een naam op, daar hij dat nog te meer toonde: hij “noemde het”, namelijk dat altaar, “De HEERE is Vrede”. Hier is wegens de instelling der woorden in de grondtekst zeer veel verscheidenheid van oordeel.

1. Daar zijn er die de vertaling aldus maken: “Toen bouwde hij de HEERE een altaar. Wanneer de HEERE hem vrede toegeroepen had. En die nemen dan alle benaming van het altaar hier weg. Maar dat brengt een merkelijke flauwheid in de zin, en de vertaling van de letter *ו* door *wanneer* is zeer gedrongen.

2. Anderen willen dat men de woorden *HEERE* en *vrede* moeten scheiden, en die vertalen het dus: “Toen bouwde hij den HEERE een altaar, en de HEERE noemde hem”, namelijk dat altaar, “Vrede”. Zodat de naam van het altaar alleen zou geweest zijn: *vrede*, en de benoemer niet Gideon, maar de HEERE, en dezen gronden zich op een accent in het Hebreeuws onder het woord יהוה, die wel een scheiding maakt met het volgende woord. Maar het is ook waar, dat de toonsnijdingen bij de Hebreeën van een zeer onzeker gebruik zijn, en daar niet altijd dezelve staat op kan gemaakt worden. En daar staat dan tegenover, a. dat dit altaar maar alleen vrede te noemen, een zeer magere en onbepaalde benaming is. b. Ook zo

gewoon niet, want doorgaans bestaan de opschriften uit een zinspreuk, en bijzonder met bijvoeging van de Naam Jehova; als te zien is in deze zinspreuken, יהוה נסי, *de HEERE is mijn Banier*, Ex. 17:15. יהוה שמה, *de HEERE is aldaar*, Ezech. 48:35. אל אלהי ישראל, *de God Israëls is God*, Gen. 33:20. Hierbij c. vind men ook doorgaans het benoemen van altaren en gedenktekenen niet van de Heere geschied te zijn, maar van diegenen die ze oprichtten. Gelijk uit al de nu reeds bijgebrachte voorbeelden blijkt. Het komt hun ook eigenlijk toe te verklaren wat zij er mee bedoelen.

3. En daarom ik schrijf met onze overzetter het *benoemen* van dit altaar liever aan Gideon toe; en voeg die twee woorden יהוה שלום *de HEERE vrede*, bij elkaar; als samen het opschrift uitmakende. *Hij noemde* dan denzelven, dat is te zeggen:

A. Dat hij ze in zijn gedachten daartoe bij zichzelf schikte, om te strekken tot ene erkenning van die waarheid en ondervinding; “De HEERE is Vrede”.

B. Dat hij ook voornam die Naam aan dit altaar te geven, dezelve daaraan vervolgens ook gaf; en daarop uitlegde en het er ook toe bracht, dat ze algemeen van elkaar ook zo genoemd wordt.

C. Ja wellicht dat hij er dat ook tot een citaat en opschrift opgeschreven heeft; om die Naam te algemener doorgang te doen hebben. En zo strekte dit *noemen* dan,

א. Om daardoor te verklaren het einde, daar hij dit altaar toe bouwde; niet tot brandofferen, slachtofferen, dankofferen, drankofferen, reukofferen; maar enkel ter gedenktienis van die weldaad daar hij ze naar noemde.

ב. Om daardoor ruchtbaar en publiek bekend te maken, hetgeen hij door bijzondere openbaring ontvangen had; en zo oorzaak te geven dat de Heere daarover ook algemeen geroemd werd. Zo noemde hij dan dien altaar

DE HEERE IS VREDE. Niemand denke, dat daardoor de Naam van HEERE, Jehova, gegeven wordt aan dat altaar, gelijk de Socinianiën dit wel zouden willen draaien, om ons het argument voor de Godheid van de Heere Jezus en van de Heilige Geest uit die Naam te ontfutselen. Neen, het wil niet anders zeggen, dan dat dit altaar een gedenkteken en vertoning zijn zou van die waarheid: “de HEERE is Vrede”. En dat Hij Zich dat vertoond had, in dat geval tot welkers gedenktienis dit altaar gebouwd en zo genoemd was; even gelijk alle dergelijke opschriften, *De Heere is mijn banier*, *de Heere is aldaar*, moeten verstaan worden. Dus nu de voeging der woorden begrepen zijnde, is er echter ook nog enige haspeling over de vertaling; om welke te ondergaan, Pagninus en Arias Montanus de woorden maar onvertaald gelaten hebben, hij noemden Hem Jehova Shalom; maar dat is een bewijs van verlegenheid, en dat zij zich tot geen rechters over het verschil willen maken. Het verschil is dit: of men het vertalen moet [door] *Vrede des HEEREN*, of *HEERE des vredes*, of *Vrede den HEERE*. Als ik mijn gedachten zeggen zal, ik meen dat er keur is van overwicht van de ene vertaling boven de andere. En dan haalt de onzen over. Ik acht ook geheel niet, dat die regel, de woorden beteken al dat zij kunnen beteken, onbepaald aangaat. Maar ik meen evenwel dat men dit geval en dergelijke enige ruimte nemen mag. Namelijk opschriften en citaten worden vaak met opzet zo verzonden en bewoerd, dat ze meer dan een zin kunnen uitleveren; en men acht dat voor een schrandere uitvinding, en zulke spreuken voor zeer lofwaardig. Dus begrijp ik het hier ook; bijzonder als het een en het ander ter snee komt, en tot het doel dient. Gideons zinspreuk kan dan dit volgende uitleveren.

1. יהוה שלום, als men het uit het voorgaande vers vullen zou, gelijk zeker bekend schrijver van deze tijd wil, zou het zoveel kunnen zeggen, als *De HEERE heeft gezegd vrede zij u*. En dan zou het een historie begrijpen van des Heeren verschijning en aanspraak aan hem; en dit een verzekerteken zijn van des Heeren belofte in vers 23 gedaan.

2. יהוה שלום kan zeggen, *De HEERE des Vredes*. Als willende zeggen: *Die is mij hier verschenen*. En begrijpende zo op die belofte in vers 23. *Vrede zij u*, een toestemming en

erkennt, dat ja de Heere alleen de vrede bezit en geven kan. Dat Die een Heere is, een besteller des vredes.

3. יהוה שלום kan ook zeggen, *Des HEEREN vrede, een vrede des HEEREN*, of, *dit is een vrede des HEEREN*, of, *de vrede is des HEEREN*, gelijk de LXX willen, te kennen gevende dat de HEERE alleen de Auteur is van alle vrede; ook in het bijzonder van die vrede, die Hij even aan Gideon beloofde. Of het kan ook in dien zin een vergroting te kennen geven; *een vrede des HEEREN*, dat is, *een zeer grote vrede*; als *bergen Gods, een stad Gods*, enz.

4. יהוה שלום kan ook zeggen, *de HEERE Vrede*, dat is dan, *Hij zij Vrede*, of, *Hij zal Vrede zijn*, of gelijk de onzen hebben, *Hij is Vrede*. En dat is na de grondtekst de allergeschikste vertaling; die ook genoegzaam al de voorgaande insluit, en die met de gewone trant der opschriften best overeenkomt. Begrijpende een verklaring van een algemene en hier nu bijzonderlijk gebleken waarheid. *Vrede* is dan in het algemeen alles, dat bij de Hebreëen onder dat woord in een zeer ruime betekenis wordt begrepen. Om het tot enige bijzonderheden te brengen, en na de ruimen zin van een Devis.

1. *De HEERE is Vrede*, kan van de HEERE gezegd worden, aangemerkt in zichzelf. Voor zover Hij een allerzaligste onverstoorbare rust, vrede en vergenoeging in Zichzelf bezit. Vossius merkt daarom uit onze tekst aan, dat de Joden de *vrede* onder de eigenschappen van God gesteld hebben en hij leid daarvan af hetgeen Maimonides heeft, dat men een heiden niet tweemaal שלום mag wensen, of met dat woord groeten; namelijk omdat de eigenschappen Gods niet lichtvaardiglijk bij heidenen genoemd moeten worden.

2. Maar, *de HEERE is Vrede*, is vooral te zeggen, dat Hij ook de oorzaak is van alle vrede buiten Zich. Hiervandaan wordt Hij zo vaak in het Nieuwe Testament genoemd, “De God des Vredes”, 1 Thess. 5, Hebr. 13:20. De heidenen maakten de vrede zelf tot een godheid; maar God is er de maker van. En zo wordt die spreekwijze, *de HEERE is*, dat of dat, dikwijls gebruikt “Hij is uw Leven”, Deut. 30:20. “Die God is onze Zaligheid” Ps. 68:20 en elders. Dus hier: “De HEERE is Vrede”, dat is, de Auteur en Oorsprong van alle vrede, Die ze uitvindt, vaststelt, beloofd, geeft. “Ik maak den vrede” Jes. 45:7. En zo is de HEERE Vrede.

a. Voor zover Hij de oorzaak van alle geestelijke vrede is die van eeuwigheid een vrederaad, een vredemiddel heeft uitgedacht en beraamd; Die de vrede tussen God en de zondaar in de tijd heeft doen verdienen; Die ook de geestelijke vrede inwerkt in het hart van des Heeren volk; in wiens genieting zij ook alleen maar vrede, stilte, vergenoeging vinden; en die haar ook de fontein van de vrede der gelukzaligheid in de hemel is. Dus menen sommigen, omdat de Heere, daar in onze tekst op wordt gezien, bijzonder de Zone Gods is, dat die uitdrukking: “De Heere is Vrede”, daar ook al bijzonder op ziet, “Hij is de Vredevorst”, Jes. 9:5. “Hij is onze Vrede”, Ef. 2:14.

b. Bijzonder evenwel wordt hier gezien op een uiterlijke vrede; dat brengt de samenhang van zaken haast mee. Zo begrijpt *vrede* naar de trant der Hebreëen allerlei zegen, geluk, voorspoed, welvaren; bijzonder vrede met mensen, rust en veiligheid van vijanden. Dit alles is ook hier ter zake. De Heere beloofde Gideon voor zijn persoon *vrede*, in het vorige vers, *vrede zij u* etc. dat begreep alle welstand, veiligheid voor alle gevaren. Hij beloofde hem ook voor geheel Israël verlossing en vrede van de Midianieten, met een gevolg van herstelde bloei en welvaren. Dat erkent nu hier Gideon, door dit gedenkschrift, dat de Heere daar volheid toe had, dat Hij van alle vrede de Oorzaak was, dat Hij het hem ook toebetrouwde, en van hem wachtte. Dat hij dankbaar, ook daarvoor Hem de eer gaf, en wenste dat Hij er van elk voor erkent werd. En inderdaad dat is een eer die Hem toekomt; “De HEERE is Vrede”. Zo wordt er gezegd: “Want Hij maakt de grendelen uwer poorten sterk; Hij zegent uw kinderen binnen in u. Die uw landpalen in vrede stelt; Hij verzadigt u met het vette der tarwe.” Ps. 147:13 en 14. “Ik formeer het licht en schep de duisternis, Ik maak den vrede en schep het kwaad; Ik, de HEERE, doe al deze dingen.” Jes. 45:7. En wederom: “Ook zal Ik vrede geven in het land”, Lev. 26:6a. Billijk dan erkent dit ook Gideon: “De HEERE is Vrede”.

III.

En dat hield nu ook al een duurzame geheugenis: “Het is nog”, zegt de tekst, namelijk dat altaar, “tot op dezen dag in Ofra der Abiëzrieten.” Ofra was de stad van Gideon; zo wordt ze genoemd in Richt. 8:27, omdat hij vandaar zijn oorsprong had, en daarin woonde; gelijk hij er ook in begraven is, vers 32. Gelegen in het stamgedeelte van Manasse. Hier bijgenaamd “der Abiëzrieten”; wellicht om het te onderscheiden van een ander Ofra in Benjamin, Jozua 18:23. Dit was “der Abiëzrieten”, nakomelingen van Abi-Ezer, een der zonen van Manasse, Jozua 17:2, uit welken Gideon ook afkomstig was, en welk geslacht dit Ofra bijzonder bevolkte en tot zijn erflot hadden. Daar was nu dat altaar “tot op dezen dag”, wanneer namelijk de schrijver van dit boek der Richteren dit schreef. Wie dat geweest is, en wanneer dit boek is geschreven is onzeker. Dit bijvoegsel strekt:

1. Ter verzekering van de waarheid der historie. Men kon op die tijd nog het opgerichte altaar zelf zien.

2. Om de duurzaamheid van dit gedenkteken aan te tonen. Dat het daar al een geruime tijd is blijven staan; en zo voldaan heeft aan het einde daar het Gideon toe had opgericht. Waartoe geholpen heeft, dat het land van Israël wel veertig jaren lang onder de regering van Gideon vrij van alle vijandelijke inlopen in een diepe vrede is geweest. En zo is dit vredeteken van des Heeren kant ook beantwoord, vrij en ongemoeid is blijven staan.

TOEPASSING.

Zie daar, toehoorders, Gideons aangedaanheid over en onder vrede. Daar worden wij nu ook door onze hoge overheden toe geroepen; en de zaak zelf vereist dit. De Heere heeft ons nu ook vrede gegeven uit zulk een langdurige oorlog. De weldaad verplicht ons ook tot erkentenis en tot bekommring hoe ze te gebruiken en recht te beantwoorden. Dat zou een schendige misdaad tegen God zijn, indien wij Zijn weg in deze ondankbaar zouden met de voet stoten. En ik denk vaak met bekommring, dat Nederland in dezen zich schuldig maakt. Door die overgrote koelheid en onaangedaanheid over de vrede, die zich zo algemeen onder allerlei slag van mensen ontdekt. Het is waar, wij hadden ze beter gewenst, beter verwacht en waarschijnlijk, naar de geschiktheid der middelen, kunnen krijgen; waren sommigen onzer bondgenoten met ons in hetzelfde spoor gebleven. Zij is ons ook nu meer overdrongen, dan met genegenheid gezocht. Men is ook, en misschien niet zonder grond, beducht voor onbestendigheid, of voor nadelige gevolgen; en dat maakt de mensen koud, en dat de vrede het hart niet raakt. Maar, vrienden, bezondigen wij ons zo doende niet voor de Heere?

1. Het toekomstige is nog onzeker. Was het niet beter, dat voor God te laten, Die door duizend wegen gevreesde onweersbuien kan doen opklaren. En niet beter, dat ter harte te nemen, waarop geen vijanden, geen hele wereld nu vrede kan beroeren. Maak maar dat uw wegen de Heere behagen; dat gij Hem in uw alliantie hebt; dan zal haast al het gebrekkige (dat er na veler begrip in dit vredetraktaat is) gerecht zijn: “Als God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn?” Rom. 8:31.

2. In allen geval is niet vrede in zichzelf een beminnelijke weldaad, en mag men die met wrevel uit des Heeren hand wel aannemen. *Pax optima rerum, de vrede is het beste der dingen*”, nadat bekend zeggen: “Niets is de vrede gelijk, de vrede is de volmaaktste van alle zegeningen”, volgens Chrysostomus.

3. Hadden wij ze ook niet ten uitersten noodzakelijk? Die de toestand van zaken kennen, weten tot wat voor een uiterste van onmacht wij geraakt waren.

4. Hebben wij er ook niet vaak om gebeden? En zouden wij dan, nu ze komt, daar ondankbaar tegen stoten?

5. Had gij beter vrede verwacht; daar was echter bij vervolg van oorlog u geen beter beloofd. Het had nog wel slimmer kunnen omslaan.

6. Hadden wij ze nog zo goed wel verdient? Toen de oorlog begonnen werd, zag het er niet naar uit, om het nog zover te kopen. En ons zondig onbekeerlijk gedrag onder de oorlog was op verre na zoveel niet waardig. “Wat klaagt dan een levend mens? Een ieder klage vanwege zijn zonden.” Klaagl. 3:39.

7. Ja maar het is de schuld van mensen, dat wij ze niet beter hebben. Laat dat zo zijn; maar dat de schuld van mensen is, doet dat echter ook de Heere niet? “Zal er een kwaad in de stad zijn, dat de HEERE niet doet?” Amos 3:6b. “Wie zegt wat, hetwelk geschiedt, zo het de Heere niet beveelt? Gaat niet uit den mond des Allerhoogsten het kwade en het goede?” Klaagl. 3:37 en 38. Al zijn er dan menselijke middelen tussen beide gekomen; is het echter niet de Heere Die ons de vrede langs die middelen geeft? Blijkt het niet zo Zijn wil te zijn?

Ai! Kom aan, laat ze ons uit Zijn hand ontvangen. Misschien zal de Heere van achteren ontdekken, waarom Hij zo een weg is ingegaan. Immers, Hij kan in de vrede de zegen gebieden. Wel dan, zoek ze nu maar wel te ontvangen en te gebruiken. En laat ik u daarin nu ook het voorbeeld van Gideon tot een regel geven van uw navolging.

Het is wel niet nodig dat gij een eigenlijk gezegd altaar bouwt; in zulk een uiterlijke dankplichtigheid, behalve dat ze buiten de gewoonte is van onze tijden, is ook niet dat de Heere op zichzelf behagen kan; maar het altaar dat gij Hem bouwen moet, is een plechtig en wezenlijk dankwerk, dat zichtbaar en bestendig voor al de wereld zich vertoond; en daar dat als op te lezen is, dat gij de Heere aanmerkt als uw vrede. Zo dan

1. Erken toch de Heere als de oorzaak van deze vrede. Wat voor menselijke middelen dat er ook toe samen zijn gelopen. Ziet dat toch dat de Heere over die alle heen ziet. Gij kunt immers niet loochenen of de Heere heeft dat van eeuwigheid zo al bepaald, Die heeft er de middelen toe geschikt, Die heeft al de uitkomsten besteld, wel dan, schrijf er dat ook op: *Dit is een vrede des HEEREN*. Ontvang ze dan ook uit Zijn hand; ziet er een geschenk, een weldaad van God in.

2. Richt er ook een betamelijk dankteken over op. Een rechtschapen erkentenis van des Heeren goedheid in dezen over Nederland, en doet zulks

α. Mondeling, met dankzegging aan God, met verbreiding van Zijn roem en heerlijkheid.

α. Dadelijk, wegens de zonderlinge goedheid Gods over ons. Zo deed ook Gideon, hij deed ook iets zakelijks, *hij bouwde een altaar den HEERE*. Het dadelijke, dat de Heere nu van ons vordert, dat is een betamelijk gedrag na zulk een weldaad. Denk niet dat het met klokken te luiden, met geschut te lossen, met enige voorbijgaande tekenen van vreugde zal te doen zijn. O nee.

α. Vooral moet uw erkentenis recht hartelijk zijn, mond- en daadwerk zonder hart is niet-met-al waard. O! volg daar onze Gideon ook in na in een heilige blijdschap, verwondering, en gelovig toevertrouwen, dat de Heere het nu ook verder maken zal.

a. Richt zulk een heilige dankgedachtenis ook, gelijk Gideon, nu zonder uitstel op. Aanstands op de weldaad.

b. Doet dat openbaar en plechtig. Gelijk als een zichtbaar midden in het land. En daartoe moest gij algemeen zijn voor publieke reformatie. De Gideons moesten voor gaan, en de gehele menigte hun volgen, O! dat is zo voeglijk, dat overheden de eerste zijn in de godsdienst.

c. Doet het duurzaam. Gelijk dat altaar, zij was nog *tot op dezen dag*, en zo moet ook uwe een bestendige dankbaarheid zijn, die is alleen de Heere aangenaam. Het is met geen ene dankdag goed te maken. O! neen, Nederland behoort deze dag nooit te vergeten.

3. Draag nu maar alle zorg om die vrede die ons de Heere geeft volmaakt en bestendig te maken. Ontbreekt er na uw oordeel iets aan, gij kunt ze krijgen zoals gij wilt; het is nog te herstellen. Vraagt gij op wat wijze? Zo gij bij de traktaten tussen mensen en mensen gemaakt, nu maar ook eens een particulier traktaat wilt aangaan met de Koning der koningen. En daartoe

ben ik, en al des Heeren knechten op deze dag plenipotentiarissen⁵⁸. Och! Dat Nederland daaraan wilde om een bijzonder vredecontract met God te sluiten! Daarmee waren al onze bekommelingen omtrent het andere weg. En wil ik u eens de voorwaarden zeggen?

a. Zeg dat nu ook eens met uw volle hart tot de Heere: *De HEERE is Vrede*. Dat is te zeggen, maak Hem tot uw vrede, tot het grote deel van uw rust en vergenoeging. Die het alleen in de gebroken bakken van aardse vrede zoeken wil, die schiet altijd met zijn vergenoeging te kort. En daarom zoek boven alles Jehova Zelf tot uw vredig deel; en werk om dien geestelijke vrede, die de rusteloze ziel in Zijn gemeenschap vinden kan.

b. Maak de vrede met God tot een grondslag van deze uw vrede met de mensen. Begrijp dat wel, dat iemand als de Heere ook vervolgens uw Vrede zijn kan. Dat is te zeggen, niemand als hij de oorzaak van zegen onder de vrede, en van bestendigheid in de vrede. En daarom draag wel zorg, dat gij met Hem niet weer in nieuwe oorlog raakt. Maar dat gij de vrede vooral terdege met Hem sluit en bewaart.

c. Zegt dat tot dien einde dan ook eens onder een statelijke belofte: *Deze vrede zal voor den HEERE zijn*. O! dat wij dat nu ook eens tot een altaar maakten, en er dat op schreven; *Deze Vrede den HEERE*. Dat wij ze Hem heiligden, Hem toewijden; en dan ook getrouwelijk voor Hem gebruikten. Wilt gij deze vrede nu gaan gebruiken tot zonde. Wilt gij in dezelfde onbekeerlijkheid en onverbeterlijkheid blijven voortgaan? En het maar weer opnieuw verderven. O! verwacht niet dat de vrede, vrede zijn zal, “wie heeft zich tegen Hem verhard en vrede gehad?” Job 9:4b.

d. Kom aan, verbind u nu ook eens voor de Heere statelijk, en volbreng het, om elk zijn zonden met toeleeg af te breken, en zo de algemene hoogten der ongerechtigheid in Nederland neer te werpen. Dat is vooral een vredeconditie tussen de Heere en een volk. “Maar de goddelozen hebben geen vrede, zegt de HEERE.” Jes. 48:22. “Ik zal horen wat God de HEERE spreken zal; want Hij zal tot Zijn volk en tot Zijn gunstgenoten van vrede spreken; maar dat zij niet weder tot dwaasheid keren.” Ps. 85:9.

e. In tegendeel wekt nu eens een meerder eerbied en ijver op voor de heilige dingen Gods. Voor Zijn dienst, voor Zijn Woord, voor Zijn Naam, voor Zijn dag. Dat is ook een goddelijke vredeconditie. “Mijn sabbatten zult gij houden en Mijn heiligdom zult gij vrezen;” “Ook zal Ik vrede geven in het land, dat gij zult te slapen liggen en niemand zij die verschrikke”. Lev. 26:2 en 6a.

f. [Ge]draag u nu eens onder de vrede in het geheel ootmoediger, godzaliger, heiliger voor des Heeren aangezicht, dat is vooral ook een grote hoofdconditie. “Die Uw wet beminnen, hebben groten vrede, en zij hebben geen aanstoot.” Ps. 119:165. Zo zegt de Heere zelfs: “Alzo zegt de HEERE, uw Verlosser, de Heilige Israëls: Ik ben de HEERE uw God, Die u leert wat nut is, Die u leidt op den weg dien gij gaan moet. Och, dat gij naar Mijn geboden geluisterd hadt! Zo zou uw vrede geweest zijn als een rivier, en uw gerechtigheid als de golven der zee.” Ziet daar, wilt gij daar nu aan, om deze artikelen met een volle mening op deze dag te tekenen, en vervoglens door uw gedrag te ratificeren en te publiceren, ik sta er van des Heeren kant als een gevolmachtigde voor in. Die heeft op die condities de vrede van Zijn kant al getekend in Zijn Woord; zet er ook nu maar uw hart en uw hand onder. En ik kan u verzekeren; gij behoeft dan over deze vrede niet bekommerlijk te sukkelen; het zal vrede zijn van rondomme; vrede zonder gevaar. “Want met de stenen des velds zal uw verbond zijn, en het gedierte des velds zal met u bevredigd zijn. En gij zult bevinden dat uw tent in vrede is; en gij zult uw woning verzorgen, en zult niet feilen.” Job 5:23 en 24. Het zal van u waar worden: “De HEERE zal Zijn volk sterkte geven; de HEERE zal Zijn volk zegenen met vrede.” Ps. 29:11. “Zekerlijk, Zijn heil is nabij degenen die Hem vrezen, opdat in ons land eer wone. De goedertierenheid en waarheid zullen elkander ontmoeten, de gerechtigheid en vrede zullen elkander kussen. De

⁵⁸ Afgevaardigden met volmacht.

waarheid zal uit de aarde spruiten, en gerechtigheid zal van den hemel nederzien. Ook zal de HEERE het goede geven, en ons land zal zijn vrucht geven.” Ps. 85:10-13.
AMEN

Predikatie over Psalm 147:12-14.

Ds. Bernardus Smytegelt

Uitgesproken op 14 juli 1713.

Op een dankdag over de vrede.⁵⁹

O Jeruzalem, roem den HEERE; o Sion, loof uw God. Want Hij maakt de grendelen uwer poorten sterk; Hij zegent uw kinderen binnen in u. Die uw landpalen [in] vrede stelt; Hij verzadigt u met het vette der tarwe.

Het is opmerkelijk dat wij lezen, Dan. 2:21, *Want hij verandert de tijden en stonden, al wat er in de wereld is, is veranderlijk*; elk speelt er zijn rol, elk krijgt er zijn deel, maar de Heere alleen is onveranderlijk. Hij, Die onveranderlijke, zalige God, verandert de tijden en de stonden ten opzichte van een particulier mens. Dan is 't eens een tijd van tegenheid, dan weer eens een tijd van voorspoed. Want de voorspoed is als eb en vloed; dan neemt het water af, dan neemt het weer toe. Ziet dat eens in Job; God veranderde zijn tijden en stonden; den enen tijd wies hij zijn gangen in boter; het licht Gods scheen over zijne tent; den enen tijd was hij de rijkste van 't ganse land, maar den anderen tijd de armste, bespot, kwalijk gehandeld van vrienden en vijanden, zonder hoop van herstel. Zo gaat het met een mens in 't bijzonder. Zo gaat het somtijds met de Kerke Gods. Somtijds is zij heerlijk, op saffieren gegrondvest, haar glazen kristal, zo heerlijk dat er een naam van uitgaat; dan als er de vrije verkondiging van 't Woord is zodat ze blinkt als goud. Maar de Heere verandert die tijden en stonden ook, zodat ze geplukt wordt, den vogel gelijk, waartegen zich de vogelen van 't ganse land verzamelen; zij is weleens als een tortelduifje, dat in de steenrots, in 't verborgen moet vluchten; zodat ze vervolgd wordt door vijanden, door onweder voortgedreven, ongetroost. Zo gaat het in de Kerke Gods, zo gaat het in de wereld. Daar is een tijd van oorlog, dan een tijd van vrede. Somtijds is 't zo dat stad tegen stad in stukken gestoten wordt, dat er onrust van binnen, beroerten van buiten zijn. Dan is 't een tijd van vrede dat het land ruste heeft, van rondom geen bejegening van enig kwaad. Gelijk God de tijden verandert en zijn hand verwisselt, zo moet ook de gestalte veranderen. Is 't een tijd van benauwdheid, dan moet men geen runderen slachten of schapen kelen, maar dan moet men klaagvrouwen roepen. Is 't in grote benauwdheid, dan zegt de Heere: *En roept Mij aan in den dag der benauwdheid*, Ps. 40:15. De nood leert bidden. Maar is 't tijd van vrede, dan moet men niet wenen; als de Heere redding geeft dan moet men blijde zijn, dan wil Hij blijdschap hebben. Dat hebben de heilige mannen Gods gedaan, bijzonder hier in dezen Psalm waaruit wij onzen tekst genomen hebben. Sommigen denken dat dezen Psalm gedicht is, als zij uit Babel naar Kanaän gingen. Zij hadden stad en tempel weer gebouwd; de Heere verkwikte hen met het vette der aarde: zij zagen malkander aan en zeiden: *O Jeruzalem, roemt den Heere, o Zion, looft uwen God. Want Hij maakt de grendelen uwer poorten sterk; Hij zegent uwe kinderen binnen in u. Die uwe landpalen in vrede stelt; Hij verzadigt u met het vette der tarwe.*

Deze Psalm heeft twee of drie delen. Zij herinneren zich grote weldaden, die zij genoten boven zovele andere volken; zij hadden ook weldaden met andere volken gemeen, levensmiddelen, veiligheid, rust en vrede. Daarover wekken zij elkander op, bij gelegenheid dat zij vrede hadden en in een florissante toestand waren.

Wij hebben dan te bezien:

I. Vooreerst, enige weldaden; die waren vier in getal, de een als de moeder, de andere drie als medegezellinnen, die de eerste vergezelschappen.

II. Ten tweede, van wie de weldaden afvloeien.

⁵⁹ Zestien uitmuntende predikatiën (volgens handschrift 1689-1713) Uitg. Gebr. Hüge. Blz. 215-232.

III. Ten derde, de plicht die zij daarom aan den Heere schuldig waren

I. Wat het eerste aangaat, hier hebben wij vier weldaden. De eerste als de moederweldaad, waaruit de andere vloeien. De landpalen waren in vrede, dat is te zeggen, hunne grenzen, het gehele land. Vrede, zegt men, is 't best in de wereld. Het was vrede, geen wapenstilstand. De Spaanse koning plagt te zeggen: 'ik doe een stap achteruit om een sprong vooruit te doen.' 't Was hier geen wapenstilstand dat men maar voor een jaar of acht of tien ophoudt te oorlogen. Daar is een vrede die zegen is; de heidenen wisten te spreken van een valse vrede. Dat is dan:

Vooreerst, een vrede die geen zegen is, een valse vrede, uitwendig, maar het harte is vol haat. Zo zegt David: *Ik ben vreedzaam, maar als ik spreek, zijn zij aan den oorlog*, Ps. 120:7,

Ten tweede, daar is een vrede die geen zegen is; 't is vrede te hebben op smadelijke conditiën; gelijk als wij lezen daar Nahas de Ammoniter Jabes belegert. De inwoners zeiden: *Maakt een verbond met ons, zo zullen wij u dienen. Doch Nahas de Ammoniter zeide tot hen: Mits dezen zal ik een verbond met ulieden maken, dat ik u allen de rechter oog uitsteke; en dat ik deze schande op gans Israël legge*, 1 Sam. 11:1 en 2. Ziet, zij zouden een vrede gekocht hebben op smadelijke voorwaarden. Zo een vrede is geen zegen.

Ten derde, daar is nog een vrede die geen zegen is, als men den vrede moet kopen met al het vermogen en 't geld en inkomsten van 't land, gelijk Rehabeam, Joas, Hiskia. Rekent men die reis wel goed als men scheepslading en goederen buiten boord moet werpen, wil men behouden aan land komen? Zo is 't ook geen vrede met zegen.

Ten vierde, daar is nog een vrede die geen zegen is, als men vrede heeft met slavernij en dienstbaarheid gelijk de Gibeonieten; zij hadden vrede door list gekregen, maar zij ging vergezeld met dienstbaarheid, want zij moest Israël dienen tot houthakkers en waterputters. Maar gelijk er een vrede is zonder zegen, zo is er ook een vrede met zegen, het beste van alles dat in de wereld is.

Vooreerst, dit is een vrede die een zegen is, als er een vrede is voor 't land niet alleen, maar voor de Kerke Gods, als men de zake Gods en der kerke eerste en meest zoekt te handhaven, als men om de ark denkt, de religie en de zake Gods te observeren en ter harte te nemen; niet een klauw achter te laten, gelijk Israël; zij wilden in de woestijn gaan, maar Farao wilde hen wel laten gaan zonder hunne kinderen en vee. Neen zij wilden geen een klauw achterlaten. Dan is 't een vrede met een zegen als 't is op goede voorwaarden, zonder van iemand af te hangen. Onze eerlijke en godvruchtige voorouders konden wel vrede krijgen met dienstbaarheid en onder 't juk van den Spaanse koning; zij wilden liever sterven dan overheerst leven. Zij sloegen een penning en zetten er op: wij willen vrijheid kopen, niet alleen voor ons, maar ook voor onze kinderen. Dat is een vrede die een zegen is. Vrede met de bondgenoten, niet met den enen breken en met den anderen maken; onze bondgenoten te helpen. 't Is anders een trouweloze vrede. Een vrede die generaal is, is in alle hoeken des lands, gelijk in Sam. 7, in al de landpalen was 't vrede. En gelijk Salomo eens zeide: *Maar nu heeft de Heere mijn God mij van rondom ruste gegeven; daar is geen tegenpartijder, noch geen bejegening van kwaad*, 1 Kon. 5:4. Overal rust en vrede te hebben, dit volk zag hierop: het was vrede van rondom, overal.

Ten tweede, het was een gezegende vrede, daar de Heere Zijn gunstig aanschijn over zou laten lichten. Hij zendt de oorlogen, Hij doet ze ook ophouden. Hij verbreekt de bogen en slaat de spiesen in tweeën, (Ps. 96:10,) *Ik maak den vrede, en schep het kwaad*, Jes. 45:7. Gij zult ons vrede beschikken, Hij weet de gedachten die Hij over hen denkt, gedachten des vredes; Ik zal u vrede geven.

Ten derde, dat is een goede vrede daar dit volk op zag, een vrede zonder bedrog. Ziet, de zonen Jacobs, zij maakten vrede met Hemor en Sichem, maar het was een vrede met bedrog. En gelijk Jehu eens zeide op de vraag: *Is het ook vrede, Jehu? Maar hij zeide: wat vrede...*, 2

Kon. 19:22. Onze geëerde voorouders konden wel vrede krijgen met Spanje, maar niet zonder bedrog. Zij sloegen een penning, aan den ene zijde den Spaanse koning met aanbidding van vrede, en zij zeiden; 't is beter te vechten dan door een bedrieglijke vrede bedrogen te worden.

Ten vierde, een goede vrede uit- en inwendig, gelijk die gemeente in Judea en Samaria; die hadden vrede en werden gesticht; zij wandelden in de vreze des Heeren en de vertroosting des Geestes werden vermenigvuldigd. Dat de kerk niet verval, dat ze bloeit, dat men niet zeggen moet: *Ikabod, zeggende: De eer is weggevoerd*, 1 Sam. 4:21.

Ten vijfde, dan is 't een goede vrede als Hij de bediening overvloed geeft, Zijn Geest niet spaarzaam uitstort, als de godsvrucht als een deftige matrone in 't land wandelt, als er estime [achting] is voor godsvrucht en voor de vromen; als er oorlog is met de zonde. Drie zegeningen vergezellen dezen vrede.

Vooreerst, *Hij maakt de grendelen uwer poorten sterk*. Soms worden door de poorten verstaan: de gerichtsplaatsen der groten, hunne raadhuizen en stadhuizen daar men recht doet; de fortificatiën en poorten, 't is de vastigheid van een stad. Simson nam de poorten weg, de vastigheid van de stad. Wat is dat dan, dat Hij de grendelen uwer poorten sterk maakt?

a. Dat zij een barrière hadden, een goeden ringmuur, goede vastigheden rondom het land.

b. In de gerichtsplaatsen waren mannen die recht deden, die het woord geeft niet beminden, geen aannemers van personen.

c. Dat de Heere alles zo deed beschikken dat er sterkte was, veel volk, goede overheden, wapenen, enz.

d. Zij plukten de vruchten van den vrede, zij zaten in rust en vrede onder hunnen wijnstok en vijgenboom, onder alle godzaligheid en veiligheid. Niemand verschrikte hen; daar was geen gekrijt noch geschrei, geen inbreuk noch inval. Dat is nu, dat Hij de grendelen uwer poorten sterk maakt.

2. Nu hebben wij onze tweede weldaad: *Hij zegent uwe kinderen binnen in u*. Het land begon te floreren. Daar is niets gemeender dan de overheden bij vaders te vergelijken, de onderdanen bij kinderen. God zegent onze kinderen binnen in ons. Mensen zegenen mensen, als zij malkander veel goed toewensen. Wij zegenen God als wij Zijn deugden roemen; God zegent ons. Zij zeiden nu: *Hij zegent onze kinderen binnen in ons*. God deed het al bloeien; daar was een kinderzegen, vruchtbaarheid, Hij geeft geen gesloten baarmoeder. God deed ze uitbreken in menigte:

a. In de politie, daar alles naar waarheid en recht werd gehandhaafd.

b. In de kerk; de geestelijke vaders die zochten ook kinderen te telen; de Heere vermenigvuldigde ze.

b. In den burgerstaat, elk kwam koophandel drijven, het gelukte als allerlei volk kwam koophandel drijven.

3. De derde weldaad. *Hij verzadigt u met het vette der tarwe*. Zij zeiden: het gaat alles wel, wij zien om naar veel en wij krijgen het; wij krijgen een smoutig deel, gelijk Job. Want wat zou veiligheid en vrede zijn, indien er geen brood en spijs noch tarwe is; daar is alles onder begrepen. Wat is het vette der tarwe? 't Is het beste dat er is, het aangenaamste. 't Is of zij zeiden: Heere, Gij geeft ons al wat wij nodig hebben, daar is overvloed, daar is zaaitijd, de maaitijd, brood voor den eter, zaad voor den zaaier. Gij bewaart de gezette tijden des oogstes, Gij verzadigt ons mede, Gij geeft ons gezondheid, spijs en een harte om ze te gebruiken. Gij vervult onze harten met spijs en vrolijkheid. Ziedaar de weldaden.

II. Ten tweede, wie was de auteur daar die van afvloeden? 't Is God Die de landpalen in vrede stelt. Wanneer stelt God de landpalen in vrede? Door middelen en wegen. Dan zegt Hij: Ik zal 't in hun hart geven dat zij uw land niet zullen begeren. Als de Heere hen verschrikt. Weet ge wanneer God poorten en grendelen sterk maakt?

Vooreerst, als God ons werkelijk zegent met overwinningen en de vijanden 't zien, zodat ze beginnen te vrezen. Zo was 't met Josafat.

Men zei dat de Koning van Frankrijk, eens in zijn kamer zijnde, zeide: 'ik zie en heb gezien dat God in dezen oorlog tegen mij is en voor mijn vijanden strijdt.'

Ten tweede, dan, als God de vijanden zoveel te doen geeft, dat zij hun handen zo vol werk hebben, dat zij hun oogmerk niet kunnen bereiken. Even gelijk Saul; hij had David en zijn mannen al geheel omsingeld. Wat doet de Heere? Hij wilde David redden. Doch daar kwam een bode tot Saul, zeggende: *Haast u, en komt, want de Filistijnen zijn in het land gevallen.* 1 Sam. 23:27. En (Richt. 7) daar was in 't leger der Midianieten zulk een verwarring dat het zwaard des enen tegen den anderen was; zij staken malkander zelfs dood.

Ten derde, weet ge hoe de Heere somtijds wonderlijke reddingen geeft? Wel, als Hij hun hart bewerkt, Salomo zei; *Des Konings hart is in de hand des Heeren als waterbeken: Hij neigt het tot al dat Hij wil,* Spr. 21:1. Ziet hoe wonderlijk de Heere zegt: *Die enen roofvogel roept van het Oosten, enen man Mijns raads uit verren lande,* Jes. 46:11. Dat was Kores. Daar lag Gods belofte. Na 70 jaren zou Israël weer in zijn land komen. Wel, zij mochten denken: wel, hoe zal dat geschieden? De Heere zei: Ik zal Kores hart zo bewerken, dat Hij u vrijheid geven [zal]. (Jes. 40.) Gelijk de Heere deed aan Laban. Laban moest zeggen: ten ware uw God mij niet verhinderd had, ik zou u kwaad gedaan hebben.

Ten vierde, de Heere is als een vurige muur; Hij stelt heil tot muren en voorschans en Hij zegent de kinderen, Hij gaf hun brood. Want wien verhoort den Hemel? 't is God. Hij geeft zaad om te zaaien, hij doet het brood uit de aarde opkomen, Hij verzadigt ze, Hij geeft den stok des broods en den staf des waters.

III. Daar is dan de auteur. 't Is God Die die weldaden geeft. Maar wat einde had God hierin: Opdat zij Hem zouden verheerlijken. 't Is al uit God, door God. Zo moet het weder al tot God gebracht worden. De Heere zegende hen, opdat zij Hem de eer ervan geven zouden. Geeft eer den Heere uwen God, eer Hij 't duister maakt; de Heere zegt: 't is van Mij, uit Mij; wel laat het weder tot Mij komen.

Zo verheerlijkten zij God hier. 't Is: "o Jeruzalem, roem den HEERE; o Zion, loof uw God." Oneigenlijk moet men door Zion en Jeruzalem verstaan, de ware Kerke Gods, eigenlijk, de stad Jeruzalem of de inwoners. Wat zouden zij nu doen, wat was hun plicht? Loven en roemen den Heere. Loven en roemen is hetzelfde; waarin bestond het dan?

Vooreerst, zij erkennen dat God alleen het Voorwerp is van den lof. Is er vrede, soldaten en ambassadeurs hebben er ook hunne eer in, maar alleen als middelen, zij, ónder God. Mozes zei eens: *Ik zal den Name des Heeren uitroepen,* Exod. 23:19; geeft onzen God grootheid, *De lofzang is in stilheid tot U, o God, in Zion,* Ps. 65:2; de eer komt God alleen toe.

Ten tweede, het roemen en loven bestaat hierin. Hij erkent al de weldaden en de deugden Gods die daarin uitblinken, Zijn vrijmacht, Zijn wijsheid; Hij gedenkt in den toorn des ontfermens; neemt de roedekens in de hand, maar dan verschoont de Heere alweer, Hij weet ze zo wijselijk te bestellen, Hij onderscheidt alles. Als 't al brandt, dan weet de Heere nog een zee van behoudenis te beschikken.

Ten derde, hij die God looft, hij ziet ook eens zichzelf, hoe klein en gering. Hij zou wel zeggen met Petrus: *Heere gaat uit van mij, want ik ben een zondig mens,* Luk. 5:8, *Ik ben geringer dan alle deze weldadigheden, en dan alle deze trouwe,* Gen. 32:10. Heere, hebt Gij op mij gezien?

Ten vierde, hij kan 't niet vergeten, het blijft in zijn gedachten en dat is den Heere aangenaam. Zij richtten eens een steen op en zeiden: *Eben-Haëzer: en hij zeide: tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen,* 1 Sam. 7:12. De Heere belast het schrift, dit ter gedachtenis in een boek. Die den Heere looft, 't is hem eigen dat zijn mond en tong los wordt, gelijk als Debora en Barak, (Richt. 5), dat men anderen uitnodigt: *komt en ziet Gods daden: Hij is vreselijk van*

werking aan de mensenkinderen, Ps. 66:5. Zij moesten 't hunne kinderen vertellen, met burens en vrienden over de redding Gods spreken; even gelijk de Emmaüsgangers. Als er iemand is die 't niet weet, zeggen: zijt gij dan een vreemdeling, weet ge dan niet wat er gebeurd is in deze dagen? Op hun leger, op den weg, aan den haard, aan de tafel moesten zij er van spreken. Zij waren ook vrolijk gelijk Ezra; zij hielden feest, zeven dagen lang met blijdschap, zij gingen met trommelen, en de harp, *Gij rechtvaardige verblijdt u in den Heere: en spreekt lof ter gedachtenis Zijner heiligheid*, Ps. 47:12. Met luiten en cimbalen loofden zij den Heere; zij zongen en sprongen; dat was hun roemen en loven, maar 't was al in den Heere. Het hart zag op God, zij waren op hunne hoede om niet te zondigen, alles leidde hen tot God. Zij zongen een lied, een lofzang en een psalm, maar zo geen zondige dartelheid gelijk in ons land. Zij ging op zo een tijd in 't verbond met den Heere; zij verbonden zichzelf door een nieuwen band om den Heere te dienen. Nu zegt de psalmist: o Sion, o Jeruzalem doet dat. Wat geeft dat te kennen?

Vooreerst, ik wou het gaarne in uw hart hebben; kom, doet het! Zijt hier niet traag, maar vurig van geest!

Ten tweede, o doet dat! Ik wil u tot beweging hebben. Niet alleen de priester, maar het ganse volk, het ganse land. Ziet daar geliefden, gij ziet waar 't al naar toe wil. Als de Heere ons gezegend heeft, de eer moet Hem gegeven worden. David zei tot Salomo: *Is de Heere uwe God met ulieden en heeft u rust gegeven rondom henen? Want Hij heeft de inwoners des lands in mijn hand gegeven en dit land is onderworpen geworden voor het aangezicht des Heeren en voor het aangezicht des volks. Zo begeeft dan nu uw hart en uw ziel, om te zoeken den Heere uwen God en maakt u op, en bouwt het heiligdom Gods des Heeren*, 1 Kron. 22:18 en 19. *Geloofd zij de Heere, die Zijn volk Israël rust gegeven heeft, na alles dat Hij gesproken heeft. Niet een enig woord en is er gevallen van alle Zijne goede woorden, die Hij gesproken heeft door de dienst Mozes Zijns knecht*, 1 Kon. 8:56; als Josafat die grote overwinning had, wat deden zij? *En op den vierden dag vergaderden zij zich in 't dal van Beracha, want daar loofden zij den Heere: daarom noemden zij den naam dierzelfer plaatse, het dal van Beracha, tot op dezen dag. Daarna keerden alle mannen van Juda en Jeruzalem weder en Josafat in de voorspitse van hen, om wederom met blijdschap tot Jeruzalem te komen; want de Heere had ze verblijdt over haar vijanden. En zij kwamen te Jeruzalem met luiten en met harpen en met trompetten, tot het Huis des Heeren*, 2 Kron. 20:26-28.

Ziet dan of 't niet al naar God toe wil. En in waarheid, God is allen lof waardig; Hij is boven allen lof en boven allen prijs! Zijn de weldaden niet groot? Zij zijn verscheiden in haar soort en veel in getal. En God legt alleen dien plicht van dankzegging op ons. 't Is een eeuwige plicht. Dankzegging maakt u de engelen gelijk, is hemelwerk. Daarop krijgt gij alweer een nieuwen zegen. Zouden de beesten ons niet overtuigen, de stenen zelf? De aarde, als zij zaad ontvangen heeft, geeft ze het niet weder?

TOEPASSING

Geliefde toehoorders, wij zien elkander aan met blijdschap; die den oorlog hebben zien beginnen zijn er niet allen; duizenden zijn er al weg, ja hebben wij niet al tegen de onzen, hetzij vrienden, hetzij goede bekenden, gezegd, als zij henen gingen en wij de zekere bewijzen hadden dat zij een goede verwisseling zouden doen: gij zijt gelukkig dat gij henen gaat! Ach, mochten wij met u heengaan! Wij hebben gezeten in een lastige, zware, bloedige, gevaarlijke oorlog, nu 10 jaren lang en dat met Frankrijk; wel meer met Frankrijk, maar nooit zo lastig. Is hij niet lastig en kostbaar geweest? Wij nemen u tot getuige. Hoe menig eerlijk hart is er gedrukt door de schatting, en 't was nog nooit genoeg; het was al of 's lands kantoren een hondshonger hadden; 't was al geeft, geeft! Wat is hij bloedig geweest, wat is er bloed vergoten, wat is hij niet gevaarlijk geweest! De overheden en machten van 't land kunnen den brief niet sluiten of zij moeten zeggen: dat de Heere ons uit zeer vele gevaren gered heeft.

Komt, beziet het met ons nog een weinig! Heugt het u niet in 't jaar 1702, den 19^e maart, toen onze vorst [Willem III KJB] stierf? Het ganse land beefde van dien slag. Toen begon de oorlog; hij werd voortgezet. Hij voegde zijn kroon bij de Spaanse, namelijk Frankrijk. Hij was in 't hart van uw land; hij had de hand op al onze militie; hij dwong den staat om Philip voor koning van Spanje te erkennen. Hij zei in Duitsland tegen één van de vorsten: wilt gij u bij de Zeeuwen voegen? Wel, daar zijn al 4 provinciën in roeren en groot tumult. Daar was 't al te doen om op 't kussen te zitten. Op den 11e juni meenden zij Nijmegen in te nemen en daar was geen voorraad. Heugt u niet hoe ons leger met haast er naartoe ging en dat onze achterste soldaten nog met hen moesten vechten? Daar kwam hij voor Hui in 't jaar 1703, daar vielen de Keurvorsten Keulen en Beieren hem toe. In 't, jaar 1703 en 1704 had men het te doen in Spanje en Barcelona, In 't jaar 1706 daar het ganse land stond om overhoop geworpen te worden. Heugt u niet hoe zij Luik belegerd hebben; dat de onzen uit Duitsland moesten komen om het te ontzetten? Heugt u niet meer als zij in Gent en Brugge waren, dien slag bij Oudenaarde? Heugt het u niet meer als ge op dien zondag de vlam in Staats-Vlaanderen zag opgaan? In 't jaar 1709 dien fatale slag, zodat wij beefden, tegen dat de tijding kwam? Zodat wij mogen zeggen: de Heere heeft ons gered uit zovele gevaren; Hij heeft ons gezegend, Hij gaf ons de zilveren vloot in 't jaar 1703. Dat smadelijk voornemen op Schotland heeft God verijdeld: daar nabij Oudenaarde de overwinning aan onze zijde gegeven, al bleven zij hier in Gent en Brugge. Hoe dat de onzen de linie innamen zonder slag of stoot; daar namen zij Rijsel in, daarna in 't jaar 1700 en 1701, tot op 't begin van 1702, daar God den loop Zijner zegeningen heeft believen te stuiten door de trouweloosheid onzer vrienden en bondgenoten. Nu is 't vrede; de vrede tussen Holland en Frankrijk is eens getekend in 't jaar 1678 op 10 en 11 augustus; op 20 september nog eens in 't jaar 1697, nu is de vrede wederom getekend. Maar, geliefden 't is een vrede met kommer, niet ten aanzien van de barrière of ook niet ten aanzien van de commercie. Maar weet ge welke onze billijke kommer is omtrent dezen vrede? Dit is onze kommer, dat de zake Gods en der kerke niet genoeg geobserveerd is. O, wat hebben onze verdrukte broeders niet uitgeroepen: *En gaat het ulieden niet aan, gij allen die over weg gaat? Schouwt het aan, en ziet, of er een smart zij gelijk mijn smart?* Klaagl. 1:12. Ja, hebben zij niet gezegd: gedenk mijner bij uzelve, wanneer het u wel gaan zal, Gen. 40:14. En nu hebben wij vrede en zij zitten nog in de smart. Ik geloof dat er een menigte, ja, duizenden schattingen gegeven hebben, met dat oogmerk dat onze broeders mochten vrijgelaten worden.

Vooreerst, ziet, dat is eerste kommer dat er niet genoeg voor de zake Gods en der kerk gesproken is; die is niet genoeg gehandhaafd.

Ten tweede, weet ge welke onze kommer is? Of niet het verbond met den enen potentaat gemaakt is en met den anderen gebroken. Wij weten, wij zijn in een verbond met Frankrijk, maar wij zien er ook bij dat de keizer al blijft oorlogen. Wij hebben het gevaar zoeken te ontzwemmen en de anderen in den nood gelaten.

Ten derde, wilt ge weten welke onze kommer is? Dat wij vrezen, dat God in den Hemel met ons land niet bevredigd en verzoend is; of niet wel de vrede in Zijn toorn is dan zou ons de bitterheid in den vrede bitter zijn. 't Schijnt of de Heere zelfs tegen ons wil strijden; 't is of de Heere zei: 'Nederland, gij hebt dat zwaard zolang rondom uw land zien zwerven, hetwelk der verslagenen velen gemaakt heeft, ik meen het zwaard der pest, en zo gij u nu bekeerd, ziet toe, Ik zal haastelijk komen.'

Ach, geliefden, het komt al dichter en dichter; de Heere neemt dat zwaard niet ligt in de hand om het meteen in de schede te steken. En geliefden, wie moet niet schrikken als de adem uwe huisvrouw vreemd is? Dat is onze derde kommer geliefden, en oordeelt er over.

Ten vierde weet ge welke onze kommer is over den vrede? Dat Frankrijk en Engeland vertrouwder vrienden zijn, ja, boezemvrienden, dan Engeland en Nederland, en dat heeft men nooit gezien als in 't jaar 1687 en 't is ons kwalijk gekomen.

Ten vijfde, dit is onze kommer, dat wij den vrede hebben moeten nemen en dat Frankrijk in 't oog heeft om den pretendent in Engeland koning te maken. Dat is zijn list. Ziet toe, geliefden, wat daar achter ligt. Het zou ons nog van een zwaar gevolg kunnen wezen; wij hadden vrede op zo een wijze, indien het niet door dwang was.

Ten zesde, dit is onze kommer, dat het land op slagen, op zegeningen, ja op den vrede goddelozer en zorgelozer wordt. O Nederland, komt er weder een nieuwe oorlog, draagt dan tot dat gij valt onder den last. Ge zult mogelijk zeggen: wat moeten wij doen? Wij hebben in den oorlog geen gebrek, zelfs van 't overvloedige gehad. De Heere heeft ons met zegeningen verrijkt. Nu is 't vrede. Wat staat ons nu te doen? Ons past niet als te zeggen: *Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield en zijn dat Zijn barmhartigheden geen einde en hebben*, Klaagl. 3:22; dat wij zeggen: 't is genade, niet om onzentwille doet de Heere het, (wordt beschaamd en schaamrood!) De Heere zegt: Ik doe het om Mijnentwil, om Mijns groten Naams wille, om de vijanden te beschamen of om Gods kinderen een weinigje te verkwikken eer zij heengaan. Ik zal u wat verademing geven en in vrede zult gij heengaan.

Ons past niet als te zeggen: komt, maakt met mij den Heere groot en laat ons Zijn Naam samen verhogen, ja, met bekentenis van onze onwaardigheid zeggen: onze schuld gaat tot boven ons hoofd en zij is groot geworden tot aan den hemel; wij zijn beschaamd Heere.

Dit is niet naar de wijze der mensen, Heere, Heere, aan zo een goddeloos land vrede te geven, daar de zonden aanwassen onder zegeningen en oordelen. Laat ons Hem met een waarachtig hart dienen.

Ons past hartelijk den Heere aan te lopen en te bidden dat de Heere Zich met ons bevredigt, en verzoent, opdat wij niet weder in nieuwe oordelen vallen: neringloosheid, dure tijden, pest, geruchten van nieuwe oorlogen. Geliefden, dienen wij Gods daden niet op te halen? Eet, drinkt dan in den Heere; weest blijde, maar gedenkt ook aan uwe broederen die op de galeien zitten. Daar plagt eens een tijd te zijn, dat wij nooit met malkander aten aan een vriendenmaaltijd, of men sprak van hen over tafel; ja zij waren nooit uit ons gebed. Ach geliefden, denkt eens, zij zijn met hun 28.000 in Frankrijk geweest, gelijk als Job. Wij bidden u, denkt toch aan die ellendigen en bidt den Heere voor hen dat Hij hen wil verlossen. Als 't zo ging, geliefden, dan zou de Heere den vrede bestendig maken. Hij zou zeggen: *wandelt voor Mijn aangezicht. Ik ben u een schild, uw loon zeer groot*, Gen. 14:1. De oprechten in den lande die zullen den dankdag zo waarnemen, zij zullen bidden voor zichzelf, voor land en kerk, voor de broederen, voor de hunnen. Zij zullen zeggen: Heere, rekent haar deze zonden niet toe, Hand. 7:60, dat het al ijdelheid en kwelling is. Ja, wereld, zij zullen betuigen tegen uwe goddeloosheid en zo een heidense blijdschap.

Kinderen Gods, ei, draagt u voorzichtig, de wereld [ver]wacht het toch van u. Hebt gij voorgenomen om met een voornemen des harten bij den Heere te blijven, wel, doet het, zegt: laten anderen dienen dien zij willen, *maar aangaande mij, en mijn huis, wij zullen den Heere dienen*, Jozua 24:15,

Kinderen Gods, weest toch ernstig, ijverig, godvruchtig, breekt door, weest toch getrouw aan malkander, weest schrikkelijk, als slagorden met banieren. De Heere heeft Zijn oog op u; Hij zal zeggen: kom, Ik zal u weghalen voor den dag des kwaads, uw strijd is ten einde, uw reis is ten einde, zet uwen staf daar neer; gaat in tot de vreugde uws Heeren. Dan zullen zij zeggen: Nu houdt de drijver op!

Ziet daar, geliefden! Hebt ge nu vrede zonder gevaar. 't Zal u toch niet baten, zo God met het land niet verzoend is. Wij hopen dat de Heere ons zo zal bewerken, dan zal ons deze stof niet onnut zijn.

De Heere zegene dit woord en bekrachtige het op onze harten, om Zijns Zoons wille. Amen.

Gepredikt te Middelburg, op een dankdag over den vrede, Woensdag morgen den 14 juli 1713.

Gerichts-handelingen van den Alderhoogsten Godt met Zyn volk van Nederland.

Ds. J. Fruytier.

Gedeelte over “Gods oordelen over Zijn volk van Nederland.”⁶⁰

1701.

Maar laat ons eens gaan zien wat God al gedaan heeft, in het volgende jaar 1701, en hoe Hij Zijn Gerichtshandelingen met Nederland heeft vervolgt. Wat zijn wij dit jaar in grote benauwdheid geweest? En wie kan de verlegenheid daar de staat in geweest is, genoeg uit drukken!

De verkoren hertog van Anjou aanvaarde de kroon van Spanje. Men zag met verwondering, hoe de Fransen en Spaansen zich verenigden. De heren regenten van Spanje droegen de koning van Frankrijk op het algemeen bestuur over alle zaken in Spanje, zo ten opzicht van de financiën, als van de gouvernementen en krijgsmachten, zonder enige bepaling, met verzekering dat zijn orders gerespecteerd zouden worden. De Spaanse Nederlanden gingen zich in postuur stellen aan de zijde van Holland. De Franse krijgsbenden trokken naar Milaan. Maar bovenal was men in Nederland verbaasd, toen men hoorde, *dat den 6^e februari de Franse troepen getrokken waren in al de Spaanse plaatsen van Nederland, daar Hollandse garnizoenen lagen, ja in alle plaatsen die van enig belang waren.* Dit werk was tevoren al beraamd, tussen de Fransen en de keurvorst van Beieren. Deze troepen hadden de naam van hulptroepen, marcheerden des nachts met een stille trom. Niemand had daar kennis van als de gouverneurs der steden, waaraan die trouweloze Beier-vorst order gegeven had, om die in te nemen. Daar zag de Staat haar gehele barrière, daar zoveel bloed om gestort was, om die te verdedigen tegen Frankrijk, in een nacht, verraden en in Franse handen geleverd; en meteen al hun beste troepen als gevangen in Franse macht, terwijl onze Frontiersteden open lagen, en van garnizoen ontbloot waren. De verbaasdheid onder groot en klein, was toen onuitsprekelijk. Men overwoog om al de landen onder water te zetten, waardoor de vijand in ons land zouden kunnen trekken. Elk bekende, *zo God ons niet redt, dat wij stonden om in kort overrompeld te worden.* De Franse ambassadeur gaf het ook naderhand in zijn memories te kennen, *dat zijn koning toen een gelegenheid verzuimd had om deze landen te kunnen overrompelen.* Hij dacht haar in slaap te wiegen, en dan zijn oogmerk gemakkelijk te kunnen bereiken. Maar God wederhield hem toen. De graaf d’ Avaux kwam, als extraordinair ambassadeur, om de Staat in deze verlegenheid, door beloften en dreigementen te verschrikken, en van al haar geallieerde af te trekken, om haar dus te dwingen tot een nieuw verbond met Frankrijk; opdat hij gerust zou komen in bezit van Spanje, en dan, als het hem zou lusten, haar te overrompelen. Haar hoogmogenden, in deze staat zich verlegen vindende, werden genoodzaakt om de koning van Spanje te erkennen, opdat de weg zou gebaad worden, om tot een onderhandeling van vrede te kunnen komen. Dit geschiede op 21 februari.

Hierop kwam de tijding, *dat de keurvorst van Beieren order gegeven had, om de Hollandse troepen te laten trekken uit de Spaanse garnizoenen.* Maar dit uittrekken werd vast uitgesteld en men wist door verschillende voorwendsels tijd te winnen. Ondertussen gaf de keurvorst van Beieren een ordonnantie, *dat alle onderdanen van Spanje de dienst van vreemden zouden hebben te verlaten, met belofte van beloning en onder bedreiging, door als rebellen en deserteurs gestraft te zullen worden.* Door dit, en andere middelen beroofde men, met geweld en list, de Hollandse kapiteins van haar aangenomen soldaten. Zodat de helft van de militie niet wederkeerde.

⁶⁰ Overgenomen uit deel 1, blz. 478-504.

De keurvorst van Beieren, nu heel Frans, verliet ook de Spaanse Nederlanden, om van een andere zijde, de keizer trouweloos aan te tasten, nadat hij de Franse koning hier zo een dienst gedaan had.

Hierop nu liet de koning van Frankrijk de Staat weten, *dat hij nog niet gezind was zijn militie uit de Spaanse Nederlanden weg te doen trekken. Maar dat hij graag zag, dat de Staten zouden nalaten haar in gevechtshouding tegen hem te stellen.* Zij moesten hem, hoewel hij haar gedurig bedroog, geloven; haar van haar bondgenoten afscheiden, en onder zijn bescherming haar vertrouwen.

De Spaanse ambassadeur kwam klagen over ongelijk en schade, de landen van zijn koning gedaan, omdat de sluizen van Lillo niet geopend werden, en men daardoor enige polders liet onderlopen. Daar alles onwaar was, en men maar een proeve genomen had, of men de landen, door zoet water, zou kunnen onder zetten. Maar hieruit bleek, hoe zij zich verbeeldde dat zij alrede meester waren van deze landen, en dat zij toelegden om de Staat heel af te schrikken van alle voorzorg tot haar behoudenis.

In Italië kregen de Fransen het heel naar haar zin. De hertog van Mantua zelf nam Fransen bezetting in.

De keizer ijverde door zijn recht op de Spaanse kroon door manifesten, maar was machteloos om zijn vijand het hoofd te bieden en zocht overal hulp. Hier moest Engeland en Holland het voornamelijk werk doen, hoewel die, voornamelijk Holland, in het grootste gevaar staken, en werk genoeg hadden om haarzelf te dekken.

In Engeland ging het werk heel traag voort. Het scheen of het geen ernst was bij het Parlement. De Jacobieten waren sterk en arbeiden om alles in verwarring te brengen.

De Franse ambassadeur dreigde de Staat, zo zij met stipt bij het traktaat van de Rijswijkse Vrede wilden blijven, dat hij zou vertrekken, en dat dan de oorlog zou aangaan.

In wat ongelegenheid toen ons vaderland was, kan allerbest afgenomen worden uit de brief, die de Statengeneraal op 13 mei schreef aan de koning van Engeland, daarin, onder andere deze uitdrukkingen gevonden werden: *‘Wij kunnen niet nalaten, Sire, uwe majesteit te vertonen, hoe zeer wij van node hebben, zonder tijdverlies, geassisteerd te worden, indien wij de ruïne die ons dreigt, en het blijkbaar gevaar, waarin wij zijn, willen voorkomen. Uw Majesteit kent de toestand van onze zaken volkomen, en zal makkelijk kunnen oordelen, of het, in de staat waarin wij zijn, mogelijk is de krijgsmacht van Frankrijk die de onze zover te boven gaat, te wederstaan. En verder, wij zullen uwe Majesteit kennis geven in hoedanig een postuur Frankrijk zich stelt, waaruit uw Majesteit zult oordelen of onze vrees, die ons verzoek aanperst gefundeerd is. Frankrijk, niet voldaan zijnde met bezit genomen te hebben van al de plaatsen, welke Spanje in de Nederlanden toebehoorden, belegt ze dagelijks, en doet een zeer formidabele krijgsmacht daar steeds heen marcheren. Zij trekken een linie, van de Schelde bij Antwerpen tot aan de Maas. En beginnen een andere linie, zo wij verstaan, van Antwerpen naar Oostende. Zij zenden naar de plaatsen die naast aan onze frontiers liggen, een grote menigte van kanonnen. Zij richten met alle spoed, zeer veel magazijnen op, in Vlaanderen, Brabant, Gelderland en te Namen, welke zij met allerlei munitie en voorraad van oorlog vullen, behalve de menigte van voedsel, welke zij overal verzamelen. Zij bouwen schansen onder het kanon van onze steden. Daarenboven hebben zij getracht en trachten nog onophoudelijk de vorsten, onze vrienden, van ons belang af te scheiden, en ze in hun alliantie, of ten minste in een neutraliteit te wikkelen. Enfin **onze vrienden werden ons onnut door de plannen en verdeeldheden in het rijk, en die van Frankrijk te vermeerderen. Zodat wij van alle kanten omsingelt zijn, uitgenomen de zee.***

Aldus ziet gij Sire, zonder bewimpeling, de ware geschapenheid en staat waartoe wij gebracht zijn, zonder bijvoeging van iets, dat geen wezenlijke zaak is. Dit doet ons hopen, dat, gelijk uw majesteit onze zaken volkomen kent en weet, dezelve met ons zult toestaan dat onze Staat ergere is, dan gedurende de laatste oorlog en slimmer dan of wij nu in deze oorlog waren. Nadien zij

schansen opwerpen onder het geschut van onze sterkste plaatsen, en linies maken langs onze frontiers, en dat wij zulks niet verhinderen kunnen, gelijk wij zouden kunnen doen, indien wij in oorlog waren. Deze redenen noodzaken ons, onszelf meer in staat van verdediging te stellen, dan of wij actueel aangevallen werden, ons land onder water te zetten, en zelfs onze dijken door te steken, om onze fronten in veiligheid te stellen. Wij vinden ons gedwongen deze middelen, en alles wat wij anders in een openlijke oorlog mogen doen, bij de hand te vatten, zodat onze ingezetenen alrede meer lijden dan in de laatste oorlog. Tot nog toe heeft de winter ons enige verdediging verschaft, maar dat seizoen is nu voorbij en wij verwachten ieder ogenblik aangevallen en overvallen te worden, tenzij men ons spoedig te hulp kome.... En gelijk onze nood zeer aanwezig is, bidden wij uwe Majesteit, wel te bedenken de extremiteit waarin wij zijn; en de onmogelijkheid voor ons om de totale ruïne en omkering van onze staten te ontgaan, indien wij in deze toestand gelaten worden. Leest men wel dergelijke brief in de hele historie van Nederland? Was ook niet alles waarachtig wat daar gesteld is? Wel, hieruit kan dan ieder Nederlander zien in wat benauwdheid God ons, in die tijd, gebracht had.

Hoewel de Staten nu dus haar nood uitdrukten, evenwel zag men daar geen genoegzaam succes van. Het parlement [van Engeland, KJB] bleef als in een diepe slaap. Zij waren verdeeld, en Frankrijk zaaide daar alle zaad van twist; en dit vergrote ons gevaar.

Onder al deze troebelen, openbaarde nu ook de keurvorst van Keulen dat hij de Franse partij had omhelst. Hij liet de Fransen trekken, onder te naam van hulp Bourgondische- Kreits-troepen, in de meeste steden van het aardsbisdom Keulen. Ook namen die troepen Luik in bezitting, de 20^e of 22^e november. Keulen had hij ook graag in haar handen overgeleverd, maar dat had al enige kreitsvolkeren binnen gekregen, waardoor die stad voor het keizerrijk getrouw bleef.

De Fransen hadden nu ook al een aanslag gemaakt op Maastricht. Men had daar een deel verraders binnen gekregen, die van voornemen waren magazijn in Brand te steken, en, onder deze verwarring, zouden zij die stad hebben zoeken te overrompelen; gelijk bleek uit de belijdenis van de gevangenen die binnen Maastricht, de 29^e oktober met de dood gestraft zijn. Bij het Sas van Gent namen zij nog iets anders voor. Daar arbeiden zij om het fort Selsaden, of *Laatste Stuiver*, onder het kanon niet allen, maar zelfs onder het bereik van het musket van de buiten werken van die plaats op te werpen. Zij wilden, door verzoeken die gedaan werden, dit werk niet nalaten; dus werd de Staat gedwongen haar, door het schieten uit Sas van Gent, dit werk te beletten. Gelijk ook toen het werk gestaakt werd; maar niet als onder zware bedreigingen.

Uit dit alles kan men besluiten de gevaarlijke staat waarin Europa in het algemeen, en Holland in het bijzonder stond. Frankrijk had door de Rijswijkse vrede, en daarna, door het Tractaat van Pargatie, al de geallieerden ontwapend en vaneen gescheiden. Hijzelf bleef in de wapenen, kreeg het heel koninkrijk van Spanje onder de macht van zijn zoons zoon. Voorzien met volmacht van de regenten van Spanje, maakte hij zich meester van de Spaanse Nederlanden, het gebied van Milaan, Mantua, het koninkrijk van Napels, ook van het land van Luik en een groot gedeelte van het aardsbisdom van Keulen. Hij kreeg de koning van Portugal aan zijn zijde. En om zich te verzekeren van de hertog van Savoye, verhaaste hij het huwelijk van de koning van Spanje met de prinses van Piëmont; deelde grote sommen geld uit aan verschillende hoven, om die in zijn belang te lokken. Miljoenen (zegt men) werden verspild in Engeland, om dat parlement te verdelen. Andere potentaten verschrikte hij door zijn dreigementen. Om de Roomse stoel en Paapse vorsten te behagen en zijn partij in Engeland te stijven en aan te moedigen, erkende hij de gewaande prins van Wallis voor koning van Groot-Brittannië en deed hem door de Spaanse koning daarvoor ook erkennen.

De keizer stuurde een leger in Italië, om zijn recht te verdedigen en andere mogendheden aan te moedigen tot zijn hulp. Maar alle schijnbaarheden waren tegen hem. Veel Duitse vorsten

ontraden hem de oorlog, zo ook de Italiaanse. Ja enige maakten zwaarigheid om des keizers troepen over haar bodem te laten trekken.

De Fransen waren meester van al de passagien des Venetiaanse bodems. Haar leger was groter in getal, genoot al het voordeel van Milaan en de naburige staten. Zij werd gecommandeerd door een zeer ervaren maarschalk van Frankrijk. Savoye stond gereed om zich daarbij te voegen. Men zag de tocht van de prins Eugenius naar Italië aan als een wanhopig werk; ja lachte daarmee.

Engeland was verward, Nederland bevreesd en rondom belegerd, en niet in staat van verdediging, daar een verbitterde vijand deszelfs ondergang dreigde. Toen was het weer *schrik van rondom*

1702.

In het einde van het jaar 1701, en in het begin van het jaar 1702 had men in Holland wat moest gegrepen. Zo, omdat Engeland, uit die diepe slaap, daar het in gewiegd was, begon te ontwaken; als, omdat in Italië God zegen gaf over de wapens van de keizer. Ook omdat God de regenten van Nederland moest en enigheid gaf, waardoor zij een leger op de been brachten, en hun steden van rondom begonnen te versterken, ook een vloot in zee stuurden, om met de Engelsen te verbinden.

Maar toen wij begonnen op de vleeselijke arm te steunen, liet God ons onze dwaasheid zien en bracht ons toen in de grootste verlegenheid. Zover, dat iedereen genoodzaakt werd te erkennen, ***dat niemand anders, dan God ons redden kon.***

Eerst, heeft ons de Allerhoogste bezocht door zware stormen en watervloeden. Den 14^e februari bestormde ons God door een vervaarlijke storm, die veel kwaad deed. Maar de 26, 27 en 28^e van die maand, was er weer een storm, die vergezeld ging met een schrikkelijke watervloed. Het water was, binnen Amsterdam en op andere plaatsen, hoger dan in het jaar 1682. Den 11^e maart was het onweer nog verschrikkelijker, en de vloed deed grote schade aan. Het donderde en bliksemde zo geweldig, dat het scheen dat alles in brand stond. Ook raakte de toren in Den Haag in brand, alsook die van Voorschoten. Te Keulen raakten verschillende kerken in brand. Door de vloed raakte wel een derde deel van Friesland onder water; verschillende dijken braken door, bij Amsterdam.

Den 5^e april bezocht God ons nog eens met een storm en zware vloed, waardoor de dijken doorgebroken zijn, bij Muiden, Edam en Assendelft. Veel mensen en beesten zijn hier door verdronken, en wel 22.0000 morgen lands⁶¹ onder gevloed. De grote zeedijk van Noord-Holland was in groot gevaar om weg te spoelen, begon al te lichten en moest door zwaarte van mensen etc. nog gehouden worden.

Bij al die stormen, die als waarschuwingen waren van de God des hemels werd Engeland, Nederland en al de geallieerden verschrikt door de onverwachte dood van die grote koning van Groot-Brittannië, Willem III. Men was verblijd over de kordate resolutie, genomen bij het parlement op 13 januari. De koning was ook zeer in zijn schik, ziende haar goede ijver. Hij meende omtrent mei, naar Holland over te komen, maar de 4^e maart, op de jacht zijnde, stortte hij, door het struikelen van zijn paard, daarover heen en brak het sleutelbeen van zijn schouder stuk. In het eerste had men grote hoop van herstelling, maar daarna hoorde men met grote ontsteltenis, dat die vorst op 19 maart, 's morgens omtrent 8 uur, uit de wereld was gescheiden. Alle welmenende waren ten hoogsten bedroeft en verlegen; want de ogen van geheel Europa waren op hem geslagen. Frankrijk zag hem aan voor zijn verschrikkelijkste vijand. De vrienden steunden maar al te veel op hem. Daarom nam hem God weg, en wel in zo een tijd, wanneer ieder de grootste gedachten van hem had, en bijna alleen van hem hulp verwachtte.

⁶¹ Een 'morgen' is vaak iets minder dan een hectare. KJB

Hoe zeer de koning van Frankrijk verblijd was over zijn dood, en hoe grote verbeeldingen hij hiervan maakte, blijkt uit die memorie, die hij den 31e maart, door zijn gevolmachtigde, de heer Barré, aan de Statengeneraal liet overgeven. Waarin hij haar verzocht om nu met hem in een onderhandeling te komen, doende aan de ene zijde grote beloften, aan de andere zijde, zware dreigementen. Onder andere uitdrukkingen vond men deze: *Den ondergeschreven gevolmachtigde bij uwe heerlijkheden heeft orde om aan haar voor te dragen, eer het talrijke leger, die zijne majesteit op de been heeft, genoodzaakt zijn in actie te gaan. Uwe heerlijkheden in gedachtenis te brengen, hetgeen zij aan de geheugenis der koningen, zijn voorzaten, schuldig zijn, en tegelijk zijn laatste gedrag om de vrede, door het traktaat van Rijswijk herstelt te handhaven.*

Het heeft aan de koning niet gescheeld, dat deze bloeiende Republiek... niet lang een volkomen rust... heeft genoten. Uwe heerlijkheden hebben gezien tot hoever zij zijn geduld en gematigdheid heeft uitgestrekt... Overreed zijnde, dat het in het belang van uwe heerlijkheden is, zulks te beantwoorden. Hij heeft geoordeeld dat zij zulks doen zouden, zodra zij de tijd van vrijheid bekomen hadden, om de onderhouding van een goed verstand met Frankrijk aan te merken als de vaste steun der Republiek... Tegenwoordig, nu de Republiek weer aan haarzelf is gelaten, nu haar geest en verstand weer staat te regeren, nu zij met haar belang alleen zal te rade gaan, zal haar gedrag de sentimenten, die zijn majesteit voor haar heeft, reguleren. Alle redenen van klacht zullen voor altijd begraven zijn... etc. Dat zij vrijelijk ophouden te vrezen voor de nabijheid van zoveel troepen, welke op hun frontiers zijn, want het hangt aan haar, niet alleen die te vriend hebben, maar ze ook geheel uit de Spaanse Nederlanden te doen trekken. Als de vrede hersteld zal wezen, en uw heerlijkheden zich ontwapend zullen hebben, zal de bewaring van de provincies van de katholieke koning aan geen andere, dan zijn eigen troepen toevertrouwd worden.

Haar hoog. Mog. gaven op 8 april hierop een kordaat en een deftig antwoord. Ziet Merc⁶². 1702, April Pag. 251. Maar zo een taal toonde wat bevassing hij had van de overleden koning, en dat hij zich verbeelde, dat de vreze hier zo groot zou zijn, dat deze Republiek nu zeker zich onder zijn bescherming zou gaan vertrouwen.

Hoe zwaar haar hoog mogende de Statengeneraal dit verlies opnamen, kan men zien van het extract uit het register der resoluties, van de 25^e maart, daar zij dus spreken: *De heren Staten van Holland en West-Friesland, en corps ter vergadering verschenen zijnde, hebben aan haar hoogmogende voorgedragen, dat zij, met de uiterste smart en droefheid van haar zielen, verstaan hebbende het funest, ongelukkig en ontijdig afsterven van zijn majesteit van Groot-Brittannië, hoogloffelijker memorie, haar aanstonds hebben herinnert het overgroot verlies dat de Staat der Verenigde Nederlanden en speciaal haar provincie, daardoor was overgekomen, in deze gevaarlijke samenloop van tijden. Dat zij daardoor kwam te missen die ondersteuning en die band, waarmee de leden van haar provincie, en de Unie van de respectieve bondgenoten aaneen waren geschakeld, en gehouden werden. Dat de Staat miste een opperhoofd, zo te water als te land, die, onder Gods genadige zegen, tot nog toe zich zo menigmaal tegen hun vijanden, met gevaar van zijn lijf en leven, had beschermt. Dat wij waren ontzet van dat aanzienlijk credit en autoriteit, alsook van het hoog wijs en voorzichtig beleid, waardoor niet alleen zoveel prins en potentaten met de Staat zijn geallieerd geworden, maar ook zelfs die geallieerde, als één lichaam, tegen haar vijanden zijn verknocht geweest, en zo eenpariglijk het belang van de*

⁶² Met Merc. wordt een mercure bedoeld. In die tijd had je naast de krant ook nieuwsboeken, die werden mercuren genoemd. Deze boeken gaven een overzicht van vooral het internationale politieke nieuws. Verschillende landen hadden deze boeken. In Nederland verscheen twee maal per jaar de "Europische Mercurius". Vandaar de afkorting die ds. Fruytier gebruikt: 'Eur. Merc.' Deze 'nieuwsboeken' heeft ds. Fruytier gebruikt voor zijn boek 'Gerichtshandelingen'. Verderop komt de bron vermelding Eur. Merc. meerdere keren voor. Na het vermelden van deze afkorting, volgt de maand en dan de pagina. Gebruikte bron over de Mercurius: D. Haks. "Vaderland en Vrede" Blz. 156-157.

algemene zaak, tot nog toe hebben achtervolgt. Dat de Staten van Holland en West-Friesland die kwalen en gevolgen; die daar uit staat te spruiten, zo hoog hebben aangezien, dat zij bijna als gewanhoopt hebben, om daar tegen volkomenlijk te kunnen voorzien.

Die van Utrecht zeiden: *Dat door die dood een bijna onherstelbare schade aan geheel Europa, en aan het gehele protestantse wezen, was toegebracht.* Zo spraken meest al de bondgenoten. Een andere taal als men nu hoort, van een, die het minst betaamt, in die stad. Die durft uitslaan, dat der Fransen regering zachter is geweest als die van de overleden koning.

Et duce dux nostro mitior hostis erat⁶³.

Zo het edelmoedigheid is, iemand na zijn dood te beledigen, heeft deze man zijns gelijks niet. Maar die stommer zijn als vissen, als er te spreken is, en als trouw het eist, hebben tongen te kort, als spreken schelden en smaden is en als men daar voordeel uit haalt. De dodelijke oproeren en tweedracht, die sinds die dood de provincies van Gelderland en Zeeland hebben geschut, bevestigen overvloedig het zeggen van de Staten van Holland. En ik hoop dat de ervarenheid niet zal beschaamt maken de onverschoonlijke ondankbaarheid van die, die met mond en pen niet ontzien hem na zijn dood te smaden en te mishandelen, die God gebruikt heeft, in verschillende gelegenheden, om ons land uit dodelijke gevaren te redden.

De kordate resolutie van de Statengeneraal die op 25 maart is genomen, verblijde wel alle welmenende, maar als men het werk ging beginnen, zag men eerst wat men verloren had door deze ontijdige dood. De Heere wilde ons ook tonen en leren, *dat al onze hoop en vertrouwen op mensenhulp ijdel was; dat Hij alleen de eeuwige Rotssteen is om op te bouwen.* Daarom bracht Hij ons eerst in een grote benauwdheid, en toen gaf hij een gewenste uitkomst, voornamelijk in het einde van dit jaar.

In april begonnen de troepen van de Staat vijandelijk tegen Frankrijk te handelen, onder de naam van ‘keizerlijke hulp benden’.

Op 16 april werd Keizerswaard bestormd. Maar eer die plaats was ingenomen, waren wij verschillende malen in het uiterste gevaar. Ja, zo God niet wonderlijk voor ons gezorgd had, de oorlog zou met onze uitstere ruïne geëindigd zijn geweest, eer die nog eens recht begonnen was. De 22^e of 23^e april scheelde het niet veel of Bouslers zou de graaf van Tilly in zijn kampement te Santen hebben overrompelt. Maar die ontkwam het gevaar door een tijdig wijken; hoe wonderlijk zullen wij hierna nog verhalen.

Op de 15^e mei werd de oorlog tegen Frankrijk verklaart, door de keizer, de koningin van Groot-Brittannië en de Statengeneraal.

En op 11 juni hadden de Fransen een aanslag die bijna gelukte, en als zij gelukt was, was zij voor ons gehele land dodelijk geweest.

De Marschal de Bouslers, (wetende hoe dat het leger onder de graaf van Athlone verzwakt was door het wegzenden van verschillende regimenten naar Keizerswaard, als anders en dat men tot Nijmegen zeer zorgeloos was, en op geen onraad dacht, ook niet in staat van verdediging was) versterkt door veel troepen, toen de hertog van Bourgondië in zijn leger gekomen was, brak stil op, zocht het leger van de graaf van Athlone van Nijmegen af te snijden en het dan te overvallen, en met dezelfde furie de stad Nijmegen weg te nemen. Een half uur, of minder kwam hij te laat; en Gods hand, in dezen merkelyk te dien, als wij hierna tonen zullen, verhinderde dit voornemen.

Het hele land was beroerd toen men de tijding hoorde; en men kon kwalijk geloven dat het gevaar voorbij was, toen al op alles order gesteld was.

Men hoorde een desperate [ten einde raad] taal, het zeggen was: *Zal men zo oorlogen? Is men niet beter in staat, en begint men zo een werk?* Die langdurige belegering van Keizerswaard, dat de 15^e juni eerst overging, en al deze voorvallen maakten iedereen als mismoedig. Maar toen

⁶³ De leider was de leider van ons slachtoffer. (Vertaald door Google). KJB.

zij zo verlegen werden, kwam God ons te hulp, want na die tijd verblijde ons de Heere met veel grote overwinningen, het gehele jaar door.

Alleen hoorde men, in dit jaar, nog deze droeve tijdingen, dat, in Bergen in Noorwegen, een zware brand was ontstaan, en dat die verteerd had de kantoren/ handelshuizen van Bremen, Hamburg, Amsterdam etc. dat ook enige schepen in de haven waren verbrand, en dat de schade heel groot was.

Ook dat de trouweloze keurvorst van Beieren door een verrassing op 8 september de stad Ulm ingenomen had, hoofdstad van Zwaben en een keizerlijke vrijstad. Deze verrader van zijn vaderland begon toen de oorlog in het hart van Duitsland, en was de oorzaak van al de vorderingen die Frankrijk in het volgende jaar heeft gehad. Maar in dit jaar nam hij nog wel enige sterkten in, maar kon met de Fransen niet overeenstemmen en kwam te laat om Landau te ontzetten.

1703.

In het begin van het jaar 1703 was men zeer zorgeloos en moedig op de successen van het verleden jaar. Maar de Heere toonde dat onze zorgeloosheid en hoogmoed Hem mishagde. Dit jaar heeft ons wel enig voordeel toegebracht, maar vrij meer nadeel en zware verliezen.

De 11^e februari ontnam de Heere ons de graaf van Athlone, veldmaarschalk van deze staat. De diensten die hij gedaan heeft voor de algemene zaak, voornamelijk in Ierland, zijn bekend; en de tijd heeft het geleerd hoe groot dit verlies is geweest voor de Staat, en wij worden het nog gedurig gewaar.

De 19^e februari trok de markies De Villars over de Rijn en trok door tot in Brisgou, ook door de linie heen, die verlaten was met al haar schansen en forten. Hij belegerde Keilerschans, en veroverde die op 9 maart. In Italië werd bijna al verloren wat door de prins Eugenius gewonnen was. Het keizerlijke hof was niet recht gesteld; men verliet die dappere vorst, zodat hij mismoedig naar Wenen keerde.

De 4^e en 5^e mei braken de Fransen door het Kintziger dal en stemden overeen met voegden zich met Beieren die grote vorderingen heeft gemaakt en de keizer zeer benauwde.

In Hongarije werde keizer gedrukt door een opstand onder Ragozki, die hem veel werk heeft gegeven en gemaakt dat hij zijn vijanden niet behoorlijk kon tegen gaan; ja die opstand heeft Wenen zelf doen beven, en wij zien het einde daarvan niet.

Ons leger raakte in groot gevaar, eerst in mei bij Tongeren; daarna tot Ekeren, daar God ons uit grote gevaren heeft gered.

In juni veroverden de Fransen 5 convoijers [begeleidingsschepen], na een dapper gevecht, van de Lissabonse en St. Hubesche vloot.

De 26^e nog drie convoijers van de haringbuizen, van welke zij daarna een menigte verbranden. De linies in Vlaanderen, met veel bloed geforceerd, werden weer verlaten. De vloot, die zoveel gekost had, daar men zoveel van verwacht had, kwam zonder iets te verrichten naar huis.

De 20^e september werd de graaf van Stirum door de Fransen en Beiersen overvallen en zo geslagen bij Hochstadt, dat hij al zijn bagage verloor.

De 13^e oktober belegerden de Fransen Landau. Men maakte grote voorbereidingen om die plaats te ontzetten; het zou ook, naar alle schijn, gelukt zijn; maar het leger bij Speyerbach was zorgeloos. Men zei: *dat veel officieren bij de Jesuïten, op Leopoldidag, vrolijk waren.* De Fransen storten zich onverwacht eerst op de linkervleugel, die in wanorde raakte, zodat al de artillerie en bagage, die tot die vleugel behoorde, de vijand tot buit werd. Maar de rechter vleugel onder de prins van Hellen-Kassel verdedigde zich dapper, maar moest ook wijken. Hier verloren wij veel volk, en dit was de oorzaak dat Landau in de handen van de vijand viel. Deze slag geschiede op 15 november, zijnde ook de dag wanneer Landau met de vijand capituleerde. Na al deze rampen is nog gevolgd dat droevig oordeel, daar God Nederland en Engeland zwaar door heeft bezocht.

De 6^e december was in Nederland een bededag gevierd. Maar men had op die dag heel weinig indruk van Gods oordelen, en weinig ernst werd gezien. Ja zelfs, ter ere van die gewaande heilige St. Nicolaas, werden des avonds de winkels open gezet, en veel buitensporigheden bedreven. Maar de Heere liet Zich niet bespotten. De nacht van de volgende dag, voornamelijk van 4 uur tot 10 uur toe ontstond er zo een vreselijke storm, en daarop een watervloed, dat geheel Nederland beefde. Daar was nauwelijks een huis, kerk of toren, in al de steden of dorpen onbeschadigd gebleven. Veel huizen zijn ingestort, hele rijen boven terneer geveld, hoge en sterke bomen zijn bijna overal of uitgerukt of half afgebroken. Droevig was het om te zien de verwoesting die deze storm had aangericht. De steden waren alsof ze gebombardeerd geweest waren.

De schepen in de havens, ja binnen de steden, leden gevaar van elkaar in de grond te boren. Tot Luik voelde men daaronder enige schudding van het aardrijk, ook in Nederland, onder de storm is geweest; alzo de schippers, in de binnen wateren, vonden een menigte slik op haar schepen, dat zich met het zeewater mengde, en op haar schepen stortte.

De regen, die onder de storm neerviel, was heel zout; zodat het scheen alsof het zeewater, door geweld van de wind, zich daarmee had vermengt, en ver landinwaarts in was gedreven. Geen oude luiden hebben, hier te lande, zo een onweder beleefd. Enige koperen platen, die het stadhuis van Amsterdam dekken waren daaraf gewaaid....

Deze storm verzette zeer het voornemen om de koning van Spanje, Karel III naar Portugal te voeren, die den 16^e september van Wenen was vertrokken, en in het begin van november in Den Haag was gearriveerd; om wiens wil zoveel voorbereidingen waren gemaakt. Het was of de Heere ons toeriep: *Dat Hij al deze voornemens zou verijdelen en te niet doen*. Eertijds heeft God al de rijkdom van Spanje uitgeput, door de oorlog tegen dezelve. Ik hoop dat Nederland zo ongelukkig niet zal zijn, van weer zichzelf te verderven met de oorlog in Spanje, om daar Karel III op de troon te helpen. Maar bid, indien God hem wil gebruiken tot een middel, om Spanje van Frankrijk te scheiden, dat God de voornemens van de staat en van de geallieerden wil zegenen. Maar wij worden bij voorbaat gewaar wat het kost daar hulptroepen en paarden naartoe te zenden, en dus vernedert God al ons Nederland.

1704.

Het jaar 1704 is ook niet doorgegaan zonder te voelen de blijken van Gods gramschap.

... De 18 januari liep de vloot met de koning van Spanje in zee, maar een storm dreef haar weer in de havens van Engeland; zodat hij de 30^e weer in Torbay inliep. Enige schepen van de vloot waren verstrooid en vele gebleven, anderen beschadigd. Den 2^e februari was er weer een storm, niet minder dan de voorgaande, ook vergezelt met een zware vloed. Tegen wind en storm belette het vertrek van koning Karel naar Portugal, tot 3 maart toe, wanneer hij vertrokken is. Daar aangeland zijnde, verstond hij dat op 16 februari de prinses van Portugal overleden was, hem ten huwelijk beloofd.

... Voorts hoorde men niet als van voortgang van Frankrijk in Italië en Savoye; ook in Duitsland. Zonder slag of stoot werkten de Fransen en Beiersen samen. Het liet zich aanzien, alsof die twee machten heel Duitsland zouden hebben overweldigd, voornamelijk daar de keizer zo benauwd werd door de opstand in Hongarije, tot welkers bevrediging de bondgenoten veel vlijt aanwenden. Maar de Jezuïtische raad zocht dat te beletten, opdat de gereformeerden, van die zijde, geen verlichting zouden krijgen. Nog bedroefde ons de Heere door de dood van de vermaarde generaal Koehoorn, die op 17 maart overleed, en in zijn leven tot schrik werd voor de vijand.

Als alles de wanhoop nabij scheen en men onze ondergang als voor ogen zag, toen heeft God weer uitkomst gegeven, als naderhand zal verhaald worden. Bij de oordelen van dit jaar mag ik voegen dat vreselijke onweer van donder en bliksem, dat de meeste steden van Holland trof, de 21^e mei. Ook trof het Emmerich zo, dat veel daken van de huizen werden geslagen.

Ook geschiedde, de 24^e augustus, een bloedige zeeslag tussen Malaga en Gibraltar. Daarvan wederzijde veel bloed vergoten en grote schade geleden werd, maar van wederzijde vond men geen reden om van een grote overwinning te roemen. Ook werd ons leger zeer verzwakt door de sterfte van paarden; welke sterfte zwaar is in het Franse leger; maar het onze is niet vrij gebleven.

1705.

Het jaar 1705 is niet vrij geweest van oordelen die God over Nederland en haar bondgenoten gezonden heeft.

Het mag wel als een oordeel worden aangemerkt, dat God deze landen bezocht heeft met zo een ontijdige kou, tot diep in juni toe. Gedurig werd men des nachts nog vorst gewaar. In het laatste van mei viel, op sommige plaatsen in Holland nog zoveel sneeuw, dat men die van tussen de daken moest wegschoppen.

Groot waren de inbeeldingen omtrent het voorgenomen ontwerp omtrent de Moezel. Maar hoe jammerlijk is die gehele aanslag mislukt, zodat de hertog van Marlborough genoodzaakt werd, in alle spoed weer naar beneden te komen. Want terwijl ons leger boven niets kon uitrichten, en door gebrek van alles, alzo door de keizer geen voorziening gemaakt was, zeer veel leed, en men omtrent onze grenzen te zwak was om de Fransen het hoofd te bieden, deden de Fransen wat haar behaagde. Zij belegerden Huy; namen in korte tijd de stad en al de forten weg; op 10 juni waren zij van alles meester, en het garnizoen bleef krijgsgevangen. Zelfs Luik namen de Fransen weg, en beschoten, op 21 juli, het kasteel, dat zeker ook ingenomen zou zijn geweest, had de hertog van Marlborough het niet ontzet. Ja men was in grote vreze dat Maastricht in het kort zou worden aangetast, en dat men weer zou verloren hebben dat in vorige jaren gewonnen was.

Toen de onzen naar beneden getrokken waren, was men in Duitsland zo verbaasd, dat de generaal Aubach, die de Paltische troepen aanstuurde, eer hij vijand gezien had, niet alleen Trier verliet en ruïneerde; maar zelfs de voorraadmagazijnen in brand stak, het koren en meel, dat in die plaats gevonden werd, in de rivier liet smijten, en 40 stukken kanon, nadat hij die onbruikbaar gemaakt had, verliet en dus met verbaasdheid wegtrok, latende die plaats tot een prooi voor de vijand. Zo verbrak God onze aanslagen in Duitsland.

Toen ons leger weer onze grenzen dekte, verloren de Fransen wel weer Huy, en verlieten ook Luik. Ook gaf ons de grote God een grote overwinning, toen op 18 juli, de Franse linies ingenomen werden. Maar het behaagde God niet deze overwinning met verdere zegen te achtervolgen. Tot tweemaal toe, eens in het laatste van juli, en nog eens in het midden van augustus, had men grote voorbereidselen gemaakt, om de vijand aan te tasten, en het scheen te zullen gelukken; maar ook die beide aanslagen kwamen tot niet. Of hier de jaloezie der veldoversten, of enige ander reden de oorzaak geweest is, dat is God bekend. Immers dit is zeker, dat er veel over gepraat is, en dat de een deze en de andere een ander verweet. Maar God voerde dus Zijn raad uit en toonde *dat Hij met onze legers niet was opgetrokken*. En verliep de tijd en gelegenheid om iets op de vijand te winnen, daar men in het eerste zo breed van opgegeven had en zo verdween de hoop die men had opgevat, in het begin van dit jaar, om met deze compagnie de oorlog met voordeel te eindigen.

Gelijk het in Duitsland en Nederland ging, ging het ook in andere gewesten; ja nog erger.

In Savoye waren de Fransen voorspoedig. Veroverden in april Verua, na een bloedige belegering van 6 maanden. In die maand namen zij ook Villa Franka weg en deszelfs kasteel, met nog enige andere. Ook veroverden zij Nizza en blokkeerden deszelfs kasteel. Op 11 mei werden zij overwinnaars van Mirandula en in augustus van Chivas. Op 16 augustus werd bij Cassano een bloedige slag geslagen, onder het beleid van prins Eugenius aan de ene en de hertog van Vendome aan de andere zijde. Maar hoewel de Fransen niet veel te roemen hadden, is het zeker dat de gevolgen van die slag tot nadeel van de geallieerden gestrekt hebben. Zo

verre zijn de Fransen gevorderd, dat zij Tuijn zelf belegerd hebben in augustus. Het is waar, dat beleg is op 4 september opgebroken, maar toen hebben zij haar volk gebruikt om prins Eugenius te benauwen, die veel van zijn voordelen heeft moeten verlaten. Voorts hebben zij Nizza in oktober nog gaan belegeren, en hebben ook die sterkte in handen gekregen.

De keizer is ook al, van tijd tot tijd, meer benauwd door de Hongaren, en de hoop van een vredessluiting van dit volk met de keizer is verdwenen, hoewel men veel verwachtte omdat de hertog van Marlborough zelfs de keizer had gaan spreken binnen Wenen.

Uit Portugal hoorde men in het eerst enige goede geruchten, maar ook daar ging alles niet naar wens. De dood van de admiraal van Castilien was al een groot verlies voor Karel III. Men had grote verwachting van die veldtocht, maar zij eindigde met schandelijke en schadelijke verlaten van Badajos, dat belegerd was, en weer verlaten werd, omdat men geen goede wacht gehouden had tegen de vijand. Het is waar, in Catalonië is Barcelona gewonnen, maar de tijd zal het leren of hier een deur van hoop tot ons voordeel, of tot ons verderf zal geopend zijn. mijn bede tot God is, dat Hij gelieve al de wapenen van de staat en der geallieerden te zegenen, en ik zal mij zeer verblijden in deszelfs voorspoed; maar vrees altijd, dat die oorlog in Spanje, Nederland zeer zal drukken.

Dit is dan waar, God heeft met onze en der geallieerde legers niet opgetrokken als in vorige dagen; en daarom moeten wij uitroepen, ook *die zomer is voorbij, en noch zijn wij niet verlost*. Maar blijven gedrukt onder een bittere land en volk verdervende oorlog.

Bij dit oordeel heeft God ons bezocht door zware verliezen ter zee. De Fransen hebben een onnoemelijke schat van de onzen geroofd, door haar kaapvaart, door die zee, in het einde van het jaar, haar ten beste gegeven is. De vrije koophandel heeft ons ook weinig verlichting toegebracht. De Franse trouweloosheid in het veranderen van de paspoorten, heeft veel kooplieden gesmart. Als zij paspoorten hadden van Frankrijk, namen die van Oostende de schepen, omdat ze geen Spaanse paspoorten hadden; ondertussen trokken onze vijanden veel winst en voordeel uit deze vrije handel. Zodat de Heere ons klaar toonde, dat al wat ter hand genomen werd, om de inwoners van de staat wat te verkwikken, van Hem niet gezegend werd. Zekerlijk omdat Hij niet erkent werd in al Zijn oordelen, en wij ons niet laten tuchtigen, zo vervloekt Hij alle zegeningen, of geeft geen schijnsel over onzer handen werk, of mengt ten minste Zijn zegeningen met veel oordelen.

Maar ook is dit een droevig oordeel geweest. God heeft ons in dit jaar met zware onweders en stormen bezocht....

Nog had de Heere ons bedroeft, in dit jaar, met het horen van die onmenselijke wreedheden die men in Frankrijk gepleegd heeft tegen enige van de camisarts waarvan vier kapiteins, na een wrede pijniging ter dood zijn gebracht. Twee zijn levendig verbrand, en twee levendig geradbraakt. Voorts zijn er schrikkelijke executies gepleegd tegen enige Sevenoizen.

Zo is dan ook dit jaar niet vrij geweest van oordelen daar God ons, en onze geallieerden, mee heeft bezocht. Hadden wij maar een hart om op te merken! Maar God heeft ons tot nog toe geen ogen gegeven om te zien.

Gedeelte over “Wonderen des Allerhoogsten voor Zijn volk van Nederland.”⁶⁴

1701.

In het jaar 1701 stonden de zaken in Europa zo verward, dat de allerwijsten als bedwelmt stonden en niet wisten wat uit al deze verwarring tevoorschijn zou komen.

Ja, Nederland kwam in de uiterste verlegenheid, en zo God, door Zijn gewone wonderbare trouw, onze zaak niet had ter hand genomen, *het begin van de nieuwe eeuw zou het einde geweest zijn van deze schone republiek*. Maar God heeft weer door wonderen ons staande gehouden. Hoe wanhopig alles zich liet aanzien en vertoonde, is tevoren verhaald in het eerste deel. Zie nu hoe God al die duisterheid weer heeft doen opklaren.

1. God verwekte de keizer die nu de handen vrij had door de vrede met de Turk, zodat hij een leger naar Italië stuurde, onder het beleid van prins Eugenius van Savoye. Alle schijnbaarheden waren tegen de keizer. Echter vond die prins Eugenius een nieuwe weg door de gebergten heen; drong door, en versloeg de troepen die hem tegenstonden. Dwong de Fransen bijna het gehele gebied van Milaan te verlaten, en was dat gehele jaar zo voorspoedig, dat men met verbaasdheid hoorde, wat door die prins in Italië al werd uitgevoerd.

Dit moedigde de vrienden van de keizer zeer aan, en was het eerste wonderwerk dat God toen deed, om de hoogmoed van Frankrijk wat in te tomen.

2. De staat, gedwongen door de proceduren van Frankrijk, erkende de hertog van Anjou als koning, om met hem te kunnen handelen. En dit vergenoegde Frankrijk zover, dat hij de militie van de staat weer ontsloeg, op hoop van haar nog te zullen winnen in zijn belang. Dit was zeker een wonder van Gods goedheid, dat Hij, *Die de harten der koningen in Zijn hand heeft*, maakte dat de koning van Frankrijk, toen niet doortrok en de staat overhoop wierp. Waarlijk heeft hij toen een gelegenheid verzuimd, die hij naderhand zich beklagde, als bleek uit de memorie van de Graaf d' Avaux, overgeleverd den 26 juli 1701, Europ. Merc. 1701, augustus pag. 208. Maar het was de Heere Die hem niet toeliet voort te trekken. Die ook, door een zachte en regenachtige winter, hem belette om iets te doen, toen het zijn beste tijd zou geweest zijn. Hij dacht ook, door een zachte weg te zullen krijgen wat hij beoogde.

3. Doet hierbij, dat Keulen zich in deze tijdsgellegenheid, heeft verklaard voor de keizer, en door de troepen des konings van Pruisen, en die van de Staat, is verzekert voor die partij. Dat toen een grote zaak was voor deze Staat, om niet van rondom besloten te zijn; zo bleef er nog een deur van hoop open.

4. Ja ook dit was des Heeren werk, dat God aan alle regenten in deze constitutie van zaken, moed en eendracht gaf, zodat zij, noch door vleierijen, noch dreigementen van de koning van Frankrijk, afgetrokken werden, om alles te doen wat tot haar bescherming van node was. Haar gemoedigheid en besluit om haar tegen Frankrijks geweld, onder de bijstand van de Allerhoogste, te verdedigen, werd gezien, als het antwoord, op de memorie van de Graaf van d' Avaux, gegeven den 1^e augustus 1701. Ziet Eur. Merc. Van dat jaar, augustus pag. 213. En gelijk het was bij de regenten, zo was het ook gesteld onder de onderdanen. Elk zag het groot gevaar, evenwel was het algemeen zeggen: *Liever al vechtende voor de vijand te sterven, als zich als slaven te laten binden, door beloften en dreigementen*. Dat geven van moed, in zo een verstel van zaken, daar ligt iets Goddelijks in, gelijk in vorige tijden meermalen is gebleken.

5. Vooral was dit ook van de Heere, dat in dit jaar, de 16^e september, door de dood werd weggerukt de verdrevene koning Jacob [Jacobus II], die de 2^e september ziek werd, en van onder en boven veel bloed loosde, en zo, weinig dagen daarna het leven verloor. *Hij, die zo naar het bloed van de protestanten gedorst had, verloor nu met zijn bloed het leven*. Aanstonds daarna, liet de koning van Frankrijk de gewaande prins van Walles tot koning van Engeland

⁶⁴ Overgenomen uit deel 2. Blz. 402-463.

uitroepen, en maakte dat ook vervolgens aan alle hoven bekend. Dus meende hij alle Paapse vorsten in zijn belang te lokken, (alsof hij alleen ijverend was voor de Paapse religie) en de Rooms en in Engeland aan te moedigen, om de twisten in Engeland, toen zeer hooggaande, te voeden.

Maar deze dood en het uitroepen van de prins, baarde in Engeland heel andere uitwerkingen. Het verbitterde de Engelsen zeer, haar ogen werden geopend, zij zagen nu klaar wat die koning in de zin had, hoewel hij zo breed opgaf van vredelievendheid. Van alle plaatsen kwamen adressen aan de koning van Engeland, betuigende haar achting voor hem, en belovende hem, met goed en bloed te zullen bijstaan. Hetgeen de Franse koning deed om Willem III te honen, dat was het middel dat hij te meer geëerd en geliefd werd. Van die tijd af, namen de Engelsen andere resoluties en sloegen de handen met de bondgenoten samen om de Franse koning in zijn beoogingen tegen te gaan.

6. Ten laatste, was het een blijk van de Goddelijke zorg, dat die vreselijke aanslag der Fransen op Maastricht zo gelukkig ontdekt werd. Het voornemen was het magazijn in brand te steken. En bij provisie waren de Fransen niet ver van de stad. En daaruit kan men makkelijk gissen, dat zij geen zwaarigheid zouden gemaakt hebben, om in zo een ongelegenheid die stad aan te tasten en te overrompelen. De Franse koning zou dit ook al maar gedaan hebben uit vredelievendheid? Zo was hij daarop gezet, dat hij niet zou ontzien hebben zijn bondgenoten armen en benen af te houwen, al maar, opdat ze niet in staat zouden wezen om de vrede te verhinderen.

Door de aanbiddelijke voorzienigheid van God; is in dat jaar de koning van Frankrijk weerhouden om niet te doen, dat hij wel had kunnen en willen doen. En dus is, aan de staat tijd gegeven om haar fronten te sterken, volk te werven en alles te brengen in staat van verdediging.

1702.

In het volgende jaar 1702 heeft God weer zoveel wonderen gedaan, dat onze nakomelingen die met verbaasdheid zullen lezen. Hoe het jaar begon, en in wat verlegenheid ons God, in het begin van dit jaar bracht, hebben wij in het eerste deel verhaalt. Nu zullen wij alleen gaan optellen de daden des Allerhoogste, waardoor Hij ons bewaart en wonderlijk gesterkt heeft.

Nooit moeten wij vergeten het grote goed dat God ons in dezen heeft bewezen, dat Hij, (toen de koning Willem overleden was, en ieder daarover tot in het hart geraakt was) de harten van de regenten, zo heeft bewogen en aangemoedigd, dat zij niet alleen de moed niet verloren gaven, maar zelfs een kordaat besluit te nemen, *om haar nauw aan elkaar te verbinden, en alles voor religie en vrijheid op te zetten, en te blijven bij de allianties, die gemaakt waren met al de bondgenoten. God sterkte haar handen en zij sterkten die in God.* De resoluties die in die tijd bij al de provincies zijn genomen, daarin zij, aan de ene zijde, toonden hoe groot het verlies van Nederland en der bondgenoten was, hoe dat hoofd, die band van al de bondgenoten, haar ontnomen werd. En aan de andere zijde, aanwezen wat in deze tijd nodig was te doen, zijn waardig om te lezen. Men vind ze in Eur. Merc. Anno 1702. April p. 228. &c. Verslagenheid en tweedracht zou, in die tijd voor ons dodelijk zijn geweest; dit voorkwam de grote God, in die tijd. Ja, en hoewel het vuur van tweedracht in enige provincies is ontstaan, God heeft door Zijn goedheid gemaakt, dat de provincie van Holland altijd heeft blijven staan als een enige man; waardoor de algemene zaak nog getrouw en hartelijk is waargenomen. Zeker is dit een wonder van de Allerhoogste, Die de harten in Zijn hand heeft en die neigt als waterbeken.

Hierbij moet gevoegd worden, dat de Heere ook heeft teweeg gebracht, dat al de bondgenoten ook zijn bewogen, om zoveel ernstiger de algemene zaak te handhaven, en haar zoveel nauwer aan elkaar te verbinden. Onder andere heeft God de Engelsen, onder het beleid van koningin Anna, van wie in het eerste zo kleine verwachting was, een hart gegeven om alles toe te brengen, wat in haar was, om de tirannie van Frankrijk te ontgaan. Nooit heeft Engeland de Staat zo trouw geholpen, als in deze oorlog; waartoe de wijsheid en het voorzichtig, goedaardig gedrag van de hertog van Marlborough zeer veel heeft meegewerkt.

De vrucht van deze kordate resolutie werd gezien in het antwoord, die de Staat gaf op de memorie van de Franse resident Barré, daar tevoren van gemeld is, lees die, Europ. Merc. 1702. April p. 251 en ook in de verklaring van oorlog tegen Frankrijk en Spanje. De tijd om dit te doen, werd vastgesteld, tegen de 15e mei, op welke dag de keizer, Engeland en Nederland de oorlog ook verklaard hebben.

De trouw van onze God heeft zich verder laten zien in ontelbare voorvallen.

1. God heeft de handen gesterkt van de prins Eugenius van Savoye, zodat hij, in Italië heeft kunnen verduren de pogingen van de twee geallieerde kronen. Hij was minder in getal dan zijn vijanden, echter won hij het veld in de slag bij Luzarra, op 15 augustus, nadat hij Mirandola ingenomen, Mantua geblokkeerd, Cromona overrompelt en de maarschalk De Villeroy daaruit gewerkt had. Met één woord, hoewel hij verlaten werd, en zijn beloofde bijstand niet kreeg, hield hij de vijand staande, dat meer was dan een grote overwinning, en dus noodzaakte hij de vijand om gedurig verse troepen naar Italië te zenden, daar voor Frankrijk zeer kostelijk valt [heel kostbaar is].

2. In Duitsland werd de hertog van Wolsenbittel in zijn voornemen gestuit om zich tegen het Rijk te verklaren. Landau werd veroverd, en de overeenkomst van de Fransen met de keurvorst van Beieren, (die als een trouweloze verrader, in het midden van het keizerrijk, de keizer aantastte, en Ulm met verrassing innam) werd verhinderd. Hij ontdekte zich ook te laat om Landau te ontzetten. Zo verbrak God, in die tijd, de raadslagen van onze vijanden, ten dele in Duitsland.

3. Maar als men overdenkt die macht die Frankrijk in de Nederlanden had, moet men erkennen dat God voor ons en tegen onze vijanden gestreden heeft. De Spaanse plaatsen, en al de veroverde, door de trouweloosheid van de keurvorst van Keulen, krielden van krijgsbenden. De Verenigde provincies waren als geblokkeerd. De koning van Frankrijk was daar zo trots op, dat hij haar hoogmogende in Den Haag dreigde, *zo zij geen vrede naar zijn zin wilden maken, dat zijn troepen gereed stonden, om op de eerste order in actie te treden*. Zij traden ook in actie, maar wat richtten zij uit? Zij kwamen aanschouwen de menigte plaatsen, die de geallieerden veroverden.

De generaal Koehoorn opende de veldtocht in Vlaanderen; overrompelde Middelburg in Vlaanderen. Vanwaar hij inbrak in de Franse linie (die zij gemaakt hadden in het noorden van Vlaanderen, en die zo gesterkt was, dat ze alleen bekwaam was om een geheel leger tegen te staan), en die van achteren overweldigde, en toen zich neder sloeg voor dat sterke nest St. Denaas, dat Sluis in Vlaanderen zo benauwde; dit overweldigde hij in korte tijd. De 14^e mei taste hij het aan, en de 16^e was het al in zijn handen.

Wonderlijk bewaarde God, in mei, een deel van ons leger, onder de Generaal en graaf van Tilly. Hij was gelegerd te Santen, om het beleg van Keizerswaard te dekken. Bouflers had hem door een schielijke mars, bijna overvallen. Maar door een krijgslist werd hij bedrogen. De graaf van Tilly, van zijn komst verwittigt, hield zich of hij zich daar wilde verschansen. Bouflers, dit merkende, liet zijn volk, afgemat door een zware mars, die nacht rusten om in de morgenstond met een uitgerust volk de graaf aan te tasten. Maar die had ondertussen tijd om de artillerie en bagage, en de haver en andere magazijnen te ledigen en weg te zenden; en trok dus op zijn gemak af en slaat zich aan bij de graaf van Athlone. Zodat Bouflers niets ander vond dan een leeg kamp en enige buit.

Nog verijdelde God de aanslag van de Fransen op 9 mei voor Hulst. Zij vielen de schans Sandbergen aan en werden afgeslagen, met verlies van wel 200 man.

Ook bewaarde God het land van Cadzand en IJzendijke zeer wonderlijk. Het lag heel bloot, de markies de Bedmar kwam af met een corps van 12.000 man. Middelburg in Vlaanderen lag alleen in de weg, dat was nog niet gefortificeerd, maar was in die staat, daar het in was, toen de generaal Coehoorn het had, bijna zonder slag of stoot ingenomen, zonder poort, zonder geschut, alleen bezet met een garnizoen van bijna 300 man. Dit garnizoen, daar de luitenant-kolonel

Bringuis het gebied over had, bestond af te wachten een leger van 12.000 man, ja dreef het tot driemaal toe terug, met een open passage, waardoor zij aan de plaats moesten komen, en week toen in het kasteel en verdedigde zich twee dagen, met een ongelooflijke standvastigheid, en hield zo dit leger, bijna drie dagen op, zodat de generaal Coehoorn tijd had om Cadzand en IJzendijke te verzorgen. Wie moet God van deze daad niet al de eer geven, Die zo een gering garnizoen gebruikte, om zo een menigte zo lang op te houden, en daardoor zo een onderneming zo gelukkig te verijdelen? Dit is geschied in het midden van juni.

Maar nog wonderlijker verbrak God het voornemen van de vijand op ons leger en op de stad Nijmegen. Die 11^e juni diende nooit bij ons vergeten te worden, omdat God toen de stad redde uit een dodelijk gevaar. Wat voornemen de vijand toen had, en hoe zij de aanslag hadden belegd, hebben wij verhaald. Nu moet hier maar aangetoond worden hoe God deze aanslag door Zijn voorzienigheid heeft verijdelt.

1. God heeft teweeggebracht, dat de graaf van Athlone tijdig bericht kreeg van de optocht en toeleg van de vijand. Door wie, wordt op verschillende wijzen verhaald; en omdat het voor mij onzeker is, wil ik dit liever voorbij gaan.

2. De Heere heeft ook de mars der vijanden vertraagd. Waardoor zij een weinig tijd te laat zijn gekomen; anders hadden zij gemakkelijk kunnen komen tussen het leger en de stad, en dan zou (naar de mens gesproken) beide verloren zijn geweest. Haar mars is vertraagd, naar men verhaald, eerst doordat de hertog van Bourgondiën die nacht in zo een diepe slaap was gevallen, dat zij hem niet wakker konden krijgen. Dit maakte, dat zij later marcheerden dan zij beraamd hadden. Ook door de hitte, stof en wind, alzo zij voor de wind afkwamen, waardoor de paarden als stikten onder het voorttrekken. En ook de schermutselingen van de onzen, die gedurig op haar aanvielen.

3. De Heere heeft haar verhinderd ons leger aan te tasten, omdat zij hoopten het van de stad te zullen afsnijden; en zo belette God een slag, waarin de vijand zeer veel sterker was als wij, en ons makkelijk een droeve nederlaag had toegebracht.

4. In het midden van alle verwarringen gaf God dat de onzen de moed niet verloren. Ja binnen Nijmegen was alles reddeloos. Kanon, kruid, kogels, handleggers, kanonniërs, alles mankeerde. De commies van het magazijn was niet te vinden; de gouverneur was uit de stad? Men was, op de landdag, wel vrolijk geweest, en in plaats van om de verdediging van deze stad te denken, bezig met zich te bereiden om uit vermaak het leger te gaan zien. Maar toen de nood aan de man kwam, zochten die een goed heenkomen. Ondertussen gaf God de burgerij moed. Met touwen trokken mannen, vrouwen, jongens het kanon naar de wal. En eindelijk begon men op de vijand los te gaan; zodat zij, in plaats van de stad te winnen, veel volk verloren en vruchteloos weer terug trokken.

5. Ook geleidde God de 4 bataljons, die naar de graaf gezonden werden gelukkig. Zodat zij daar allen behouden binnen kwamen, en dat alzo de vijand ook op die plaats niets kon uitrichten.

Enige Franse officieren erkende Gods hand in dezen, omdat er zo een bloedig voornemen was bij de Fransen. Zij hadden (zo ons met veel verzekering bericht is, God weet het) besloten alles te vermoorden en te verderven, en de soldaten zouden, overal, vrijheid hebben gehad, om drie dagen lang te moorden, te plunderen, en al te doen wat haar moedwil maar zou bedenken; en deze vrijheid zouden zij genoten hebben tot binnen Utrecht toe. Dit hebben de Fransen officieren naderhand zelf verhaald, en wel om te tonen, wat dankbaarheid Nederland voor die verlossing aan God schuldig is.

God liet ons doen zien, hoe vreselijk zorgeloosheid is in tijden, dat Hij Zijn oordelen en gerichten oefent tegen een volk.

Maar deze verlossing werd toen achtervolgt met een gehele keten van zegen en overwinningen. De 15 juni gaf Keizerswaart zich over aan de geallieerden. Dus werden onze legers versterkt, om weer andere dingen te ondernemen.

Pointi meende, met een eskader oorlogsschepen in zee te lopen, om op de inkomende schepen te roven, ook op de Oost-Indische schepen die verwacht werden. Maar door tegenwind, werd hij zolang binnen gehouden, totdat een eskader Engelse en Hollandse de haven van Duinkerken, en Oostende kwam bezetten, waardoor de zee voor de schepen open bleef, en haar schepen veel genomen werden. De Oost-Indische schepen kwamen, de 22^e juli behouden thuis en korte tijd daarna, nog een vloot van bijna 200 zeilen, zo van Suriname, Smirna en elders vandaan. Nooit zijn daarentegen zoveel Franse prijzen en schepen, van allerlei slag genomen, als in dit jaar. Haar kapers zelf werden met menigte opgebracht, en haar hele zeevaart en koophandel bleef bedorven.

Te lande gaf God geen minder zegen. Ons leger trok over de Maas. De vijanden ontweken een strijd, deden verschillende marsen en contramarsen, die haar leger zeer verzwakten. De onze wonnen gedurig grond. Namen op 31 juli het kasteel Grevenbroek weg. De 17^e augustus het stadje Weert en deszelfs kasteel.

De 29^e augustus werd Venlo berend [bestormd], en vervolgens de 10^e september belegerd. De 18^e namen de belegeraars, stormenderhand het fort St. Michiel in en de 23^e gaf de stad zich over met capitulatie.

De Fransen beproefden het maken van een schijnaanval. Kwamen op 30 augustus voor Hulst; bleven daar tot de 5^e september, wanneer zij met groot verlies die stad weer verlieten. Dus mislukten al haar voornemens en hadden het verdriet van te zien winnen al hun plaatsen aan de Maas, van de Graaf tot Luik toe. Zoveel belegeringen de onze ondernamen, zoveel overwinningen behaalden zij.

Terwijl Venlo belegerd was, dwong een afdeling het kasteel van Stokhem. Het garnizoen, 178 man, bleef krijgsgevangenen, de 4^e september.

Nauwelijks was Venlo gewonnen, of Stevenwaard en Roermond werden berend. De 30^e september begon men Stevenswaard te beschieten; de 2^e oktober werd de capitulatie al gemaakt. Op diezelfde dag opende men de loopgraven voor Roermond, de 7^e oktober werd de capitulatie getroffen.

De 5^e oktober, verklaarde haar de stad Keulen neutraal, gedreigd door de Franse generaal Tallard. Hierop waren de Hollandse troepen daaruit getrokken. Maar hiertegen protesteerde de keizer en de staat; ook is die stad weer gered en in het geweld der geallieerden gekomen.

De 11 oktober werd besloten om met een leger naar Luik te trekken. De 14^e gaf die stad zich over.

De 20^e begon men de Citadel te beschieten. De 23^e werd die stormenderhand ingenomen; en zolang de Fransen zich verweerden, werd er veel bloed der Fransen vergoten. Men vond in die vesting 33 stukken kanon, een menigte van wapens en munitie, 20.000 escus gemunt geld, en veel buit, hetwelk de soldaten tot loon van haar dapperheid kregen. Hier werden 163 officieren en 2100 soldaten gevangen, meest Zwitsers, die onder de troepen van de staat dienst namen.

De citadel dus veroverd, werd de Chartreuse, een andere gesterkte post van de stad Luik aangetast. De 29^e oktober begon men die sterkte te beschieten. Drie uren daarna, sloegen zij de chamade; en de 30^e trok het garnizoen volgens akkoord daaruit.

Toen scheidde ons leger, maar God voorkwam nog een grote slag voor de Staat, door Zijn wonderlijke voorzienigheid. De Hertog van Marlborough, de Baron van Obdam en de Heer van Geldermalsen werden te middernacht, 2 a 3 mijlen van Venlo, door een Franse afdeling van 85 man, uit het Garnizoen van Gelder, in haar jacht overvallen. De Baron van Obdam en de Heer van Geldermalsen hadden een pas, daar zij op los gelaten werden. Maar de Hertog van Marlborough kwam hier gelukkig af [op deze wijze KJB]: Alzo hij niet bekend was, toonde hij een pas van Mylord Churchil zijn broeder, daarop liet het hoofd van die afdeling hem gaan en God redde hen uit groot gevaar, zodat zij behouden in de Graaf aan kwamen. Hoe grote zegen dit voor de Staat was, blijkt uit het goed, dat die heer nog voor ons gedaan heeft. Al deze overwinningen werden nog besloten met de blijde tijding die men kreeg van Vigos.

Door een wonderlijk beleid van de hemel, kreeg de Engelse en Hollandse vloot de tijding dat monsieur De Chateaurenaud, met de Franse oorlogsschepen en de Spaanse zilvervloot, te Vigos was aangekomen. Een Engels kapitein Hardy, te Lagos zijnde, hoorde daar die tijding en hij zich spoedende, kwam de 17^e oktober in de vloot, die zich gereed maakte om naar huis te keren, nadat zij Port Maria geplunderd en daar schandelijk huis gehouden en het hoofd voor Cadix gestoten hadden, maakte dit daar bekend. Hierop besloten de admiralen aanstonds daarheen te zeilen. Kwamen, de 22^e voor de Bay van Vigos. *God dekte door een duister weer onze vloot*, zodat zij uit de stad niet gezien werden, voor zij al voor de haven was. Hoe zeer de vijand toen schoot, de vloot voer de haven in, kwam dichtbij de Franse en Spaanse vloot, die een enge achter een kasteel, aan de ene zijde en batterijen aan de andere zijde verborgen lag. Ook was de ingang met bommen, masten, kabels, ketens etc. gesloten. De onze braken te land en te water door. Toen staken de Fransen en Spaansen hun schepen in brand; zodat van de 38 schepen, niet een ontkwam. De Engelse namen 5 Franse oorlogsschepen en 4 galjoenen. De Hollanders vijf galjoenen en een oorlogsschip. Zeven oorlogsschepen, een brander, drie adviesjachten en zes galjoenen zijn verbrand. Twee galjoenen en vier oorlogsschepen stranden en barsten. Uit de verbrande schepen werd nog een grote buit gehaald. De Engelsen, noch de Hollanders verloren niet een schip en tezamen weinig volk. Hoe groot de buit is geweest, die hier genomen is, zal niemand makkelijk verhalen. Officieren en matrozen hebben zorg gedragen daarvoor. Evenwel had het land ook gevoelen van deze buit.

Zo groot als de smart hierover aan het hof van Spanje en Frankrijk was, zo groot was onze blijdschap.

Aanmerkelijk was het, *dat dit gehele werk te water werd uitgevoerd, door vijf Engelse en drie Hollandse oorlogsschepen, van de vijfentwintig die daar toe verordent waren. En dat deze gehele uitvoering niet meer als 13 doden en 31 gewonden op de Hollandse schepen had gekost.* De lijst van de verbrande en genomen schepen vind men: Eur. Merc. 1702. November. Pag. 313. In het kasteel, door de grenadiers en andere krijgsbende bestormd en gewonnen, vond men 40.000 stukken van achten⁶⁵ die aan die overwinnaars tot buit werden uitgedeeld. De 13^e december werd God in het bijzonder over al dit goed gedankt, en door tekenen van vreugde toonde elk hierover zijn blijdschap.

Wat opmerkende lezer is er, die niet moet bekennen, dat God, in al deze voorvallen, wonderlijk Zijn hand heeft getoond? Zo in het verijdelen van de raadslagen onzer vijanden, als het zegenen van onze wapenen? Die immers de Heere vrezen zullen altoos Hem alleen de eer geven, *dat Hij die God is, Die alleen wonderen doet.* Want het is moeilijk bepalen wie meer verwonderd zijn geweest, de overwinnaars of de overwonnene. Dit is altoos zeker, God die de koning van Engeland vaak heeft gebruikt om ons te verlossen, heeft getoond dat Hij het ook doen kan zonder hem, en tot gevolg hebbende, dat ze zalig zijn die op Hem vertrouwen en Hem voor haar God verkoren hebben.

1703.

Het volgende jaar 1703 was voor ons, zo een vrolijk jaar niet. Zeer zorgeloos was men, en dat is doorgaans een voorbode van veel kwaad. *God wederstaat de hovaardige; nederige geeft Hij genade.* Wat oordelen ons toen getroffen hebben, hebben wij opgeteld. Nu alleen, hoe God in allen dezen ons nog genadig is geweest. God gaf de keurvorst van Beieren voorspoed en liet hem hoog klimmen, opdat zijn hoogmoed zou openbaar worden, en hij zou worden een toneel van Gods oordelen, straffende hem over zijn trouweloosheid voor het oog van de gehele wereld. Even dan, wanneer hij zich inbeelde, dat hij tot het toppunt van eer was geklommen, als blijken zal in het jaar 1704.

⁶⁵ Spaanse en Zuid-Amerikaanse zilveren munten ter grootte van een dollar met een waarde van acht realen, KJB.

Ondertussen vernederde Hij zijn trouweloze broeders al voor zijn ogen en gaf ons in dezen nog ruimte.

Rijnberk, sinds de 20^e oktober van het verleden jaar, door de koning van Pruisen belegerd, gaf zich, de 7^e februari 1703, over bij akkoord.

Gelder werd geblokkeerd en heeft zich naar een lange insluiting eindelijk moeten overgeven, de 17^e december van dit jaar.

Bon werd aangetast, de 24 april. De 9^e mei wonnen de onze het fort Bourgogne, stormenderhand. De 15^e mei gaf die stad zichzelf over.

Ondertussen had de vijand een groot ontwerp gemaakt om de stad Luik te overrompelen. Die stad, en een gedeelte van ons leger was in groot gevaar. Maar de Heere gaf een onverwachte uitkomst. Het stadje Tongeren, slecht gefortificeerd, en alleen bezet met twee bataljons, verdedigde zich zo manhaftig, tegen het gehele leger der Fransen, aangevoerd door Villeroy en Bouflers, dat zij genoodzaakt waren verschillende stukken kanon daarvoor te planten; en dus werd dit hele machtige leger, wel 24 uren opgehouden, in welke tijd op alles goede order werd gesteld. Dus ging het heel ontwerp der Fransen te niet, en wij konden ons verheugen over de inneming van Bon, de gewone verblijfplaats van de keurvorst van Keulen. Zeker dit was de Heere Die zo een gering hoopje volk zulke moed gaf, om haar tegen zo een menigte zolang te verdedigen, en zo een vijand zolang op te houden.

Maar nooit dient vergeten het wonderwerk dat God, ons ten goede, heeft uitgevoerd, de 29^e en 30^e juni. Onze troepen hadden de Franse linie overweldigd. Om die te beschermen, was er aan de kant van Ekeren, een deel van het leger komen liggen, te weten 13 bataljons en 32 eskadrons. De Fransen, hebbende vernomen het klein getal van dit legertje, besluiten het te overrompelen. De maarschalk de Bouflers kwam dan de 29^e juni, op haar aan, met een detachement uit het groot Franse leger, van 33 bataljons, 70 compagnieën grenadiers en 32 eskadrons. Zij omringen ons geheel legertje, zodat alle wegen om te vluchten gesloten waren. De vijand verbeelde zich, al dit volk levendig of dood in haar geweld te zullen krijgen. En dit zou toen een dodelijke slag voor ons geweest zijn. Maar de God, Wiens Naam is Krijgsman, gaf aan de officieren en soldaten zulken beleid en moed, *dat zij, niet alleen de handen van haar vijanden ontkwamen, maar veroverden nog een stuk kanon, met enige munitie van oorlog, verschillende paren keteltrommels, twee standaarden van de Gens d'Armen en enige vaandels en kregen verschillende gevangen.* Zij behielden het veld en bleven de gehele nacht in het kampement, en vertrokken des anderen daags ongemoeid naar Lillo. Dit was een wonderlijke bewaring van God. Al die daarvan spraken, waren genoodzaakt God de eer daarvan te geven, en het als een wonder Gods te noemen. De Franse koning zelf heeft het, bij oorzaak van de nederlaag van zijn leger, in het volgende jaar, moeten roemen als een heldenstuk.⁶⁶

Nog verblijdde God ons met de verovering van Huy, dat, de 25^e augustus over ging, daar al het garnizoen gevangen bleef. En van Limburg, dat de 27^e september, op dezelve voorwaarden, zich over gaf.

Dus werd de Neder-Rijn en Maas tot Namen toe van vijanden gezuiverd, en onze fronten zoveel meer gedekt. Ook overweldigde de generaal Coehoorn Den Doel bij Liefkenshoek, in de maand November. En in december, braken de onzen nog in de Franse linie bij Wassege en stelden alles onder contributie.

Ja, schoon de keurvorst van Beieren veel gewonnen had in Duitsland, kreeg hij grote slagen van de Tirolse boeren en werd verhinderd om zich met Vendome te verenigen. Beide waren zij genoodzaakt terug te trekken en wel met zwaar verlies.

Bij dit alles, gaf God nog, dat twee Franse bondgenoten van veel aangelegenheid, hen verlieten, te weten, de koning van Portugal en de hertog van Savoye, en van wat gevolg dit, tot nadeel der Fransen is, is al gebleken in volgende jaren, en wij hopen dat God het nog verder zal laten zien.

⁶⁶ In de geschiedenis is dit opgetekend als de slag bij Ekeren. KJB.

Dit is dan zeker, dat God ook in dit jaar, Zijn wonderen over ons heeft groot gemaakt, en dat Hij, in Zijn toorn, Zich ook over ons erbarmt heeft. Te meer, daar andere naties nog gevoeliger slagen hebben ontvangen, voornamelijk Rome, dat in dit en in het volgende jaar, door verschillende en zware aardbevingen is geschud. God geeft *dat het een voorbereiding mag zijn, van de val van de antichrist.*

1704.

Laat ons nu hier nog bijvoegen de wonderen, die God gedaan heeft in het volgende jaar 1704. In het begin van dit jaar, de 4^e januari, trokken de Fransen uit, om het fort Den Doel te herwinnen, maar moesten het, nadat zij het wel een maand lang beschoten en gebombardeerd hadden, weer verlaten.

Ook verblijdde ons de Heere onze God met de tijding dat de admiraal Callenburg, met zijn schepen, behouden in Portsmeden gekomen waren. Hij was, even voor die storm van de 8^e december 1703, in zee gestoken; en als met Gods hand uit Texel geleid. Groot was de bekommernis voor hem en zijn eskader, maar God had hem bewaard en gelukkig in een haven geleid.

Maar nog groter was het wonder dat de Allerhoogste heeft uitgevoerd, ten goede van ons en onze vrienden aan de Donau.

De Hertog van Marlborough had zich gedragen, alsof hij iets groots wilde ondernemen rond de Moezel, maar veranderde zijn mars en trok spoedig met zijn troepen en met de Hollandse onder de Luit. Generaal Goor naar de Donau, verenigde zich met de keizerlijke troepen en trachtte de Donau over te trekken, om in Beieren te vallen en die vorst dus te stuiten in zijn overwinningen, in het hart van het keizerrijk.

Maar de keurvorst van Beieren had zich neergeslagen tussen Lauwingen en Dillingen, in een onnaakbare post. Ook had hij op den Schellenberg voor de stad Donauwörth enige manschappen begraven en die post versterkt met de beste infanterie van het leger, ten getale van 12 a 14.000 man. Zijn veldmaarschalk 'd Arco, die daar commandeerde, had die post ook versterkt door verschillende verschansingen. Deze post moest veroverd worden, zou men over de rivier geraken.

Hier kroonde ons de Heere met een grote maar zeer bloedige victorie.

De Hertog van Marlborough, zijnde met zijn leger gekomen tot Onderingen, zonderde op 2 juli een afdeling Engelse en Hollandse van 6.000 man van zijn leger af, dat hij, door andere bataljons, liet ondersteunen. 's Morgens om 3 uur begon deze afdeling te marcheren, en omtrent de middag kwam het eerst aan de rivier de Werntz, door dien de weg lang en kwaad was. Het was al 3 uren, eer die troepen de rivier gepasseerd waren. En niettegenstaande dit volk, door zo een zware mars, zeer afgemat was, werd besloten die sterke post aan te tasten. Want had de vijand dat de andere dag tijd gehad, het gehele voornemen van de onze zou vernietigd zijn geweest.

's Avonds om 6 uur, begon de aanval, hoewel de Duitsers onder Louis van Baden nog niet aangekomen waren. De luitenant generaal Goor begon dezelve. De vijanden verdedigden zich als desperate mensen. Toen het gevecht omtrent drie kwartier geduurd had, sneuvelde die brave generaal Goor, getroffen met een musketkogel in het rechter oog. De luitenant generaal Hoorn vervulde zijn plaats, en zette de aanval met dapperheid voort. Ondertussen kwam de prins van Baden aan, en ondersteunde dezelve. De hertog van Wirtemberg sloop met zeven eskadrons van zijn troepen, langs de muren van Donauwörth heen, en greep de vijand in de zijde aan, terwijl zij van voren verschrikkelijk aangetast werden. Dus werden de verdedigingswallen van de vijand overweldigd, na een verschrikkelijk gevecht dat bijna anderhalf uur geduurd had. Hierop volgde een grote slachting onder de vijanden, van welke een grote menigte in de Donau verdronken.

Deze overwinning kostte de onze wel veel bloed, en ook van veel hoge en geroemde officieren; maar de vijand verloor een zeer grote menigte van zijn beste manschappen en liet de onze deze post van zoveel aangelegenheid, en 16 metalen stukken met 13 vaandels.

Twee dagen na deze slag, verlieten de vijanden de stad Donauwörth die zijn meenden te verbranden; maar hadden geen tijd om dat uit te voeren, uit vrees om van de hare afgesneden te worden. Hier in deze vesting vonden de onzen veel voorraad, die haar zeer wel te pas kwam. Dit verlies noodzaakte de keurvorst van Beieren over de Donau te trekken, om zijn land te gaan dekken. Ook werd Regensburg hierdoor van de Beierse verlost. En de onze hadden haar dus de weg geopend om Beieren in te trekken.

In deze eigen maand juli, en omtrent die eigen tijd, bombardeerden de onzen in Vlaanderen, Brugge. Maar die aanslag was niet veel waard. Voorspoediger waren zij in het verderven van de Franse linies, omtrent Brugge, die opgeworpen werden om het Vrije van Brugge te dekken, welke zij geheel vernielden en wierpen ook overhoop het fort Bek-af, dienende om Damme te dekken. Nog werd veroverd het fort Isabelle bij Sluis, op 3 augustus.

In Duitsland vervolgde de Hertog van Marlborough zijn victorie; trok over de Donau, met voornemen om ook over de Lech te gaan, en dus Beieren in te trekken. En om zich van een pas te verzekeren, werd besloten de stad Rhain, over de Lech, aan te tasten; welke plaats, op 17 juli capituleerde en zich dus overgaf. Ondertussen veroverden de onzen het fort Dillingen, en rüineerden de verdedigingswallen, waarin de keurvorst van Beieren tussen die plaats en Lauwinge gepasseerd was geweest, eer de Schellenberg was veroverd.

Nadat Rhain was veroverd en de onze dus ook over de Lech in Beieren waren getrokken, overweldigden zij nog het stadje Aicha, daar 800 Beiersen in lagen, die gedood en gevangen werden. Hierop werden alom partijen uitgezonden, om dat schone land van de keurvorst van Beieren te verwoesten, in hoop om dus die vorst tot een bemiddeling te bewegen. Meer dan 50 dorpen werden geplunderd en verbrand, alles werd verwoest en bedorven en het hele land was vol schrik.

Eindelijk veinsde de keurvorst, als hij in een onderhandeling wilde komen, terwijl hij, onder Augsburg, zich zeer sterk had begraven en hield de geallieerden met dit bedrog op, totdat hij hoorde dat de maarschalk de Tallard te Villingen gekomen was, en dat hij de prins Eugenius een mars of 2 vooruit was. Toen trok hij het momaangezicht af, en verklaarde zich getrouw aan de Franse partij. Daarop zijn land opnieuw droevig verwoest werd, om te zien of hij niet zou willen uit zijn sterkte komen en slag leveren. Maar hij wilde liever alles laten verwoesten, dan zich voor een andere nederlaag bloot te stellen.

De 30^e juli kwam Tallard met een leger van omtrent 25.000 man bij Ulm. Voegde zich samen met de troepen van de keurvorst van Beieren. De prins Eugenius volgde hem met een leger van ongeveer 16 a 18.000 man, en sloeg hen neder bij Donauwörth, en gaf daar kennis van aan het grote leger. Eer Tallard zo ver was gekomen, had hij Villingen aangetast; maar vond zoveel tegenstand, dat hij die plaats moest verlaten. Terwijl Tallard voorttrok om zich bij de keurvorst van Beieren te voegen, was prins Louis van Baden op 8 augustus gezonden om Ingolstadt te gaan belegeren.

Twee dagen tevoren verstond de prins Eugenius, zijnde bij Donauwörth, dat Tallard naar Lauwingen was getrokken, met voornemen om de Donau over te trekken, en hem aan te vallen; hiervan gaf hij kennis aan de Hertog van Marlborough, die uit het leger hem hulp toezond, om hem te helpen, indien hij aangetast werd. Ondertussen trok het gehele leger naar de Donau.

Op 10 augustus kwam bericht dat de vijand zich bij Höchstädt had neergeslagen, zijnde omtrent 3 uren van het leger van de prins Eugenius. Hierop werd besloten niet te wachten totdat de vijand ons leger kwam aantasten, maar hem zelf te gaan aantasten.

13 augustus brak dan het leger bij het krieken van de dag op, hebbende de bagage naar Donauwörth gezonden. De vijanden lagen zeer voordelig gelegen op een hoogte, hadden een beek en een moeras voor zich en twee gesterkte dorpen tot haar voordeel. Een mist geleide ons

leger tot dicht bij de vijand, zodat het, ten 6 uren, al tot aan die beek was gekomen, eer de vijand het gewaar werd, die daarop enige schoten deed, om de bevoorraders en partijen in te roepen, en enige huizen en molens in brand staken, opdat de geallieerde die niet zouden bezetten.

Om 9 uur begon het kanon van wederzijde op elkaar los te branden, en duurde tot één uur toe. Ondertussen waren de bruggen in het gezicht van de vijand over de beek geslagen.

Omtrent de middag begon het gevecht en duurde met grote hardnekkigheid, tot aan zonsondergang. De Hertog van Marlborough kommandeerde het midden van het leger, prins Eugenius de rechter, en mylord Cuts de linker vleugel.

De cavalerie geraakte na een scherp gevecht over het moeras, daarna ook de infanterie. De vijand dreef de cavalerie meer als eenmaal terug. Maar toen de infanterie in slagorde genaderd was, brak de cavalerie met zo een geweld in, dat zij de rechter en linker vleugel vaneen scheidde. Toen raakte de cavalerie van de vijand op de vlucht en werd naar de Donau gedreven, daar zij met een grote menigte insprongen en gedrongen werden, terwijl de achterste door het zwaard vielen. Maar onze rechtervleugel, onder prins Eugenius, had in het eerste zoveel voordeel niet op de linkervleugel van de vijanden. De keizerse ruitery was al verschillende malen terug gedreven en het gevecht was daar zeer twijfelachtig; zelfs zover, dat de Fransen haar hoeden opgooiende, al begonnen te roepen: victorie, victorie. Maar toen de Engelsen en Hollandsen aan haar zijde de victorie hadden, en zich ook op de linkervleugel der vijanden storten, veranderde de gedaante van het gevecht zo, dat elk om een goed heenkomen dacht. De aannaderende nacht en dichte bossen waren de reden dat velen het leven behielden. Echter werden er veel verslagen en gevangen.

De rechtervleugel der vijanden was beschermd door een gefortificeerd dorp, Pleintheim [Blindheim? KJB] genoemd, hetwelk bezet was met de beste vijandelijke voetknechten en dragonders. Hier vond de heer Churchil, generaal van de Engelse infanterie, grote tegenstand in het bestormen daarvan. Daar bleef zeer veel volk en alle moeite zou tevergeefs zijn geweest, om het van voren te overweldigen. Maar toen de vijandelijke ruitery geslagen was, werd dit dorp en al dit volk afgesneden; en dus kreeg men gelegenheid om het dorp van achteren aan te vallen, terwijl het van voren nog sterk aangetast werd. Hier verdedigde de vijand zich nog tot 8 uur in de avond; maar zich rondom omringt ziende, gaven zij zich, onder enige voorwaarden, over als krijgsgevangene.

Hier alleen bleven gevangen 26 bataljons en 12 eskadrons. Dus zegende God ons en de geallieerde met een overwinning van welkers gelijke men niet leest. En de Franse en Beierse kregen een nederlaag, daar heel het Franse koninkrijk van beefde en waardoor de keurvorst van Beieren, niet alleen verloor al wat hij gewonnen had, maar zelfs zijn gehele land, zodat hij het heeft moeten verlaten en naar Vlaanderen en Brabant zich heeft moeten wenden.

Dit was een schone overwinning, maar zeer bloedig, men rekende onze dode en gewonden op 12.000 man. Maar onvergelykelijk groter was dat van de vijand. Haar doden alleen, zonder de gekwetste en gevangenen, werden op 10.000 gerekend en de gevangenen waren over de 14.000, waaronder waren: Tallard, maarschalk van Frankrijk en generaal van het leger, en nog 40 voornamen krijgsoversten en 900 van minder rang. Hierbij behaalden de onze zeer grote buit: kregen 90 vaandels, 45 standaarden en omtrent 50 stukken kanon.

De lijst van de gevangene, zo van de officieren, als van de soldaten is te vinden in de Merc. Augustus pag. 137-145. En in zeker opschrift, gemaakt op het innemen van Donauwörth en de slag bij Höchstädt, door de heer Stepney, gezant van Engeland aan het keizerlijke hof.

Eer ik nu voort ga, is nodig aan te wijzen hoe de hand van God in dit ganse werk is gezien.

De vijanden waren, in haar inbeeldingen, tot het hoogste van haar wens gekomen; stelden zich voor dat zij met deze compagnie, meester zouden worden van geheel Duitsland. De waarschijnlijkheid hiervan was heel groot. In het begin zocht men de samenvoeging van de Fransen met de Beiersen te beletten, maar alle moeite was in dezen tevergeefs. De keurvorst van Beieren was overal overwinnend, was met een sterk leger in het hart van het rijk. De keizer

werd van een andere kant aangetast en benauwd door de Hongaren, die tegen hem waren opgestaan wegens onderdrukking. De keizer was niet in staat om zich te verdedigen. Het was een gevaarlijke staat voor de Hollanders, haar troepen zo hoog op te zenden en daar haar vijanden aan te vallen. In het verleden jaar, hadden onze hulptroepen in dat rijk zware nederlagen geleden, en werden gedurig als op een vleesbank gebracht. Echter gaf God de staat en haar geallieerde in het hart, om daarheen, nog eens, de beste van haar troepen te zenden. Had God ons daar een nederlaag gegeven, onze zaken hadden hopeloos gestaan, en men kan zich het onheil niet groot genoeg verbeelden, dat ons en de geallieerden zou overkomen hebben. Men had de vijand wel mogen gaan bidden om vrede en voorwaarden laten maken, zoals het hem had goed gedacht.

Maar wat doet nu de Allerhoogste? Naar Zijn gewone aanbiddelijke wijze van handelen *gaf Hij de grootste verlossing, als de nood op het hoogste was.*

Eerst zegende God die aanval op die gevaarlijke post, de Schellenberg, en opende zo een deur om in 's vijands land te trekken. Zijn werk werd hier gezien, *in het geven van zo een moed aan een volk, dat door zo een zware mars afgemat was.* Het volk had van 's morgen 3 uur tot 's avonds 6 uur gemarcheerd en op de been geweest, en echter was het nog vol moed, om zo een sterke en gevaarlijke post aan te tasten. *Ja, het was God Die aan zulke, zo afgemat, sterkte gaf om zo dapper te vechten. Het was God, Die aan de officieren zoveel wijsheid gaf, om deze aanval zo wijselijk te besturen.*

Ja, dit was ook des Heeren voorzienigheid. De graaf d' Arco, vreemde dat de geallieerden hem in zijn post zouden aantasten en vindende dat de verschansing op de Schellenberg niet voltooid was, en niet in staat om met het volk dat hij had, verdedigd te worden. Zond om hulp en volk naar de keurvorst. Maar gedurige regen en kwade wegen waren de oorzaak dat dit volk te laat kwam. Dus streed God met Zijn regen voor ons, terwijl Hij de hertog van Marlborough in het hart gaf, geen tijd te verliezen en geen regen te ontzien, om zijn vijand te bevechten. Ook had de graaf d' Arco goede orders gegeven, om die plaats, daar door de onze in drongen in de verschansing, wel te bezetten. Maar die orders waren niet opgevolgd, en dus werd de weg tot onze overwinning gebaand. Dit blijkt uit de brief van die generaal zelf geschreven aan de keurvorst, Merc. Juli, pag. 57.

Na deze overwinning had men grote hoop om de keurvorst van Beieren van de Fransen af te snijden en hem tot het verlaten van de Franse partij te dwingen. Maar Gods gedachten waren niet de onze. Hij wilde die trouweloze vorst straffen en ten toon stellen voor de gehele wereld en Frankrijk meteen in zijn hoogmoed vernederen.

Eerst liet God, voor zijn ogen, zijn land verwoesten. En om hem nog meer te slaan, liet Hij weer gelukken de vereniging van de Franse met de Beierse [troepen]. Toen was deze vorst weer even moedig, hij nam voor wraak te oefenen over die, die zijn land zo verwoest hadden. Hij twijfelde niet meer aan de overwinning, en in Frankrijk werd die al vastgesteld. Hier was toch het puikje van de Franse en Beierse macht bijeen. Zij waren gewent te overwinnen.

In Brabant, spotte men met de onderneming der Engelsen en Hollanders. De courantiers⁶⁷ van Antwerpen hadden zelfs deze uitdrukking: "Dat de Engelsen en Hollanders geweldig begonnen te murmureren, dat men haar zover had geleid; en dat er niemand was die niet van ganser harte wenste nog in Nederland te wezen; maar dat de keurvorst van Beieren hun een paspoort zou bezorgen, om weer derwaarts te keren." In deze ingebeelde overwinning, verheugden zich onze vijanden, toen God al haar vreugde, door één slag, in rouw veranderde.

En hoe tastbaar heeft hier de Goddelijke voorzienigheid weer voor ons, en voor de geallieerden gestreden. De vijand was groter in getal dan wij waren. Zij lagen zo voordelig gelegd, hadden in het eerst grote voordelen, voornamelijk op onze rechter vleugel. Maar God hielp de onze. Eerst haar dekkende met een mist, waardoor de onze tot aan de beek, die haar leger dekte,

⁶⁷ Zij die een dagblad schrijven. KJB

naderden, eer zij ons leger gewaar werden. Toen gaf God de onze in het algemeen en de generaals en officieren in het bijzonder, wijsheid, moed, eendracht en een onverzettelijke dapperheid, om haar vijanden aan te vallen. Zodat al het bloed dat er vergoten werd, de moed niet deed zakken. Ja men verhaald, dat toen de tijding aan de Hertog van Marlborough kwam, dat de prins Eugenius aan het wijken was, dat hij daarop zoveel meer moed greep, om zijn troepen aan te moedigen, en te doen doordringen in de vijand, die ook dat volbrachten, en zo de oorzaak waren van de overwinning. Ook wordt daarbij gevoegd dat Tallard, horende dat de onze over het moeras kwamen, zou gezegd hebben: “Laat ze maar keren, te groter zal onze overwinning zijn.” Zij steunden op het moeras, alsof het onmogelijk was daar door te komen; en dit bedroog de vijand. *Zo was hoogmoed en zorgeloosheid in dezen haar bederf.* Ook is dat opmerkenswaardig, *dat de voornaamste sterkte van het vijandelijke leger, hun de voornaamste nederlaag toebracht.* Dat gemelde dorp Pleintheim was van tevoren onverwinnelijk gesterkt, met de beste manschap bezet; hier steunde de vijand op, en God leverde die hele sterkte, met al de macht in daarin was, in onze handen.

Die nu niet willens blind is, en geen voornemen heeft, om onverzettelijk te blijven bij een Godverloochening, moet de hand van God hierin erkennen, en uitroepen: *Niet ons, niet ons, maar U komt toe de ere!* De Franse koning zelf, hoe God vergetend hij ook mag zijn, erkende, toen hij zijn nederlaag verstond, *dat God is de God van de oorlog.*

Om nu de grootheid van dit heil Gods te kunnen waarderen, is nodig te letten op de gevolgen van deze overwinning.

De verbaasdheid onder de vijanden was het eerste gevolg. Zo hoogmoedig als zij voor de slag waren, zo neerslachtig maakte haar de nederlaag. Zij marcheerden in de uiterste ellende, 13 uren lang, totdat zij te Ulm kwamen, en daar de stad vervulden met gekerm der gewonden.

Regensburg werd op 15 augustus door de Keizerlijken in bezetting genomen.

Augsburg en enige naburige plaatsen werden verlaten en namen de bescherming van de keizer aan.

Drieduizend van de gevangenen, meest Zwitsers en Duitsers, namen dienst onder de geallieerden. Op 11 september gaf Ulm zich bij capitulatie over. De 17^e capituleerde de vesting Waldek, gelegen in de Opper-Paltz.

Nergens hielden de vijanden stand. Onder haar paarden kwam een geweldige sterfte. De onzen dreven de Fransen over de Rijn. Belegerden Landau, in het midden van september, en veroverden het de 24^e november. De 28^e oktober verlieten de Fransen Trier. In november belegerden ook de onzen Traarbach en dat capituleerde op 18 december.

Ja zelfs is het gehele land van de keurvorst van Beieren, met al de steden en sterkten, gekomen in het geweld en onder de macht van de keizer.

Ter zee zegende God ons nog met de overwinning van Gibraltar, leggende in het nauw van de straat, hetwelk op 4 augustus, na weinig tegenstand, aan de onze werd over gegeven.

De vijanden hebben veel moeite en kosten gedaan om die plaats te herwinnen, en daar is een ongelofelijke menigte van volk voor gebleven, maar hebben de plaats nog eindelijk moeten verlaten. Want in het volgende jaar, is die belegering, nadat monsieur Pointi geslagen was, en de Spaanse die zes maanden lang belegerd hadden, in een blokkade veranderd, en naderhand geheel verlaten, als Philippus V van voor Barcelona heeft moeten opbreken. Hiervan zal nog gesproken worden in het volgende jaar.

Ook verloor de koning van Frankrijk een grote menigte van volk in Italië voor Verua, dat hij in oktober belegerde en dat zich verdedigde tot diep in het volgende jaar. Voornamelijk verloor hij een menigte volk, in het laatste van december, wanneer de Hertog van Savoye, de Fransen in haar loopgraven en haar gehele leger bijna overhoop wierp. Merc. Anno 1705. I. D. P. 29 etc.

Nog viel een zeegevecht voor op 24 augustus omtrent Malaga, waarover, van weerszijden, niet veel te roemen valt. Alleen kan men dat zeggen, dat God ons daarin gezegend heeft, dat de

Franse vloot niets heeft kunnen uitrichten tot wederwinning van Gibraltar, en dat ze op de geallieerde ook geen voordeel heeft kunnen halen, hoewel haar schepen schoon, kloek en met vers volk bemand waren. Ja, dat zij de zee hebben verlaten, en geen lust getoond hebben tot een andere batalje, hoewel enige van onze schepen al ten einde kruid of kogels waren, waardoor zij makkelijk groot voordeel zouden hebben kunnen verkrijgen.

Samengevat. Het is een zeer gezegend jaar geweest, waarin God wonderen gedaan heeft, *om onze vijanden te vernederen en ons met de geallieerden uit een dodelijk gevaar te verlossen*. Dan mag men in Nederland wel zeggen: *Ten ware de HEERE, Die bij ons geweest is, als de mensen tegen ons opstonden; toen zouden zij ons levend verslonden hebben, als hun toorn tegen ons ontstak. Toen zouden ons de wateren overlopen hebben; een stroom zou over onze ziel gegaan zijn. Toen zouden de stoute wateren over onze ziel gegaan zijn. De HEERE zij geloofd, Die ons in hun tanden niet heeft overgegeven tot een roof. Onze ziel is ontkomen, als een vogel uit den strik der vogelvangers; de strik is gebroken, en wij zijn ontkomen. Onze hulp is in den Naam des HEEREN, Die hemel en aarde gemaakt heeft.* Ps. 124.

1705.

Het jaar 1705 is zo voordelig niet geweest, als tevoren al verhaald is. *Evenwel zou het ondankbaarheid zijn, te vergeten het goede dat God in dit jaar gedaan heeft.*

Eerst mag men dit als des Heeren werk aanzien, dat de Hertog van Savoye, hoewel hij door de Fransen zeer is gedrukt geworden, en in grote benauwdheid is gebracht, evenwel zich getrouw heeft gedragen tegen Frankrijk. Dit koste Frankrijk veel volk en geld. Hij veroverde niet een plaats of hij moest die met bloed van zijn helden kopen, als bleek in die gestrenge belegering van Verua en nog andere plaatsen, die hij na Verua heeft aangetast en gewonnen.

Een andere weldaad was, dat al de moeite en kosten die gedaan werden om Gibraltar te herwinnen, tevergeefs waren. Die plaats is behouden en het Spaanse leger is daarvoor gesmolten als de sneeuw voor de zon. Op 1 maart rekende men dat er al over de 70.000 kanonschoten op de plaats waren gelost en meer dan 1.000 bommen waren ingeworpen. De 18^e taste God de schepen van Pointi aan, door een storm. Deze schepen kwamen om de plaats te ontzetten, zodat zij, op vijf na in zee gedreven werden. Maar dit was der Fransen geluk; want de 12^e maart, kwam de ridder Leake met een vloot om die stad te ontzetten, en die overviel monsieur Pointi, nam drie Franse oorlogsschepen en twee zetten het aan land en toen verbrandden de Fransen hun eigen schepen. En daarop werd deze belegering in een blokkade veranderd. En naderhand hebben de Spaanse de handen zo vol gekregen, dat zij op Gibraltar niet meer konden denken.

Ook is dit waardig gemeld te worden, als nog een blijk van Gods zorg voor de verdrukte protestanten in de Paltz. God bewoog, in het begin van dit jaar, het hart van de koning van Pruisen, om aan de paapse vorsten te laten aanzeggen: “dat hij zag dat men aan de protestantse vorsten, op hun grieven, geen voldoening wilde geven, en hij zich te binnen bracht, dat hij te eniger tijd aan God rekening zou moeten geven van zijn regering, hij zich in consciëntie gehouden vond, om de papisten, in de hertogdommen van Maagdenburg, Halberstad en Minden, zo te behandelen, als men de protestanten in de Paltz behandelde.” Hierdoor werden de papisten genoodzaakt, om voor onze broederen te gaan spreken, en door die weg is ook haar verdrukking wat verzacht en verminderd.

Ook heeft de Pruisische majesteit de gereformeerden in Rijnberg doen herstellen in die oude privilegiën die zij, voor het jaar 1672 hadden genoten. De burgers die men haar burgerrecht had ontnomen, werden hersteld, en vijf weer in de regering genomen, en de predikant Tulleken, ook in het bezit van de kleine kerk, gelegen in de Orsoyerstraat, gesteld.

De Heere heeft ook verijdeld in het voorjaar, de aanslag van de Fransen op Hulst, dat de keurvorst van Beieren door een kriegslist meende te overvallen; en ook al die ondernemingen om de magazijnen der voornaamste vestingen in de brand te steken. In verscheidene plaatsen,

als Maastricht, Steenberg, werden instrumenten en brandstoffen, bekwaam tot zo een heilloos voornemen, ontdekt en personen bij de kop gevat. De generaal Dopf liet, tot verder ontdekking binnen Maastricht, een schrift aanplakken, waarin grote premies aan de ontdekkers werden beloofd. Ook werd, in mei, ontdekt een samenzwering der Beiersen, die, op 20 mei meenden de voornaamste vestingen van Beieren te overrompelen, waartoe grote schikkingen gemaakt en aan welke samenzwering veel grote vast waren, die door de boeren en Fransen meenden dit haar voornemen uit te voeren. Maar het is tijdig ontdekt, en dus teniet gegaan. In de volgende winter openbaarde zich van wat voor gevolg deze opstand zou geweest zijn, indien die haar voortgang had gehad. Want toen was geheel Beieren op de been, en die oproerigen namen zeer veel plaatsen in; maar één nederlaag of twee, verstrooide haar weer.

De Heere had het voornemen der geallieerden niet laten gelukken omtrent de Moezel; maar toen die troepen van boven weer naar beneden kwamen, heeft Hij Zich niet geheel onbetuigd gelaten, maar ons ook toen nog bekroond met overwinningen op de vijand, die niet klein te achten zijn, en die van groot gevolg zouden geweest zijn, zo tweedracht de gewenste vrucht niet had verhinderd. Want door de komst van de Hertog van Marlborough bij ons leger, braken de Fransen van voor Luik op, en trokken weer naar haar linies, den 27^e juni. Op 8 juli werd door de geallieerden Huy weer belegerd, de 11^e was het al weer gewonnen en het garnizoen bleef krijgsgevangen.

Maar de 18^e juli, zegende God ons met die grote overwinning, die zo ze achtervolgt had geweest, ons vaderland een groot heil had doen toebrengen. Maar dat heeft de Heere niet behaagd. Door een zeer wijs en dapper beleid veroverden de onzen de Franse linie in Brabant, braken door bij het kasteel Wang, het dorp Hellisheim en bij de dorpen Over- en Neer Hespen, met heel weinig tegenstand en klein verlies. De vijanden kwamen wel af, om de onze weer terug te drijven, maar haar cavalerie werd geslagen, en haar infanterie raakte op de vlucht, zodat de onzen een volkomen bezit kregen van de linie.

De vijanden verloren hier enige duizenden van de hare. In de Merc. Van dit jaar, pag. 75, wordt het getal van de gedode, gewonde en dergene die deserteerden begroot op 8 a 9 duizend. Het getal der gevangenen op 3.000, pag. 81, waaronder veel officieren waren, waarvan men een gehele lijst vind, pag. 76, daar 72 officieren genoemd worden, onder welke ook waren de markies d' Allegre en de graaf van Hornes, luit. Generaals. Men veroverde verschillende stukken kanon, 12 standaarden, 4 vaandels, 3 paar ketel-trommen en veel bagage en munitie. Dit was waarlijk een grote overwinning, omdat wij, van onze zijde, bijna niets verloren hadden, en omdat, van die tijd af, de vijanden genoeg te doen hadden om haar nest te beschermen, zodat zij tegens ons niets hebben kunnen ondernemen.

Nog zegende God de Oost-Indische compagnie met een schone retourvloot van 12 schepen, die op 23 juli, allen behouden zijn binnen gekomen; en daarna nog met vijf schepen.

Ook braken de onze, onder de baron Spar, door de linies in Vlaanderen, brachten daar de vijand grote schade en schrik aan en haalden van de vijand grote buit; eer die linies verlaten werden, was alles in die linies geruïneerd; al de palissaden en wachthuizen verbrand, het kanon vernageld, de kogels in het water gesmeten, het kruid aangestoken en de linies naar vermogen bedorven. Ook raakten hierdoor de vijandelijke landen onder contributie.

Op 5 september is nog veroverd het stadje Leeuwe, of Sout-Leeuwe, liggende geheel in een moeras, na een beleg van 4 a 5 dagen, en het garnizoen bleef gevangen. En de 29^e oktober is gevolgd Zandvliet, dat de Zeeuwse eilanden, voornamelijk Goes en Tholen, veel kwaad kon doen, maar werd geslecht, als zijnde van geen nut voor de staat. Zo is de veldtocht, dit jaar, niet zonder zegen geëindigd, hier in de Nederlanden.

In Duitsland hebben de vijanden ook geen voordeel van belang gehad, maar hebben daar nog verloren, Drusenheim op 24 september en Hagenau op 5 oktober.

In Italië had de koning van Frankrijk Turijn nog graag in zijn geweld gekregen, belegerde die plaats op 4 september, maar verliet die weer op de 10^e van die maand.

Maar nog heeft God een deur van hoop geopend in Spanje. In Catalonië hebben zich de inwoners zich beginnen te verklaren voor koning Karel III.

Die opstand is begonnen te Vicq. Op 22 augustus begon zich de Engelse en Hollandse vloot voor Barcelona te vertonen. De 17^e september viel het fort Montjovi in handen van Karel III. Alzo een bom in het kruid van de vijanden viel, waardoor de gouverneur sneuvelde. Waarop dat fort zich op discretie overgaf. Hierop is die voorname hoofdstad, met akkoord, de 9^e oktober in de handen der geallieerden gevallen.

Na deze overwinning zijn er hele provincies en koninkrijken opgestaan, die zich voor koning Karel III hebben verklaard. Wat God nu in dat koninkrijk doen zal, moet de tijd leren. Dit is altoos Zijn werk, dat, daar men al besloten had Barcelona te verlaten, om de hertog van Savoye te ondersteunen. God heeft én die hertog bevrijd, door het opbreken van de belegering van Turijn, én die voorname plaats gegeven in de handen van de geallieerden. Want had deze onderneming op Barcelona verijdelt geweest, al de hoop van enig herstel in Spanje was verloren geweest. Nu bidden wij God, *dat Hij de zaken zo gelieve te besturen, dat Hij al de eer mag hebben, en wij in Zijn gunst eens mogen gered worden uit zo een gevaarlijke, kostbare en bloedige oorlog.*

Ziet daar een kost begrip van veel voorname wonderen die de Allerhoogste heeft uitgevoerd om ons tot een volk te maken, te bewaren, groot te maken en uit gevaren te redden. Door zulke banden heeft Zich God ons aan Hem tot dankbaarheid verbonden.

1706.

Ik had gedacht in het optellen van de wonderen des Allerhoogsten, ten goede van Nederland, te eindigen met het jaar 1705; gelijk het eerste deel geëindigd is met het verhaal van Gods oordelen tot aan het jaar 1706.

Maar daar de drukker, met het laatste deel wat langzaam is voortgegaan, en het de Allerhoogste ondertussen behaagd heeft, in dit lopende jaar 1706 al weer Zijn gewone trouw en zorg over Nederland wonderlijk te maken, zal ik, tot eer van Zijn Naam, hierbij voegen de grote wonderen waarmee Hij ons ook in dit jaar heeft verblijd, totdat de drukker mij belet voort te gaan.

Het is des Heeren ordinaire weg geweest, de grootste weldaden ons vaderland toe te brengen, als wij in de diepste verlegenheid gekomen waren. Op deze wijze heeft God al weer met ons gehandeld in dit jaar.

In het begin van dit jaar deden al de zaken haar zeer duister op. Wat de Staat schreef aan de Duitse vorsten, om toch vroeg haar gereed te maken, om de macht van Frankrijk te kunnen weerstaan, niemand nam het ter harte. De vijanden waren vol moed, hadden zich zo hersteld, dat zij overal de sterkste waren, en ons en onze geallieerde in macht overtroffen. In plaats van alleen defensief te reageren, vonden zij de enen aanslag voor, en de andere na, aan.

In februari hadden zij haar al gereed gemaakt om Hulst met hulp van het ijs aan te tasten.

In april hadden zij al 10.000 man gereed om Liefkenshoek, den Doel, of enige andere forten daaromtrent aan te tasten; en bij ons was men heel slecht op zijn hoede. Al vroeg was haar vloot uitgelopen, en had Barcelona belegerd, waarvoor ook gekomen was het leger van Philippus V. Die stad was zo fel aangetast, dat men het ontzet al begon te wanhopen, en de Fransen spraken daarvan als van een gedaan werk.

Men maakte ruchtbaar dat zij de inwoners al hadden laten aanzeggen, *dat voor haar geen kwartier zou wezen, indien zij Karel III uit haar stad lieten gaan.* De strenge straf waarmee de geestelijken en de inwoners van die stad en voornamelijk de micquelets⁶⁸, ten voorbeelde van andere, zouden gestraft worden, was al vast gesteld. Het is zeker dat de stad op het uiterste is geweest, toen zijn ontzet werd.

⁶⁸ Iemand die met wapens te maken heeft? soort soldaat? KJB

De vijanden verbleven al op het punt van de contrescarpen⁶⁹, en de bres was al gereed om te [be]stormen. Binnen weinig dagen zou de storm hebben aangegaan, en na alle waarschijnlijkheid zou de stad hebben moeten buigen; want de voornaamste manschap, die dezelve verdedigde, was gesneuveld toen de vijanden het fort Montjoi stormenderhand innamen. In Barcelona waren geen 1000 Engelsen en Hollanders meer over. De rest was een hoop ongeoefende manschappen, die wel een goed hart hadden, maar die zonder de geoefende militie niet veel zou hebben uitgericht. De vrienden van Karel III raden hem, hij wilde toch uit de stad gaan; het volk integendeel bad hem, dat hij bij haar zou blijven. Zo hij de stad verlaten had, zouden zij zich zo niet verdedigd hebben, maar alles zou in verwardheid zijn gebracht geweest. Maar daarin blijvende, werd alles aan deze stad gewaagd. Want indien die stad gewonnen werd, de zaak zou voor Karel III wanhopig zijn geweest en onherstelbaar. De handen van al zijn vrienden zouden slap zijn geworden, en de kracht zou ontbroken zijn om hem te hulp te komen. Voornamelijk zou alles hopeloos geweest zijn, indien hij in handen van Philippus was geraakt. Samengevat, de zaken konden in Spanje niet gevaarlijker staan als ze stonden. In Italië ging de zaak van de geallieerden heel achteruit. Prins Eugenius was moedeloos uit het leger naar Wenen vertrokken; en hoewel hij verzocht werd om het leger niet te verlaten, werd hij gedrongen om zijn reis voort te zetten. Eer hij weer bij het leger was gekomen, hadden de Fransen, onder Vendome, het Duitse leger overvallen en jammerlijk overhoop geworpen. Zij tasten het, de 19^e april aan en sloegen haar uit haar voordelige legerplaats, zodat er enige duizenden op die plaats dood bleven, en een grote menigte gevangen werd. Het geschut, bagage en al de voorraad, ook de voornaamste magazijnen van de Duitsers kwamen in Franse handen. De zaak scheen onherstelbaar; elk was vol vreze dat de hertog van Savoye zou genoodzaakt worden, om de partij van de geallieerden te verlaten en zich met Frankrijk te verzoenen. Want [dat] Turijn zelf belegerd en beschoten is geworden, na die nederlaag, met wat uitkomst, zal de tijd leren.

De zaak stond nergens zo hopeloos dan in Duitsland; de Duitsers hadden geheel geen werk gemaakt om zich in staat van verdediging te stellen. De Fransen, in tegendeel, kwamen met een machtig leger te velde. In het laatste van april overrompelden zij de linie van onze geallieerden in Duitsland; ontzetten fort Louis; dat de hele winter ingesloten was geweest; belegerden Haguenau, dat na een kleine tegenstand, werd ingenomen, waarin de Fransen een zeer schone buit vonden, also het was gemaakt tot een magazijn voor de Duitsers van haar voornaamste artillerie en andere voorraad. Nog wonnen zij Spiers, Worms, Lauterbach en Drusenheim. De Fransen trokken onverhinderd door, waar het haar lustte, Landau zou in het kort belegerd zijn geweest. En na alle waarschijnlijkheid zouden zij weer Beieren zijn ingetrokken, daar zij met open armen zouden ontvangen zijn geweest door de Beierse, welke in het laatste van het verleden jaar waren opgestaan, om haarzelf van het juk van de keizer te ontslaan, also men die arme mensen, nadat zij overwonnen waren, ellendig gedrukt en wanhopende gemaakt had, door een vreselijke onderdrukking en schatting, daar echter de schatkist van de keizer weinig van verrijkt werd.

Omtrent Nederland liet het zich ook vrij duister aanzien. De legers kwamen heel traag te velde. De generaals waren heel zwaarmoedig. Men was verlegen hoe men de zaak zou aanleggen. Want zo de vijand in zijn voordelige linies wilde blijven, men zou toeleg moeten maken om ergens door te breken. Dit was vol gevaar. En zo het al kwam te gelukken, was men verlegen hoe men de vijand zou kunnen afbreuk toebrengen. Het verleden jaar had ons geleerd, dat haar sterkte niet alleen was gelegen in de linies, maar ook in al die rivieren die daarachter lagen. Al werd de vijand geslagen, hij kon zich makkelijk weer achter de een of andere sterken, en dus de voortgang van de overwinning verhinderen, en op die wijze ons afmatten. Integendeel, zo ons een nederlaag door de vijand werd aangebracht, zo hij aanstonds de een of de andere

⁶⁹ Taluut van de vesting, aan de buitenzijde van de gracht. KJB

frontierstad hebben aangetast, en dus tot in het hart van ons land hebben ingedrongen. Dit overleg maakte alle voorzichtige zeer zwaarhoofdig. Hierbij kwam dat de uitrusting ter zee heel langzaam voortging. Geld begon overal te ontbreken. De provincies twisten met elkaar, hierdoor werd de veldtocht vertraagd, en de vloten raakten niet op haar tijd in staat om in zee te kunnen lopen. De Staten van Holland waren genoodzaakt om te klagen *dat, daar de vijanden nooit meer haar hadden gehaast, om vroeg in het veld te zijn, de provincies nooit trager waren geweest als nu, om haarzelf in staat van verdediging te stellen*. Men sprak aan gezantschappen te doen, om verschillende provincies tot haar plicht te brengen. Dus twisten zij onder elkaar die, die, voornaam in zo een tijd als deze is, behoorden als een enig man te zijn.

Samengevat, de zaken deden haar (gelijk de Staten, in haar brief tot uitschrijving van de dank- en bededag openbaar bekennen) aan alle kanten zeer duister bezwaarlijk op. Zo de Heere ons, van die zijde, daarvandaan Hij ons geholpen heeft, niet had gered, het waar met ons genoegzaam gedaan geweest. Indien Barcelona was gevallen in de handen van Philippus, en indien de Fransen haar maar stil in haar Linies hier hadden gehouden, en in Duitsland en Italië haar overwinningen hadden vervolgd, naar de mens gesproken, zouden wij aan het einde van dit jaar zo mat zijn geweest, dat wij vrede van Frankrijk hebben moeten gaan bidden, en die aannemen op zulke voorwaarden, als hij zelf zou hebben voorgeschreven. En dat zou de gebaande weg geweest zijn tot onze slavernij en uiterste ondergang.

Maar kom Nederlanders, ziet eens wat God al weer gedaan heeft om ons, in onze uiterste verlegenheid te redden. Hij heeft weer wonderen gedaan die de nakomelingen nauwelijks zullen geloven dat ze zo geschied zijn. Gods vrienden en vijanden, de goddeloze mensen, ja de Fransen zelf moeten bekennen, *dat Gods hand in dezen te zien is*.

1. God almachtig heeft door Zijn aanbiddelijke voorzienigheid in het einde van het verleden jaar, en in het begin van dit jaar, de weg gebaand om ons, in dit jaar een grote zegen toe te brengen. In Italië heeft Hij door een grote vloed de voortgang van de vijand gestuit; want in het gebied van Milaan alleen, zijn door het overvloeien van de Po, wel 3.000 Fransen verdronken, en het regenachtig weer heeft haar in haar voornemens verder verhindert. In Engeland heeft God het hart van de koningin en van het Parlement bewogen, zodat zij, met een wonderlijke eenheid, de welstand van het volk hebben benaastigd, en beide van oordeel zijn geweest, *dat de nauwe alliantie met Holland zeer noodzakelijk is, en daarom getrouw moet worden onderhouden*. De koningin, haar Parlement en de Staat hebben het als wat wonders aangezien, *dat de hertog van Savoye zo getrouw is gebleven bij de geallieerden, en dat hij al de aanbiedingen van Frankrijk heeft verworpen*. En waarlijk is het iets wonderlijks, daar des Heeren hand, Die de harten der vorsten in Zijn hand heeft, en neigt als waterbeken waarheen Hij wil, in moet erkent worden. Ook heeft de Heere door een droog en vruchtbaar voorjaar ons gezegend, en de weg bereid voor onze legers, opdat die, na haar overwinning, overal voorraad zouden vinden om te kunnen bestaan. En God, Die op 30 december van het verleden jaar, Vlaanderen en Brabant heeft verschrikt, door een gevaarlijk onweer, waardoor meest al haar steden en dorpen beschadigd werden, heeft ons wel iets van die storm laten gevoelen, maar voor groot onheil bewaard. Hij heeft ook, indien men de publieke nouvelles mag geloven, *onze vijanden door Zijn tekenen verschrikt*. Men heeft in de krant gelezen, *dat zich boven Amiens, op 12 januari 1706, een verschrikkelijk vuur vertoonde, van 's avonds 5 uur tot 11 uur toe, hetwelk zo brandde, dat de inwoners vreesden door het vuur verteerd te zullen worden*. Op 15 juni verbrandde door de bliksem de kostelijke kerk van de Abdij van Charrevoux, met al haar kostelijkheden en schatten; de brand duurde wel 7 uren lang. Ook is dit iets wonderlijks, *dat de Turk, in al de ongelegenheden die de keizer in deze oorlog troffen, zijn verbond met de keizer niet heeft verbroken, en dat hij zich, door al de sollicitaties van de Franse koning, niet heeft laten bewegen om de keizer met zijn wapenen op het lijf te vallen*. En dat de twist tussen Denemarken en de hertog van Holstein, over Lubeck, zo gelukkig is bijgelegd, door toedoen

van de Staat. Die opmerken wil zal erkennen, dat het God is, Die Zich in al dit werk klaar laat zien.

2. God heeft ook wonderlijk de aanslagen der vijanden verijdelde, die zeer wel beleegd waren.

In het begin van februari hadden de Fransen een aanslag geformeerd op Hulst, immers zoveel men heeft kunnen vernemen, was dit haar toeleeg: zij meenden, met 21 bataljonsen 2 eskadrons, door hulp van het ijs, die stad te overvallen, terwijl zij, omtrent Leeuwen, een vals alarm zouden gemaakt hebben. Zij wachtten maar op een oostenwind. En in plaats van die, gaf God een dooi, die al haar voornemens verijdelde.

Op 12 april hadden de Fransen 10.000 man bijeen gerukt, om daarmee onze forten aan de Schelde te overrompelen. Zij zouden verschillende forten tegelijk hebben aangetast, als Doel, Liefkenshoek, Craeveceur etc. De onzen waren niet op haar hoede, noch ook niet in staat van verdediging. De Fransen hadden verschillende biesbruggen bij haar om over grachten en sloten te kunnen trekken; een timmerman en boer, die de wegen in de toestand, in die forten wel kenden, leiden deze troepen. Indien zij op de bestemde tijd hadden aangevallen, na alle waarschijnlijkheid, zou haar aanslag zijn gelukt. En van wat voor een gevolg dat voor de provincie Zeeland had geweest, kunnen die oordelen, die de gelegenheid van die plaatsen kennen. Maar deze hele aanslag is verijdelde, door de dronkenschap van een boer, waardoor de aanslag is vertraagd. Door een dispuut tussen de Fransen en Spanjaarden over het dragen van de biesbruggen, dat ook het werk heeft doen vertragen. Voornamelijk door het roeren van de trom van het regiment van Plettenburg, dat, bij geval aan de Doel kwam, om enig volk vandaar af te lossen en naar Hulst te brengen. De Fransen dit getrommel horende, en menende dat zij verraden waren, en dat dit volk op haar af kwam, zijn terug getrokken en hebben de gehele aanslag laten varen. Dit is immers de *voorzienigheid van God geweest, Die de gebeurde dingen zo weet te besturen, dat ze altijd uitvallen ten besten van die, die God wil bewaren*. Men heeft ook in de kranten gelezen, dat er zo een aanslag in Duitsland op Hagenau en een verraad in Turijn is ontdekt en teniet gedaan. Maar alzo wij daar tot nog toe geen zeker bericht van hebben, gaan wij dat voorbij.

Doet hierbij, de schade die God onze vijand heeft toegebracht, door het springen van hun magazijn te Briançon, in februari 1706, daarin wel 12.000 roeren, 150 affuiten⁷⁰ en veel ander krijgsgereedschap is verbrand en bedorven.

Voor al is Gods hand te zien in dat ontzet van Barcelona. Deze belegering was intijds, door de vijanden te water en te land begonnen. De Fransen en Philippus V hebben niets nagelaten om die stad in haar handen te krijgen. Van de zijde van de belegerden was alles in een slechte staat. Daar was in het begin zeer weinig volk in en weinig voorraad. De bressen, door de onzen, in het verleden jaar gemaakt, waren niet gerepareerd. De vloot van de geallieerden was ver van het land en niet in staat om het ontzet, zo vroeg te bevorderen. De Engelse admiraal Leake liep wel uit, uit Portugal, maar volgde de Spaanse galjoenen, die, door het beleid van Fransgezinde, zijn handen ontkomen zijn, en wel tot ons geluk, zo men van achter kan zien. Want had hij die aangetroffen, met haar geslagen, of niet, zeker zou hem die buit hebben opgehouden in het ondernemen van het ontzet van Barcelona, en de Spaanse gemoederen al weer meer hebben vervreemd van de Engelsen en Hollanders, en ook van Karel III. God dan, door Zijn voorzienigheid, brengt hem tijdig in de Baai van Gibraltar, en versterkte hem daar met nog enige schepen uit Engeland en Holland, en geeft haar moed en hart om, op het spoedigst naar Barcelona te zeilen, welkers nood Karel III haar had bekend gemaakt. God Almachtig heeft klaar getoond, dat dit ontzet Zijn werk is. Want Hij heeft, door Zijn stormwinden, de Franse vloot, toen zij uitliep, om die stad te gaan belegeren, aangetast, beschadigd en opgehouden, zodat onze vloot tijd heeft gehad om het ontzet te ondernemen. Had onze vloot maar 3 a 4 dagen later gekomen tot het ontzet, de stad was zeker verloren geweest, en Karel mogelijk al

⁷⁰ Roer is geweerd. Affuit is een onderstel van een kanon, of zwaar vuurwapen. KJB

gevangen. Indien nu God de Franse vloot door Zijn winden niet had opgehouden, zou immers de stad al weg zijn geweest, eer wij die hadden kunnen ontzetten. Nu hebben de geallieerden tijd gehad om haar vloot daar heen te zenden en God Die ze heeft opgehouden tot op het uiterste, heeft op de beste tijd, daarheen geleid. Op het gezicht van onze vloot, zijn de Fransen gaan vluchten, het leger van Philippus is schielijk opgebroken, en heeft aan Karel III een buit gelaten, die op veel tonnen gouds waarde is geschat, en die hem zeer wel te pas kwam. Het opgebroken leger van de Fransen heeft alles moeten lijden, dat medelijden kan verwekken. Het werd aan de ene zijde geplaagd door de micquelets, boeren en militie, die hetzelfde achtervolgden, waarmee zij gedurig moesten vechten. Aan de andere zijde werd het gedrukt door hongersnood en gebrek, alzo het niets mee heeft kunnen voeren, zodat er een grote menigte zijn gedood en omgekomen door gebrek, moeite en alle bedenkelijke ellende. Philippus zelf is, met weinig gevolg, de 22^e mei, te Perpignan aangekomen. De zieken en gewonden, ten getale van omtrent 1200 zijn in de legerplaats gebleven, die meest allen zouden zijn omgebracht, indien de Graaf van Peterbourg, door medelijden aangedaan haar niet beschermd had, dat de Marschal de Tesse hem, door een ootmoedige brief, ook heeft verzocht. Dit maakte dat de vrienden van Karel III moed grepen, en dat de handen van de vrienden van Philippus slap zijn geworden; voornamelijk omdat God de Engelsen en Portugezen nog met een grote overwinning bekroond heeft, van de andere zijde; waardoor zij, met een overwinnend leger, getrokken zijn tot in het hart van Spanje, daar zij doorgaans, niet als vijanden maar als vrienden ontvangen werden. Wie is nu zo blind, dat hij in dit alles geen beleid van een God zou zien, *Die den enen vernederd en de andere verhoogd, Die de machtige van de troon schopt, en andere weer uit de benauwdheid verlost, en in deszelfs plaats stelt? Die de harten van een heel koninkrijk van de enen afwend, en tot de andere weer neigt? Die wind en weer gebruikt, om de ene te verhinderen in zijn voornemen en de andere te helpen?* Ja is het niet wonderlijk, dat zo een afgodische natie, als de Spaanse is, nu meer genegenheid toont voor Engelsen en Hollanders, die ze als verdoemde ketters veroordelen als voor de Fransen, die zo schijnen te ijveren voor de paapse religie, en tegen de ketters? Maar het is God Die de harten regeert, en zo een soeverein welbehagen uitvoert.

Het verdient ook onze opmerking, hetgeen de prins van Ligtenstein in zijn brief heeft aangemerkt. *Dat hij, die de zon tot zijn symbolum of teken voert, Barcelona heeft moeten verlaten, op de 12^e mei, wanneer de zon zo een grote eclips heeft ondergaan.* Dit zijn zijn woorden: *Het is zeer opmerkelijk, (hoewel na de loop des hemels niet te verwonderen is) dat deze morgen omtrent een kwartier na negen uur, als het vijandelijke leger in volle mars en verwardheid stond, de zon zich, 6 minuten lang, zodanig verdonkerd heeft, dat de dag de nacht gelijk is geweest, en tegelijk de kroon van Frankrijk, die de zon voor een devies voert, in het veld voor Barcelona zijn kracht heeft verloren.*

Dat de koning van Frankrijk de zon voor zijn teken voert, is bekend, en blijkt uit de gebouwen, goud- en zilverwerken, wandbekledingen, schilderijen, wapens, geldmunten en vaandels van deze koning, daarin hij alom door de zon wordt uitgebeeld, met dit bijschrift: “Uno sole minor”. Daarmee hij te kennen geeft, *dat de zon alleen groter is dan hij*. Daarmee hij zich ook als een goddelijke majesteit aanmatigt, evenals Alexander de Grote, die zich door pluimstrijkerijen verbeelde een god te zijn.

Toen deze koning, in het jaar 1672, Holland door een oorlog zo drukte, was er niets algemener, als prenten en rijmen, daarin hij vermeld werd, door de zon, die rijzende de dampen uit de aarde optrekt, en hoger geklommen zijnde die weer doet verdwijnen. Waardoor verbeeld werd, dat hij de Hollanders als uit de drek had verheven en nu weer ging verderven. Men zag prenten, daar de koning op was uitgebeeld, met de Franse lelie op het hoofd, in vorm van een zon, die boven de wolken, als een Jupiter stond en vandaar zijn bliksemstralen schoot, met dit geschrift:

“Galli jovis ignibus ictus.”

“Geslagen door de bliksem van de Franse god.”

Zulke prenten zijn nog heel algemeen in Frankrijk. Men heeft zijn aangezicht verbeeld, met en zonder een kroon op het hoofd, in het midden van een zon, spelende op de woorden, Openb. 1:16: “Zijn aangezicht was, gelijk de zon schijn in haar kracht.” Bij deze verbeeldingen vind men verschillende [op]schriften. Dan eens: “Ex alto nascitur ordo”. Daarmee vertoond werd: Dat deze god als het begin en order der zaken is. Dat hij als de zon orders stelt in de lucht en over de elementen.

Dan eens:

“Magis ipso fulmine terret.”

“Hij geeft meer schrik als de bliksem.”

Om te tonen dat de kracht van deze koning alle machten doet beven, en dat hij als de bliksem niemand vreest. Weer:

“Citius ventos & nubila pellet.”

“Hij zal rasser de winden en wolken verdrijven.”

Om te verbeelden dat hij de stormen en onweders van zijn koninkrijk verdreven heeft, rasser dan de zon. Dan weer:

“Major ab illo ulbertas.”

“Nog al groter overvloed van hem”.

Om de koning te vleien dat hij zijn rijk meer overvloed toebrengt dan de zon.

Het gezegde blijkt ook uit de vaandels en standaarden in de slag bij Ramillies van de vijand veroverd. Waarop of aan weerszijde zonnen verbeeld werden, of de zon aan de ene zijde en enige zinnebeelden aan de andere zeiden, met verschillende spreuken, als: “Malopati quam sedari.” “Nec pluribus impar.” “Sic itur ad hostel.” “Terraque martique.” “Quo jubet iratus Jupiter.” Waaruit klaar blijkt dat hij de zon voor zijn teken heeft genomen, en daardoor zijn hoogmoed heeft willen uitdrukken, en daarom verdiend het ook opmerking dat die hoogmoedige vorst zo een nederlaag ontvangen, juist op zo een tijd als de zon zo verduisterde. 3. God heeft ook onze vijand wonderlijk vernederd, door die wonderlijke overwinning, daarmee Hij de Staat en haar geallieerden heeft bekroond op 23 mei, en al de gevolgen daarvan.

Deze grote zegen heeft God ons toegebracht op de zogenaamde Pinksterdag, waarover sommige enige speculaties maken. Maar het komt mij voor, als een reden om zoveel meer over de Goddelijke ontferming verwonderd te zijn; omdat op zulke dagen veel goddeloosheid gepleegd werd. Men houd wel gedachtenis van de zending van de Heilige Geest op deze dagen. Maar zo ooit de Heilige Geest bedroefd en tegengestaan werd, het is in die dagen, waarop men zich toegeeft in allerlei dartelheid en ongebondenheid; en zeker Nederlands volk mag zich wel verwonderen dat God, op zo een tijd, haar zo heeft gezegend, wanneer zij zich zo onwaardig zulke weldaden droegen. Daar was niet minder onder ons te zien als een gestalte overeenkomende met het gevaar, daar ons land toen in was. Men was boven mate zorgeloos, dartel en ongebonden. Als het leger te velde trekt, is het immers onze plicht, ons te wachten van alle kwade zaken. Dan moest men met Mozes op de berg wezen, en door gebeden de hemel bestormen. Maar Nederlands volk was, in deze tijd, vrolijk en zorgeloos, men nam zijn vermaak, en dacht aan geen bidden, hoewel de bededag maar even gehouden was, en de bedestonden maar aangevangen waren. Met droefheid vernam men overal, dat de bedestonden zeer flauw waren begonnen; en daarom moeten wij bekennen *dat niet als de vrije en wondere goedertierenheid van de Allerhoogste; ons boven en tegen verdiensten, dit heil heeft toegebracht*. Toen ook de tijding kwam van deze overwinning, waren wij als gelijk degenen die dromen, en konden ons nauwelijks verbeelden *dat God aan zo een onwaardig volk, zo een weldaad gedaan had*. Onze consciënties beschuldigden ons over onze misdragingen en veroordeelden ons, dat wij niet waardig waren te genieten, dat God ons toebreacht. De Staten hebben daarom met recht in haar brief, op de Dankdag, dit aangemerkt, zeggende: *Het heeft God almachtig, door Zijn oneindige goedertierenheid geliefd, de wapenen van deze Staat en van de hoge geallieerden van dien, op de 23^e van de verleden maand, OP HET*

ONVERWACHTSTE, te zegenen, nadat, weinig tijd tevoren, de zaken van alle kanten zeer duisterlijk en bezwaarlijk zich opdeden.

Laat ons eens met opmerking deze weldaad van God gaan beschouwen, opdat wij Hem alleen van alles de eer mogen geven.

[De slag bij Ramillies KJB]

Een net en omstandig verhaal te doen van deze slag, is mijn voornemen niet, dat laat ik voor die, die daar meer kennis van hebben. Ziet hier alleen een rouwe schets daarvan.

De vijanden, trots op haar overwinning in Italië en Duitsland, en wetende dat de Hanoverse, Hessische en Pruisische troepen noch in ons leger niet waren, kwam op 19 mei, uit haar linies te Tienen. Ons leger trok op de 20^e van Tongeren naar Borgloon; daar verenigden de Engelsen met onze troepen. De 21^e lag het leger stil en de hertog van Wirtemberg, die met 21 eskadrons en 2 bataljons Deense volkeren op weg was, werd verzocht zijn mars te verdubbelen, dat hij deed, zodat hij voor of onder de strijd nog bij het leger kwam. De 22^e trok ons leger verder op, met voornemen om de vijand, zo hij stand hield, aan te tasten, die zich ook daar toe gewillig toonde, zich een zekere overwinning verbeeldende. Want haar leger was zeer sterk, de beste manschap, die Frankrijk in dienst heeft, was in het zelve; onder andere al de huistroepen van de koning, die haar beroemden, *nooit geslagen geweest te zijn wanneer zij in korps bij elkaar waren*, en daarom de onverwinnelijke troepen genaamd werden. Hierbij waren de Beierse kurassiers. Zij wisten dat ons leger op verre na zo sterk niet was, als het hare. Zij lagen zeer voordelig geposteed waren vol moed; werden door twee vermaarde veldoversten, die keurvorst van Beieren en de Marschal de Villeroy, gecommandeerd. Tegen de gedachten van wederzijde is men tot een strijd gekomen. Van beide kanten was order om te slaan. (Immers zo gaat de gemene spraak) maar de Franse verbeelden zich, dat ons leger niet in staat was, en dat die de slag zouden zoeken te ontgaan. De onzen verbeelden zich dat de Fransen geen slag zouden wagen, omdat het haar voordelig was slechts in haar linies te blijven. Dewijl men echter nu, van wederzijde genegenheid toonde tot slaan, kwamen de legers op 23 mei bij elkaar. De vijanden hadden in haar rechter vleugel al haar beste manschap; bovendien hadden zij zich zeer versterkt in de dorpen Taviere en Ramillies. De onzen hebben deze beide posten met grote dapperheid aangetast en overweldigd; de vijanden deden grote kracht om haar daar weer uit te drijven. Hier waren wij in grote benauwdheid. De vijanden braken door, maar werden eindelijk tegengestaan, en een grote menigte werd afgesneden en meest gedood, en met de voeten der paarden vertrappt, waaronder ook waren al de huistroepen van de koning. Daarop raakt haar gehele leger in verwarring en op de vlucht. Om 2 uur begon de slag, om 5 uur was de slag al gewonnen. Enige duizenden zijn op de plaats dood gebleven. Veel duizenden zijn er gevangen. Men veroverde het geschut en veel van haar bagage; zeer groot was de buit, die in onze handen kwam; zeer veel vaandels, standaarden en keteltrommels waren de tekenen van onze grote overwinning. De vijanden vluchten met grote verbaasdheid; de onzen vervolgden hen tot diep in de nacht. Haar hele leger verstrooide en een ongelofelijke menigte deserteerde. De 25^e trokken de onzen over de Dijle. De vijanden hadden Leuven verlaten, waarin zij grote magazijnen hadden opgericht, en de onzen trokken die dag nog in die stad; vonden daar veel van de gewonde officieren en soldaten, waaronder ook al veel voorname. De onzen vervolgden haar overwinning; trokken in Brussel en zo over de Brusselse vaart; de vijand hield nergens stand, maar vluchtte met grote verbaasdheid van de ene plaats naar de andere. Verlieten Mechelen, Lier, Gent, Brugge, Damme, Oudenaarde; ja Antwerpen onderwierp zich; waarop al de linies en forten daarvan aan de Schelde, beneden Antwerpen, door de vijanden zijn verlaten, en de onzen hebben zich, van 23 mei tot 6 juni van al die plaatsen meester gemaakt. Zodat in de tijd van 14 dagen, Frankrijk zich ontbloot zag, niet alleen van de bloem zijner krijgshelden, maar van bijna twee hele provincies, waarin al de voorraad en oorlogsgang gebleven is, die, sinds deze hele oorlog, daarheen gevoerd is. Ja al die sterkten, daar men vijf jaar lang aan

gearbeid had, zijn de vijand ontnomen, en ons, zonder bloed, na de slag in handen gekomen. En dat, in zo een tijd, wanneer de Franse koning moest horen, dat zijn kleinzoon, Philippus V, zulke nederlaag had gekregen voor Barcelona, en dat daarop bijna heel Spanje zich voor Karel III verklaarde. Zodat Philippus zijn residentieplaats Madrid heeft moeten inruimen, voor zijn tegenpartijder.

Wat zijn dit geen wonderen van de Allerhoogste God! Wie is zo blind, dat hij in deze geen hand van God ziet! Wie had zich zulke dingen, en zo een verandering kunnen of durven verbeelden? Zeker de rechterhand van God is, ter dezer dage tot onze verlossing, wonderlijk verhoogd. Gods wonder beleid kan hier in al gezien worden.

1. *Dat God de vijand verdwaasd heeft om deze slag te wagen.* Had hij maar in zijn voordelen gebleven, en zijn overwinningen vervolgd in Italië en Duitsland, hij zou het ons bang genoeg gemaakt hebben; en wat hadden wij begonnen? Zo er een belegering was ondernomen, het zou veel bloed gekost hebben; en wat zou het geweest zijn, in dien al een voorname stad of twee had veroverd geweest? Het komt toch op een stad of twee, a drie niet aan, tussen Frankrijk en de geallieerden; dat zou hem niet mat maken en buiten staat stellen, om ons, in het vervolg, weer te kunnen plagen. Was de linie aangetast en veroverd; het verleden jaar toonde ons, dat ook daarmee zoveel niet zou gewonnen zijn geweest. Ondertussen hadden zij andere veroveringen kunnen doen in Duitsland. Maar hoogmoed heeft hem bedrogen. *Hij verbeelde zich een gewisse overwinning, om zo, met een veldtocht, de geallieerde te dwingen om zijn wil te doen.*

2. *Dit is ook van de Heere, dat wij deze strijd gewonnen hebben.* Aan de zijde van de vijanden was grote waarschijnlijkheid voor een overwinning. Zij overtroffen ons in menigte; hadden bij haar de bloem van al haar krijgsmacht; waren zeer voordelig geposteerd; hadden grote moed; vochten met een leeuwen moed. Wij waren nog op geen slag verdacht; vele troepen die verwacht werden, ontbraken; een menigte van officieren waren nog niet in het leger; een van de voornaamste hospitaalschepen, met medicijnen, lag nog te Rotterdam.

Wat een waarschijnlijkheid was er dan van zo een overwinning! O het is de Heere Die de onzen moed, dapperheid en beleid gegeven heeft. “Een koning wordt niet behouden door een groot heir; een held wordt niet gered door grote kracht. Het paard feilt ter overwinning, en bevrijdt niet door zijn grote sterkheid.” Ps. 33:16-17. “Het paard wordt bereid tegen den dag des strijds, maar de overwinning is des HEEREN.” Spreuk. 21:31.

3. *Ook moet men Gode toeschrijven al de gevolgen van deze slag.* Indien de Heere ons een nederlaag had toegevoegd, wie kan zich verbeelden de nare toestand waarin wij zouden gekomen zijn! De vijanden hadden aanstonds aan onze fronten geweest; een a twee van die overrompeld hebbende, zouden zij hebben kunnen dringen tot in het hart van ons land; want zij hebben zoveel voorland niet als zij. Daar zou geen herzamelen aan geweest zijn. Duitsland zouden zij overstroomd hebben; want nu zij zo een grote menigte van haar troepen naar de Nederlanden gezonden hebben, zijn de Duitsers niet in staat om haar het hoofd te bieden; wat zou het geweest zijn, indien al die menigte daar gebleven was? Dus zou ons de voorspoed in Spanje weinig gebaad hebben. De koning van Frankrijk verbeelde zich ook zeer grote dingen van dit zijn leger. Hij voerde deze taal: *dat hij de keurvorst van Beieren in staat gesteld had om zich te kunnen wreken.* Nu is het geheel anders uitgevallen. Maar wie had zich zulke gevolgen durven verbeelden, als op deze slag gevolgd zijn. *Het hele leger van de vijand is verstrooid, aangedaan zijnde met een beving Godes. Twee hele provincies zijn afgefallen, op twee a drie plaatsen na, en hebben zich voor Karel III verklaard, en de onze ontvangen als hun verlossers. Al de voorraad van onze vijand is in onze handen gekomen. Ons vaderland heeft weer een voorburg gekregen, beter dan het tevoren geweest is, omdat de Franden die steden zo versterkt hebben, en omdat de inwoners van die provincies nu kunnen onderscheid maken tussen de vriendschap van Frankrijk, en die van de Hollanders. De Staat heeft de allergewenste gelegenheid bekomen, om de negotie op die landen, tot voordeel van haar onderdanen te*

reguleren. Ja ook, (zo God haar maar hart geeft) om de religie voort te planten. Want zo de papisten ooit zo een gelegenheid voor kwam, het eerst zou wezen, de vaststelling van hun afgodische godsdienst. Bovendien is ons leger zelfs, door de deserteurs van de vijand, zo gesterkt, dat het veel sterker was na de strijd dan ervoor. Ook heeft het toegang gekregen om de steden van onze vijanden te kunnen belegeren, die nu in zulke staat niet zijn, als ze wel zouden geweest zijn, zo zij voor belegeringen hadden gevreesd. Door deze weg is ons geopend de toegang naar Oostende, welke sterkte, na een korte belegering, zich heeft moeten overgeven. In de Spaanse oorlog lagen de vijanden daarvoor, drie jaren, drie maanden en drie dagen, nu is de stad in weinige dagen gewonnen, en het garnizoen heeft moeten uittrekken alleen met haar zijd-geweel. Voorts zijn onze legers opgebroken, hebben Menen berent en ingesloten. Ik hoop dat God de Staat ook met deze overwinning zal kronen, en daar nog zo en zo toe doen. Vast is geheel Frankrijk in beweging en in vrees, zo omdat zij nog in geen postuur zijn om de onzen te kunnen tegenstaan, als, omdat er zo veel voorbereiding gemaakt werd tot een landing op de Franse kusten; daartoe de Heere Zijn zegen wil geven.

4. Ook vergroot dit de weldaad, die God aan ons gedaan heeft; *dat deze overwinning ons zo onverwachts en zo tijdig is toegekomen. Onverwachts*, omdat men niet minder zich verbeelde als een strijd, en nog veel minder een overwinning en wel met zulke gevolgen. Daar zijn meer overwinningen bevochten zo bij de vijand, als bij ons en onze geallieerden. Maar wat is er in lange tijd, een voorbeeld van aan te wijzen, *dat zo een leger, als dat geweest is van de Fransen, door het slaan van twee a drie uren, zo is verbroken?* Indien het zorgeloos zijnde was overvallen, men zou het kunnen begrijpen; maar het was niet minder dan zorgeloos. Indien het had bestaan uit een opgeraapte hoop van ongeoeffende boeren, of van mensen die geen strijd gezien hadden, men zou daar enig begrip van kunnen maken. Maar het bestond uit de *bloem van Frankrijks krijgsvolk, die gewend waren te overwinnen*. Men kan ook niet zeggen dat zij niet gevochten hebben, want zij hebben de onzen al aan het wijken gebracht, eer wij de overwinning kregen. Daar zijn ook al van onze helden in die strijd gebleven. Men kan haar niet beschuldigen van onvoorzichtigheid, of kwaad beleid; want hun leger was zo voordelig gelegen, en zo wel bestuurd als men van verstandige generaals zou kunnen vorderen. Immers mij is anders niet voorgekomen; daarom moeten wij besluiten *dat het God is geweest, Die ons met een onverwachte overwinning heeft bekroond*. Voornamelijk als men op de gevolgen let. Had de vijand zich weer ander de Dijle versterkt, zij zouden ten minste ons leger enige dagen hebben kunnen ophouden, en ondertussen zich weer herstellen. Zo zouden zij hebben kunnen doen omtrent Brussel; voornamelijk aan de Schelde. Maar nee, de Heere gaf hun een bevend hart, en beroofde hun, na de slag, van wijsheid en moed. Hadden zij zich binnen Antwerpen willen verdedigen, eer wij die stad zouden hebben kunnen overmeesteren, omdat de vijand die stad ongewoon versterkt had, en van alles wel voorzien, om een lange belegering te kunnen uithouden. *Maar God heeft hun vrienden tot hun vijanden, en onze vijanden tot onze vrienden gemaakt*. Dus zijn wij onverwachts, door de Heere onze God geholpen en met veel zegen overladen.

Niet minder tijdig is deze overwinning en zegen geweest, en dat vergroot dezelve. Zij is ons geschonken zo vroeg in het jaar, de 23^e mei, zodat wij een gehele zomer tijd hadden om onze overwinning te vervolgen. Zij is ons gegeven op zo een tijd toen Duitsland in de grootste nood was, en dat is daardoor gered. Ook toen God de wapenen in Spanje zo zegende. Deze overwinning moedigt de Spaansen aan, om zich voor Karel III te verklaren; en de voorspoed in Spanje ondersteund deze, en maakt dat de Spaanse Nederlanden maar verlangen naar oorzaak om zich van het Franse juk te ontslaan. Zo maakt de Heere alles schoon op Zijn tijd. En daarom is de zegen zoveel aangenamer, omdat die zo tijdig komt.

5. Ook verdient dit zijn opmerking. *Voor dezen heeft God meest altijd, als Hij ons een grote zegen gaf, onze vreugde verminderd door het ene of het andere inmengsel van iets dat stof gaf om te treuren. Nu geeft de Heere de ene zegen op de andere.* Het voorjaar is zo vruchtbaar en

gewenst geweest, als men van de hemel zou kunnen bidden. De zomer is ook een aangename zomer. Overvloedige plasregens verhinderen onze legers niet. De vruchten te velde staan bij uitnemendheid schoon. De boomgaarden vol geladen. Ter zee lijdt de vijand grote schade door de Zeeuwse kapers, die met grote buit thuis komen. De Oost-Indische schepen, 15 in getal, zeer rijk geladen, daar men zeer voor bevreesd was, zijn zeer gelukkig binnen gekomen. In Savoye is die hertog, wegens de belegering van Turijn, wel in grote engte, echter leeft men niet buiten hoop van ook daarvan dat wat goeds te horen, alzo de prins Eugenius al een groot voordeel op de vijand verkregen heeft. En zo de Heere onze geallieerden ook daar gelieve ruimte te geven, kon dit nog wel een ander middel zijn van Frankrijks vernedering, daar wij op hopen en God om bidden zullen. Ik besluit dan *dat God ons, tot in het einde van juli toe, met alle weldaden heeft overladen, en ons heeft toegebracht zulke grote zegeningen, dat wij die niet zouden hebben durven eisen, noch verwachten.*

Schouwburg der oordelen en gerigten Gods geoëffend en uitgevoerd
door watervloeden, Stormwinden, Oorlogen, Aardbevingen,
Pestilentien, Siektens over Menschen en Vee, enz.

Ds. A. Tiele.

Een gedeelte uit het tweed deel: ‘Gods lankmoedigheid in de genade
misbruikt.’⁷¹

“Daarop wordt de 4e november 1700 Karel II koning van Spanje, zonder erfgenaam na te laten, door de dood weggenomen, wiens dood men toen aanmerkte dat duizenden het leven zouden kosten, gelijk geschiedde. Men leest bij Zach. 11:8 deze opmerkelijke woorden Gods: “En Ik heb drie herders in één maand afgesneden”. Maar de Heere God nam in drie achtereenvolgende jaren drie koninklijke herders der volken weg, de eerste was de nu zo-even genoemde Karel, de 16e september 1701 werd Jacobus, koning van Engeland op St. Germain in Frankrijk uit dit leven weggenomen, en de 19e maart 1702 werd koning William III, Nederlands laatste stadhouder ook weggenomen. Hierop volgde nu aanstonds dat de oorlogsbazuin werd aangestoken, de krijg, de donder van de vorsten Job 39:28 werd alom uitgeroepen, het was alsof men leefde in de dagen van de profeet Joël, toen men riep, hfst. 3:9-11: “Roept dit uit onder de heidenen, heiligt een krijg; wekt de helden op, laat naderen, laat optrekken alle krijgslieden. Slaat uw spaden tot zwaarden, en uw sikkels tot spiesen; de zwakke zegge: Ik ben een held. Rot te hoop en komt aan, alle gij volken van rondom, en vergadert u.” Zo ging het toen ook er aan toe, de geallieerden verklaarden op de 15e mei de oorlog tegen Spanje en Frankrijk en binnen ons land, bijzonder in Gelderland, hebben wij Joëls woord vervuld gezien, daar men door trouwelozen zich tegen den anderen wapende, om het meesterschap in de regering te behouden, zaken die nu voorbij zijn, en wij niet oorbaar achten hier op te halen, de Heere beware ons voor dergelijke zaken.

Maar in wat voor een uiterste verslagenheid en benauwdheid werden wij niet gebracht in de aanvang van de laatst geëindigde oorlog, dat wij, zolang wij adem halen, niet zullen noch kunnen vergeten; en hoe wonderlijk heeft ons de Heere toen niet gered. Want op zondag 11 juni 1702, wanneer de wederzijdse legers op de Mokerheide en bij Zanten en Kalmar en daar omheen waren gelegerd geweest, zo brak het Franse leger, sterk omtrent zestigduizend man, onder de jonge hertog van Bourgondië, gewezenen zoon van de Dauphin van Frankrijk, ’s avonds tevoren om half twaalf in alle stilte op, met voornemen om ons leger te overvallen of Nijmegen bij verassing weg te nemen, waarvan de graaf van Athione het Nederlands heer gebiedende, in de diepe nacht kennis kreeg, die zijn afmars nam naar Nijmegen om zich voor die sterke vesting pal te zetten. De vijand, met het aanbreken van de dag genadert zijnde, vielen er wederzijdse schermutselingen voor, zij vielen in onze bagagewagens en wierpen enige artillerie overhoop, zijnde ons volk gelukkig onder, en in de werken van Nijmegen gekomen, daar de vijand zijn geschut voor plantte, en de gehele rustdag, een dag van vreselijke onrust, op kanonneerde. Alles was van binnen in alarm. Men stelde orde, zoveel mogelijk was en de Heere gedacht aan ons ten goede en bewaarde ons voor het gedreigde. Maar wat een alarm en vluchten van rondom zulks veroorzaakte, hebben wij voor een gedeelte ondervonden en gezien. De Heere liet het water toen op de lippen komen, maar Hij liet ons daarvan niet overstromen in de slaap, en in de morgenstond worden gelijk het gras dat verandert. Ps. 90:5. De 18de daaraanvolgend, zijnde een rustdag, verhandelde wij tot dankzegging aan de Allerhoogste God voor de uitreddende genade aan ons bewezen, Ps. 124:2-7: “Tenware de HEERE, Die bij ons

⁷¹ Overgenomen uit deel 2. Blz. 457-461 en 479-491.

geweest is, als de mensen tegen ons opstonden; Toen zouden zij ons levend verslonden hebben, als hun toorn tegen ons ontstak; Toen zouden ons de wateren overlopen hebben, een stroom zou over onze ziel gegaan zijn; Toen zouden de stoute wateren over onze ziel gegaan zijn. De HEERE zij geloofd, Die ons in hun tanden niet heeft overgegeven tot een roof. Onze ziel is ontkomen als een vogel uit den strik des vogelvangers; de strik is gebroken, en wij zijn ontkomen.” Van toen af namen de zaken een gewenste keer; want vier dagen daarna, de 15de juni werd Keizerswaart, na een lange belegering en veel bloedvergieten, ter overgave genoodzaakt; het Franse leger deinsde achterwaarts en de bondgenoten volgden hetzelfde, gesterkt zijnde met meerder manschap. Daarop werd Venlo in september, op vrijdagavond, door een geweldige bestorming, onder het beleid van de weergaloze held, de generaal Koehoorn besprongen, waarvan wij het gedreun van het kanon hoorden, en de opgaande vuurvlammen tegen de hemel zagen aanschitteren, hetgeen ook op die tijd moest bukken. Daarop volgde Roermond, Stevensweert, en het kasteel van Luik voor het eindigen van die kampanje. Toen mochten de kerkminnaars en liefhebbers van het vaderland, tot roem van de Heere juichen: “Die ons uit zo groten dood verlost heeft en nog verlost; op Welken wij hopen, dat Hij ons ook nog verlossen zal”. 1 Kor. 1:10. Hoe het, gedurende die oorlog zich togedragen heeft, is van te grote omtrek om hier te melden. Wat er in de volgende jaren voor Bon, te Bulle en Stollhofen bij de Schellenberg, bij Höchstädt, Donauwörth, Spanje, Beieren, alsook in de Nederlanden is voorgevallen, en met hoe menige heerlijke overwinningen de Heere ons begunstigd heeft tot aan het jaar 1712, kunnen wij hier ook niet ophalen; de Heere had ons met onze bondgenoten zover gebracht, dat de meeste sterkten van Frankrijks voormuren en voorschansen waren overweldigd, en dat er niet te doen was als in het hart van Frankrijk in te dringen, maar zulks heeft Hem niet behaagd, doordien één onzer bondgenoten de band van samenbinding losmaakte, waarom, zullen wij thans niet beoordelen. Men leze eens bij de profeet Obadja, vers 7, dat opmerkelijke woord, hetgeen in een der Nederlandse gemeenten, toentertijd in een openbare kerkreden is verhandeld: “Al uw bondgenoten hebben u tot aan de landpale uitgeleid; uw vredegenoten hebben u bedrogen, zij hebben u overmocht; die uw brood eten, zullen een gezwel onder u zetten; er is geen verstand in hen.” Wij zullen er geen toepassing over maken noch onderzoeken of de schuld geweest is bij de koningin Anna, of bij haar geheimraden of anders; wij laten dat aan zijn plaats, althans de Heere heeft ons na een elfjarige oorlog met een vrede begunstigd en uit het alverterende oorlogsvuur en zwaard gered, op de 11^e april 1713, wanneer de vrede binnen Utrecht is getekend geworden, die wij van die tijd tot hiertoe genoten hebben, maar hoelang die nog duren zal, is de grote Hemelkoning bekend, die over de koningen en vorsten der aarde regeert. “Des konings hart is in de hand des HEEREN, als waterbeken; Hij neigt het tot al wat Hij wil.” Spr. 21:1.

De Heere heeft zijn uitmuntende hoogheid door Zijn mogendheid en albesturende voorzienigheid meer als in een geval tot aan de hemelen toe verheven in het jaar 1702. Om nu niet meer van het verbazend geval van Nijmegen te spreken, dat reeds gemeld is, wanneer de vijand, om een diversie te maken tussen de wapenen van de Staat en hun bondgenoten in Augustus een voornemen of toeleg gesmeed had om de stad Hulst in Vlaanderen met acht- of tienduizend man aan te vallen, gelijk zij deden, hebbende reeds twee forten ingenomen, maar de hoge God, door de Hoogheid Zijner mogendheid, sterkte de armen onzer zwakke krijgsbende dermate, dat zij de vijand met een meer dan helden- en leeuwenmoed uit dezelve dreven, die daarop na weinige dagen de stad en alles weder moesten verlaten, met achterlating van meer dan veertienhonderd van hun krijgsbenden, hoewel zij de aarde deden daveren door het onophoudelijk schieten van hun geweldige grote oorlogsbommen, die men met de toenmaals zijnde zuidwesten wind tot aan Gelderland toe kon horen. Het was de hoge en albestellende

hand van God, Die hun toelag verijdelde. Men zag een hoogheid van Gods hand in het geval van de belegering van Venlo daar wij op blz. 459 [bovenstaand weergegeven gedeelte KJB] met een woord van gesproken hebben, daarin moeten wij de lezer de hoogheid van 's Heeren hulp en wonderbare voorzienigheid doen zien. Het was de 18de september dat er een storm geschikt was tegen de St. Michiels schans , om maar enige werken in te nemen, daar op heden onze onversaagde krijgshelden een geweldige storm, die niet alleen het geordineerde werk innamen, maar binnen een kwartier de standaard van hun overwinning daarin plantten, en al hun tegenpartijders doden, en de nog levenden om lijfsgenade biddende, gevangen namen, vier dagen daarna, zijnde de 22ste van die maand, wanneer de sterke vesting Landau, bij de grenzen van Neder-Elsas gelegen aan de rivier de Queich door de keizersen werd veroverd, dat men des avonds, tussen zeven en acht uren, als wij het gedreun van het geschut hoorden, met al het kanon driemaal salvo op de stad met scherp schoot, dat de vijand van binnen geen andere gedachten dan dat de algemene storm op de stad zou aangaan, hetgeen zulke schrik onder hen veroorzaakte, dat ze de vanen om [een] verdrag [te sluiten] opstaken, en daarop capituleerden en zich overgaven. Immers, Gods hoogheid blonk hierin uit, doende de vijanden dermate beven, evenals de helden van Babel. "Babels helden hebben opgehouden te strijden, zij zijn gebleven in de vestingen, hun macht is bezwaken, zij zijn tot vrouwen geworden. Zij hebben haar woningen aangestoken, haar grendels zijn verbroken. De looper zal den looper tegemoet lopen en de kondschapper den kondschapper tegemoet, om den koning van Babel bekend te maken dat zijn stad van het einde is ingenomen". Jer. 51:30 en 31. Het is een stad die klein van omtrek is, maar voorzien was met honderdzestig stukken kanon, en zestig mortieren. De hoge God brak deze hoge macht en deed ze meer door schrik dan door geweld buiten.

Nog een merkwaardig geval tot roem van de Goddelijke hoogheid moeten wij aanhalen, voorgevallen in oktober van hetzelfde jaar, waarin dezelve wonderlijk is doorgestraald. Wanneer de verenigde vloten van Engeland en onze Staat, in die zomer al tijdig gestevend waren naar de Middellandse zee, om, zo men vanachter ach, hun toelag uit te voeren op de sterke zee en koopstad Cadix [het huidige Cádiz], gelegen in een grote inham, niet ver van de Straat van Gibraltar, bij de oude genoemd Fretum Herculeum, Engte van Hercules. Daar de oudheid schrijvers over twisten waarvan deze naam afkomstig is, of van de twee bergen Calpe en Abyla, of van de twee metalen pilaren van Hercules, die binnenin de tempel van Cadix stonden; wij laten dat aan zijn plaats. Als deze toelag gemist was, zo zetten zij koers om naar het vaderland terug te keren; maar ziet hier het hoge van 's Heeren aanbiddelijke voorzienigheid; op reis krijgen de vloten bericht van het aankomen van de Spaanse zilvervloot uit West-Indië, uit Vigo, een zeestad gelegen in Galliciën, daarop werd krijgsraad gehouden en men besloot daarheen koers te zetten en die vloot aan te vallen. En wanneer men de rivier of zeebaai naderde, zo vond men die afgesloten met ketenen, kabels, balken en masten. Daarop voeren twee schepen manmoedig daar tegenaan, die dezelve onder het geweldig schieten van de vijand aan stukken zeilden, gelijk eertijds de Haarlemmers te Damiate, een stad in het noorden van Egypte aan een der armen of takken van de Nijl gelegen deden, men zette een menigte van volk aan land, men overmeesterde een kasteel met het degen in de vuist, en men werd meester van het kanon; daarop werden 's vijands schepen aangedaan, enige oorlogsschepen en galjoenen in de grond geboord, verschillende met vuur verbrand en enige genomen, nevens negen rijkgeladen galjoenen, vier door de Engelse en vijf bij de Hollanders, zijnde van de gehele Spaanse vloot, groot achtendertig schepen, niet een enige ontkomen, maar alle gezonken, of verbrand, of genomen, wordende de lading, zoals toen gezegd is, begroot op tweeënveertig miljoenen Pesos, dat is Rijksdaalders, zijnde maar omtrent negen miljoenen geborgen. Wat was dat een grote slag voor Spanje en Frankrijk, zijnde niet een enig schip van de onze gebleven! Wat deed de Heere Zijn verbazende hoogheid daarin niet zien, daar het begin van het jaar zo droevig begon, dat de Heere door Zijn hoge bestelling het uiteinde zo wonderlijk maakte. Daarover werd de Heere ook in al de kerken van Nederlands op woensdag de dertiende van de laatste maand,

plechtig gedankt, gelijk ik ook toen in mijn standplaats tot stichting van de gemeente verhandelde de woorden van de godvruchtige Asaf, Ps. 78:2-4: “Ik zal mijn mond opendoen met spreuken; ik zal verborgenheden overvloediglijk uitstorten van oudsher, Die wij gehoord hebben en weten ze, en onze vaders ons verteld hebben. Wij zullen het niet verbergen voor hun kinderen, voor het navolgende geslacht, vertellende de loffelijkheden des HEEREN, en Zijn sterkheid en Zijn wonderen, die Hij gedaan heeft.”

5. Nog twee of drie merkwaardige gevallen zal ik aanhalen, waarin het wondere van 's Heeren hoogheid op een uitnemende wijze heeft doogestraald. Ik zal niet spreken van dat wonderbare van des Heeren voorzienigheid, waarin Hij Zijn hoogheid voor ons ten goede getoond heeft in de weergaloze slag bij Ekeren, op 29 juni 1703 voorgevallen, daar de vijanden vier tegen één waren, en de onzen na een hardnekkig vechten, het veld behielden, en de overwinning wegdroegen tot beschaming van onze vijanden, de oude kerk bad eens: “Verhef U, o God, boven de hemelen, en Uw eer over de ganse aarde. In God zullen wij kloeke daden doen, en Hij zal onze wederpartijders vertreden.” Ps. 108:6 en 14. Zulks deed toen de Heere, en onze dappere manschappen deden kloeke heldendaden, en vertraden aldaar de vijand. En zo 's Heeren hoge hand niet mede gewrocht had, het was onmogelijk geweest, dat daar de zegen van overwinning kon weggedragen worden.

(a). De Heere heeft Zijn hoogheid wonderlijk voor geheel Europa geopenbaard omtrent het belegerde Barcelona, een stad in Spanje, in het prinsdom Catalonië, aan de Middellandse zee, van die grootte als ons Rotterdam. Deze, terwijl Karel III daarbinnen was, werd door de Franse vloot van de zee kant ingesloten, en in het begin van april 1706 door Philip V, nu koning van Spanje, met een leger van vijfentwintigduizend man van de landzijde belegerd. De stad was op het uiterste gekomen, zijnde de meeste Engelse en Hollandse militie gesneuveld, en niet in staat om het twee dagen langer te kunnen houden, daarop komen onze vloten opdagen, en ankerden voor de stad, op de 12de mei 1706. Even op de volle middag breekt Philip de belegering op, met achterlating van tweeduizend zielen en gewonden in het kamp, met over de honderd stukken kanon en munitie. Zie hier nu eens het wonder van Gods hoogheid, het was even op de middag als de zon zeer zwaar eclipseerden, toen ging Lodewijks zoon ook onder en Philips glans werd zeer getaand. De graaf van Toulouse, gebiedende de Franse vloot, had een storm van veertien dagen achtereën gehad op zijn uitlopen uit Toulon, waardoor veel schepen verbroken werden, en hij buiten staat gesteld om bij tijds voor Barcelona te komen. Onze verenigde vloot was door tegenwind wel een maand voor het nauw van de Straat opgehouden, en toen gaf de Heere een voorspoedige wind, en de vloot kwam in het uiterste voor die stad, zijnde daags te voren de graaf van Toulouse met de Franse vloot geweken. Dus was de stad gered, en Karel behouden, die anders in 's vijands handen zou gevallen zijn, hetgeen verbazende verandering in de algemene zaak der bondgenoten zou gemaakt hebben, en dus voerde de Heere dit grote werk wonderlijk uit door Zijn hoge hand. De prins van Liechtenstein in zijn brief, die hij aan de heren Staten schreef, maakte ook melding van die eclips, zeggende: Dat toen de Franse zon mede onder ging. En Karel had reden om met koning David te zeggen: “In benauwdheid hebt Gij mij ruimte gemaakt”. Ps. 4:2 gedeeltelijk.

(b). Een tweede blijk van Gods onafmetelijke hoogheid zag men op de 23ste mei daaraan volgend. Wanneer de legers nauwelijks 10 dagen in het veld waren geweest, daarop komt het Franse leger uit zijn linies stappen, met toelag om het onze aan te vallen, door het beste van hun manschap, eerst de Hollanders en dan de Engelsen te overwinnen, en dus raakte men om twee uren handgemeen, en daarop werd hardnekkig tot vijf uren na de middag gestreden, en de God des Hemels, Die de opperste Krijgsman is, en Die de overwinning in Zijn hand heeft, deelde die genadelijk aan ons uit in het veld bij Ramillies, alwaar een grote slachting geschiedde onder de Fransen en meer dan tienduizend werden van hen óf gevangen, óf waren verlopen, en dus toonde de hoge God het wondere van Zijn hoogheid en weldadigheid, die daarin nog zoveel te meer werd gezien vanwege al die gewenste gevolgen die van de voorgaande overwinningen te

boven gingen, waarop wij mogen passen hetgeen er in het lied voor de kinderen van Korach staat aangetekend: “God is in haar paleizen; Hij is er bekend voor een hoog Vertrek. Want zie, de koningen waren vergaderd, zij waren tezamen doorgetogen. Gelijk zij het zagen, alzo waren zij verwonderd; zij werden verschrikt, zij haastten weg. Beving greep hen aldaar aan, smart als van een barende vrouw.” Ps. 48:4-7. Zo was het met de Fransen, want zij hielden nergens stand, verlatende de ene stad voor en de andere na, en gaven bijna de twee gehele provincies van Brabant en Vlaanderen aan de onzen over. Binnen de tijd van veertien dagen raakten eenentwintig steden, behalve een groot aantal van sterke forten, zonder slag of bloedvergieten in handen der bondgenoten, en eer de veldtocht eindigde, vier sterke vestingen, als Oostende, Menen, Dendermonde en Aath belegerd, en al voor de 2de oktober van dat jaar ingenomen. Daarin toonde God Zijn hoogheid grotelijks, zodat de Hertog van Marlborough in zijn brief van gelukwensen aan de Staat, dit volgende over andere liet invloeien: “Daarin is Gods hand merklijk te zien, vermits men in zeer veel jaren zo favorabelen seizoen in deze landen niet gehad heeft tot zodanige onderneming.” Enz. En onze hoge machten van het land hebben zulks ook openlijk erkent in hun uitschrijving tot het houden van een plechtige dank- en bede dag, gevende God de eer van alles; zo luidden hun woorden: “Dat door Zijn hulp en bijstand de zaken ten goede veranderd zijn, meerder dan met mensen gedachten verwacht had kunnen worden.” Gelijk daarop God plechtig gedankt is in al de kerken van Nederland op 24 november 1706, en waartoe wij tot stichting onzer toehoorders verhandelden uit Ps. 48:11 en 12. “O God, wij gedenken Uwer weldadigheid, in het midden Uws tempels. Gelijk Uw Naam is, o God, alzo is Uw roem tot aan de einden der aarde; Uw rechterhand is vol van gerechtigheid. Laat den berg Sion blijde zijn, laat de dochteren van Juda zich verheugen, om Uwer oordelen wil.”

(c). Een derde geval, dat niet minder merkwaardig is, moeten wij, ten blijke van des Heeren oneindige hoogheid en macht, de lezer mede delen; “Opdat men op de aarde Uw weg kenne”, Ps. 67:3a. Wanneer Victor Amadeus, hertog van Savoie, koning van Sardinië, een groot en langwerpig eiland in de Middellandse zee nabij de kusten van Afrika en Barbarije, zich bij de bondgenoten gevoegd had, zo is de Franse koning Lodewijk XIV met een zeer sterk leger in Piëmont in Savoie ingetrokken, waarin hij het zover gebracht had, dat in het jaar 1705 het Franse leger gekomen was voor Turijn, de hoofdstad van Piëmont, een der schoonste steden van Italië, voorzien met prachtige gebouwen, en ongemeen versterkt, en daar de hertog doorgaans zijn hof houd, liggende in een ruime vlakte, hebbende aan de rechterhand de rivier de Po, ter linkerhand de Doire. Deze bestormd zijnde, werd zeer heftig beschoten, maar die belegering werd opgebroken. Maar in het volgende jaar 1706 had men aan het Franse hof ten volle besloten, het koste wat het wilde, die andermaal te belegeren, en die de vorst te ontweldigen en hem zijn land uit te drijven. Na ongelofelijke voorbereidingen werd zij in mei bestormd en belegerd (tot de 7^e september, de dag van haar verlossing) wat er in die drie maanden en een half in die belegering is voorgevallen is van al te grote omtrek om op te halen. De dappere en vermaarde oorlogsheld, de prins Eugenius van Savoie, neef van de regerende hertog, was voor de rivier geschikt met een leger van dertigduizend mannen naar Italië, om die benauwde stad te ontzetten. Nadat hij over het hoge gebergte van Tirol, en door de hoge en ongebaande wegen van het gebergte met al zijn trein [bagage en manschap KJB] op een ongehoorde wijze was gepasseerd, en vier rivieren overgetrokken, nadat hij veertien grote dagmarsen had afgelegd, was hij met zijn afgemat leger op 6 september gekomen in de vlakte van Turijn. Men maakte zich aanstonds gereed tot de strijd, die op de 7de om de middag een aanvang nam, men taste de Fransen onverschrokken aan (die, gelijk er toen geschreven werd, tot de tanden toe gewapend waren), het verdedigingswerk van om- en insluiting werden na een hardnekkig gevecht overweldigd, en de vijand uit zijn sterkten gejaagd en op de vlucht gedreven, alles achterlatende, en zo gaf de Heere te dien dage ruimte van verlossing aan die zeer benauwde stad, en een heerlijke overwinning aan de beroemde Eugenius. Enige duizenden Fransen sneuvelden en de Marschal de Marsin stierf na een dodelijke wonde aanstonds in de

handen der bondgenoten. Hoe hoog en groot verheven de koning van Frankrijk was, de Heere onze God was nochtans hoger dan hij en vrijdelde 's konings raadslagen, die niet gedacht aan de trotse taal van Sanherib, koning van Assyrië, die Jeruzalem wilde wegnemen, en die tot de burgers van de stad Gods des groten Konings zeide: "Wie is er onder alle goden derzelver natiën, dewelke mijn vaders verbannen hebben, die zijn volk heeft kunnen redden uit mijn hand, dat uw God u uit mijn hand zou kunnen redden?" 2 Kron. 32:14. Deze trotse taal kwam hem duur te staan, want de Heere betuigde tegen hem, zeggende: "Om uw woeden tegen Mij en dat uw woeling voor Mijn oren opgekomen is, zo zal Ik Mijn haak in uw neus leggen en Mijn gebit in uw lippen, en Ik zal u doen wederkeren door dien weg door denwelken gij gekomen zijt." 2 Kon. 19:28. De Heere sloeg in het leger van de Assyriërs honderdvijfentachtigduizend man door de engel des HEEREN, (Mogelijk door Vorst Messias, de Engel van Gods aangezicht); "Zo is hij [Sanherib] met schaamte des aangezichts in zijn land wedergekeerd". 2 Kron. 32:21 gedeeltelijk. Even zo ging het ook met het Franse leger, of liever deszelfs overschot, gedreven tot in het gebergte van Pignerol [Pinerolo KJB], een stad liggende op een zeer hoge heuvel, nabij de grenzen van Frankrijk, en het landschap Dauphine, en zo hebben ze geheel Italië verlaten, en zijn er niet weder ingekomen. Een wonderbare omkering van zaken, want men rekende dat sinds het beleg, gestorven, gedood en in het opslaan meer dan vijftwintigduizend Fransen waren gesneuveld, nevens tweehonderdvijfenvijftig stukken kanon, zo kleine als grote, nevens de geldkassen. Wie zou durven ontkennen dat Gods hoge hand daar niet in geweest is, en Die de hoogmoed der vorsten beteugeld. Immers de heren Staten van ons lieve vaderland, hebben er dit in hun biddagsbrief, daar wij zo-even van gemeld hebben, van gelieven te zeggen: "Nadat niet minder als Barcelona tevoren tot het uiterste was gebracht, ook op een gans heerlijke en gedenkwaardige wijze, (te weten Turijn) is ontzet." enz. Wat er nu verder in de volgende jaren tot aan 1712 is voorgevallen, zo in Nederland, Duitsland, Italië en Spanje, daar zullen wij niet verder van gewagen, maar houden ons met het gezegde tevreden, en alle die op de gangen onzes Gods met eerbied en heilige vreze acht geven, zien er Zijn hoogheid in, en zeggen met de man der lijdzaamheid: "Want het verderf Gods was bij mij een schrik, en ik vermocht niet vanwege Zijn hoogheid."

Bronvermelding.

Oude geschriften:

(Schrijver onbekend). Het leven en daden van den wereldberoemden krygsheld prins Eugenius van Savoje. 4 delen. 1737, 1738, 1738 en 1739

Ds. J. Fruijtier. De gerichtshandelingen van den Allerhoogsten Godt met Zijn volk van Nederland. Deel 1 en 2. 1766. Derde druk.

Ds. A. 't Gilde. Nederlands blydschap en vertrouwen, dat is: dank-segginge van Nederlands kerke tot de HEERE wegens Zijne krachtig bewezen Mede-hulp in hare benauwdheyd door Zijnen Zegen wonderdadig te verleenen over 's lands en der Geallieerdens Wapenen tegen hare Vyanden. 1703.

Ds. A. Hellenbroek. Keurstoffen deel 1 en 2. 1744; 1758. Derde druk

N. C. Kist, Neerlands bededagen en biddagsbrieven deel 2. 1849

Ds. C. Mel. Woorden op zijnen tijd. Malga 1861.

Ds. J. d' Outrein. Het groote goed van Gods uitverkoornen, ende Gods wonderbaare goedertierentheden omtrent Nederland; in den Jaare MDCCII. 1702

Ds. J. d' Outrein. De Opening van de VELD-TOCHT, des Jaars MDCCVI en VIII door twee BOET-PREDIKATIEN over JOEL II:12-18. 1708

Ds. J. d' Outrein. "De ware oorzaken van de rampspoeden des jaars MDCCVII en het sekerste middel tot een gewenschten vrede. 1707.

Ds. J. d' Outrein. "De wonder-daaden des ALLERHOOGSTEN in dezen oolog, ende in het bijzonder in de Tegenwoordige veld-togt. Uit Psal. LXXVI:1-7." 1709

Ds. J. d' Outrein. "NEDERLANDS DANK-ALTAAR" 1709.

Ds. J. Plevier. Neerlands volk onder Gods drukkende en dreigende oordelen overtuigd, gewaarschuwd, vermaand en opgewekt tot een zoete behoudenis in een verklaring en toepassing van Zefanjas voorzegginge. 1744.

Ds. F. Ridderus. Dagelijkxsche Huys-cateschistie, (bestaande in morgen, middag en avondoeeningen). 1665. Derde druk.

Ds. C. van Rie. Israels ververssinge gevierd met brandoffers, toegepast op Nederlands vreden gevierd met vreugden den 14 junii, Ao 1713. Uitgesproken in een kerkreden over Ps. LXVI:12, 13".

Ds. H. Sibersma. De heerlijkheid Gods aan den Donauw. 1706.

Ds. H. Sibersma. De heerlijkheid Gods te Ramellys in Braband. 1706.

Ds. H. Sibersma. De heerlijkheid Gods in Piemon. 1706.

Ds. H. Sibersma. Palm-boom des vredes. 1713.

Ds. J. Smith. Nederlands blyde en gesegende pinxterdag. 1706.

Ds. B. Smytegelt. Zestien uitmuntende predikatiën. (Volgens handschrift 1698-1713). Uitg. Gebr. Hoge, Rotterdam.

Ds. A. Tiele. Schouwburg der oordelen en gerigten Gods geoeffend en uitgevoerd door watervloeden, Stormwinden, Oorlogen, Aardbevingen, Pestilentien, Siektens over Menschen en Vee, enz. In drie delen. 1736.

Recente geschriften:

D. Haks. Vaderland en vrede. 1772-1713. 2013

C. Huisman. Neerlands Israël. 1983.

B. Hoogwerff. Op U zo wil ik bouwen. 2011.

D. Onnekink en R. de Bruin. De vrede van Utrecht (1713). 2013.

Wikipedia.

Verder het bezoek aan plaatselijke kerken, musea en slagvelden.
Ook gebruik gemaakt van brochures, fiets- en wandelroutes enz.
<https://www.canonvannederland.nl/nl/page/151249/de-spaanse-successieoorlog>